Ion Gh. Bocioacă
Paul D. Popescu

Legendele latinilor1

— Ediţia a III-a – Coperta: Tatiana Iliaş
Bucureşti, 2009

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
POPESCU, D. PAUL – BOCIOACĂ, GH. ION Legendele latinilor / Paul D. Popescu – Ion Gh. Bocioacă – Bucureşti: Verus, 2009
ISBN 978 – 973 – 7754 – 72 – 1

La început au fost legendele

Încă din vremurile străvechi, când nu născociseră scrierea, oamenii au simţit nevoia să nu lase uitării tot ceea ce au trăit. Şi atunci bătrânii au început să povestească tinerilor ceea ce ştiau despre nişte fapte deosebite, despre oameni viteji sau înţelepţi, buni sau răi, care nu mai erau. La rândul lor, tinerii, deveniţi bătrâni, au transmis nepoţilor şi strănepoţilor cele ştiute, nu de puţine ori înflorindu-le. Şi astfel s-au născut legendele. Erau o istorie vie, caldă, colorată şi cu relief, chiar dacă o mare parte din adevărul iniţial se pierduse. Mai târziu, după ce scrisul fusese cunoscut, primii istorici preluaseră aceste legende, le curăţaseră de elementele fantastice, prea greu de crezut, puseseră de acord diferitele variante ale aceleiaşi poveşti şi făcuseră din ele începutul operei lor. Niciunul dintre popoarele vechi nu au avut atât de multe legende ca romanii. Pentru toţi eroii lor au fost închipuite povestiri care să le mărturisească bravura sau laşitatea, modestia sau orgoliul, generozitatea sau cruzimea, lăcomia sau risipa, înţelepciunea sau nebunia, dar toate calităţile sau defectele lor au fost văzute în legătură cu Roma. Titus Livius, cu talentul lui, a strâns laolaltă toate

[1] Originalul este read-only la adresa https://www.scribd.com/doc/102720027/Paul-D-POPESCU-Ion-Gh-BOCIOACA-Legendele-Latinilor

aceste legende într-o minunată lucrare de istorie, pe care a intitulat-o AB URBE CONDITA (De la întemeierea oraşului). Legendele romane au făcut, de-a lungul veacurilor înconjurul lumii. Sute de scriitori de toate limbile le-au reluat în poeme romane, nuvele, şi mai ales în piese de teatru. Ele au inspirat zeci de compozitori, de sculptori sau de pictori din toate timpurile, în opere care şi-au păstrat încă prospeţimea. Este rândul nostru, dragi cititori, să reînviem pentru voi câţiva dintre eroii, îndepărtaţi strămoşi ai noştri, cu vieţile lor zbuciumate, dar atât de pilduitoare.

Întemeierea Romei

Cu vreo trei mii de ani în urmă, pe ţărmul unei ţărişoare din partea de mijloc a Italiei, la apus de Munţii Apenini, numită Latium, au debarcat pe câteva corăbii mai mulţi războinici avându-l în frunte pe Aeneas. Regele acelor locuri, Latinus, i-a primit ospitalier şi ospitalitatea i-a crescut când i-au povestit că sunt troieni, din vestita cetate nu de mult cucerită de greci. Aeneas s-a lăudat că este fiul zeiţei frumuseţii şi a dragostei, Venus, după cum s-a lăudat şi cu faptele sale de arme. Nu ştim dacă Latinus i-a crezut sau nu, dar troienii aveau corăbii şi ştiau să navigheze, aveau arme mai bune şi se pricepeau la nenumărate lucruri. De aceea, l-a poftit să se aşeze aici, iar lui Aeneas, chiar dacă nu mai era aşa de tânăr, i-a dat-o de soţie pe fiica sa, Lavinia. Cu voia regelui, Aeneas a pornit să ridice un oraş pe care l-a numit Lavinium. Dar împotriva lui s-a ridicat Tornus, regele rutulilor, care se considera jignit deoarece Lavinia îi fusese lui promisă înainte. Au început lupte grele şi lungi şi printre primii căzuţi a fost chiar Latinus, Aeneas rămânând singur conducător. Pentru a se bucura de sprijinul băştinaşilor de aici, el i-a unit cu troienii săi dându-le tuturor un singur nume, cel de latini. Aceasta i-a sporit mult puterea, amândouă neamurile urmându-l cu credinţă ca unul singur. Până la urmă Aeneas a reuşit să-l ucidă în luptă pe Tornus, dar pieri şi el tocmai în momentul în care câştigau biruinţă asupra duşmanilor.

În locul lui a fost ales ca rege fiul său, Ascanius sau Iulus, cu toate că era încă nevârstnic. Căsătorindu-se, acesta a hotărât să înfiinţeze o altă aşezare. A lăsat-o pe mama sa vitregă, Lavinia să domnească peste oraşul care îi purta numele, şi el, urmat de mai mulţi credincioşi şi familiile lor au pornit, şi după o zi de mers cu căruţele au

poposit la poalele munţilor Albani, unde au început să dureze cetatea Alba Longa. Şi anii au trecut, cetatea s-a mărit şi a devenit tot mai puternică. A murit şi Ascanius şi apoi, rând pe rând, şi urmaşii săi. Cel de-al treisprezecelea urmaş, regele Proca, avea doi fii gemeni, Amulius şi Numitor. Preţuindu-i la fel, şi neştiind pe care să-l lase moştenitor, a hotărât ca după moartea sa cei doi fii să domnească pe rând câte un an. Amulius, care a luat primul tronul, era însă ambiţios şi, când s-a apropiat terminarea anului de domnie, a hotărât să nu-l mai lase şi pe fratele său. A poruncit, aşadar, ca Numitor şi fiica sa, Rhea Silvia, să fie băgaţi la închisoare şi a continuat astfel să domnească ca şi cum el ar fi fost rege.

În închisoare, Rhea Silvia a născut doi băieţi pe care i-a numit Romulus şi Remus. Dar Amulius, îndată ce a aflat, a hotărât să-i ucidă. I-a răpit mamei şi i-a încredinţat unui ostaş cu poruncă straşnică să-i ducă în pădure, să-i înjunghie şi să lase cadavrele lor pradă sălbăticiunilor. Omului i-a fost însă milă de cei doi prunci şi nu a putut înfăptui ucidere cu mâna lui. I-a aşezat frumos, cu coşuleţul în care fuseseră puşi pe malul apei revărsate a Tibrului, cu speranţa că apa în creștere îi va lua repede și se vor îneca. Dar n-a fost aşa, apa puţin adâncă în loc să ia coşuleţul l-a împins spre uscat până s-a oprit sub un smochin. Tocmai când lupoaica venise să se adape, răzbită de sete, cei doi prunci, deşteptaţi de foame începură să plângă. Lupoaica, căreia vânătorii îi omorâseră puii, se apropie şi le dădu să sugă până îi linişti. Aşa a dat peste ei ciobanul Faustulus care a izgonit lupoaica şi i-a luat la stână dându-i soţiei sale, Larentia, ca să-i crească. Văzându-le scutecele și cunoscând și întâmplările de la Alba Longa, Faustulus a înţeles de la bun început cine sunt pruncii, dar nu a spus nimănui de frică să nu atragă mânia lui Amulius.

Şi astfel Romulus şi Remus au crescut fără să ştie cine sunt, alături de copiii păstorilor, ajungând repede în fruntea jocurilor acestora, voinici şi isteţi, neînfricaţi; când s-au făcut mai mari, tovarășii lor i-au recunoscut drept căpetenie la vânătoare sau în treburile mai grele. Cum o ceată mare de hoţi se pripăşise prin pădurile vecine, jefuind și pe păstori și pe ţărani, tinerii și prietenii lor îi surprinseră de mai multe ori, îi bătură şi le luară prăzile. Fără îndoială că furia hoţilor era mare şi hotărâră să se răzbune. Pe când tinerii păstori erau antrenaţi în jocurile organizate pe colina Palatin cu prilejul sărbătoririi Lupercaliilor, hoţii s-au năpustit prin surprindere asupra lor reuşind

să-l prindă pe Remus. L-au legat și l-au predat regelui Amulius, învinuindu-l că împreună cu fratele lui geamăn și-a adunat o ceată și punând pe seama acestora toate jafurile făcute de ei. Atunci bătrânul Faustulus, înţelegând că regele va descoperi uşor cine este prizonierul şi îl va ucide, i-a mărturisit în grabă lui Romulus din cine se trage şi l-a sfătuit să nu mai piardă o clipă şi să alerge în ajutorul fratelui său. Romulus își strânse tineri păstori și le ceru să vină la palatul regal, fiecare pe alt drum, ajungând toţi în acelaşi timp.

Între timp, simţind primejdia, Remus, ajutat de câţiva credincioşi ai lui Numitor, scăpă din închisoare împreună cu bunicul său și se înarmaseră degrabă. Tocmai atunci au sosit și păstorii cu Romulus, s-au strâns repede și au venit în ajutor. Puţinii ostaşi rămaşi alături de Amulius fură înfrânţi şi urzurpatorul fu ucis. Toţi s-au strâns în for unde Numitor a arătat fapta josnică a lui Amulius şi obârşia nepoţilor săi.

Începând cu Romulus și Remus, toţi l-au aclamat pe Numitor ca rege, și vremurile bune s-au întors în Alba Longa. Dar Romulus şi Remus nu se puteau mulţumi numai cu isprăvile pe care le înfăptuiseră.

Într-o dimineaţă, cei doi fraţi se înfăţişară regelui Numitor şi îi cerură voie să întemeieze un nou oraş în locul unde au fost găsiţi şi crescuţi. Cum şi oraşele Lavinium şi Alba Longa erau pline de locuitori, regele se învoi, și, după puţine zile de pregătiri cei doi, urmaţi de prietenii lor păstorii și de alţi tineri din oraş porniră la drum. Au mers drum de o zi cu căruţele, oprindu-se acolo unde cei doi prunci de altă dată fuseseră alăptaţi de lupoaică şi poposiră. Au găsit că locul era minunat pentru o aşezare. Pe o margine a lui curgea Tibrul, care îl şi putea apăra dintr-o parte, oferea apă din belşug şi putea face şi bărcile să plutească. Pământul era întins şi roditor şi de-abia aştepta să fie desţelenit. Nu departe trecea drumul de comerţ care lega cetăţile etrusce de la miazănoapte cu cele greceşti de la miazăzi, drum cutreierat de negustori. Se vedeau şapte coline destul de înalte, sprijin puternic pentru o viitoare cetate.

— Aici vom rămâne! le strigă Romulus. De mâine în zori vom începe să săpăm şanţurile şi să aducem piatră! Remus nu avea ce să spună, dar invidia îi muşcă inima că nu el fusese acela care să aleagă locul. A doua zi în zori lucrul începu. Unii dintre tineri săpau şanţuri adânci, alţii aduceau bolovanii de piatră, ba începuseră să şi facă

mortar şi să zidească temeliile. Romulus muncea de zor, dar lui Remus parcă nu-i venea să se apuce de treabă.

— Frate! spuse el, cine va fi regele şi stăpânul noii cetăţi? Ce nume va purta ea?

— E devreme să hotărâm – răspunse celălalt – uite, zidurile s-au ridicat de-abia de-o palmă…

— Nu e devreme deloc! strigă Remus cu venin.

— Bine! se ridică Romulus de la treabă, cerând apă să se spele. Să hotărască augurii! Augurii hotărâră ca cei doi fraţi să se despartă şi să meargă pe câte o înălţime de unde să urmărească zborul vulturilor pe cer. Zeii vor hotărî astfel soarta oraşului. Remus îşi alese colina muntoasă Aventi şi se duse acolo cu câţiva auguri, Romulus făcu acelaşi lucru pe colina Palatin, unde începuseră lucrările de întărire. Nu după multă vreme, lui Remus i se arătară şase vulturi zburând în văzduh, dar numai ce se anunţă această prevestire că lui Romulus i se arătară doisprezece. Oamenii se împărţiră în două, unii aclamând ca rege pe cel care văzuse mai întâi vulturii, alţii pe cel care văzuse mai mulţi. Augurii curmară cearta şi-l declarară stăpân pe Romulus, iar cetatea care se năştea o botezară Roma.

— Jur, strigă Romulus, să fac din Roma un oraş etern care să înfrunte secolii! Jur că oricine îi va trece zidurile fără voia mea sau a urmaşilor mei să piară numaidecât!

— Oricine? zise Remus cotropit de invidie şi de furie. Iată, eu am să trec zidurile, să vedem ce o să fie? Şi în bătaie de joc sări zidul de o palmă.

— Oricine ar fi! Am jurat! urlă Romulus negru la faţă de mânie şi împlântă sabia scurtă în pieptul fratelui său. Roma se întemeiase, dar cu un început sumbru. Era în anul 753 î.Hr.

II

Răpirea Sabinelor

Ca să-şi uite durerea şi să-şi învingă remuşcările, Romulus munci ca un apucat la ridicarea oraşului, îndemnându-i cu vorba şi cu pilda sa şi pe ceilalţi. Ba mai chemă şi alţi tineri, asigurându-i că vor fi şi ei socotiţi întemeietori ai Romei, părinţi ai patriei (patricieni). Şi astfel zidurile se înălţară falnice ca o jumătate de cer, atingând cu marginile limitele înalte ale Tibrului. Unele din micile dealuri care se înălţau pe câmpia netedă fură folosite la fortificaţii, altele fură cuprinse înăuntrul lor, astfel că Roma, pe bună dreptate, fu numită de vecinii ei

„cetatea celor şapte coline”. Veni apoi timpul să se lucreze şi înăuntrul zidurilor. Se făcu mai întâi forul, o mare şi frumoasă piaţă în mijloc, cu templul închinat lui Jupiter, o bazilică şi alte edificii măreţe. Apoi se croiră străzi, se povară cu piatră şi se făcură fântâni. De-abia atunci oamenii băgară de seamă că locuiesc în bordeie şi porniră să-şi facă case de cărămidă, de piatră sau de marmură, care de care mai frumoase.

În câţiva ani Roma întrecuse în frumuseţe, în bogăţie şi putere toate oraşele din jur. Oamenii care continuau să vină şi acum erau primiţi, dar nu ca patricieni cu toate drepturile, ci ca plebei. Ceva totuşi începea să-i îngrijoreze pe Romulus şi pe oamenii săi.

În cetate nu erau femei, romanii nu aveau cu cine să se căsătorească, nu puteau întemeia familii, şi deci viitorul oraşului era nesigur. Regele trimise soli în oraşele vecine, dar aceia se întoarseră fără niciun fel de izbândă. Nimeni nu voia să-şi dea fiicele de soţii unor oameni de strânsură plecaţi din oraşele lor într-unul nou, nicio fată n-ar fi voit să se căsătorească la Roma, unde nu mai erau alte femei şi unde s-ar fi simţit singure şi fără prietene. Adevărul este că Roma crescuse foarte repede şi toţi vecinii o invidiau şi începuseră să se teamă de ea. Se gândeau cu bucurie că dacă romanii nu-şi vor găsi soţii, peste douăzeci – treizeci de ani va fi o cetate îmbătrânită, uşor de cucerit.

Înţelegând toate acestea, Romulus făcu un plan pe care îl împărtăşi alor săi.

Îşi termină cuvântarea cu vorbele:

— Deci, când am să fac eu un semn, voi să vă repeziţi fiecare la câte o fată, pe care din vreme aţi pus ochii şi care credeţi că vă este pe plac. Timp o să aveţi să vă uitaţi destul. Pe urmă, luând-o în braţe veţi fugi în cetate şi veţi duce fata în casa voastră… Dar ţineţi bine minte, acestea nu vă sunt roabe. Nu le veţi lua de soţii decât după ce le veţi câştiga dragostea… Romulus dădu apoi de veste pretutindeni că romanii vor organiza nişte serbări nemaipomenite până atunci în cinstea lui Neptunus Equester, zeul protector al tagmei cavalerilor. Noua sărbătoare fu numită „Consualia”, şi se începură mari pregătiri pentru ca niciuna să n-o întreacă în măreţie.

În ziua amintită, dis-de-dimineaţă, o mulţime uriaşă înnegrea câmpia de la porţile Romei. Erau din toate neamurile, dar cei mai mulţi erau sabinii, care locuiau cel mai aproape. Veniseră oamenii cu

familiile lor, căci toţi erau curioşi să vadă serbările şi chiar noul oraş despre care auziseră atâtea. Mai întâi i-au plimbat prin Roma, mai fiecare roman conducând câte un grup. Străinii rămăseseră miraţi de ceea ce văzuseră, ba cei mai tineri erau de-a dreptul fermecaţi. Apoi ieşiră cu toţii dincolo de ziduri şi serbările începură cu imnuri către zei, cu jocuri şi întreceri, toţi admirând voinicia şi iscusinţa tinerilor romani. Sclavii începură să care oaspeţilor coşuri cu pâine, vase mici cu măsline, smochine, carne friptă şi mai ales amfore cu vin.

Când toată lumea era mai puţin atentă s-a auzit o trâmbiţă sunând într-un anume fel, pe care n-au băgat-o în seamă decât cei care aşteptau semnalul lui Romulus. Unii, grăbiţi să se însoare, înşfăcau la întâmplare câte o fată, o azvârleau pe umăr şi fugeau cu ea în cetate. Alţii, mai bogaţi, îşi luaseră cu ei doi – trei sclavi care să-i ajute să fure o fată mai frumoasă, iar alţii ceruseră sprijinul prietenilor lor, promiţându-le că altă dată îi vor ajuta şi ei. Fapta aceasta era aşa de neaşteptată încât unii părinţi nici nu băgaseră de seamă. Cei care încercau să-şi apere fiicele fură azvârliţi cât colo de voinicii romani şi se iscă o învălmăşeală care-i împiedică să mai urmărească pe răpitori.

Între timp, unii după alţii, romanii cu fetele furate intrau în cetate, iar ostaşii lăsaţi aici pentru pază de Romulus împiedicau pe străini să pătrundă. Când socotiră ei că toţi romanii s-au întors, mai dădură iar năvală să-i împrăştie şi să-i îndepărteze pe ceilalţi, apoi se retrăseseră repede şi marile porţi de bronz se închiseră. Oaspeţii plânseră, blestemară, bătură cu pumnii în porţi, dar zadarnic. Veniseră fără arme, iar porţile rămaseră închise; până la urmă trebuiră să plece la casele lor.

Înăuntrul cetăţii, alte plânsete, bocete, ba chiar şi încercări de sinucidere. Fetele se aşteptau la ce poate fi mai rău: o viaţă tristă de roabe în necinste şi lipsuri. Se mirară foarte mult când cei care le răpiseră s-au purtat frumos cu ele şi nu mai ştiau ce daruri să le dea pentru a le intra în voie. De altfel, Romulus însuşi, zile în şir a trecut pe la fiecare casă şi a explicat fetelor că numai trufia părinţilor lor care s-au împotrivit căsătoriei le-a adus aici şi că vor fi respectate şi nimic nu se va face fără voia lor. Dacă nu-l plac cu niciun preţ pe cel în casa căruia se găsesc, atunci vor putea merge libere la un altul, iar cea care nu va voi cu niciun preţ să rămână la Roma, peste o lună sau două va fi trimisă părinţilor ei.

Dar aşa ceva nu se întâmplă. Fetele văzând că sunt libere şi

respectate începură să privească cu alţi ochi pe răpitorii lor, îi găsiră frumoşi şi viteji, buni. A fost destul ca una să vrea să se căsătorească şi îndată toate s-au pornit. Dacă în Roma, treptat se instaurase liniştea şi chiar voioşia, în afară jalea era deosebit de mare. Poate nu la toate popoarele vecine de unde dispăruseră câteva fete care şi aşa mai erau furate, cât la sabini cărora, li se răpiseră mai bine de şase sute de fecioare. Sabinii se pregătesc de război, îşi strâng arme, se organizează, îşi caută aliaţi. Au trecut multe luni până când totul a fost gata, și o mare oştire s-a mişcat spre Roma în frunte cu Titus Tatius, regele sabinilor. Pe când ei jefuiau ogoarele romanilor, Romulus cu oştirea sa i-a atacat cu multă vigoare, l-a ucis pe rege în luptă şi i-a împrăştiat şi alungat. Dar părinţii fetelor răpite nu s-au lăsat.

Îmbrăcaţi în doliu, plânşi, au cutreierat toate cetăţile din Latium şi mai departe făcându-şi rost de numeroase ajutoare. O oştire şi mai numeroasă s-a îndreptat spre Roma. De astă dată, duşmanii au înaintat cu prudenţă şi prin vicleşug au reuşit să ocupe cetăţuia Roma. Dar nici romanii nu s-au descurajat, s-au ridicat ca un singur om şi au pornit furioşi să recucerească fortăreaţa. La picioarele zidurilor s-a pornit o luptă pe viaţă şi pe moarte. Deodată, din oraş, pe câmpul de luptă năvăliră sabinele, cu părul despletit şi veşmintele sfâşiate, implorând când pe părinţi, când pe soţi să nu se facă de ruşine, mânjindu-se cu sângele ginerilor sau al soţilor lor.

— Mai bine să pierim noi decât să trăim fără voi, rămânând văduve sau orfane! Toată zarva luptei se potoli, ostașii de ambele părţi lăsară armele în jos. Sabinii se căutară cu fiicele şi surorile lor, se îmbrăţişară şi plânseră, apoi se hotărâră să se întoarcă acasă, lăsându-le pe ele la soţii şi la căminurile lor. Hersilia rugă pe soţul ei Romulus să-i ierte pe sabinii pe care îi prinsese mai înainte şi să le dea voie, la cei care ar voi, să se aşeze în Roma. Regele se învoi. Roma îşi spori populaţia şi puterea. Alţi zeci de tineri plecară în cetăţile vecine şi mai îndepărtate să-şi caute soţii, şi puţini dintre ei mai erau acum refuzaţi.

În curând casele şi străzile Romei se umplură cu copii, iar până la sfârşitul domniei şi vieţii sale Romulus avu bucuria să vadă sute de oşteni tineri.

III

Horaţii şi Curiaţii

După moartea lui Romulus, i-a urmat pe tron Numa Pompilius.

Era un om mai în vârstă şi foarte înţelept şi iubitor de pace.

În vremea lui s-au făcut primele legi ale Romei, s-au stabilit tradiţiile ei şi chiar s-a făcut un calendar, cu anul împărţit în douăsprezece luni de câte 30 de zile, iar o dată la zece ani cu o lună în plus. S-au fixat atunci şi sarcinile, şi marile puteri ale Senatului. Senatul era format din membri mai în vârstă ai celor mai bogate şi mai vestite familii patriciene. El lua cele mai importante hotărâri, alături de rege, și numea magistraţi. Lui Numa Pompilius i-a urmat un rege războinic Tullus Hostilius, care s-a grăbit să organizeze armata şi să o sporească. Roma crescuse între timp, şi noii ei locuitori îşi întinseseră ogoarele până lângă cele ale cetăţii Alba Longa. Se întâmpla acum deseori ca ţăranii romani să jefuiască ogoarele albanilor, dar şi ca cei albani să facă acelaşi lucru pe cele romane. Nemulţumirile creşteau şi cei doi regi, Tullus Hostilius şi Gaius Cluilius au hotărât să trimită soli în cealaltă cetate pentru a cere restituirea bunurilor răpite şi încetarea jafurilor. Potrivit instrucţiunilor primite de la regele lor, solii romani s-au prezentat lui Gaius Cluilius şi senatului alban, arătând pentru ce au venit şi cerând ca în 30 de zile tot ce a fost luat de pe pământul Romei să fie înapoiat. Regele şi Senatul respinseră cererile solilor romani cu hotărâre şi aceştia trebuiră să se întoarcă acasă. La Roma lucrurile se petrecuseră cu totul altfel. Solii albani fură primiţi cu multă bunăvoinţă de Tullus Hostilius şi de senatori.

Înainte de a începe orice discuţie, fură poftiţi la masa regelui, îmbiaţi cu mâncare și băutură, lăudaţi şi asiguraţi de dragostea vecinilor lor, astfel că trebuiră şi ei tot timpul să mulţumească pentru primire și să ridice în slăvi ospitalitatea întâlnită aici. De-abia când Tullus Hostilius află că solii romani sunt gata să se întoarcă îi întrebă pe albani pentru ce au venit la Roma. Aceia, trişti că vor trebui să supere nişte gazde atât de bune, spuseră că au fost trimişi să ceară restituirea bunurilor jefuite de pe pământurile lor. Regele însă nu se supără, ba chiar se prefăcu că este de acord cu ei și le promise că li se va înapoia totul. Tocmai atunci intrară în sală solii romani veniţi de la Alba Longa care cu glas tare arătară cum au fost primiţi şi cum au fost respinse cererile lor. Tullus se prefăcu tare mâhnit şi se întoarse spre solii albani:

— Anunţaţi pe regele vostru că regele romanilor ia pe zei ca martori, rugându-i să abată toată urgia acestui război asupra aceluia dintre cele două popoare care a respins cu dispreţ pe solii trimişi să

ceară dreptate…

Cele două cetăţi îşi strânseră imediat oştile, războiul fiind ca şi declarat. Mai iuţi se dovediră albanii care pătrunseră pe teritoriul roman şi-şi aşezară tabăra la vreo 5.000 de paşi de marginea oraşului. Din întâmplare însă regele Cluilius a murit în tabără şi o mare întristare i-a cuprins pe albani, socotind că aceasta s-ar putea să fie o pedeapsă a zeilor. Nici romanii nu se simţeau prea bine: Alba Longa era cetatea-mamă a Romei și nu le venea la îndemână lupta cu locuitorii ei.

Albanii nici nu-şi mai aleseră alt rege, ci un dictator, pe Mettius Fufetius, care întârzie atacul.

Între timp, Tullus Hostilius, ocolind într-o noapte tabăra albană a trecut hotarul jefuind bunurile acestora. Până la urmă dictatorul l-a chemat pe regele roman la o întâlnire, să vadă cum s-ar putea înlătura războiul. Tullus a acceptat, dar mai înainte şi-a dus armata și a așezat-o în faţa celei duşmane.

Între cele două oştiri în linie de bătaie s-au întâlnit cei doi. Mettius Fufetius cuvântă:

— O, rege, bine ar fi să renunţăm la ticluiri şi să spunem mai degrabă adevărul… Nu restituirea jafurilor făcute stă la temelia acestui război, ci dorinţa de dominaţie, de stăpânire a celor două cetăţi. Dar lupta, oricare ar fi rezultatul ei, o să ne slăbească şi pe unii, și pe alţii, iar duşmanii noştri atâta aşteaptă.

Înainte de toate, etruscii, care sunt mai aproape de voi decât de noi, dar şi ceilalţi latini…

— Ai dreptate, Mettius – răspunse Tullus – uite ce-ţi propun: să alegem din fiecare oştire câte trei ostaşi care să se lupte între ei pe viaţă şi pe moarte… Ultimul care va rămâne în picioare va aduce victoria şi stăpânirea cetăţii lui. Se va vărsa sânge, dar mult mai puţin decât într-o bătălie.

Întâmplarea a făcut ca în fiecare oştire să existe câte trei fraţi gemeni, tineri şi viteji, Horaţii în cea romană şi Curiaţii în cea albană, care se arătară dornici să lupte pentru patria lor. Preoţii şi magistraţii din cele două oraşe întocmiră înţelegerea şi o scriseră pe tăbliţe cerate, apoi jurară că o vor respecta.

În vremea aceasta cei şase războinici îşi pregăteau armele, iar

mulţimea din ambele părţi, dornică să vadă totul, făcu un larg cerc pe câmpia dintre cele două tabere. La un semn dat de grupul de auguri lupta a început, pe perechi, şi după înverşunarea ei părea că se va termina în câteva minute. Romanul de pe partea alor săi atacă cu furie pe cel din faţa sa şi reuşi să-l rănească greu, dar acela avu puterea să-i împlânte sabia în piept, lăsându-l mort.

În acelaşi timp atacă şi romanul dinspre partea albanilor, rănindu-l în picior pe adversar, dar şi el se lăsă descoperit şi primi fierul acestuia drept în inimă. Perechea din mijloc se dovedi mai prudentă. După câteva clipe însă romanul, mai iute, izbuti să-l rănească adânc la mâna dreaptă pe adversarul său, dar acesta nu lăsă să-i scape spada, ci o prinse în mâna stângă şi continuă lupta. Din partea albanilor izbucniră strigăte de bucurie şi de triumf. Doi romani zăceau morţi la pământ, iar cel de-al treilea era încolţit din toate părţile. Ultimul dintre Horaţi văzând trei săbii întinse asupra sa, făcu deodată un salt înapoi şi apoi o luă la fugă.

În timp ce curiaţii se luară după el, în strigătele de bucurie şi de încurajare ale albanilor, romanii plângeau sau tăceau ruşinaţi. Deodată se făcu o linişte deplină, nu se mai auziră nici urale, nici vaiete. Horatius se oprise din fugă şi se întorsese spre duşmanii săi cu sabia goală în mână. Dar aceştia nu mai erau la un loc, fiecare alergând aşa cum îl ţinuseră puterile. Horatius se ciocni întâi cu adversarul lui care se ţinuse după el în fuga mare şi care mânuia sabia cu multă furie, dar nu cu îndemânarea cu care ar fi făcut-o dacă ar fi ţinut-o în mâna dreaptă. Horatius, după câteva mişcări agere, reuşi să-i înfigă sabia în piept şi să-l doboare. Era şi timpul, căci trăgându-şi piciorul rănit ajunse la el şi al doilea curiat, care avea dureri mari, dar era îndârjit şi acum voia să-şi răzbune şi fratele. Dar se ţinea greu pe picioare şi se mişca şi mai greu. Horatius făcu câteva sărituri în jurul lui, ochi locul, şi până ce omul să se întoarcă sabia îi străpunse adânc coastele… Mai rămânea un singur duşman care venea şi el din urmă, dar, rănit greu, mai mult se târa, lăsând în urma lui o dâră de sânge. Horatius îi ieşi în întâmpinare.

Înspăimântat, cu o mână apărându-şi rana, ultimul curiat încercă să lupte cu cealaltă, dar romanul îi scurtă suferinţa, lovindu-l în gât şi străpungându-l. Tăcerea o curmă Horatius, care, ridicând sabia înroşită de sânge, strigă:

— Am învins! Trăiască Roma! Romanii începură să strige, să

aclame şi năvăliră în locul liber dintre oştiri. Unii ridicară morţii – lucru pe care-l făcură şi albanii cu curiaţii – alţii îl purtară pe braţe pe învingător. La poarta oraşului îi întâmpină sora Horaţilor care fusese logodită cu unul dintre curiaţi. Văzând pe umărul fratelui mantia pe care ea i-o cususe logodnicului ei, înţelese adevărul şi porni să bocească şi să blesteme pe învingător, strigându-i că este un ucigaş nemilos şi urându-i lui şi Romei toate nenorocirile. Orbit de furie, Horatius se smulse din braţele celor care-l purtau şi se repezi asupra fetei înjunghiind-o cu aceeaşi sabie cu care îi omorâse şi iubitul. Lumea se cutremură de groază. Tânărul învingător fu repede dus în faţa senatului spre a fi judecat în faţa întregii adunări a poporului. Poate ar fi fost condamnat la moarte potrivit legii, când în apărare s-a ridicat tatăl său. Cu ochii în lacrimi a amintit pierderea celor doi fii şi a fiicei sale, a amintit meritele sale din trecut şi că, prin condamnarea ultimului Horatius, casa lui s-ar pustii şi familia sa s-ar stinge. Aminti de vitejia flăcăului şi de ceea ce îi datorează Roma.

Senatul şi poporul se înduioşară şi Horatius fu iertat şi din nou aclamat. Dar şi surorii eroului i se ridică un mormânt din blocuri cubice de piatră pe locul unde se prăbuşise înjunghiată.

Desigur, albanii nu s-au resemnat prea uşor, încercând, în ascuns, chiar o alianţă cu etruscii din cetatea Veii, dar romanii i-au silit să se supună. Locuitorii Albei Longa au fost mutaţi la Roma, numărul populaţiei acesteia dublându-se şi fiind nevoie ca oraşul să se lărgească cuprinzând colina Coelius. Tullus a primit printre senatori şi căpeteniile albanilor, iar familiile de vază au devenit patricieni. După golirea ei, Alba Longa a fost dărâmată după o existenţă de patru secole.

IV
Izgonirea regelui din Roma

După Tullus Hostilius au urmat alţi patru regi: Oncus Martius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius şi Tarquinius Superbus. Ultimii trei erau de neam etrusc, dar înrudiţi bine cu familiile de patricieni romani. Nu prea erau iubiţi de popor, dar nemulţumirea acestuia a crescut şi mai mult adăugându-i-se şi o parte a patricienilor, în timpul ultimului rege, Lucius Tarquinius. Acesta era mândru, de aceea i s-a zis şi Superbus (cel trufaş), dispreţuia pe supuşii săi şi era gata să pedepsească aspru pe cei care nu îndeplineau îndată şi întocmai poruncile. Nici măcar cu Senatul nu se mai sfătuia când lua o hotărâre.

Peste toate acestea îi plăceau grozav petrecerile, cheltuind fără nicio socoteală banii publici, golind vistieria. Așa cum era firesc, fiii lui îi semănau întru totul, ba chiar îl și întreceau în mândrie. Mai era urât Tarquinius Superbus și pentru că venise la tron răpindu-i-l socrului său, Servius Tullius, pe care l-a și ucis. Până la urmă, luxul și petrecerile necontenite au sleit banii statului. Atunci regelui i-a venit în gând să înceapă un război, să cucerească cetatea Ardea și din prăzile dobândite să se îndestuleze și el, și o parte a poporului roman, mai ales patricienii care începuseră și ei să fie nemulţumiţi. Ardea era în stăpânirea rutulilor, un neam destul de puternic datorită bogățiilor sale. Războiul fu declarat și oastea se strânse pornind asupra Ardeei. Unii ostaşi veniseră bucuroşi, cu gândul la pradă, cei mai mulţi luară armele nemulţumiţi pentru că nu avură încotro. La început regele se gândi să cucerească Ardea printr-un asalt, dar atacurile repetate ale romanilor nu reușiră, rutulii respingându-i cu pierderi mari. Se hotărî atunci un asediu îndelungat și se porunci ostașilor să treacă la lucrări de fortificaţii pe cercul larg care înconjura cetatea. Nemulţumirea cuprinse întreaga armată; în locul unei prăzi ușoare și bogate, soldaţii erau puşi să sape şi să muncească ca nişte sclavi.

În schimb, comandanţii cei mari, în frunte cu fiii regelui, se plictiseau şi nu mai ştiau ce distracţii să inventeze.

Într-o seară, cei trei prinţi stăteau de vorbă cu prietenul lor, Tarquinius Collatinus, fiul lui Egerius, şi cu alţi tineri patricieni, petrecând în tabără. Tot vorbind, începură să-și descrie matroanele, fiecare lăudând frumuseţea şi cuminţenia soţiei lui. Până la urmă, neînțelegându-se, hotărâră să meargă la Roma să vadă cum stau lucrurile. Zis şi făcut! Prinţii şi Collatinus se urcară pe cai şi urmaţi de alţi tineri patricieni curioşi grăbiră spre oraş.

În două ceasuri de goană ajunseră după ce întunericul se lăsase bine. Trecură mai întâi pe la cei trei prinţi ale căror case se găseau alături. Găsiră gospodăriile în mare dezordine, vitele nehrănite şi neînchise, murdărie, sclavii răspândiţi în toate părţile.

În casa celui mai mare dintre fraţi, erau zeci de lumini aprinse şi cele trei prinţese cu prieteni şi prietene petreceau cu mesele întinse şi cu cântăreţi. Când îi văzură pe soţii lor se speriară, îi rugară să mai rămână, dar aceştia supăraţi le certară scurt şi le promiseră că vor sta de vorbă altă dată, şi, în timp ce oaspeţii se făcuseră nevăzuţi, încălecară şi ei. Goniră apoi în altă parte a Romei, la locuinţa lui

Collatinus. Acolo toate erau în cea mai deplină rânduială, cunoscându-se că o mână de gospodină poruncise sclavilor ce au de făcut. Matroana se pregătea şi ea de culcare, după ce controlase întreaga gospodărie. Anunţată de sclava ei că i-a sosit soţul cu prietenii lui, Lucreţia – căci aşa se numea soţia lui Collatius – îi porunci acesteia să scoale sclavii de la bucătărie şi să-i pună să pregătească degrabă un ospăţ, apoi se îmbrăcă şi se pieptănă ca pentru un prilej deosebit. Cât timp aşteptară în atrium, toţi recunoscură că soţia lui Collatinus este cea mai cuminte dintre femei şi nu mai terminară lăudând-o. Dar când apăru în faţa lor, poftindu-i în tablinium, unde se şi aşezase masa, toţi amuţiră în faţa frumuseţii ei. Masa fu scurtă şi nu prea îmbelşugată. Dar li se serviră numai lucruri alese, dovedind că stăpâna casei este o admirabilă gospodină şi o bună gazdă. Cuvintele pe care le rosti soţului ei şi prietenilor lui impresionară pe toţi prin dulceaţa lor, dovedind înţelepciunea Lucreţiei şi cunoaşterea ei în ale retoricii. Noaptea, târziu, mulţumind pentru primirea făcută, tinerii încălecară şi plecară spre tabără. Tot drumul nu mai conteniră cu laudele faţă de Lucreţia, felicitându-l pe Collatinus pentru soţia sa pe care o are şi declarându-i că a câştigat rămăşagul.

În clipele acelea chiar în inima lui Sextus Tarquinius, fiul cel mare al regelui încolţi o dragoste nelegiuită faţă de Lucreţia.

În zilele următoare nu-şi mai găsi liniştea şi, deşi se prefăcea nepăsător, fierbea de nerăbdare.

Într-o seară, fără să spună nimănui, plecă din tabără însoţit numai de un ostaş credincios. Gonind caii ajunseră pe la miezul nopţii pe la casa lui Collatinus unde totul era cufundat în linişte. Sclavul portar care îi întrebă ce doresc fu îndată lovit şi îndată sugrumat înainte de a putea scoate măcar un strigăt. Ostaşul rămase de pază în curte, iar prinţul dibui pe întuneric iatacul Lucreţiei. Aceasta, auzind un zgomot, se trezi şi de-abia avu timp să aprindă un opaiţ că se şi pomeni cu Sextus repezindu-se asupra ei şi sărutând-o. Cu o putere nebănuită, femeia, acum trezită pe deplin, se smulse din îmbrăţişarea lui şi îl azvârli cât colo.

Înnebunit de patimă, prinţul trase spada şi o puse în pieptul virtuoasei matroane, apoi, amestecând declaraţiile de dragoste cu rugăminţile şi ameninţările, căută să o înduplece pe mândra matroană. Dar Lucreţia rămase neclintită în hotărârea sa şi spuse că e gata să primească moartea. Sextus Tarquinius trecu atunci la o ameninţare şi

mai mârşavă.

Îi declară că o va ucide, dar că alături de ea va aduce dezbrăcat cadavrul sclavului omorât de el puţin mai înainte şi apoi o va învinui pentru că şi-a încălcat onoarea. Auzind că îi va fi pângărită şi memoria, Lucreţia începu să plângă cu hohote şi nu se mai putu împotrivi, rămânând apoi mai mult moartă decât vie. Prinţul, după ce-şi îndeplini dorinţele odioase, plecă iute în tabără cu slujitorul său, convins că nimeni nu va şti ticăloşia sa. Dar Lucreţia, după ce şi-a venit în fire şi a înţeles grozăvia celor petrecute, a sculat în grabă toţi slujitorii şi pe unul l-a trimis în grabă la soţul ei, iar pe altul la tatăl ei, cerându-le să vină degrabă la ea pentru că s-a întâmplat o nenorocire şi fiecare să vină însoţit de un prieten. Collatinus, alergând spre casă, l-a întâlnit pe prietenul său, Junius Brutus, un om drept, care îl ţinea de rău pentru prietenia lui cu prinţii, şi l-a luat cu el. Spurius Lucretius, tatăl Lucreţiei, sosi cam în acelaşi timp cu Publius Valerius. O găsiră pe Lucreţia în iatacul ei plângând, le povesti ceea ce se întâmplase, şi spunând că o femeie care fusese dezonorată nu mai merită să trăiască. Degeaba încercară toţi ceilalţi să o consoleze că nu este vinovată, că nu trupul, ci sufletul este cel care poate greşi, ea rămase neclintită.

— Voi veţi şti ce se cuvine ticălosului de Sextus Tarquinius.

În ce mă priveşte, deşi nu am niciun păcat, nu mă voi sustrage morţii, pentru ca nicio femeie pângărită să nu mai supravieţuiască dezonoarei sale luând-o de exemplu pe Lucreţia! – şi spunând acestea înainte ca cineva să o poată opri îşi înfipse în inimă pumnalul pe care îl avea ascuns în haină. Sângele îi ţâşni cu putere şi Lucreţia se prăbuşi fără viaţă în strigătele disperate ale tatălui şi soţului ei. Junius Brutus îi scoase din durerea lor trăgând pumnalul din pieptul Lucreţiei şi strigând:

— Jur pe acest sânge atât de nevinovat că voi urmări până la capăt pe Tarquinius Superbus, pe nemernicii lui vlăstari şi-i voi stârpi de pe faţa pământului şi nu voi mai îngădui să fie regi la Roma, nici lor, nici altora de acum înainte. Trecu apoi pumnalul celor care erau de faţă şi care făcură acelaşi jurământ şi porunci să ducă corpul neînsufleţit în for pentru ca întregul popor să ia cunoştinţă de nelegiuirea fiului regelui. Acolo, Junius Brutus cu cuţitul ud de sânge în mână, povesti cele întâmplate şi începu lupta împotriva regelui. Poporul îl susţinu ca un singur om, iar Senatul hotărî detronarea lui Tarquinius Superbus. Apoi, cum tocmai în vremea aceea Brutus era

comandantul cavaleriei, sute de tineri şi vârstnici luară armele şi se puseră sub conducerea lor. Aflând ce se întâmplă, Tullia, regina, care cu 25 de ani înainte contribuise la detronarea şi uciderea tatălui lui, fugi cu puţine lucruri din palat şi din Roma, în blestemele şi strigătele mulţimii. Brutus porunci la o parte a noilor ostaşi să rămână în oraş pentru a păstra ordinea, a apăra porţile, iar el cu ceilalţi porniră spre Ardea pentru a răscula armata din tabără. Dar veştile se răspândesc repede. Regele auzi şi el ce se petrecuse, şi cu cei doi fii mai mici ai săi şi cu o ceată numeroasă de credincioşi porni în goană spre Roma să înăbuşe răzmeriţa. Din întâmplare, cele două trupe luară drumuri diferite, astfel încât nu se întâlniră pe drum. Numai că, ajungând la Roma, Tarquinius Superbus a găsit porţile închise, şi cerând să i se deschidă s-a pomenit cu o ploaie de săgeţi asupra sa. Şi-a dat seama că nu mai poate face nimic, s-a întors cu oamenii săi şi a fugit în Etruria.

În vremea aceasta, Brutus ajunsese în tabăra de la Ardea, fiind primit cu aclamaţii, şi toţi ostaşii trecură sub conducerea lui. Odraslele regelui trebuiră să fugă, cei doi mai mici urmându-l pe tatăl lor. Sextus Tarquinius şi-a căutat adăpost la Gabii, unde era ca şi în regatul său, dar a fost răpit de soţul şi de tatăl victimei sale, care s-a răzbunat pentru toate nelegiuirile înfăptuite de el în trecut şi, mai cu seamă, pentru cea din urmă, omorându-l.

În acest an, 509 î.Hr., la 244 de ani de la întemeierea Romei, s-a proclamat Republica. Puterea aparţinea Senatului, format din 300 de patricieni mai bătrâni, şi Adunării poporului care se întrunea în aşa-numita Comitia Centuriata, pentru că membrii participau pe unităţi militare.

V
Horatius Cocles

Tarquinius Superbus, regele răsturnat de pe tron, cu toţi apropiaţii lui îşi găsise refugiu la Clusium. Era cea mai mare cetate a etruscilor, bine întărită, cu negustori bogaţi şi meşteşugari pricepuţi, cu sate multe şi cu pământ bogat sub stăpânirea ei. Regele Porsenna avea o oştire puternică şi era ascultat şi de ceilalţi regi ai cetăţilor etrusce. El i-a primit pe fugarii de la Roma şi şi-a plecat urechea la cererile lor de ajutor. Era lacom şi jafurile pe care le-ar fi făcut l-ar fi ajutat să ţină şi mai mulţi ostaşi. Un rege pus de el din nou pe tron şi ascultându-l ar fi umilit şi ar fi slăbit puternica Romă care se ridica cu

fiecare an. Şi-a strâns deci repede şi în taină ostaşii, cărora li s-au adăugat şi cei veniţi cu Tarquinius, s-a aşezat în fruntea lor şi a pornit în grabă să-i ia pe neaşteptate pe romani. A intrat cu foc şi sabie în ţinuturile romane şi ţăranii, care au scăpat şi s-au refugiat la Roma, au dus vestea prăpădului. Iute şi-au strâns şi romanii oastea, dar unii erau plecaţi într-o parte sau alta şi puţini cei care ieşiră din cetate în întâmpinarea duşmanului. Acesta tocmai ocupase un deal, Janiculum, de unde începu să coboare în fugă asupra romanilor. Romanii, care se strânseseră la poalele dealului, văzându-se mult mai puţini, înarmaţi în grabă şi cu ceea ce găsiseră, se tremură că vor fi nimiciţi de iureşul etruscilor şi se întoarseră în fugă spre podul de lemn voind să caute scăpare în cetate. Roma avea o parte apărată cu ziduri puternice, iar cealaltă i-o ocrotea Tibrul cu apele lui, dar dacă podul peste acesta ar fi fost ocupat de duşmani, nimic nu i-ar mai fi putut opri să pătrundă în oraş şi să-l cotropească. Deodată, romanii înspăimântaţi, văzură că unul dintre ei, Horatius Cocles, rămâne pe loc, se întoarce cu faţa spre duşman şi începe să strige fugarilor:

— Fricoşilor! Laşilor! Cel puţin stricaţi podul, ori cu focul, să nu poată trece ei Tibrul! Nu vă temeţi! Am să-i ţin eu singur pe loc! Înfăţişarea lui hotărâtă şi vorbele-i strigate opriră fuga multor romani. De ruşine, i se mai alăturară alţi doi, Spurius Larcius şi Titus Herminius, culegând de pe jos lăncile azvârlite de fugari. Etruscii s-au oprit din năvala lor. I-au văzut pe cei trei neînfricaţi în spatele lor pe podul plin de romani. Au bănuit o cursă şi au încercat să priceapă ce se întâmplă. Atunci Horatius le strigă cu glas tare:

— Slugoi ai regilor trufaşi! Aţi uitat de libertatea voastră şi veniţi acum s-o răpiţi pe-a altora? Tocmai în clipa aceea sosise şi Porsenna, în lectica lui purtată de sclavi.

Îi porunci unui ofiţer al său:

— Fă-l să tacă pe câinele de roman! Omul – înalt şi voinic, sigur pe el – făcu câţiva paşi înainte şi aruncă lancea grea cu o putere neobişnuită. Dar Horatius, cu agilitate, se feri spre pământ şi fierul trecu zbârnâind pe lângă capul lui. Se ridică într-o clipită şi aruncă şi el lancea care-l lovi pe etrusc acolo unde bărbia coifului se împreună cu cămaşa de zale. Fierul romanului pătrunse prin tabla apărătoarei şi străpunse gâtul duşmanului care se prăbuşi în iarbă. Fără să mai aştepte răspunsul etruscilor, alte trei lănci romane zburară secerând trei dintre duşmanii care se strânseseră în jurul celui căzut. O mare

zăpăceală cuprinse rândurile etrusce.

În vremea aceasta Horatius Cocles auzi din spate strigătele alor săi:

— Veniţi, podul se mai ţine numai pe-o parte! Veniţi repede! îi convinse pe cei doi să se retragă şi ei şi rămase singur, neclintit, în faţa duşmanului. O ploaie de lănci s-au abătut asupra lui, dar el le-a întâmpinat cu scutul, pe care îl mişca cu iuţeală şi toate s-au lovit şi au căzut.

Îşi umflă pieptul şi strigă:

— Să vie unul dintre voi să mă înfrunte! Dar nimeni n-a cutezat; curajul lui îi înspăimântase pe toţi. Porsenna, furios, a dat poruncă de năvală. Era însă prea târziu. Horatius auzea în spate ultimele pârâituri ale lemnăriei podului pe care apele umflate de ploi ale râului le purta la vale, auzea strigătele de încurajare ale romanilor. Atunci de-abia începu să dea înapoi, cu faţa spre năvălitori, cu fiecare pas aruncând câte o lance care nimerea în plin şi ferindu-se de cele care-l ţinteau. Printre lovituri, murmură:

— Tată Tibrule, tu, apă sfântă, primeşte-mă pe mine şi aceste arme ale mele şi apără cu valurile tale binefăcătoare pe ostaşul roman! Şi deodată, cu spatele, sări în fluviu. Urlete de bucurie izbucniră la etrusci, care-l crezură lovit sau căzut în ape şi alergară spre mal să-l vadă înecându-se. Dar unda repede îl purtase departe şi acum, cu armele pe el, se lupta să iasă la ţărmul celălalt, în cetate. O nouă ploaie de lănci se abătură asupra lui, dar primele nu-l nimeriră, iar celelalte nu-l mai ajunseră. Şi etruscii îl văzură pe viteazul roman cu armele sale ieşind din ape şi aşezându-se istovit şi însângerat pe pietriş, de unde îndată săriră să-l ridice tovarăşii săi.

Romanii l-au răsplătit pe Horatius Cocles pentru fapta sa, lăudându-l şi dându-l drept pildă copiilor, dăruindu-i un ogor mare cât o putut înconjura cu plugul într-o zi, iar mai târziu, înălţându-i o statuie de marmură în for.

VI

Mucius Scaevola

Porsenna nu izbutise să ocupe Roma, dar gândul de a o cuceri nu-l părăsea.

Îşi stabilise tabăra pe dealul Jonialum, de unde se vedea ca-n palmă tot ce se petrecea în oraş. Malul Tibrului era bine păzit de

soldaţii etrusci, iar, când alte cetăţi îi trimiseră ajutoare, trupe puternice trecură fluviul mai sus şi mai jos de cetate, jefuiră satele şi câmpiile şi apoi se aşezaseră sub ziduri. Roma era înconjurată. Sigur, putea să mai reziste o vreme. Aproape toţi cetăţenii ei apucaseră să se întoarcă acasă şi să se înarmeze, zidurile erau puternice, iar pe malul Tibrului posturile militare erau unul lângă altul. Primejdia era însă mare.

În fiecare zi noi cete de ostaşi etrusci, trimişi dintr-un oraş sau din altul în ajutor, sporeau armata duşmană. Aprovizionarea cetăţii nu se mai putea face şi rezervele din Roma ameninţau să se termine. Atunci Caius Mucius, un tânăr nobil se înfăţişă Senatului spunând:

— Părinţi conscrişi! Vreau să trec Tibrul şi, dacă pot, să pătrund în tabăra duşmană, însă nu pentru pradă şi nici ca să mă răzbun pe etrusci pentru jaf, ci, dacă voi avea noroc, să săvârşesc o faptă cu mult mai memorabilă! Primind încuviinţare, Mucius, îmbrăcat la fel ca oştenii etrusci şi cu un pumnal sub veşmânt, reuşi să se strecoare în tabăra duşmană şi să se apropie de cortul regelui. Numai că tocmai atunci se plătea solda ostaşilor. Secretarul lui Porsenna, bogat îmbrăcat şi împodobit, împărţea banii şi primea semne de respect din partea tuturor.

Mucius a crezut că acesta este regele şi bineînţeles că nu putea întreba, căci ar fi fost îndată bănuit. S-a furişat deci înspre el şi, ajuns în apropiere, l-a înjunghiat, încercând apoi să se piardă în mulţime. Nu a putut însă, pumnalul însângerat dându-l de gol şi slujitorii au pus mâna pe el. Adus în faţa tribunei lui Porsenna, Mucius nu părea deloc îngrozit:

— Sunt cetăţean roman. Mă numesc Caius Mucius. Intrând aici ca duşman, am vrut să-l ucid pe duşmanul patriei mele. Aşa cum am avut curaj pentru această faptă, la fel am şi acum când va trebui să înfrunt moartea. Şi apoi a rămas tăcut şi nemişcat în faţa regelui şi a sfetnicilor lui. Oricât l-au întrebat asupra a ceea ce plănuise el sau romanii, oricât l-au ameninţat sau i-au făgăduit iertarea, n-au mai putut scoate o vorbă de la el. Furios, Porsenna a hotărât să-i dea cea mai grea moarte: să-l ardă de viu. Auzind osânda, Mucius a înaintat doi paşi, până lângă altul unde ardea jăratic pentru sacrificiile ce trebuiau făcute. Deasupra focului a întins braţul drept şi a rămas aşa, fără să strige, fără să geamă, când carnea a început să sfârâie şi să miroasă a ars. Toţi îl priveau uimiţi şi îngroziţi.

— Ce faci? – strigă Porsenna.

— Îţi dovedesc, o, rege, că nu mi-e frică de osânda ta, de vreme ce mi-o dau singur. Şi mai este ceva... Pedepsesc mâna asta, mâna mea dreaptă care n-a ştiut unde să lovească...

— Opriţi-l! – strigă Porsenna şi apoi, când ostaşii îl îndepărtară de altar, i se adresă:

— Tu, care îndrăzneşti să-ţi pricinuieşti suferinţe mai grozave decât cele care ţi le-am hărăzit eu, du-te, eşti liber. Vitejia ta este prea mare ca să pieri!

— Mărite rege – îi răspunse Mucius – fiindcă vitejia se bucură în ochii tăi de toată cinstirea, am să-ţi spun ceea ce niciodată n-ai fi putut afla prin ameninţări. Trei sute de romani, floarea tineretului, au jurat să te ucidă. Sorţii au căzut asupra mea ca să fiu cel dintâi.

Înfrângerea mea n-o să-i facă pe ceilalţi să dea înapoi, căci nu se tem de moarte, şi nu se poate ca niciunul să nu izbutească.

În timp ce Mucius era condus spre Roma, cu onoruri şi cu daruri, Porsenna căzu pe gânduri. Socoti şi el că nu se poate ca niciunul dintre cei trei sute de viteji să nu izbutească, şi-l cuprinse frica. Hotărî să termine războiul, trimise soli la Roma şi porunci să ridice tabăra şi să înceapă retragerea de pe pământurile cotropite.

Romanii l-au numit pe viteaz Mucius Scaevola, adică „Stângaciul”. Senatul i-a dat în dar un teren întins care, mai târziu, a căpătat numele de „livezile lui Mucius”.

VII

Menenius Agrippa

Războaiele purtate cu etruscii rămaseră demult în urmă. Romanii bătuseră şi supuseră câteva din popoarele vecine şi înrudite. Dar în Roma nu era linişte, ci începuse învrăjbirea între patricieni şi plebei. Patricienii erau urmaşii vechilor familii care întemeiaseră Roma şi aveau o mare parte a bogăţiei oraşului şi toată puterea. Numai din familiile de patricieni se alegeau cei doi consuli care conduceau statul şi tot dintre ei senatorii şi preoţii. Plebeii erau urmaşii celor care veniseră în Roma mai târziu, după întemeierea ei, sau ai celor care se supuseseră ei de bunăvoie. Cei mai mulţi erau plugari, alţii meseriaşi sau negustori, dar puţini dobândiseră ceva stare, majoritatea rămânând săraci. Aveau aceleaşi obligaţii ca şi patricienii, plăteau impozite şi făceau parte din oştirea romană, luptându-se în

nenumăratele războaie ale Republicii. Dar nu aveau şi aceleaşi drepturi. După luptă, prada de război o luau numai patricienii şi tot ei puneau mâna pe pământurile care intrau în stăpânirea Romei. Plebeii erau tot mai săraci. Nimeni nu se îngrijea de soţiile şi copiii celor căzuţi în luptă. Unii plebei, pentru a putea plăti impozitele sau pentru a trăi, se împrumutau la patricieni cu dobânzi grele. Când nu puteau plăti până la soroc, şi mai întotdeauna se întâmpla aşa, patricianul care îi dăduse banii îi luă pământul. Altor datornici care nu aveau pământ le luau casele şi lucrurile, iar celor care nu aveau nimic li se lua libertatea şi chiar viaţa. Când au simţit că nu mai pot răbda, o mare parte din plebei, mai ales ostaşi sfătuiţi de un oarecare Sicinius, au părăsit

Roma şi s-au retras pe Muntele Sacru, dincolo de râul Avio, la trei mii de paşi de oraş. Acolo, cetăţenii, fără vreun comandant, după ce şi-au aranjat o tabără cu şanţuri de apărare şi cu parapete, au stat liniştiţi vreme de câteva zile. Nu au întreprins nicio acţiune militară, îngrijindu-se numai de aprovizionarea cu cele trebuincioase bunului trai, fără să atace pe cineva şi fără să fie atacaţi. La Roma, patricienii fură cuprinşi de spaimă. Se temeau ca nu cumva şi ceilalţi plebei să părăsească oraşul ori să se răscoale. Şi aşa comerţul mergea slab, ca şi meşteşugurile. Şi mai era ceva. Vecinii începuseră să afle ce se întâmplă şi, cum de-abia aşteptau un moment favorabil, porniră pregătiri de luptă. Ce s-ar fi întâmplat dacă Roma ar fi fost prinsă fără o parte din cei mai buni luptători ai ei? Dar dacă nici plebeii care rămăseseră în oraş n-ar fi vrut să pună mâna pe arme? Senatul socoti că nu mai este timp de pierdut şi-l însărcină pe Menenius Agrippa să meargă să-i împace pe plebei şi să-i aducă din nou în oraş. Menenius era cunoscut ca un om cinstit, avea darul vorbirii şi, deşi patrician, era iubit de plebei ca trăgându-şi obârşia dintre ei. Spre deosebire de alţi trimişi ai Senatului, el fu primit în tabăra plebeilor, fu lăsat să vorbească şi chiar ascultat cu atenţie. Spre mirarea tuturor, el nu începu cu îndemnuri de întoarcere, ci cu o poveste:

— Într-o vreme, când în corpul omenesc nu era armonia care este acum, şi când fiecare parte avea voinţa şi limba proprie, toate aceste părţi se supărară pe stomac că acesta nu face nimic şi aşteaptă să i se dea totul., N-o să mai alergăm după hrană” ziseră picioarele., N-o să mai muncim şi nici hrana n-o să o mai ducem la gură”, ziseră mâinile., Nici eu n-o să mai mestec”, adăugă gura. Şi aşa făcură cu toţii şi lăsară stomacul gol. Curând însă membrele începură să simtă că

slăbesc, că îşi pierd tot mai mult puterea.

În sfârşit, înţeleseră că nu numai ele hrăneau stomacul, dar şi stomacul le hrănea pe ele. Şi se grăbiră din nou să se mişte… Menenius termină povestea şi liniştea se lăsă în tabăra plebeilor. Toţi se gândeau la tâlcul celor auzite şi la ce ar fi bine de făcut. Adevărul este că şi ei se săturaseră de pribegie şi li se făcuse dor de casele lor. De îndată un bătrân plebeu rupse tăcerea:

— O, iscusitule Agrippa! Istorisirea ta ne-a învăţat multe. Numai, rogu-te, patricienilor ai povestit-o?

— Da…

— Şi ei ce-au zis?

— Păi, au zis că or să se ierte datoriile plebeilor care au luptat în armată, că au să se facă legi scrise.

— Şi?

— Că plebeii vor avea drept să aleagă nişte magistraţi numiţi tribuni ai poporului, care le vor putea lua apărarea în orice împrejurare. Casa şi persoana acelora vor fi sacrosancte şi inviolabile. Ei vor avea dreptul să ia parte la şedinţele senatului şi, dacă vor socoti că este gata să voteze o lege care i-ar putea păgubi pe plebei, va fi destul ca unul dintre ei să strige „Veto” (Mă opun) ca legea să cadă… Asta au zis patricienii. Se făcu iar tăcere până când un bătrân plebeu o rupse vorbind rar:

— Bine. Atunci să ne întoarcem la Roma. Vom pune mâna pe arme şi vom apăra patria.

Tribunii poporului au început să lucreze şi au luat de multe ori apărarea plebeilor, dar egalitatea deplină de-abia după mai bine de două sute de ani s-a instaurat. Până atunci plebeii au dus o luptă neîncetată, s-au mai şi retras din Roma, câştigând drepturi după drepturi. Cert este că aceste drepturi aveau să folosească numai plebeilor bogaţi care s-au contopit cu patricienii, formând o clasă nouă de stăpâni de sclavi, aristocraţia. Dar până atunci multe aveau să se mai întâmple la Roma.

VIII

Coriolan

— Caius – i se adresă Volumnia, cu căldură – mă doare inima când văd cum te frământi… Ce ai cu oamenii? Toţi te respectă pentru meritele tale…

— Tu nu poţi înţelege frământările unui patrician.

— Şi eu vin tot dintr-o gintă plebee – intră în vorbă mama sa, Veturia – şi te-am crescut bine, în vrerea zeilor şi dragostea pentru Roma. Credeam că am mai domolit şi la tatăl tău trufia patriciană, dar văd că la tine este şi mai vie decât la el. Am muncit şi noi, plebeii, pentru ridicarea Romei şi ne-am luptat pentru ea. La temelia oraşului este şi sudoarea şi sângele nostru… Fiule, linişteşte-te. Ai zeci şi zeci de acri de pământ moşteniţi şi alţii, din ager publicus, stăpâneşti 18 sclavi, 12 familii îţi sunt cliente, nu ştiu câţi plebei muncesc pentru tine, ai vite, ai bani…

— Dar toate acestea sunt meritate şi prea meritate. Ce, aţi uitat şi voi că acum şase ani, în bătălia de la lacul Regillus, i-am zdrobit pe aliaţii latini şi am făcut din Roma cea mai puternică cetate din Latium…

— Şi ai fost singur în luptă?

— Nu, am fost cu legionarii mei, dar curajul şi priceperea mea au decis victoria.

— Şi plebei nu au fost?

— Au fost, sigur că au fost… Au făcut ceea ce li s-a ordonat…

— Au luptat vitejeşte, cei mai mulţi dintre căzuţi s-au numărat din rândul lor. Şi plebeii nu au primit nimic, nimic. Tu ai primit toate onorurile şi o coroană civică, o mare parte din pământuri şi din pradă…

— Asta nu înseamnă nimic… Îndată după victorie, deşi nu trecuseră decât două luni din dictatura mea, Senatul mi-a ridicat puterea şi a ales iar doi consuli. Şi unul dintre ei, slabul Spurius Cassius, în loc să-i supună şi să-i despoaie, a încheiat o alianţă cu Federaţia oraşelor latine, gloria mea s-a spulberat ca fumul… Şi toţi tribunii plebei au cerut-o…

— Ascultă, Caius, dacă-i urăşti atât de mult pe plebei, de ce nu mă repudiezi?

— Nu, nu te repudiez. Eşti frumoasă, sobră, mi-ai dat doi fii minunaţi, eşti o demnă matroană. Tu nici nu mai eşti plebee, eşti patriciană. Prin căsătorie ai intrat în ginta Marcia… Numai că va trebui să gândeşti altfel şi mai ales să nu laşi asemenea gânduri să ajungă la copii…

— Mie nu poţi să-mi ceri să-mi schimb gândurile. O mamă nu poate fi repudiată…

— Dar bine, mi s-a întâmplat la fel şi acum un an… Aminteşte-ţi!

Patria era iar în pericol. Atunci Senatul a suspendat pe cei doi consuli şi m-a investit dictator. Am condus oştile cu îndrăzneală, i-am zdrobit pe volsci şi i-am alungat din Latium. Apoi i-am urmărit pe pământurile lor, le-am luat şi le-am distrus cetatea lor Coriolus şi în toate luptele am stat în fruntea oştilor şi nu mi-am precupeţit viaţa…

— Da, toată lumea ştie asta… Ai fost primit cu ovaţii. Senatul ţi-a acordat o mare parte din pradă, ţi-a decernat a doua coroană civică şi numele de Coriolanus, care să-ţi păstreze veşnic gloria…

— Nu asta îmi doream cel mai mult. Atunci s-au ridicat blestemaţii de tribuni ai plebeilor, care, după laude goale, au spus că, primejdia fiind înlăturată, dictatura nu-şi mai are rostul. Senatul mi-a ridicat atunci puterea, după nicio lună… Toga purpurie mi-a fost luată de pe umeri, lictorii mei au trecut iarăşi la cei doi consuli… Dar acum ştiu ce am de făcut! Când voi mai fi numit dictator, înainte de a porni împotriva duşmanilor din afară, mă voi răfui cu cei dinăuntru, cu plebeii şi cu tribunii lor, şi voi obliga Senatul să mă proclame dictator pe viaţă…

— Clipa asta n-o să sosească niciodată, Gucius – îi zise, pe numele lui mai vechi, mama sa – tu nu prea ştii să-ţi ascunzi gândurile. Cam toată lumea ţi le ştie… Nu vor lăsa tribunii să mai fi vreodată dictator…

Anul acela a fost o secetă cumplită. Grâul s-a uscat de când se ridicase de două palme, măslinele de verzi se zbârciseră şi căzuseră din pom. Trebuiseră să-şi mâne vitele şi oile spre munţi ca să mai găsească ceva de păscut… Pământurile lui Marcius Caius Coriolanus, aşezate spre valea Tibrului, rodiseră puţin, dar cele mai multe nu dăduseră niciun bob. Când foametea începuse să se facă simţită, 12 senatori veniră să-l viziteze pe Coriolan. Coriolan îi primi în atrium, cu politeţe, dar cu multă sobrietate. Se aşezară şi o vreme domni tăcerea. Coriolan credea că delegaţii au venit să-l invite în Senat ca să-l proclame dictator pentru a salva patria de foamete. Inima îi bătea să-i spargă pieptul, dar nu lăsa să i se vadă nimic pe faţă. Peste numai câteva clipe, avea să-i trebuiască multă putere ca să-şi ascundă dezamăgirea.

— Onorate Caius Marcius Coriolanus, am venit să-ţi spunem că te aşteptăm între noi. Da, din toamna asta, vei fi primit în rândurile senatorilor, între părinţii patriei. Poate că ar fi trebuit să facem acest

lucru încă de anul trecut, când ai împlinit vârsta legiuită, dar și așa vei fi cel mai tânăr senator…

— Bine, vă mulţumesc… – spuse el rece, pentru că se aşteptase la cu totul altceva.

— Dar, până atunci, va trebui să trecem peste foametea care ne bântuie…

— Da, aşa este… Dar şi recolta mea a fost slabă. Mi-am oprit numai ce-mi era neapărat necesar pentru familia şi pentru clienţii mei. Restul am împărţit la veteranii mei…

— Numai unora dintre ei – murmură un senator…

— Nici la aceia nu s-a ajuns! – îl fulgeră Coriolanus.

— Ştim asta… La altceva ne gândiserăm… Te cunosc bine corăbierii greci din Campania. Trimite câţiva dintre oamenii tăi să hăimească 15 – 20 de galere şi dă-le bani să cumpere grâne de la tiranul Siracuzei. Grâul va fi al tău şi de la tine îl vom cumpăra cu câştig bun pentru tine.

Venise luna septembrie şi frământarea sporea cu fiecare zi.

Încă de la calendele lunii, carele, pline cu saci de grâu, mergeau permanent de la Ostia, portul unde se descărcau corăbiile, până la Roma, unde se găseau marile magazii ale lui Coriolanus. Ochii înfometaţilor le urmăreau cu poftă, dar şi carele şi magaziile erau bine păzite de oameni înarmaţi. Nu era nimeni să nu ştie cu cât cumpărase Caius Marcius grâul, cât plătise corăbierilor; îşi făceau socoteala cu cât îl va vinde şi îşi strângeau bănuţii pentru idele lunii când se anunţase că va începe vânzarea… În ziua hotărâtă, şiruri mari de oameni aşteptau din zori ca să înceapă vânzarea. Când oamenii lui Coriolanus deschiseră porţile, o veste îngrozitoare străbătu mulţimea. Toţi socotiseră că o baniţă de grâu nu poate costa mai mult de doi sesterţi. Acum li se cerea cinci sesterţi şi nu se vindea decât câte o baniţă întreagă. Puţini cumpărau: slugile şi clienţii patricienilor, câţiva plebei mai bogaţi, câţiva mai săraci care îşi uniră banii pentru a putea lua o baniţă… Oraşul zumzăia de vorbe şi de strigăte de nemulţumire.

A doua zi dimineaţă, senatorii se înfăţişară din nou lui Coriolanus:

— Caius Marcius, cum se poate aşa ceva? Sigur, trebuie să ai un câştig, dar nu aşa. Vinde grâul cu preţul vechi…

— Nu pot…

— Măcar plebeilor săraci…

— Dacă plebeii vor grâu – se ridică aspru Coriolan – atunci să renunţe la drepturile şi la tribunii lor, să fie iar Roma cum a fost înainte de retragerea pe Muntele Sacru… Senatorii se ridicară şi, fără o vorbă, plecară.

Zvonul se răspândi ca fulgerul. Plebeii ieşiră din case strigând împotriva lui Coriolanus. Treptat, tribunii îi îndreptară spre Câmpul lui Marte, care se înnegri de oameni. Se ţinu o adunare și se luară hotărâri (plebiscit). Tribunii se grăbiră să meargă în Senat… În vremea aceasta, Volumnia și Veturia își frângeau mâinile:

— Ce-ai să te faci? Ce va fi cu noi…

— Nimic… Am să-i biciuiesc pe toţi – şi le arătă printr-o fereastră câteva sute de ostaşi, înarmaţi până-n dinţi. Aştept să se mai strângă câţiva şi pornim să vânturăm pleava. Deodată, afară răsună vocea bubuitoare a stentorului:

— Cetăţeni, mâine Senatul cheamă la judecată pe Caius Marcius, care este acuzat de tribuni că vrea să strice rânduielile şi Constituţia patriei. Pe lângă pedeapsă, va fi obligat să vândă grânele la preţul cel vechi…

Nu se stinseseră bine cuvintele stentorului când doi centurioni pătrunseră în atrium.

— Caius Marcius… Am răspuns toţi la chemarea ta.

Îţi suntem îndatoraţi, te urmăm împotriva oricăror duşmani, dar dacă te gândești să lupţi împotriva poporului, a patriei, te părăsim.

Trecuse mai bine de o lună de când Coriolanus fugise noaptea din oraş cu câţiva ostaşi şi Roma trecea iar printr-o mare spaimă. Fostul dictator se refugiase la volsci şi-i aţâţase pe foştii duşmani descurajaţi împotriva patriei sale. Ridicase o mare oştire, o instruise, cum numai el ştia să o facă, şi se aşezase în fruntea ei. Aflând aceasta, Senatul trimisese o armată să-l pedepsească, dar aceasta fu bătută şi risipită. Peste trei zile, chiar în Latium, o a doua oştire fu zdrobită de Coriolanus şi unul din tribuni rămase pe câmpul de luptă. Simţind că trebuie să facă şi altceva în afară de chemarea sub arme a tinerilor şi adolescenţilor, Senatul i-a ieşit înainte la douăsprezece mile de oraş. Toate rugăminţile au fost zadarnice. Fără să i se dea dictatura pe viaţă

şi fără abolirea drepturilor plebei, nu se înduplecă să renunţe la război…

Erau numai la o milă de Roma. Se vedeau bine zidurile falnice ale Cetăţii Eterne, ziduri de netrecut. Dar Coriolan cunoştea bine toate tainele lor, unde să lovească, pe unde să se strecoare.

Între oştirea volscilor şi ziduri nu era decât câmpia goală. Toţi oştenii se grămădiseră înăuntru şi se pregăteau de o apărare disperată. Deodată, porţile se deschiseră puţin şi ieşiră două mogâldeţe care se porniră spre oştirea volscilor. Curând se văzură mai bine, erau două femei. Cuprins de bănuieli, Coriolan făcu semn trupelor să rămână pe loc şi merse în întâmpinarea lor, urmat de garda lui credincioasă. Se trezi în faţa mamei şi soţiei lui.

— Ce voiţi? Ce căutaţi aici?

— Să salvăm Roma şi sufletul tău nemuritor…

— Roma o voi salva eu. Va pieri cine trebuie să piară, eu voi fi stăpânul şi voi pedepsi pe nemernici…

— Te-a orbit ura, fiule! Nu va mai fi nicio Romă. Crezi că barbarii pe care-i duci cu tine, după ce vor intra în cetate, unde numai tu îi poţi băga, te vor mai asculta? Te vor ucide, fii sigur. Ştii şi tu că va fi aşa. Roagă zeii să te ucidă îndată, ca să nu mai vezi pe mama şi pe soţia ta necinstite de barbari, să vezi copiii tăi, care de zece zile au pus armele, măcelăriţi, să vezi casa jefuită, larii, manii şi penaţii profanaţi, cetatea ta în flăcări, să ştii că romanii au murit blestemându-te, iar cei luaţi în sclavie îţi vor pomeni numele cu scârbă şi groază.

— Caius, vino cu noi în cetate şi toate îţi vor fi uitate şi iertate…

— Vai mie… Simţeam şi acuma ştiu că am pornit pe un drum blestemat, numai că pentru mine este un drum fără întoarcere – îmbrăţişându-le şi sărutându-le – Dragile mele, mergeţi repede în oraş, cereţi să închidă porţile şi spuneţi tuturor că eu, Coriolanus, nu sunt trădător. Aşteaptă până ce femeile se depărtează, apoi se sfătuieşte o clipă cu cei zece ostaşi ai săi. Se întoarce spre volsci – care se frământă şi murmură – şi cuvintează:

— Vitejii mei, veştile pe care le-am primit nu sunt bune. Romanii au descoperit locurile pe care le ştiam eu şi pe unde voiam să ne strecurăm, le-au zidit şi le vor apăra. Nu vreau să vă primejduiesc zadarnic vieţile. Vă voi duce la Capua, cetate plină de bogăţii…

— Câine, trădătorule! – izbucniră volscii, şi scoţându-şi săbiile

se repeziră la Coriolanus. Gărzile lui îl înconjurară, întinzând lăncile. Lupta nu fu lungă, dar pentru fiecare roman căzut, pieriră sau fură schilodiţi trei, patru sau cinci duşmani. Rănit în cinci locuri, Coriolan se prăbuși ultimul. Volscii se retrăgeau spre satele lor, cărându-și morţii și răniţii. Cu sângele şiroind, înainte de a-şi da ultima suflare, murmură:

— Mulţumesc, o, zei atotputernici, că am parte de cea mai dulce moarte, cea dată de fierul duşmanului, apărându-mi patria nemuritoare.

IX

Cucerirea oraşului Veii

Romanii erau acum stăpâni pe aproape întregul Latium. Dar, în nord-vestul acestei ţări se găsea o puternică cetate etruscă, Veii. Multe necazuri le aduseseră romanilor veienii: se aliaseră cu toţi duşmanii lor, le jefuiseră ogoarele, dar nu avuseseră ce le face. Cetatea era bine aşezată pe nişte stânci prăpăstioase, avea ziduri înalte și groase, izvoare cu apă și rezerve de hrană și, în plus, când trecea printr-o primejdie îi veneau în ajutor și ceilalţi etrusci. Acum lucrurile nu mai puteau continua așa. Profitând de faptul că romanii luptau cu dușmanii lor, volscii, veienii îi atacară producându-le mari pagube și fiind aproape gata să intre în Roma. Dar romanii nu se lăsară.

Îşi împărţiseră oastea în două şi în timp ce o parte lupta cu volscii, cealaltă îi alungă pe veieni şi-i urmări până când aceştia se închiseră în cetatea lor unde îi înconjurară. Când volscii fură bătuţi şi trebuiră să încheie pace, întreaga oştire romană se strânse sub zidurile oraşului Veii şi începu un asediu în toată puterea cuvântului. Dar totul fu în zadar. Ani întregi veienii suportară asediul şi nu păreau că au de gând să se predea.

Într-o zi, un bătrân veiean – despre care cei din cetate credeau că are darul de a profeţi viitorul – a strigat de pe ziduri că niciodată romanii nu vor cuceri oraşul atâta timp cât va fi apă în lacul Alban. Auzind aceasta, un flăcău voinic din străjile romane rugă pe bătrân să coboare fiindcă doreşte să-l întrebe ceva personal. Când bătrânul ieşi pe o poartă, ostaşul se repezi, îl luă în braţe şi fugi cu el spre marea uimire a etruscilor.

Dus în Senat, de la bătrânul veiean nu putură scoate mai mult: că zeii i-au dat darul prevederii lucrurilor, că atât i-au spus cât a spus şi el, că nu are voie să ascundă profeţia, dar nici să spună de la el nimic.

Senatul hotărî atunci să trimită împuterniciţi în Grecia, la oracolele de la Delphi să afle mai mult. Dar fie că împuterniciţii scăpaseră pe la gazde cele întâmplate, fie că fraţii lui Apollo aflaseră din altă parte, solia se întoarse cu un răspuns asemănător:

— Romani, să nu lăsaţi apa din lacul Alban să rămână în matcă şi nici să-şi urmeze cursul şi să se verse în mare şi alte lucruri de acelaşi fel cu îndemnul să atace cu curaj zidurile, iar după victorie să aducă un prinos bogat templelor din cetate şi de la Roma.

În vremea aceasta asediul cetăţii continua, când deodată romanii primiră veşti rele. La templul zeiţei Voltumna din Etruscia de nord se strânseseră delegaţi ai tuturor oraşelor etrusce. Acolo unii cerură ca toţi să adopte o hotărâre de a veni în ajutorul cetăţii Veii, de a-i bate pe romani şi a o despresura. Hotărârea fu adoptată şi reprezentanţii se răspândiră să aducă vestea acasă şi să pregătească armatele. La Roma se porni îngrijorarea şi panica. Chiar şi unii soldaţi mai fricoşi fugiră de pe poziţiile din jurul cetăţii Veii, temându-se să nu fie prinşi între ziduri de o oştire care va veni.

Înspăimântat, Senatul a declarat patria în pericol şi a hotărât alegerea unui dictator: a fost ales M. Furius Camillus, un om tăcut, aspru, cu o mână de fier. Camillus a înţeles îndată despre ce este vorba şi ceea ce trebuia făcut. L-a numit comandant al cavaleriei pe P. Cornelius Scipio şi a ordonat să se strângă o mare armată.

În timp ce acest ordin se îndeplinea, după ce stabilise ziua când să se strângă noii ostaşi, a plecat de la Veii. Aici a luat împotriva ostaşilor care părăsiseră poziţiile sau dovediseră indisciplină nişte măsuri atât de aspre încât îi făcu pe toţi să se teamă mai mult de dictator decât de duşman şi restabili ordinea deplină. Apoi, profitând de faptul că un deal ascundea lacul Alban privirilor etruscilor celor din Veii, dădu ordin soldaţilor săi să înceapă secarea lui. Canale multe şi adânci fură săpate mereu şi apa începu să se reverse şi să se risipească pe câmpie.

Întorcându-se la Roma, luă sub comanda sa noua oştire şi o duse împotriva capeniţilor şi foliscilor, singurii care reuşiseră să strângă o armată şi se pregăteau să vină în ajutorul celor asediaţi. Camillus, priceput războinic, nu numai că i-a împrăştiat şi i-a pus pe fugă, dar i-a scos şi din tabără, cucerind-o şi punând mâna pe o uriaşă pradă de război. Cea mai mare parte din captură a predat-o chestorului, iar puţinul care a mai rămas a fost împărţit ostaşilor. Nemaitemându-se

acum de alţi duşmani, se întoarse cu această oştire la Veii, întărind asediul. Găsi lacul Alban secat şi, aşa cum se aşteptase, într-un mal al lui se deschise o trecătoare săpată de un pârâiaş tocmai cât să treacă un om prin ea şi care mergea cu pârâiaşul până la cetate. Camillus a străbătut drumul cu câţiva oameni şi ajungând într-o mică peşteră a arătat oamenilor unde să sape un puţ care să urce până sus… Pentru ca veienii să nu bănuiască nimic, luptele pe ziduri continuau. Când a sosit momentul potrivit, Camillus a poruncit asaltul cetăţii, şi din toate părţile romanii s-au năpustit cu scări, cu berbece, în timp ce alţii luptau aruncând lănci şi săgeţi. Toţi locuitorii din Veii săriră la apărare pe ziduri aruncând şi ei săgeţi, bolovani, smoală fierbinte. Deodată se treziră, îngroziţi, că romanii îi atacă dinăuntrul cetăţii. Trupa pusă de Camillus termină de săpat puţul, apoi, luându-şi armele, unul câte unul, mai bine de o sută de ostaşi urcară scările de lemn până în pivniţa unei case. După ce se mai strânseră câţiva, năvăliră pe străzi şi strigând înfiorător, omorând în dreapta şi stânga, îşi croiră drum – cu destul de puţine victime – până la poarta cetăţii. Urmă o luptă cu cei ce apărau această parte a fortificaţiilor şi romanii reuşiră să deschidă porţile. Atât a fost de ajuns. Sutele de romani năvăliră în cetate şi lupta mai continuă o vreme ca apoi să se stingă. Cetatea căzuse aproape fără niciun fel de distrugere. A doua zi dictatorul a ordonat ca prizonierii să fie vânduţi la licitaţie ca sclavi, iar sumele rezultate au fost vărsate vistieriei statului spre marea nemulţumire a ostaşilor, mai ales a plebeilor. După ce toate bunurile şi averile locuitorilor din Veii au fost transportate, au fost ridicate şi statuile zeilor, mai ales cea a Junonei şi duse la Roma cu mare cinste. Camillus a hotărât apoi ca nimic să nu se mai strice la Veii, nici întărituri, nici case. El a lăsat aici o puternică garnizoană romană şi atâţia din vechii locuitori ai oraşului. Din cei care se supuseseră Romei – cât era nevoie ca să întreţină această garnizoană. Gloria lui Camillus i-a orbit de invidie pe senatori şi pe patricieni, iar plebeii nu-l iubeau pentru firea lui mândră şi pentru că nu le lăsase prăzile de la Veii. De aceea, la terminarea magistraturii, a fost învinuit că vrea să ajungă rege şi a fost silit să se exileze. Dar Roma avea să mai aibă nevoie de el.

X

Camillus

Să ne întoarcem puţin în timp. Chiar după prima lor încercare de a ocupa Capitoliul, terminată cu atâtea pierderi, galii se hotărâră să

nu mai dea un nou asalt şi să cucerească cetăţuia prin foamete. Socoteala lor nu se dovedi însă prea grozavă. Romanii, în cetăţuia lor, grămădiseră de bine, de rău ceva provizii, dar ei, crezând că vor pleca curând de aici atunci când jefuiseră oraşul, luaseră numai ceea ce li se păruse mai de preţ şi dăduseră foc magaziilor cu grâne. De aceea foametea începu să bântuie mai întâi în tabăra lor. Nemaiştiind ce să facă, desprinseră din puhoiul lor nişte oştiri pe care le trimiseră să prădeze în dreapta şi în stânga. Când galii se apropiară de cetatea Ardea începând să le prădeze ogoarele, ardeaţii se strânseră în sfat neştiind ce să facă. Atunci Camillus, care era aciuiat acolo de câţiva ani şi care până atunci se ţinuse departe de treburile publice, veni în adunarea lor şi-i încurajă spunându-le că cei ce apără bunurile şi libertatea sunt întotdeauna mai puternici, oferindu-se să-i conducă. Ardeaţii primiră cu bucurie, se pregătiră de luptă după povăţuirea lui şi-i întâmpinară pe gali, care nu se aşteptau la nicio împotrivire, zdrobind şi măcelărind toată trupa. La Veii situaţia era şi ea grea. Garnizoana romană şi sutele de soldaţi refugiaţi acolo văzură cum etruscii vicleni, uitând de faptul că romanii din cauza lor începuseră războiul cu galii şi se găseau acum la ananghie, profitau de aceasta şi jefuiau sub ochii lor, ba chiar, după ce s-au încărcat de prăzi, şi-au instalat tabăra nu departe şi au înconjurat cetatea.

Înfuriaţi, romanii ar fi vrut să se războiască imediat cu etruscii, dar un centurian, Caedicius, i-a convins să mai aştepte până noaptea. Târziu, la câteva ceasuri după lăsarea întunericului au ieşit din cetate şi s-au năpustit asupra taberei năvălitorului, trecându-i pe mulţi dintre ei încă adormiţi prin sabie. Mai mult, călăuziţi de nişte prinşi cărora le lăsaseră viaţa, noaptea următoare romanii găsiră şi alte cete mari de etrusci care umblau după jaf în jurul salinelor de la Ostia, pe care, luându-le tot prin surprindere, le măcelăriră. Apoi se întoarseră la Veii încărcaţi cu prăzi. Biruinţa aceasta le spori mult curajul celor din cetate, care ar fi voit să pornească numaidecât în ajutorul Romei. I-a potolit din nou Caedicius spunându-le că el este un ofiţer inferior ca şi ceilalţi de aici şi nu poate comanda o mare campanie, sfătuindu-i să-l cheme în fruntea lor pe Camillus. O solie zbură la Ardea şi se înfăţişă la Furius Camillus, care îşi reluase viaţa sa retrasă, dar acesta le grăi:

— Senatul şi poporul roman m-au exilat aici şi eu, ca un cetăţean supus al patriei mele, nu voi părăsi acest loc şi nu mă voi aşeza în fruntea unei armate romane până când nu se va hotărî astfel…

Întorcându-se solia cu acest răspuns la Veii, un tânăr vrednic şi isteţ, Pontius Caminius, îşi luă sarcina să vorbească Senatului despre dorinţa armatei din Veii. Noaptea, el se aşeză culcat pe o plută din scoarţă de copac şi astfel fu adus până la Roma de apele Tibrului. Coborând pe ţărm unde a crezut că e mai bine, s-a căţărat, aşa cum am arătat mai înainte, pe nişte stânci colţuroase, pe care nimeni nu le păzea. Ajuns sus, s-a înfăţişat străjilor şi le-a cerut să-i deştepte pe senatori. Cât ai bate din palme vestea s-a lăţit în toată cetăţuia punându-i pe toţi în picioare. Senatorii s-au strâns în grabă şi Pontius Caminius le-a povestit pe scurt tot ceea ce era de spus. Mult s-au bucurat senatorii, dar şi ceilalţi oameni. Când au auzit că nu sunt singuri, Senatul grăbindu-se să propună o lege curiată – care s-a şi votat îndată – prin care se ridica exilul lui Camillus şi prin care acesta era numit dictator în lipsă. Viteazul roman luă actul şi se întoarse pe aceeaşi cale grea pe stâncile colţuroase. Este adevărat că acum, după cum ştim, fu zărit de etrusci, dar, până să pună mâna pe el, ajunse la Tibru, se aşeză pe pluta lui şi porni în josul apei înghiţit de întuneric. Trebui însă să meargă mult mai departe chiar şi după ce se lumină de ziuă, căci pe maluri se mai găseau grupuri de gali şi drumul îl ducea acum tot mai departe de Veii. Se urcă pe mal când fu sigur că nu mai este nicio primejdie, dar îi trebuiră alte trei zile ca să ajungă, pe cărări ocolite la cetatea de unde plecase. La Veii se constitui o delegaţie care plecă la Ardea pentru a-l aduce pe Camillus. Acesta o primi, citi hotărârea Senatului şi îndată îmbrăcă toga de dictator pe care delegaţii i-o aduseseră. El nu plecă însă imediat, ci mai rămase câteva zile, organizându-i pe ardeaţi, aliaţii poporului roman, ca să se poată apăra dacă ar mai fi atacaţi.

În sfârşit sosi la Veii, primit în triumf, dar şi aici se apucă mai întâi de organizarea armatei. Din soldaţii romani refugiaţi aici făcu centurii, cohorte şi legiuni, le verifică şi le completă înarmarea, făcu câteva zile de instrucţie şi apoi o scurtă expediţie în Etruria pentru a-i speria pe etrusci şi a fi sigur că nu-l vor lovi pe la spate. De-abia după aceasta porni spre Roma.

Între timp pe Capitoliu lucrurile nu stăteau prea bine. Desigur, după venirea lui Pontius Caminius, curajul apărătorilor crescuse şi el sporise şi mai mult după respingerea atacului de noapte al galilor. Dar ajutoarele pe care le aşteptau acum întârziau să vină, iar proviziile se împuţinau cu fiecare zi ajungând să lipsească complet. Curajul soldaţilor istoviţi de nemâncare şi de veghe scădea mereu. Din fericire

pentru ei nici galii nu stăteau mai bine; deşi mai aduceau câte ceva din jafuri, nici în tabăra lor nu era belşug, mai apăruse şi o epidemie de ciumă, iar de acasă le veneau veşti că veneţii s-ar pregăti să-i atace. Până la urmă s-a încheiat un armistiţiu şi au început tratative între tribunul militar Q. Sulpicius şi Brennus. Căpetenia galilor declară răspicat că în schimbul unei sume nu prea mari să ridice asediul, să părăsească Roma şi să se retragă dincolo de hotarele Latiumului. După tocmeli, s-a hotărât ca preţul răscumpărării să fie de 1.000 de livre (1 livră = 327 g aur). Când însă în faţa porţilor Capitoliului a fost adus aurul şi a început să fie cântărit, galii au început să folosească greutăţi false. Romanii au protestat şi atunci Brennus le-a strigat chiar în limba lor: „Vae victis!” (Vai de cei învinşi!), şi pentru ca umilinţa şi paguba să fie şi mai mari, peste greutăţile false îşi aruncă şi sabia lui. Atunci, din spatele lor se auzi un glas puternic:

— Staţi, nu cu aur, ci cu fier îşi câştigă romanii libertatea… Se întoarseră toţi şi îl văzură pe Coriolanus urmat de o cohortă de oameni odihniţi şi bine înarmaţi, iar dincolo de zidurile oraşului se vedea o întreagă oştire de romani şi de ardeaţi.

— Duceţi aurul înapoi în cetăţuie – se adresă el lui Q. Sulpicius şi celorlalţi romani – şi pregătiţi-vă de luptă!

— Nu se poate, strigă Brennus. S-a încălcat învoiala!

— Nu s-a încălcat nimic! îi răspunse dârz Camillus.

Înţelegerea s-a încheiat după ce eu am fost numit dictator, de către un tribun militar, deci mai mic în rang decât mine şi fără ca eu să fi fost întrebat. Nu există nicio înţelegere. Mai bine ia-ţi sabia, căci vei avea nevoie de ea! Camillus s-a retras îndată cu oamenii săi şi şi-a pregătit armata de luptă. Galii, uluiţi în faţa situaţiei noi şi neaşteptate, au pus mâna pe arme şi, furioşi, în dezordine, s-au năpustit asupra oştirii romane. Ciocnirea a fost scurtă, ostaşii romani respingându-i pe gali, cu pierderi mari şi punându-i pe fugă. O bătălie mai serioasă a avut loc în jurul celei de-a opta pietre miliare, pe drumul spre Gobii, unde galii se opriseră în fuga lor şi se regrupaseră. Priceperea lui Camillus şi vitejia şi disciplina ostaşilor hotărâră soarta bătăliei, care se transformă într-un adevărat măcel, spălând ruşinea înfrângerii de la râul Allia. Tabăra duşmană a fost cucerită prin asalt, nefiind lăsat în viaţă nici măcar un singur gal. Camillus s-a întors la Roma, fiind primit în triumf, acordându-i-se daruri bogate şi fiind numit „părinte al patriei” şi „al doilea întemeietor al Romei”. El ar fi dorit acum să

renunţe la dictatură pentru a nu mai fi din nou acuzat că urmăreşte să se proclame rege, dar Senatul l-a rugat să mai păstreze puterea.

Într-adevăr, cea mai mare parte a cetăţenilor, mai ales plebeii, văzându-şi locuinţele arse şi distruse, erau de părere ca Roma să fie părăsită şi să se mute cu toţii la Veii. Camillus a ţinut un lung discurs convingându-i că Roma trebuie refăcută, că ea este cetatea eternă şi nu poate fi mutată. Dădu ordin soldaţilor al căror comandant continua să fie să se apuce de lucru şi chiar el dădu exemplu cu mâinile sale. Aliaţii trimiseră ajutoare şi în câteva luni Roma arăta mai frumoasă decât înainte.

XI

Cincinnatus

Din nou Roma trecea printr-o mare primejdie. Sabinii, aliaţi cu alte popoare, se îndreptau cu o numeroasă armată spre ea, pustiind totul în cale. Romanii puseseră şi ei mâna pe arme şi organizară două oştiri aflate sub conducerea celor doi consuli. Cea comandată de Nautius se îndepărtă de câmpul de luptă şi de Roma, mergând să jefuiască ogoarele sabinilor. Cealaltă ieşi în întâmpinarea armatelor duşmane, dar Minucius, comandantul ei, nu era nici prea isteţ, nici prea viteaz. Ajuns faţă în faţă cu ei, în loc să atace, a pus de a făcut o tabără puternică şi apoi s-a retras cu toţi oamenii săi în spatele întăriturilor. Văzând aceasta, oştirea sabinilor, prinzând curaj, i-a atacat pe romani în timpul nopţii. Aceştia s-au împotrivit cu hotărâre, i-au respins pe atacatori, dar cu preţul unor mari pierderi.

În ziua următoare, sabinii au înconjurat cu şanţuri şi cu parapete puternice tabăra lui Minucius. Doar cinci călăreţi au reuşit să scape înainte ca încercuirea să fi fost terminată şi duseră vestea la Roma. Aici începu pe dată groaza. Deşi era destulă cale de unde se dădea lupta şi până aici şi deşi oraşul avea ziduri puternice, femeile începură să ţipe ca şi cum duşmanul ar fi năvălit şi zăpăciră şi pe bărbaţi. Oamenii umplură străzile, iar Senatul se strânse degrabă să ia hotărâri. Se trimiseră îndată soli la Nautius să se întoarcă repede cu oştirea la Roma, dar nu se ştia precis nici unde este el, nici în cât timp s-ar putea întoarce. Şi atunci senatul hotărî să aleagă un dictator, cu puteri depline, care să salveze Roma. Nu avură prea mult timp să se sfătuiască şi se înţeleseră desemnând pe Lucius Quinctius Cincinnatus, om viteaz şi de o cinste fără pată.

Îndată, câţiva senatori au plecat să-l vestească de cinstea care i

se acordase, dar nu-l găsiră acasă. Aflară însă că nu este departe, că este la micul său ogor, de un hectar, pe care singur îl ara. Se remarcase în anii trecuţi în lupta contra volscilor înlocuindu-l pe consulul căzut şi reuşise să-i împace pe patricieni cu plebeii, după care s-a retras la ţară. Aplecat asupra plugului, a primit pe senatorii grăbiţi să-i comunice hotărârea colectivă. Quinctius Cincinnatus opri boii, porunci soţiei sale Racilia să-i aducă toga din coliba care le slujea de locuinţă şi scuturându-şi praful de pe el porni spre un izvoraş să se spele. Se întoarse curat și împrospătat, îmbrăcă toga și ascultă. Auzind că patria este în primejdie şi aflând rangul înalt în care a fost ridicat, Cincinnatus declară trimişilor că îi va urma.

Își luă rămas bun de la soţia sa lăsându-i, împreună cu sclavul lor, grija ogorului şi porni cu hotărâre. Cu ajutorul bărcii a trecut Tibrul, unde, pe mal, îl aşteptau fiii săi, senatorii, lictorii şi sute de oameni care îl aclamau. Cincinnatus îi salută în linişte, convocă senatul pentru a doua zi, ca şi Adunarea poporului, apoi plecă acasă – înconjurat de lictori – să se odihnească.

A doua zi, Cincinnatus era în for înainte de ivirea zorilor. El l-a numit pe Lucius Tarquinus comandant al cavaleriei învăţându-l ce are de făcut. Apoi, însoţit de acesta, a venit în Adunarea poporului unde a ordonat suspendarea tuturor judecăţilor, închiderea prăvăliilor, încetarea tuturor activităţilor de interes personal. Hotărî ca toţi cetăţenii în stare să poarte arme să vină înainte de apusul soarelui pe Câmpul lui Marte. Ei trebuiau să aibă arme și hrană pentru cinci zile, precum și câte doisprezece pari fiecare. Ziua a trecut în pregătiri. Ostașii căutau pari și pregăteau hrana necesară. Seara, oastea a pornit cu dictatorul în fruntea legiunilor.

Ostaşii mai în vârstă purtau merindele, cei mai tineri parii. Pe la miezul nopţii oştirea romană ajunse la Algidus. După ce dictatorul, călare, făcu o recunoaştere a taberei inamice, dădu ordin ostaşilor să lase bagajele într-un singur loc păzit şi apoi să se aşeze în formaţie. Când fură gata îi puse în mişcare şi îi rări astfel încât înconjurară la rândul lor tabăra sabinilor care îi ţineau strânşi pe romani. La semnalul lui Cincinnatus, ostaşii înaintară în fugă în toate părţile, lovindu-şi armele simple şi scoţând strigăte groaznice de război. La o poruncă se opriră aproape de duşmani, săpară gropi, înfipseră parii, şi-i întăriră bătătorind bine pământul. Strigătele de război străbătură

prin tabăra sabinilor deşteptându-i şi îngrozindu-i şi ajunseră la romanii descurajaţi şi înconjuraţi. Pe aceştia, dimpotrivă, strigătele îi bucurară. Au pus mâna pe arme şi i-au atacat pe duşmanii buimăciţi. Aceştia au lovit mai întâi pe asediaţi, dând răgaz lui Cincinnatus în încercuire folosind parii pentru ridicarea unei palisade. Când acţiunea a fost terminată, oştirea dictatorului a atacat şi ea din toate părţile şi duşmanii au încercat zadarnic să străbată prin rândurile ei, lovindu-se de apărătorii palisadelor.

Înspăimântaţi, loviţi şi dinăuntru, şi dinspre margini, au cerut pace consulului. Consulul i-a trimis la dictator pe solii aequilor şi sabinilor. Cincinnatus le-a pus condiţii grele: să-i predea pe comandanţii lor legaţi, iar oştenii să lase armele, toate prăzile şi toate bunurile lor.

Înainte de toate ei trebuiau să suporte cea mai mare ruşine din vremea aceea: să treacă pe sub jug (două săbii înfipte în pământ cu o alta prinsă între ele). Solii acceptară toate condiţiile şi duşmanii se predară.

Îndată Cincinnatus îi despuie de arme şi armuri, îi sili să treacă pe sub jug şi îi lăsă să plece la casele lor. Oştile romane s-au unit împărţind prăzile celor învingători, după care l-a detronat pe consulul Minucius, trecându-l simplu ofiţer în oştire.

La Romai se pregăti dictatorului o primire triumfală, în faţa carului mergând comandanţii duşmani prizonieri, apoi soldaţii purtând steagurile luate de la duşmani şi bogatele prăzi.

În tot oraşul se întinseră ospeţe, oamenii punându-şi mese pline în faţa casei lor. Când totul se linişti, magistraţii veniră la Cincinnatus să primească porunci, dar acesta, cunoscut pentru modestie, le spuse că renunţă la dictatură. Când i se ripostă că a fost ales pe şase luni, le răspunse liniştit că pacea s-a instaurat definitiv, iar prezenţa sa este neavenită. Luă mantaua de purpură şi o dete lictorilor, apoi plecă acasă. A doua zi puse din nou mâinile pe plug, ca şi când nimic nu se întâmplase. Dictatura lui durase doar 16 zile.

XII

Gâştele din Capitoliu

Roma ajunsese puternică. Vecinii se temeau acum să o mai atace, ba chiar uneori îi cereau ajutor. Aşa s-a întâmplat în anul 390 î.Hr., la numai şase ani de la cucerirea cetăţii Veii. Atunci au năvălit dinspre nord nişte triburi de gali, de care popoarele din Italia auziseră

puţine lucruri şi cu care nu avuseseră deloc de-a face. Erau din neamul celţilor, nenumăraţi ca frunza şi ca iarba, care umpleau pe atunci tot apusul Europei de la Oceanul Atlantic până la Rin şi până la Pad. Multe mii dintre cei care se aşezaseră cu secole înainte la sud de Alpi trecură acum Padul cu sabia în mână. Primii pe care îi loviră fură etruscii, care se speriară grozav. Locuitorii din puternica cetate Clusium, aflată mai în nordul Etrusciei, trimiseră îndată soli la Roma cerând ajutor. Romanii nu aveau niciun tratat de alianţă cu clusinii, dar aceştia nu ajutaseră pe vecini în războiul trecut, aşa încât senatul nu le promise ajutor militar, ci numai că va trimite la gali nişte delegaţi care să-i convingă să se întoarcă în ţinuturile de la nord de fluviul Pad. Fură aleşi ca delegaţi cei trei fii ai lui Marcus Fabius Ambustus. Ei au mers la şeful cel mare al galilor, Brennus, şi la sfatul războinicilor, unde au fost primiţi destul de bine. Ei au transmis acestora mesajul Senatului şi poporului roman, cerându-le să nu-i atace pe prietenii Romei, deoarece galii n-au suferit niciodată vreun neajuns din partea clusinilor. Că dacă se va ajunge la război, romanii vor fi nevoiţi să-i apere pe clusini, deşi găsesc de cuviinţă că e mai bine să evite războiul pe cât le va sta cu putinţă şi să cunoască noul popor al galilor mai degrabă prin legături paşnice decât prin luptă.

Galii nu-i cunoşteau pe romani, şi faptul că alţii le ceruseră ajutorul îi făcea să creadă că erau foarte puternici, de aceea manifestară dorinţa de a se înţelege. Chiar aşa le şi răspunseră solilor, cu multă măsură: „Cu toate că galii aud pentru prima oară numele de roman, ei cred totuşi că este vorba de un popor viteaz, iar fiindcă romanii au vrut să-şi apere aliaţii mai degrabă printr-o şotie decât pe calea armelor, ei nu resping pacea care li se oferă. Dar, cerură ei, romanii să mijlocească între gali şi clusini. Galii – spuneau ei – nu mai au pământ ca să se hrănească, iar clusinii nu cultivă decât o parte din ceea ce stăpânesc. Dacă pământul care le prisoseşte l-ar da galilor, aceştia ar renunţa la război”. Poate că lucrurile s-ar fi aranjat dacă delegaţii ar fi acceptat sau dacă ar fi cerut galilor răgazul să meargă la Roma, să întrebe senatul şi pe clusini. Dar cei trei fraţi Ambustus erau nişte oameni orgolioşi, mândri, şi chiar în solia lor vorbiseră dispreţuitor şi răstit. De-abia terminaseră galii de răspuns că ei i-au şi întrebat ameninţători:

— Cu ce drept vine acest popor să ceară pământul altora şi să-i ameninţe cu armele? Ce drepturi au galii în Etruscia? Atunci şi ceilalţi

s-au înfuriat şi şeful lor a strigat:

— Dreptul se bizuie pe armele noastre! Totul aparţine celor viteji! Discuţia s-a transformat într-o ceartă, după care romanii, în loc să se întoarcă acasă, încălcând dreptul ginţilor şi uitând că sunt soli, au intrat în rândul clusinilor, luptând în fruntea lor. Ba unul dintre ei, Lucius Fabius, avântându-se cu calul dincolo de linia de bătaie, a răpus, străpungându-i coapsa cu suliţa, o căpetenie a galilor. Atunci galii, înfuriaţi la culme, dădură semnalul de încetare a luptei cu Clusium şi hotărâră să se răfuiască cu Roma.

Mai întâi trimiseră o delegaţie să se plângă de jignirile aduse şi să-i ceară pe cei trei Fabii ca prizonieri fiindcă au încălcat dreptul ginţilor. Senatul trebui să le dea dreptate galilor, dar nu se îndura nici să le predea pe cei trei Fabii, dintr-o aşa de vestită familie patriciană. De aceea, îi amână spunând că pentru aceasta trebuie să ceară şi părerea Adunării poporului. Dar în adunare, în loc să se discute aceasta, Senatul aranjase să se facă alegerea tribunilor militari cu rang consular, şi dintre cei şase aleşi trei au fost tocmai Fabiii. Acum Senatul putu să spună solilor că persoana fiilor lui Marcus Fabius Ambustus este inviolabilă, prin această alegere, şi că deci nu mai pot fi pedepsiţi, orice ar fi făptuit. Solii galilor au considerat toate acestea ca o jignire şi au plecat furioşi arătând că războiul era de neînlăturat. Roma a înţeles şi ea ce va urma şi a început să se pregătească, dar cu o uimitoare încetineală. Considerând că luptele vor fi uşoare şi că duşmanul e lipsit de putere, nu se alese ca în alte dăţi un dictator, ci rămaseră la conducerea oştirii cei şase tribuni.

În vremea aceasta, galii mânaţi de furie îşi strânseră toate forţele şi porniră spre Roma în marş forţat. Cetăţilor de care se apropiau le trimiteau vorbă că nu au nimic cu ele şi că ei poartă război numai cu romanii, astfel că le ocoleau şi nimic nu le încetinea înaintarea. Când ştafetele clusinilor îi înştiinţară pe romani de înaintarea vijelioasă a galilor, o mare panică şi spaimă puse stăpânire pe oraş. Armata plecă greoaie şi nu prea sigură de izbândă în întâmpinarea lor şi ajunse de-abia la a unsprezecea piatră militară de la Roma când fu gata să-i întâlnească. Era în ţinutul unde Allia curge pe o albie foarte adâncă înainte de a se vărsa în Tibru. De jur-împrejur mişunau hoarde galice, care, obişnuite cu zarva fără rost, înspăimântau pe toată lumea cu cântecele şi strigătele lor sălbatice.

Comandanţii romani au rărit mult frontul pentru a face faţă

celui al galilor mult mai numeroşi. Au avut totuşi prudenţa să ocupe o movilă ce se găsea în dreapta unde au instalat rezerva. Lupta odată începută, romanii nu s-au împotrivit prea mult. Galii erau mulţi, voinici, roşcovani, își frecau părul cu var și părul le rămânea ridicat şi ţepos şi urlau cât timp luptau. De la primele încrucişări de săbii, romanii se gândiră mai puţin la biruinţă şi mai mult la scăpare. Curând cei din aripa stângă începură să fugă, lăsând destui morţi pe câmpul de luptă, dar bucuroși că galii nu-i urmăresc imediat. Dar şi aceştia, în loc să meargă la Roma să anunţe primejdia şi să ia măsuri de apărare a oraşului, se grăbiră să treacă Tibrul şi intrară în cetatea Veii, unde speriară şi mica garnizoană romană, şi închiseră porţile. Brennus a putut ataca aproape cu toate forţele sale colina pe care se găseau rezervele şi comandanţii. Deşi aici s-a opus o împotrivire ceva mai dârză, până la urmă ea a fost uşor dată peste cap, şi aici cei mai mulţi dintre ostaşii romani care au pierit au fost ucişi nu luptând, ci fugind. Ariergarda a fost măcelărită în lupta cu propriii lor ostaşi în învălmășeala produsă de fuga în dezordine. Prăpădul a fost și mai cumplit pe malul Tibrului. Mulţi romani care nu ştiau să înoate şi erau istoviţi şi îngreunaţi de platoșe și de echipamentul de război au fost înghiţiţi în vâltoarea fluviului. Romanii de la aripa dreaptă, care se găseau mult mai departe de fluviu, dar mai aproape de poalele muntelui, fură cei mai norocoşi. Atacaţi ultimii de către gali, ei se retraseră în grabă, şi doar ultimii dintre ei mai fură ajunşi şi ucişi. Ceilalţi o ţinură tot într-o fugă până la Roma, bucuroşi că se distanţaseră de duşmani, şi ajunşi acolo, erau aşa de speriaţi, încât uitară să închidă şi porţile oraşului, grăbindu-se să se refugieze în cetăţuia de pe Capitoliu.

Miraţi şi ei de o victorie atât de mare, galii i-au urmărit o vreme pe fugari, până la urmă oprindu-se după ce trecuseră şi râul Allia şi Tibrul pentru odihnă. Făcură tabără şi trimiseră călăreţii înainte să cerceteze. Aceştia ajunseră la Roma, o înconjurară şi se întoarseră în tabără înştiinţând despre ceea ce au văzut.

În dimineaţa următoare, puhoiul galilor sosi la porţile deschise ale Romei, dar, temându-se de o cursă, nu îndrăzniră să intre imediat, mulţumindu-se să-i înspăimânte pe locuitori cu cântecele și strigătele lor. De aceasta profitară romanii, care mai avură timp să-şi adune ceva provizii în cetăţuia de pe Capitoliu și să primească acolo femeile şi copiii și, bineînţeles, pe senatori. Bătrânii romani și cei de vârstă

mijlocie au rămas în oraş. Nemaiputând da naştere unor prunci şi nici purta armele, spuneau ei, nu mai puteau fi de niciun folos patriei, şi ar fi sporit inutil mulţimea şi aşa atât de înghesuită de pe Capitoliu.

În timp ce bătrânii patricieni rămâneau la casele lor, o mulţime mare de plebei, cu familiile lor şi ce putuseră lua din avutul lor, părăsiră oraşul prin porţile celelalte şi se răspândiră pe ogoarele lor sau prin alte cetăţi. De-abia în ziua următoare galii îndrăzniră să intre în oraş prin poarta Collina, rămasă deschisă. La început umblară temători pe străzile pustii, minunându-se de mărimea şi frumuseţea Romei, până când înţeleseră că oştirea romană se găsea în cetăţuia de pe Capitoliu. Atunci, au lăsat la poalele acestei coline o mică oştire pentru cazul în care romanii ar fi atacat şi ei s-au împrăştiat prin oraş după jafuri. Galii s-au repezit mai întâi asupra caselor zăvorâte ale plebeilor fugiţi, au spart uşile, jefuind ceea ce au găsit. De-abia pe urmă intrară, mai mult curioşi decât furioşi în casele mari ale patricienilor, unde-i găsiră pe bătrânii familiilor, îmbrăcaţi cu veşmintele funcţiilor înalte pe care le avuseseră, cu toate însemnele onorurilor pe care le dobândiseră, aşezaţi pe scaunele consulare, în mijlocul atriumului, nemişcaţi ca nişte statui.

Unul din războinici l-a tras de barbă pe M. Popirius, fost consul, şi acesta, socotindu-se groaznic jignit l-a lovit cu toiagul lui de fildeş, stârnind mânia şi răzbunarea galului. Uciderea lui fu semnalul măcelului. Galii intrară în toate casele patricienilor, jefuiră cât putură şi apoi dădură foc, arzând atunci cartiere întregi. Dar dacă ei speraseră că printr-o asemenea privelişte vor slăbi bărbăţia romanilor de pe Capitoliu şi-i vor sili să se predea, se înşelară, mânia şi dorinţa de răzbunare întăriră voinţa celor asediaţi. Văzând însă galii că un asemenea lucru nu se întâmplă, se hotărâră să ia cu asalt cetăţuia şi să termine cu Roma.

Într-o dimineaţă, de cum s-a crăpat de ziuă, s-au rânduit în for pentru atac, apoi, scoţând strigăte înfiorătoare, se năpustiră spre Capitoliu, formând cu scuturile broasca ţestoasă. Romanii nu s-au mai pierdut cu firea.

Întărind străjile de la toate intrările, ei aşteptară în spatele acestora şi-i lăsară pe gali să înainteze. Când duşmanii urcară până la jumătatea povârnişului, romanii se năpustiră asupra lor, coborând în fugă, în timp ce tocmai gâfâiau de oboseală urcuşului.

Îi loviră cu avântul pe care li-l dădea panta, măcelărind pe cei

din primele rânduri, care, căzând, îi doborâră pe cei din spatele lor. Rândurile din urmă, înspăimântate, nu-i mai aşteptară pe romani, se întoarseră şi o luară la fugă la vale. Romanii se opriră şi, întorcându-se, uciseră pe galii care le scăpaseră şi care, călcaţi în picioare, de-abia se mai târau, apoi au urcat povârnişul şi au reintrat în cetăţuie, închizând din nou porţile. Galii nu mai avură curaj să pună la cale un nou asalt, pieriseră prea mulţi ostaşi de-ai lor, în timp ce romanii aproape că nu avuseseră pierderi. Hotărâră deci un asediu îndelung şi se înarmară cu răbdare. Dar veştile proaste primite din afară şi o întâmplare îi făcură să mai încerce o dată.

Un ostaş roman, vrednic şi isteţ, Pontius Corvinius – despre care va fi vorba mai departe – fusese trimis de la Veii să primească ordine de la Senat. Venise plutind pe Tibru, după lăsarea nopţii, şi reuşise să urce în Capitoliu pe un drum stâncos, pe unde nimeni nu credea că se poate pătrunde, de aceea nu era păzit nici de gali, nici de romani. El se întoarse câteva ceasuri mai târziu tot pe acolo, dar acum fu văzut de un gal care alergă să-l trezească pe Brennus. Comandantul asediatorilor înţelese că este prea târziu ca să-l mai prindă pe roman, dar îi veni ideea să folosească aceeaşi cale.

Îşi instrui câţiva oameni, buni căţărători şi aşteptă o noapte fără lună. Când aceasta sosi, galii începură să se caţere pe stâncă. Până pe la jumătate putură urca cu armele, dar de acolo trebuiră să le lase, hotărând ca după ce vor ajunge pe creastă să le fie trimise de cei de jos în vreun fel. Ajunşi în cetăţuie ei ar fi urmat să ucidă în tăcere străjile şi să deschidă porţile. Afară de străji, care nu se găseau prea aproape, toată cetăţuia era cufundată în somn şi nimeni nu-i simţi pe galii ce se căţărau în tăcere. Deodată, de la templul de pe Capitoliu se auzi un mare zgomot. Erau gâştele închinate zeiţei Junona care, cu toată lipsa de alimente, nu fuseseră sacrificate, şi care erau singurele fiinţe care simţiseră apropierea străinilor. Gălăgia făcută de gâşte l-a trezit din somn doar pe Marcus Manlius, care într-o clipită şi-a luat armele şi s-a îndreptat spre locul unde i se părea că ceva se mişcă. A ajuns tocmai când primul gal se urcase pe coama stâncii. Dând un strigăt năprasnic, Manlius se repezi la el şi-l împunse cu vârful ascuţit al scutului, dându-l peste cap.

În căderea lui, acesta mai doborî vreo doi, trei mai apropiaţi, în timp ce Manlius le venea de hac celor care, ajunşi sus, se ţineau de marginile stâncii, neînarmaţi. Strigătele atraseră şi alţi romani cu arme

şi cu torţe. Aruncară lumini şi văzură ciucurii de gali de pe stâncă şi pe cei de jos.

Îndată se porniră să arunce spre ei cu bolovani, lănci, apă fierbinte şi făcură prăpăd, omorând câteva sute dintre ei până dimineaţa. Galii nu au mai încercat de atunci niciun atac asupra cetăţuii. Romanii au venerat gâştele care îi salvaseră, iar lui Manlius i-au adăugat numele de Capitolinus şi i-au oferit mari recompense.

XIII

Furcile caudine

O jumătate de secol au durat războaiele romanilor cu samniţii. Samniţii locuiau în munţii Apenini şi la poalele acestora, până la Marea Adriatică. Erau puternici şi prin numărul lor mare, şi prin faptul că majoritatea erau munteni viguroşi şi războinici, ba se şi organizaseră după sistemul romanilor. Multă vreme între cele două popoare fusese pace, dar curând şi unii, şi alţii începură să-şi arunce privirile spre bogata Campanie. Era vorba de roditoarea câmpie de la sud de Latium, străbătută de fluviul Volturnus, care se întindea până dincolo de vulcanul Vezuviu. Locuiau aici mai multe neamuri italice, dintre care mai numeroşi erau campanii care aveau şi marele oraş Capua. Cei care au intrat primii în Campania au fost samniţii care îi atacară pe sidicini, un neam paşnic şi puţin numeros. Sidicinii, speriaţi, cerură ajutorul campanilor, iar aceştia, încrezători în puterea lor, se grăbiră să li-l promită şi chiar să trimită trupele. Dar samniţii zdrobiră armata campană ale cărei resturi se închiseseră în cetatea Capua, pregătindu-se de un asediu.

În acelaşi timp solii lor plecară în grabă la Roma, prezentându-se cu multă umilinţă Senatului. Ei cerură ajutor declarând că dacă vor fi salvaţi se vor supune Romei, o vor ajuta atunci când li se va cere şi aceasta va fi stăpână asupra Campaniei cu Capua. Propunerea aceasta era prea ademenitoare pentru ca romanii să n-o primească, de aceea Senatul, fără să-i respingă pe solii campani, le-a spus că deoarece are un tratat cu poporul samnit nu va începe un război cu el până nu va încerca o împăcare.

Într-adevăr, o solie romană a pornit spre Samnium, anunţând că poporul campan este de acum supusul romanilor şi propunându-le să-şi retragă forţele din Campania. Dar reprezentanţii fură primiţi în adunarea poporului samnit cu multă trufie, propunerile respinse şi chiar în prezenţa lor se dădu ordin comandanţilor de cohorte să

înceapă jefuirea ţinuturilor campane. Războiul era declarat. La Roma se ridicară în grabă două armate puse sub comanda celor doi consuli. Valerius porni către Campania, iar Cornelius către Samnium. Samniţii s-au repezit mai întâi asupra armatei lui Valerius Corvu, şi pentru că voiau să se răzbune pe campani, şi pentru că ei credeau că aici se va desfăşura greul luptelor. Cele două oştiri se apropiau una de alta. Valerius, prudent, dădu câteva lovituri pentru a-şi măsura adversarul până când sosi şi ziua luptei celei mari. Aceasta părea la început nehotărâtă: romanii atacaseră la început cu cavaleria care, neputându-se desfăşura în voie, fusese înconjurată de prima linie a infanteriei inamice. Atunci Valerius ţinu un scurt discurs pedestraşilor săi, arătându-le că de ei depinde soarta războiului, cerându-le să-l urmeze orice s-ar întâmpla. La o poruncă a consulului, trâmbiţele sunară într-un anume fel şi la auzul lor cavaleria romană se despărţi în două, năpustindu-se în stânga şi în dreapta, lăsând un gol în mijloc şi străbătând spre flancurile inamicului uimit.

În golul din mijloc pătrunseră ca un iureş legiunile romane avându-l în frunte pe Valerius. Elanul romanilor a fost atât de mare, încât samniţii au fost daţi peste cap şi au rupt-o la fugă urmăriţi şi măcelăriţi. Spaima lor a fost însă atât de mare încât în timpul nopţii şi-au părăsit şi tabăra, pe care romanii au ocupat-o în a doua zi fără luptă. Victoria aceasta a dus la alungarea samniţilor din Campania şi la creşterea prestigiului Romei. Acest prestigiu era însă gata să se transforme în ruşine, deoarece cealaltă armată care pornise spre Samnium fusese distrusă. Consulul Cornelius, comandantul acesteia, se dovedise mai puţin prudent decât Valerius, conducând armata printr-un defileu pe lângă un râu care traversa nişte munţi împăduriţi, ocupaţi de războinici samniţi. Când şi-a dat seama era prea târziu: samniţii au aşteptat până când toţi romanii au pătruns în defileu pentru a-i ataca. Din fericire, tribunul Decius observă o măgură înaltă care domină tot relieful, inclusiv şi taberele duşmane. El merse la consul şi ceru să-i încredinţeze o trupă de soldaţi uşor înarmaţi pentru a se putea căţăra cu uşurinţă. Stabili totodată cu Cornelius un plan de bătălie care însemna singura speranţă pentru romani. Publius Decius cu pâlcurile sale străbătu defileul pe neobservate şi începu să urce pe măgură. Samniţii văzură mica oştire de-abia când ajunsese în apropierea locului pe care voiau să-l atingă şi rămăseseră uluiţi şi speriaţi amânând atacul, neştiind de unde să înceapă. Profitând de

această nehotărâre, consulul, cu cea mai mare parte a trupelor romane, reuşi să se strecoare înapoi şi să iasă din strâmtoare. Samniţii înconjurară din toate părţile măgura, făcură întărituri, dar tot nu se hotărau să atace puternicii ostaşi de pe ea. Decius plănuise ca, atunci când duşmanii vor urca pantele repezi, să coboare asupra lor şi cu puterea pe care ţi-o dă povârnişul să-i dea peste cap, provocându-le pierderi cât mai mari. Văzând însă că samniţii nu se hotărăsc să-i atace, tribunul şi câţiva centurioni, îmbrăcaţi în costume ale ostaşilor de rând plecară în cercetare până aproape de rândurile samnite.

Întorcându-se, convocă toată mica oştire şi-i ţinu o însufleţitoare cuvântare, lăudând curajul celor care îl urmaseră, anunţându-i că datorită lor grosul armatei romane a scăpat din defileu. Le spuse că sunt încercuiţi, dar că dacă ar încerca un atac prin surprindere ar avea sorţi de izbândă. Pentru aceasta ar trebui să acţioneze cât mai repede, înainte ca samniţii să sape şanţuri şi să atace noaptea, cel mai bine la semnalul strajei a doua, când somnul este cel mai dulce. Decius le spuse apoi că cei care vor să-l urmeze la atac, chiar în noaptea aceea, să treacă la dreapta; toţi ostaşii trecură la dreapta comandantului.

Întunericul se lăsase de mult. Ostaşii romani ascultară buciumul samnit vestind a doua schimbare a străjilor. Lăsară câteva clipe să se potolească total şi porniră în tăcere păşind fără niciun zgomot pe potecile pe care îi călăuzeau cei ce fuseseră în recunoaştere. Ajunseră în rândurile asediatorilor fără ca aceştia să-i simtă şi săreau peste trupurile adormiţilor. Deodată un roman se lovi de scutul unui samnit care se trezi şi sculă astfel şi pe vecinii lui. Decius porunci atunci ca romanii să grăbească pasul şi să scoată strigăte fioroase de intimidare.

Învălmăşeala şi spaima fură mari în tabăra samnită. Cei care avură timp să pună mâna pe arme şi să încerce să-i oprească pe romani fură ucişi, şi, până a se dezmetici ceilalţi, Decius cu oamenii lui erau departe, fără nicio pierdere.

În zorii zilei mica oştire intră în tabăra consulului cu mare bărbăţie, fiind elogiată împreună cu Decius, care a primit onoruri şi mare răsplată pe care le-a împărţit cu ceilalţi. A urmat atacul final asupra samniţilor încheiat cu măcelul cumplit şi care a dus spre nefiinţă mii de duşmani. Samniţii au cerut pace, care le-a fost acordată fără să li se impună mari condiţii. Pacea a durat o vreme destul de lungă. Samniţii aşteptau să se ridice o nouă generaţie de războinici

care să-i înlocuiască pe cei căzuţi, iar romanii trebuiră să facă faţă laturilor. Lupta cu ei a fost destul de lungă şi grea. Latmii vorbeau aceeaşi limbă ca romanii, erau la fel organizaţi, dar se temeau de creşterea puterii Romei, se simţeau înconjuraţi de ea. Ca să le facă faţă, romanii şi-au perfecţionat armata, au mărit numărul legiunilor şi al oamenilor din legiuni, au prelungit serviciul militar şi au îmbunătăţit armamentul. Victoria strălucită a romanilor dusese la dizolvarea confederaţiei latine, iar oraşele se supuseră unul după altul, recunoscând hegemonia Romei. Li se lăsaseră locuitorilor multe drepturi, libertatea şi averea, iar oraşelor mai multă sau mai puţină autonomie, iar toate trebuiau să se supună Senatului roman, să plătească impozite şi să dea trupe ajutătoare în caz de primejdie. Reorganizată şi întărită, acordând plebeilor noi drepturi, Roma trebui după cincisprezece ani de la încheierea primului război cu samniţii să înceapă un al doilea. Samniţii s-au refăcut cu rapiditate şi ardeau de nerăbdare să se răzbune; aveau în frunte pe viteazul C. Pontius, fiul lui Herennius, un om deosebit de înţelept. Ei începură să facă din nou expediţii în Campania, să jefuiască. Romanii cerură să fie restituite prăzile făcute şi să predea pe comandanţii care conduseseră expediţiile pentru a fi pedepsiţi conform tratatului de pace amintit. Delegaţia samnită care veni la Roma, condusă chiar de Pontius, se prefăcu că este de acord cu cererile, aduse o mare parte din prăzi şi declară drept conducători ai expediţiilor nişte oameni care fuseseră ucişi sau care muriseră între timp. Senatul şi poporul roman s-au declarat nemulţumiţi şi hotărâră război cu samniţii, care atât aşteptau. Armatele se mobilizară repede şi de o parte, şi de alta. Dar Pontius recurse la un şiretlic: îmbrăcă zece soldaţi de-ai săi ca păstori şi-i răspândi cu mici turme în regiunea unde era concentrată armata romană. Desigur, rând pe rând, soldaţii deghizaţi au fost prinşi şi duşi la consuli pentru a fi interogaţi. După ce s-au prefăcut că se împotrivesc, aşteptând să fie loviţi, au mărturisit că toate legiunile samnite au plecat în Apulia unde au împresurat Lucaria, pregătindu-se să o cucerească. Romanii crezură şi, cum Lucaria era aliata lor credincioasă, hotărâră să-i vină imediat în ajutor cu toată armata. Spre Apulia mergeau două drumuri, unul numai prin câmpie, altul, mult mai scurt, printre munţi. Pe acesta îl aleseseră consulii, nebănuind cursa. De altfel, romanii, neuitând victoriile părinţilor lor asupra samniţilor, nu erau nici temători, nici prudenţi.

Marea oştire ajunsă în marşul ei la Caudium, intrând fără grijă între înălţimile împădurite. Aici drumul trecea prin două trecători lungi şi înguste, iar între ele printr-un şes destul de întins acoperit de ierburi şi de apă. Romanii intrară fără grijă prin trecătoare, se răspândiră în câmpie şi apoi începură să urce a doua trecătoare, dar când ajunseră aproape de capătul ei o găsiră astupată cu o baricadă din trunchiuri de copaci şi pământ, în spatele căreia foiau duşmanii. Din om în om, consulii transmiseră ordinul ca întreaga coloană să se întoarcă, să iasă din câmpia mlăştinoasă, mergând iar prin prima trecătoare spre Roma. Dar, când peste câteva ceasuri marea mulţime reuşi să se încoloneze şi să se pună în marş, găsiră şi a doua trecătoare astupată, samniţii tocmai terminând întăriturile pe care le pregătiseră din vreme. Şi au încercat romanii să treacă, dar duşmanii bine adăpostiţi omorâră câteva sute din îmbulzeala din trecătoare, aşa că singura soluţie era retragerea în şesul dintre trecători. O descurajare adâncă cuprinse întreaga armată romană. Consulii porunciră mai multe atacuri, fie în trecători, fie urcând pe munţii din jur, dar de fiecare dată samniţii le respinseră, provocând pierderi grele. Toată lumea înţelegea că au fost traşi într-o cursă, blestema lipsa de prevedere, dar nu mai avea nimic de făcut, nici nu puteau să trimită un sol la Roma. Din a cincea zi hrana se redusese simţitor.

În vremea aceasta, în tabăra samniţilor sosi bătrânul Herennius, tatăl comandantului, cunoscut pentru înţelepciunea sa. Se grăbiră să-i arate oştirea romană îngrămădită în adâncuri şi-l întrebară ce să facă:

— Să li se dea imediat drumul romanilor, fără nicio jignire! Fiindcă samniţii se uitau uimiţi unii la alţii, se auzi un al doilea răspuns:

— Toţi romanii trebuie ucişi până la unul! Fiindcă şi Pontius, şi ceilalţi comandanţi îl priviră uimiţi după răspunsurile acestea care se băteau cap în cap, el le explică:

„Dacă le veţi da drumul romanilor, veţi dobândi prietenia şi alianţa celui mai mare şi mai puternic popor şi linişte pentru multă vreme. Dar voi nu vreţi asta, şi atunci măcelăriţi-i pe toţi, şi veţi avea linişte cincisprezece ani şi poate chiar mai mult”. Şi Herennius se duse… În acest timp, romanii înfometaţi, după mai multe încercări zadarnice de a sparge frontul, trimiseră o solie la samniţi să încheie o pace dreaptă sau să-i provoace la luptă. Pontius însă, spunând tuturor că tatăl său din cauza bătrâneţii a slăbit la minte, şi nu trebuie luate în

seamă cuvintele lui, se adresă solilor romani:

— Pentru samniţi războiul s-a sfârşit. Dacă romanii nu vor să-şi recunoască soarta de învinşi şi de prizonieri, n-au decât să piară de foame sau să piară încercând să scape din capcană. Dacă se vor preda, li se va îngădui să se întoarcă acasă, dar despuiaţi de arme şi armuri şi fără nimic din bunurile pe care le au. Va trebui să treacă însă pe sub un jug gândit de învingători. După aceasta, romanii vor evacua toate teritoriile samniţilor şi vor desfiinţa toate coloniile înfiinţate în Campania sau în Samnium. Când solia se întoarse, o mare jale cuprinse tabăra romană. Consulii nu găseau niciun răspuns. Până la urmă, un bătrân tribun militar, cu mari merite, Lucius Lentulus, spuse:

— Este nobilă moartea pentru patrie, şi dacă aţi şti că înfruntându-ne cu duşmanul am avea măcar unu la sută sorţi de a scăpa sau dacă am şti că murind am ajuta Roma slăbind pe duşmani, v-aş îndemna să luptăm, să ne sacrificăm. Dar noi vom pieri zadarnic, fără să aducem nicio vătămare duşmanului şi lipsind patria de nişte braţe care i-ar fi de folos. De aceea zic că trebuie, oricât ar fi de dureroasă şi de ruşinoasă, să acceptăm pacea propusă de samniţi… Mult au durat discuţiile şi văicărelile, dar până la urmă consulii trimiseră soli că primesc condiţiile.

Începu ruşinoasa defilare a armatei romane. Unul câte unul, soldaţii, altcândva mândri şi triumfători, treceau baricada fără arme şi străbăteau în huiduielile şi batjocurile samniţilor. Unii au fost dezbrăcaţi sau bătuţi, pentru că dovedeau aroganţă şi însemne de şefi militari. Clipa cea mai grea era aceea când ajungeau la locul ruşinii: trei lănci, două înfipte în pământ şi a treia prinsă între ele, ca un jug. Aici trebuiau să se aplece mai mult, ca să treacă pe sub aceste furci caudine, în hohoteala de râs a comandanţilor victorioşi. La Roma lipsa veştilor începuse să îngrijoreze, dar o nenorocire atât de mare nici nu se bănuise.

În locul unei armate, fie ea şi învinsă, se întorceau grupuri mici de oameni descurajaţi şi plânşi, fără arme, despuiaţi şi murdari, slabi şi flămânzi, loviţi şi răniţi. Două zile curseră în oraş umbrele acestea de oameni. Veni şi ziua de judecată şi de hotărâri.

În faţa Senatului şi a consulilor nou aleşi fu chemat să dea socoteală Spurius Postumius, fostul comandant.

Încheindu-şi cuvântul, acesta spuse:

— Nu pentru a-mi cruţa viaţa, ci pentru salvarea legiunilor

romane am încheiat această convenţie, şi ruşinoasă, şi necesară. Dar nu poporul roman e cel angajat prin această convenţie, fiindcă ea s-a încheiat fără încuviinţarea lui, ci numai noi suntem datori să dăm samniţilor fiinţele noastre ca zălog. De aceea predaţi-ne duşmanilor despuiaţi şi legaţi, pe noi toţi, foştii comandanţi, iar voi pregătiţi-vă pentru un război mai fericit. Samniţii i-au refuzat pe ostaticii romani, voind să arate că aceştia nu au nicio scuză pentru încălcarea convenţiei. Războiul a reînceput şi a fost lung şi greu. Până la urmă romanii au biruit, trecând şi ei mai multe mii de soldaţi duşmani pe sub furci. Până la urmă şi-au recăpătat bunurile pierdute şi au păstrat posesiunile obligându-i pe samniţi să încheie alianţă cu ei. Furcile caudine au fost o lecţie pe care romanii nu au uitat-o niciodată.

XIV

Boii cei mari

La început, când romanii îi tot băteau pe etrusci, grecii din cetăţile de pe ţărmul Italiei de Sud şi Siciliei se bucurau, căci slăbirea etruscilor îi scăpa de un puternic concurent în navigaţie şi comerţ. Dar creşterea puterii romane ajunsese să-i îngrijoreze pe greci.

În urma războaielor purtate, nu numai că stăpânea aproape toată Etruria şi avea hegemonia în Latium, dar Campania i se supusese şi avea colonii şi aliaţi şi în Apulia, deci foarte aproape de ei. Mai mult decât toate o speria faptul că romanii îşi făcuseră şi o flotă şi începuse să-i intereseze şi marea. Momentul înfruntării a venit pe la anul 280 î.Hr., adică la un secol de la alungarea galilor de la Roma.

În preajma acestui an, lucanii, o populaţie din sudul Italiei au atacat bogatele oraşe greceşti de pe coasta mării. Unele dintre acestea, ca Tarentul, de pildă, s-au apărat singure, altele au cerut ajutorul Romei, ca oraşul Thurii. Armata romană din Campania a ajuns repede în sudul Italiei, i-a bătut straşnic pe lucani, i-a alungat din preajma mării şi a încheiat tratate de alianţă cu unele cetăţi, lăsând chiar o garnizoană permanentă la Thurii. Flota romană naviga acum des în apele golfului Tarent, pentru a-şi aproviziona garnizoana. Dintre cetăţile greceşti, cea mai îngrijorată era puternica şi bogata Tarent, care avusese până atunci o adevărată hegemonie în aceste părţi. Nu erau prea războinici tarentinii, dar aveau bani şi puteau tocmi mercenari din diferite neamuri. De aceea, uitând că aveau un tratat cu Roma, tarentinii atacară prin surprindere flota romană ce staţiona în golf şi o capturară, duumvirul care o comanda murind în luptă.

În același timp, armata Tarentului ocupă cetatea Thurii și luă prizonieră armata romană.

Senatul se întruni îndată şi trimise împuterniciţi la Tarent pentru a cere socoteală de aceste fapte şi a obţine eliberarea marinarilor şi soldaţilor capturaţi. Tarentinii însă i-au bruscat şi i-au alungat pe solii romani, ceea ce a dus la declararea războiului. La început, evenimentele nu au fost în favoarea romanilor. Când tocmai îşi strângeau armatele, au aflat că galii senoni au atacat coloniile din partea de nord şi a trebuit să trimită acolo o seamă de forţe. Totuşi, o armată romană, întărită cu câteva legiuni campane porni spre sud. Tarentul însă intrase mai demult în legătură cu Pyrrhus, regele Epirului, cerându-i ajutorul. Acesta era foarte ambiţios şi visa să ajungă un al doilea Alexandru Macedon, întemeind un mare imperiu, dar în apus. Prilejul părându-i-se potrivit, debarcă imediat în sudul Italiei, în frunte a 22.000 de pedestrași, 3.000 de călăreţi şi 20 de elefanţi.

Înfruntarea avut loc către sfârșitul anului 280 la Heracleea. Romanii au luptat cu vitejie, dar iuţeala cavaleriei duşmane şi mai ales apariţia elefanţilor, aceste animale uriaşe, cu pielea groasă, apăraţi şi de pavăze de fier, prinse pe trup în părţile mai simţitoare, îi înspăimântau. Degeaba căută consulul Valerius Laevinus să-i îmbărbăteze, frica intrase în legionarii romani.

— Vin boii cei mari! strigau ei, și unii erau călcaţi în picioarele groase, alţii seceraţi de săgeţile arcaşilor din căsuţele de fier de pe spinarea uriaşelor dobitoace. Chiar caii cavaleriştilor romani nu mai putură fi stăpâniţi de călăreţi, speriindu-se.

În curând romanii fură înfrânţi, dar se retraseră în ordine și provocară și ei destule pierderi inamicului. Bătălia aceasta a avut urmări grele pentru Roma: lucanii, samniţii şi oraşele greceşti care mai erau aliate cu romanii au rupt confederaţia şi au trecut de partea regelui Epirului. Acesta a pornit cu armata spre Roma, pustiind totul în cale. Dar tocmai această mare primejdie a reaprins curajul romanilor. Galii senoni au fost bătuţi şi liniştea a fost restabilită în nord. S-a încheiat un nou tratat de alianţă cu Cartagina, o puternică cetate din Africa, armata a fost refăcută şi s-au mobilizat noi legiuni ale romanilor sau ale aliaţilor lor credincioşi.

Între timp, în tabăra vrăjmaşă începuseră neînţelegerile. Cetăţile greceşti, şi mai ales Tarentul, care se considerau scăpate de

primejdia romană prinseră acum să se teamă de Pyrrhus şi să-i facă greutăţi, mai ales în aprovizionare şi în furnizarea de bani şi de oameni. Regele Epirului a trebuit să înceteze înaintarea spre Roma pentru că nu mai avea spatele asigurat. La începutul anului următor, 279 î.Hr., luptele au reînceput, armata romană mergând în întâmpinarea celei duşmane. Bătălia s-a dat la Ausculum şi a fost mult mai îndârjită decât cea de la Heracleea, romanii au rezistat eroic, şi, când totuşi au trebuit să se retragă în faţa superiorităţii numerice, au făcut-o în ordine şi apărându-se. Pyrrhus a câştigat o nouă victorie, dar pierderile lui erau atât de mari (mult mai mari ca cele ale învinşilor), încât privind, a exclamat: „Încă o victorie ca aceasta şi mă voi întoarce singur în Epir". A trebuit din nou să-şi oprească înaintarea spre Roma. Văzând că aliaţii săi din Italia nu se grăbesc să-i furnizeze noi trupe, nici sumele mari de bani pe care se obligaseră să i le plătească, nici măcar alimente suficiente, a început războiul şi cu Cartagina, aliata Romei, care stăpânea o mare parte din bogata Sicilie. Şi-a îmbarcat deci trupele şi le-a trecut în insulă. Timp de mai bine de un an de zile s-a luptat cu cartaginezii, până când i-a bătut, i-a alungat şi le-a luat posesiunile, ba a silit şi cetăţile greceşti de aici să i se supună. Toată Sicilia, cu bogăţiile ei, era în mâna lui şi i se părea că planurile încep să i se îndeplinească, că va deveni stăpânul Apusului.

Începu deci să pregătească o mare expediţie peste Marea Mediterană, sperând să cucerească Cartagina cu toate posesiunile ei din Africa de Nord şi să întemeieze un mare imperiu.

În vremea aceasta, nici romanii nu au stat degeaba. Scăpaţi de grija duşmanului principal, au strâns noi trupe, şi timp de trei ani au făcut nenumărate campanii de pedepsire împotriva cetăţilor din Lucarna, Samnium, Bruttium, care îi trădaseră, măcinându-le trupele, provocându-le mari pagube şi aruncându-le la un pas de pieire.

Înspăimântaţi, lucanii, samniţii, bruttii trimiseră soli după soli în Sicilia, implorându-l pe Pyrrhus să se întoarcă şi să-i scape. Până la urmă regele Epirului trebui să părăsească planurile de cucerire a Africii şi să se întoarcă în Italia.

Îşi înlocuise soldaţii pierduţi în lupte cu alţii, dar erau oameni de adunătură, nu oşteni încercaţi. Armata romană îi aştepta în sud, la Beneventum, condusă de consulul Caius Dentatus şi dornică să se răfuiască cu duşmanul. Lupta a fost grea, dar balanţa victoriei a înclinat de la început în favoarea romanilor. Luptând cu îndârjire, i-au

împins înapoi pas cu pas pe duşmani, provocându-le mari pierderi. Văzându-se în primejdia de a fi înconjuraţi, Pyrrhus a dat ordin de retragere, care s-a transformat în fugă. Nu a mai încercat o altă bătălie cu romanii, ci a mers la Tarent, unde a lăsat o garnizoană de 6.000 de oameni, iar restul i-a îmbarcat pe corăbii tarentiene şi a trecut în Grecia. La plecare a făgăduit că, după ce va potoli pe nemulţumiţii din ţara lui şi-şi va reface armata, va reveni în Italia şi îi va bate pe romani. Dar aceasta nu avea să se mai întâmple, trei ani mai târziu regele Epirului pierzându-şi viaţa în asediul oraşului Argos.

În vremea aceasta, toţi foştii lui aliaţi, samniţii, lucanii, bruttii, erau rând pe rând zdrobiţi şi siliţi să se supună Romei. A venit apoi rândul cetăţilor greceşti care s-au supus şi ele una câte una. Cel mai mult a rezistat Tarentul. Avea ziduri înalte şi groase, o garnizoană puternică, flotă numeroasă, care-l apăra dinspre mare şi-l aproviziona. Luni întregi l-au asediat romanii, până când, în anul 272 î.Hr., aflând şi de moartea lui Pyrrhus, pierzând orice speranţă, tarentinii s-au predat. Roma era acum stăpâna Italiei. Peste câţiva ani a cucerit şi ultima cetate etruscă, Volsinii. De la râul Rubicon şi până la Tarent, toate cetăţile şi popoarele îi erau direct supuse sau îi erau aliate şi-i recunoşteau hegemonia. Roma era acum cea mai mare putere militară a Apusului.

XV

Regulus

Marcus Atilius Regulus avea o fire blândă şi cinstită, dar educaţia primită îl făcuse să se prefacă într-un om aspru, dar drept, aspru cu sclavii săi, cu clienţii, aspru cu soţia sa, Matidia, cu fiii şi fiicele sale, aspru mai ales cu sine însuşi. I se părea că a făcut prea puţin pentru cei din jur, pentru prosperitatea şi gloria patriei. De când Caius Duilius, punând acele corvus (ciocuri) de fier corăbiilor romane, câştigase prima victorie pe apă asupra cartaginezilor – şi ce mai victorie – la Mylae, nu mai avea linişte. I se acordase aceluia triumful şi Senatul votase ca îndată după război să se ridice la Roma un monument, o columnă rostrată – adică împodobită cu prove de corăbii. Curând toată lumea ştia că el plănuise o expediţie în Africa, să-i bată pe cartaginezi la ei acasă şi să termine războiul în favoarea Republicii.

În anul 497 ab urbe condita (de la întemeierea oraşului) când a fost ales consul (deci în 256) toată lumea ştia ce să aştepte de la el. Expediţia a fost gata în câteva săptămâni, prima mare campanie pe

care romanii o porneau peste mări. La sfârşitul primăverii, o mare mulţime de oameni, din care nu lipseau Matidia şi copiii, au venit să-i petreacă pe cei care plecau: 140.000 de ofiţeri şi ostaşi – îmbarcaţi pe 330 de galere – comandaţi de cei doi consuli: Manlius Vulso şi el, Atilius Regulus. Zeii romanilor fură îndurători. Sacrificiile aduse făcură marea liniştită şi vânturile potrivite.

În a opta zi, la Ecnomos, întâlniră flota pe care cartaginezii şi-o alcătuiseră în ultimii ani. Romanii ieşiră victorioşi zdrobind duşmanii, fără să se poată şti însă care dintre cei doi consuli a făcut mai mult pentru dobândirea biruinţei. Desigur, în bătălia navală pieriseră şi destui ostaşi romani, în schimb ceilalţi putură să debarce nesupăraţi pe pământul african. Şi iarăşi zeul Marte fu binevoitor.

În marea bătălie, care începu două săptămâni mai târziu, duşmanii le opuseră o oştire la fel de numeroasă, dar strânsă în grabă. Bătălia fu dârză, romanii mai pierdură peste 10.000 de soldaţi, câştigând însă o biruinţă desăvârşită. Peste 25.000 de cartaginezi rămaseră pe câmpul de luptă, alţi 20.000 fură capturaţi şi trimişi la Roma pentru a fi vânduţi ca sclavi împreună cu o imensă pradă. Resturile oştirii fugiră la Cartagina pentru a se adăposti în spatele zidurilor. Din nou, însă, nu se ştia care dintre consuli are meritul victoriei. Senatul şi poporul roman şi-au arătat bucuria pentru isprăvile armatei şi ale comandanţilor ei, dar, cum în oraş erau nemulţumiri şi în Italia frământări, iar războiul continua în Sicilia, ar fi dorit s-o aibă mai aproape şi chiar o pace profitabilă cu Cartagina. Până la urmă se hotărî ca să fie retrase din Africa cam două treimi din armata rămasă acolo. Regulus se declară de acord şi rămase singur comandant cu puteri depline. De-abia acum îşi dădu seama că nu are calităţile militare pe care le sperase. Porni cu armata spre Cartagina, dar la jumătatea drumului, când cercetaşii îi aduseră vestea că nu departe îi aşteaptă o armată duşmană, dădu poruncă şi oamenii săi o cotiră la stânga, din nou spre ţărm. La capătul drumului îi aştepta cetatea Tunes, puternic fortificată. Exista şi o garnizoană de vreo 5.000 de ostaşi, care însă nu se aşteptau la un atac. Cetatea fu cucerită repede, noi sclavi şi prăzi fură trimise la Roma, şi numele lui Regulus era acum pe toate buzele. Se instală la Tunes (Tunis) pentru toată iarna şi trimise soli la toţi aliaţii Cartaginei, făgăduindu-le, în schimbul trădării, pace, pământuri şi bogăţii de la fosta lor protectoare. Mai mulţi şefi de triburi se lăsară convinşi de cuvintele lui şi acceptară

alianţa romană. Succesele lui Regulus îi speriară pe cartaginezi.

În taină angajară mercenari din Sparta, conduşi de renumitul comandant Xantip. Dar aceasta nu-i linişte deplin, aşa încât, la începutul anului următor, 255, îi trimiseră soli pentru pace. Dar aceste succese îl făcură pe Regulus să uite de orice modestie şi prudenţă.

— A sosit clipa, îşi spunea el, să arăt lumii tot ce pot eu, să dau patriei mele mărire, bogăţie şi putere ca nimeni altul… La întâlnirea cu sufeţii cartaginezi vorbi plin de orgoliu:

— Trebuie să înţelegeţi că aţi fost învinşi, zdrobiţi. Condiţiile pe care vi le pun sunt grele, foarte grele, dar va trebui să le împliniţi dacă vreţi să mai aveţi o patrie. Ne veţi preda toate corăbiile de război şi jumătate din celelalte. Armata voastră va părăsi Sicilia şi ne-o va lăsa nouă, ca şi cealaltă mare insulă, Sardinia. Veţi… Sufeţii tăcură tot timpul, apoi unul dintre ei răspunse că, da, condiţiile sunt grele şi că ei trebuie să se sfătuiască cu poporul şi că vor trimite răspuns într-o lună de zile. Dar răspunsul nu mai sosi niciodată… Senatul cartaginez repezi 30 de corăbii iuţi în Grecia, ca să-i aducă pe cei 5.000 de mercenari spartani, urmând să-i debarce, în taină, la vreo 40 de mile de Cartagina. O altă corabie zbură spre Sicilia cu poruncă pentru viteazul Hamilcar Barcas să revină în patrie cu o parte din trupele sale. Regulus înţelese, până la urmă, că fusese păcălit. Dar nu se pierdu cu firea. Se gândea în sinea lui: „Poate este mai bine, am să-mi câştig gloria prin luptă, numele meu va trăi în veacuri ca cel care a distrus Cartagina”. Trimise o corabie la Roma să ceară un grabnic ajutor de 25.000 de oameni şi maşini de asediu pentru a cuceri Cartagina. La consiliul de război, ofiţerii toţi fură de acord cu Regulus: cartaginezii nu vor îndrăzni să lupte cu ei în câmp deschis, ci se vor refugia în spatele zidurilor cetăţii. Deci ei vor merge asupra Cartaginei, o vor înconjura, se vor întări şi vor aştepta ajutorul de la Roma şi maşinile de război. A treia zi de la plecarea de la Tunes, când făcuseră mai mult de jumătate din drumul până la Cartagina, cercetaşii aduseră vestea că în faţa lor se află o puternică oştire duşmană. La ordinele lui Regulus, romanii se opriră, invocară zeii, loviră de 30 de ori lăncile de scuturi şi-şi strigară strigătele de luptă, apoi se avântară. Cartaginezii rezistară la prima izbitură. Romanii, în sunetele trâmbiţelor şi bubuitul tobelor, se desfăşurară pentru a-i înconjura. Dar atunci se produse prăpădul. Xantip, cu cei 5.000 de spartani, cu lăncile lor lungi, se iviră de după nişte dune. Tocmai când romanii se opriră din atac şi se aşezau ca să le

facă şi lor faţă apăru, înaintând repede, oştirea lui Hamilcar Barcas. Unii romani îşi dădură seama că vor fi înconjuraţi şi dădură înapoi, dar numai vreo o mie cinci sute de oşteni reuşiră să scape din încercuire. Tocmai atunci apărură, din spate, cavaleria numizilor şi, în spatele ei, douăzeci de elefanţi cu ostaşi pe spinările lor. Lupta mai dură numai un ceas şi fu un dezastru. Regulus căzu în mâna cartaginezilor. Se purtară frumos cu el, îi legară rănile, îi dădură apă proaspătă să bea şi mâncare. Apoi, înainte de a-l duce la Cartagina, îl plimbară peste câmpul de luptă să vadă miile de romani morţi, cum sunt despuiaţi şi îngropaţi, ca şi miile de prizonieri, despuiaţi şi ei şi vânduţi ca sclavi.

Închisoarea lui Regulus nu era deloc îngrozitoare. Era într-un turn nu prea înalt, avea o fereastră măricică cu zăbrele de lemn care dădea într-o piaţă şi prin care venea o adiere cu miros de flori de portocal. Când stătea la fereastră auzea bine ce se vorbea în piaţă şi din când în când mai înţelegea câte ceva de la negustori care grăiau greceşte. Află astfel multe lucruri. La uşa celulei lui se schimbau de trei ori pe zi paznicii, nişte negri uriaşi care însă nu rosteau nicio vorbă.

În schimb, sporovăia tot timpul, şi încă în latineşte, sclava care venea de câteva ori pe zi să-i ia vasul cu murdărie sau să-i aducă de spălat ori să-i dea de mâncare, de băut. Cam la o lună de când fusese închis îi povesti că o mare flotă romană ancorase la Tunes, unde se refugiaseră cei din armata lui care scăpaseră. O rază de speranţă îi miji în suflet, dar două zile mai târziu află că romanii nici nu debarcaseră, ci, aflând ce se întâmplase, se aprovizionaseră cu apă, cu fructe, îmbarcaseră şi pe cai două mii de oşteni şi plecaseră spre Italia. După alte trei zile, sclava îi aduse o veste şi mai dureroasă: o furtună mare scufundase flota romană cu aproape toţi marinarii şi soldaţii de pe ea, cu toate proviziile, armele şi maşinile de război… Apoi, când începuse să piardă şirul zilelor a aflat că Hamilcar Barcas cu oştirea lui au plecat din nou în Sicilia… Asculta ce-i povestea sclava, dar arareori când îi răspundea cu câte un „da” sau „nu”, îi refuza mângâierile. Când era singur asculta ce se vorbea în piaţă, începând să înţeleagă limba punică, punea cele auzite cap la cap şi gândea, gândea mult de tot. Peste o vreme, a cărei socoteală nu o mai ţinea, fu adus înaintea celor 12 sufeţi. Luă o poziţie respectuoasă şi nu vorbi aproape nimic, mulţumindu-se să răspundă la întrebări cu „da” sau cu „nu”. Marele suflet îi vorbi despre victoriile cartaginezilor şi despre puterea Cartaginei, îi vorbi îndelung şi convingător. „Totuşi, spuse el către

sfârşit, considerăm că s-a vărsat destul sânge. Vrem să încheiem pace cu Roma. Am trimis veste şi Senatul roman aşteaptă solia noastră. Din solie ai să faci şi tu parte… Te învoieşti?” – Da, răspunse, după ce se gândi o clipă.

— Condiţiile noastre sunt următoarele: Roma să-şi tragă toate oştirile din Sicilia şi să se întindă prin cuceriri cât doreşte pe seama neamurilor galice, ilirilor, grecilor şi macedonenilor. Să ne plătească 20.000 de talanţi de aur pentru stricăciunile pe care ni le-au pricinuit și să nu mai ţină mai mult de 500 de corăbii de război în mare. Să facem schimb de prizonieri, om pentru om… şi continuă să spună:

— Dacă pacea se va încheia, vei putea să rămâi la Roma, la casa ta şi la familia ta. Dacă nu, oricare ar fi cauza, te vei întoarce la Cartagina…

— Bine, mă voi întoarce… Jur pe zeii nemuritori, pe onoarea mea de cetăţean roman…

Când solia cartagineză intră în Senat – cu două ore mai târziu decât trebuia – toţi ochii se aţintiră asupra lui Regulus. Nu mai era bărbatul falnic care plecase cu doi ani înainte. Era un om îmbătrânit înainte de vreme, albit, gârbovit. Voiră să-i pună pe umeri o togă de senator şi să-l invite în rândul acestora. Refuză şi rămase alături de delegaţii cartaginezi. Vorbi mai întâi principele Senatului, apoi oratorul cartaginez care ştia bine limba latină. Regulus părea că ascultă cu atenţie, dar mintea lui zbura departe. Nimeni n-ar fi crezut cât este el de fericit.

Îl lăsaseră aproape două ore întregi cu frumoasa lui soţie şi se dezmierdaseră şi se iubiseră ca în tinereţe. Apoi îşi chemă şi copiii în atrium.

Îi îmbrăţişă pe toţi şi grăi:

— Draga mea şi dragii mei, acum ne luăm rămas bun, înainte de moartea mea. Din această clipă aţi încetat de a mai avea un soţ şi un tată. Dar vă asigur că nici tu, Matidia, nici voi, copii, nu trebuie să vă ruşinaţi că sunteţi văduva şi orfanii lui Marcus Atilius Regulus… Oratorul cartaginez termina de cuvântat şi-l anunţă pe el. Se ridică şi, cu paşi măsuraţi, merse la tribună:

— Patres conscriptis… Cel care vă vorbeşte nu mai este de mult senator şi ar fi fericit dacă l-aţi socoti un simplu cetăţean roman. Vin ca sol cartaginez… Şi rar, cu glas măsurat, începu să înşire propunerile

dușmane. Când termină continuă cu un glas și mai înalt care deveni curând tunător:

— Acum vorbește romanul Atilius Regulus. Nu ascultați cuvintele de până acum. Nu încheiați pace. Cartaginezii au biruit nu prin vitejie, ci prin banii lor. Dar acum și banii li s-au terminat. Știți voi că pentru a scăpa de mercenarii spartani și de Xantip au trebuit să-și vândă bijuteriile și podoabele? Știți voi că, neavând cu ce plăti călăreții numizi, aceștia au jefuit groaznic sudul țării? Sperau să strângă bani din vânzarea prizonierilor, dar foarte puțini i-au cumpărat, pentru că romanii preferă să moară și vorbi mai departe despre decât să facă munci grele sau rușinoase… împrumuturile făcute cu plata mercenarilor lui Hamilcar, despre neînțelegerile între sufeți… Când termină de vorbit, liniștea se umplu de strigăte: „Război! Război!", iar principele Senatului spuse:

— Vom face războiul până la sfârșit! Regulus, vino în fruntea oștirilor noastre și du-ne la biruință!

— Nu! – opri Regulus ovațiile cu brațele larg deschise – Nu! Veți găsi un alt comandant mult mai bun decât mine. Și apoi eu nu-mi mai aparțin. Am jurat să mă întorc la Cartagina, și un roman nu-și calcă niciodată cuvântul fără să fie dezonorat… Adio! – mai strigă el în tăcerea care se lăsase.

Peste mai bine de o lună ajunse la Roma vestea morții lui Regulus. Cum ajunsese la Cartagina, un călău priceput îi tăie pleoapele ochilor. După ce rănile i se vindecară, fu purtat gol prin oraș, bătut și batjocorit. Apoi, în mijlocul pieței celei mari fu fixat un stâlp pe care fu legat condamnatul, astfel încât să nu poată mișca nici capul, nici vreo parte a trupului. Trei zile și trei nopți s-a chinuit Regulus: nici mâncare, niciun strop de apă, noaptea frigul l-a înghețat, ziua soarele nemilos i-a ars pielea și i-a crăpat ochii. Dar, până la ultima suflare, nimeni n-a auzit de la el un singur cuvânt, un singur vaiet, un singur strigăt… Când vestea suferințelor și a morții lui a ajuns la Roma, mii de oameni, veterani sau tineri, aproape copii, au cerut să li se dea arme. Bogații aduceau bani, matroanele își dăruiau podoabele pentru a se făuri arme și noi corăbii, comandanții atacară în toate părțile pe dușmani, câștigând victorie după victorie… Și astfel, sfârșitul tragic al lui Regulus îi aduse lui mai multă glorie și patriei mai mult folos decât întreaga-i viață.

XVI

Hanibal trece Alpii

Faptele petrecute anterior, devenite istorice au dovedit că, Roma, după ce cucerise întreaga Italie, a început conflictul cu renumita Cartagină, colonie feniciană din nordul Africii, care devenise o mare putere economică în Mediterana centrală. Luptele dintre romani şi cartaginezi (războaiele punice) au devenit decisive după ce amintita colonie a deschis confruntarea în Spania pe care o stăpânea împreună cu Sicilia şi Sardinia. Un prim episod îl reprezintă anul 247 î.Hr. Când comanda cartaginezilor este luată de Hamilcar Barcas („Fulgerul”), şi talentat, şi tenace. Pacea încheiată în anul 241 î.Hr. A avut o existenţă efemeră. Marele comandant Hamilcar iniţiază îndelungate lupte în Peninsula Iberică, cunoscută pentru depozitele de argint aflate în nenumărate mine. Este momentul când este semnalată prezenţa tânărului de numai 9 ani, Hanibal, fiul lui Hamilcar Barcas, născut în 247/246 î.Hr. La frageda vârstă de 6 ani a trebuit să rămână ca ostatec la Roma, de unde şi ura veşnică contra romanilor. Se spune că chiar Hanibal, cam la 9 ani, alintându-se ca orice copil pe lângă tatăl său, Hamilcar, l-a rugat ca după încheierea războiului din Africa să-l ia şi pe el în Hispania.

În timp ce, mai apoi, după ce au ajuns în peninsulă, erau aduse jertfele obişnuite, Hanibal a fost adus în faţa altarelor şi punând mâna pe jertfe s-a legat prin jurământ că, de îndată ce va putea, va deveni inamicul poporului roman.

În timp ce era împărţită carnea vitelor sacrificate, un copil de 9 ani se strecoară printre sentinele şi dădu fuga la tribună. Văzându-l, tatăl său, Hamilcar, surâse:

— Ia uitaţi-vă, micul Hanibal a fugit de limba greacă şi de profesorul lui, Sosilos din Sparta.

Îl atrag mai mult sunetele trompetelor, zăngănitul săbiilor şi al topoarelor de luptă… Ce s-a întâmplat? Nu-ţi mai place greaca? Micuţul, scăpat de sub paza sclavului Silenos, răspunse sec:

— Poţi să mă baţi cât vrei, că n-am să plâng. Ia-mă, însă, în Spania. Jurământul rostit de Hanibal, cu glas tare şi cu un sonor deosebit conţinea:

— Jur pe toţi zeii răzbunării că îi voi urî pe romani şi că voi lupta împotriva lor toată viaţa! Dacă voi călca acest jurământ, zeul Moloh să mă sfârtece cu dinţi-i de fier şi să mă mistuie în flăcările pântecului

său. Dar vremurile au trecut. Moartea lui Hamilcar în 229 î. H, foarte oportună pentru romani, cât şi faptul că Hanibal era copil au amânat declanşarea ostilităţilor ascunse de aproape opt ani. A urmat la comanda trupelor din Spania Hasdrupal, ginerele lui Hamilcar, asasinat mai apoi în anul 221 î.Hr. De către unul din sclavi în cursul unei ceremonii de aducere a jertfelor. Ales în Senat comandant suprem la vârsta de 25 de ani, Hanibal a dovedit în timp că este un general şi strateg, om politic şi diplomat de talent. Era cumpătat la mâncare şi la băutură. Suporta frigul şi căldura mai bine decât oricine. Deseori putea fi văzut făcând exerciţii de luptă cu armele şi cu pumnii alături de ostaşii de rând.

Îmbrăcămintea era simplă şi nu se deosebea cu nimic de cea a soldaţilor. Dormea pe pământ. Magistrul său, filosoful Sosilos, îl sfătuia că acela ce va fi conducător trebuie să fie exemplu la toate. Să uite de sine, să suporte şi să rabde. De altfel pleca primul la bătălie şi se întorcea ultimul. Era totodată nemilos până la cruzime. Nu respecta nicio lege omenească, îşi călca cuvântul, era nestatornic în credinţă. Perfidia şi viclenia erau considerate de el calităţi. Hanibal ştia bine că acţiunile războinice ce vor urma reclamă mulţi bani. Pentru a strânge sumele de care avea nevoie cuprinse câteva oraşe şi le impuse la dări ameliorând solda soldaţilor săi.

Simplitatea traiului său, vitejia sa, dragostea pe care o avea pentru armata cartagineză au făcut să fie adorat de soldaţii săi. Şi conflictele se succed: cucereşte oraşul iberic Saguntum la capătul unui asediu de opt luni1 (219 î.Hr.), trece fluviul Ebon şi determină Roma să declare război Cartaginei (218 – 201 î.Hr.). Romanii formară două armate. Una concentrată în Sicilia ca de aici să treacă în Africa, cealaltă era destinată unei expediţii în Spania. Dar Hanibal trecu repede la ofensivă. El strânse o armată destul de mare, în care, pe lângă trupele sale, intrară şi infanterişti libyeni şi cavaleria numidă. Plecat din Cartagina Nouă, constituită în Spania de Hamilcar, Hanibal ajunge după cinci luni la Pirinei. Trimite înapoi o parte din soldaţii iberi, lăsă paza bagajelor în sarcina unei armate şi trecu Pirineii în fruntea a 50.000 de infanterişti, 5.000 de călăreţi şi 21 de elefanţi (după alte izvoare istorice 9.000 de călăreţi şi 37 de elefanţi). După ce forţează Rônul distruge o armată de gali care încercau să-l oprească. Traversarea fluviului s-a făcut cu mari dificultăţi. Caii au fost trecuţi pe plute, iar pedestrimea şi-a aruncat armele şi scuturile pe burdufele

umflate. Dacă trecerea cailor n-a creat mari dificultăţi, în schimb, pentru trecerea elefanţilor, cartaginezii au construit o plută lungă de 200 picioare şi lată de 50, pe care au legat-o cu frânghii groase în partea de sus a malului; au pus pământ pe plută pentru a lăsa impresia animalelor că păşesc pe pământ. Așa au fost trecute mai întâi femelele, apoi restul. Dincolo de apă primii erau aşteptaţi de galii barbari care încercau să oprească înaintarea cartaginezilor. Primii săriră în bărci şi se depărtară de mai. Gălăgia făcută de oameni, strigătele vâslași lor, nechezatul cailor şi vuietul apei, toate acestea îi făcură să șovăie pe galii de pe mal, care se uitau înspăimântaţi la pânza apei acoperită în întregime de inamic. Barbarii încercară să reziste unui atac de pe trei laturi.

Apropiindu-se prea mult de ziduri, Hanibal a fost străpuns în coapsă de o lance, fiind grav rănit, ceea ce a necesitat o pauză în desfăşurarea acţiunilor.

dar, speriaţi de iureşul impetuos al cartaginezilor, bătuţi şi respinşi, se buluciră ca o turmă într-o parte şi croindu-şi drum o luară care încotro. Dar drumul spre Roma era lung. Hanibal şovăia, să continue drumul sau să staţioneze un timp. Hanibal hotărî să înainteze, dar drumul fără capăt pe care trebuia să-l străbată peste culmile pierdute în nori îi îngrozea de moarte pe unii. Cunoşteau doar din auzite despre trecătorile infernale ale Alpilor.

Înainte de plecare le ţinu războinicilor o cuvântare plină de dojană, dar şi de îmbărbătare:

— Voi sunteţi aceia care aţi supus toate neamurile din Spania… Noi vom distruge seminţia romană, scăpând astfel toată lumea de povara ei… În faţa noastră se ridică Alpii, iar în partea cealaltă se află Italia. Alpii n-au decât să fie mai semeţi decât Pirineii, dar luaţi aminte: nicio creastă a pământului nu atinge bolta!… Dificultăţile apărute erau depăşite cu mare greutate. Mai întâi Hanibal şi ai lui au trecut râul Druentia, afluent al Ronului, cu un curs impetuos, iar de aici au ajuns la Alpi pe şes fără conflicte cu gali volci localnici. Dar de aici, de jos, se vedeau înălţimea neobişnuită a munţilor, zăpezile care păreau că se unesc cu cerul, locuinţele prăpădite ale galilor agăţate de stânci, vitele şi caii de ham jigăriţi din pricina gerului, oamenii bărboşi şi sălbatici şi toate vieţuitoarele afectate de ger. Cum au început să urce primele povârnişuri, primii văzură ivindu-se ameninţători pe înălţimi nişte munteni din partea locului care ziua păzeau trecătoarea Alpilor.

Isteţimea lui Hanibal a condus trupele sale pe culmile greu de trecut în această zonă. Studiind tactica localnicilor, cu o şiretenie greu de prevăzut, Hanibal prefăcându-se tot timpul zilei, pentru a deruta pe muntenii amintiţi, a lăsat proviziile, cavaleria şi cea mai mare parte a pedestrimii în depresiune, iar el, în fruntea unui detaşament de ostaşi aleşi şi uşor înarmaţi au străbătut cu mare repeziciune trecătoarea şi au ocupat măgurile care fuseseră sub stăpânirea duşmanului. Apoi, în zorii zilei, tabăra din vale a fost ridicată, respingându-i pe localnici prin ruperea redutei aflate acum deasupra capului lor. Reacţia muntenilor a fost imediată. Scena i-a uimit peste măsură. S-au încurajat văzând dezordinea şi înghesuiala din vale, caii care se smuceau în frâu, cartaginezii care se deplasau în dezordine luptându-se pentru un loc mai în faţă. Cartaginezii atinşi de pietrele aruncate asupra lor, caii care se ridicau în două picioare şi nechezau dădeau impresia unui apropiat dezastru. Animalele şi oamenii se prăvăleau în adâncimi, reducând vizibil efectivul cu care Hanibal plecase. O vreme Hanibal şi-a oprit oastea, pentru a potoli spaima ce cuprinsese şi pe cei mai îndârjiţi puni. Pericolul ruperii armatei în două şi a pierderii proviziilor l-a făcut pe Hanibal să atace pe muntenii localnici, alungându-i peste stânci. Cu proviziile însuşite ca pradă oastea punilor s-a putut hrăni trei zile. Prizonierii căzuţi în mâinile cartaginezilor erau de circa trei sute.

Înaintarea s-a făcut apoi cu mai multă uşurinţă. Pentru un timp, pentru că o altă seminţie de oameni, trăitori pe crestele şi luminişurile Alpilor, a încercat să stopeze armata cartaginezilor în drumul lor spre nordul Italiei. Aceşti localnici şi-au trimis o solie de câţiva bătrâni care se tânguiră, lovindu-se fără milă cu pumnii în piept, jurându-se şi bocindu-se cum că le-ar plăcea mai mult să simtă prietenia cartaginezilor decât puterea lor. Astfel le-au fost oferite daruri şi călăuze pentru a trece Marele Munte. Pentru convingerea lui Hanibal i-au lăsat câţiva ostateci. Hanibal gândi că nu e bine să respingă oferta, dar nici să se încreadă orbeşte în spusele acestora. Deplasarea prin defileu, cu atenţia cuvenită asupra călăuzelor, a decurs o vreme fără dificultăţi. Avangarda o reprezentau elefanţii şi călăreţii, iar Hanibal urma cu grosul pedestrimii. Când oastea cartagineză a ajuns pe un drum şi mai îngust, străjuit de o parte şi de alta de culmi ameninţătoare, pe neaşteptate răsăriră din toate părţile cete de barbari care îi atacară pe cartaginezi din faţă, din părţi şi lateral cu

grohotiş, mai ales asupra pedestrimii aflate în coada oştirii. A fost doar un atac de rutină. O primă măsură a fost luată cu cei şaptezeci de ostateci lăsaţi pe care i-au spânzurat cartaginezii cu capul în jos. Barbarii s-au temut mai mult de elefanţi, care erau total necunoscuţi localnicilor. După nouă zile oastea cartaginezilor a ajuns în vârful Alpilor, urcând pe căi neumblate. A urmat un scurt răgaz de două zile pentru odihnă. Dar vălul de nea a căzut din belşug peste o armată obosită şi nepregătită pentru un asemenea drum neobişnuit pentru o populaţie venită din nordul Africii. Oştenii şi-au înfăşurat picioarele în piei de oaie şi aşezaţi lângă focuri plăpânde aşteptau vremuri mai bune. Dispăruse şi constelaţia Pleiadei, care servea în antichitate pentru orientarea trupelor în timp de noapte şi după care îşi fixau orele nopţii, şi, după alte zile de mers greoi, războinicilor mâhniţi li s-au arătat în depărtare deschizături în păduri înverzite, vaduri cu ape limpezi, păşuni întinse şi ogoare fertile. Titus Livius detaliază un episod unic în felul său din această expediţie temerară peste înălţimile Alpilor: pentru tăierea unei stânci care împiedica înaintarea oştilor, Hanibal a pus să se facă un foc mare, cu copaci din belşug, peste această piatră uriaşă, deasupra căreia, atunci când era bine încălzită, a turnat oţet, făcând ca aceasta să se sfarme. Dar toate acestea au blocat înaintarea cartaginezilor pentru patru zile, care, pentru animalele înfometate au însemnat enorm de mult. Noua privelişte ce li s-a deschis spre valea Padului l-a făcut pe Hanibal să exclame:

— Iată drumul spre Roma! După o bătălie sau două, o să aveţi în mâinile voastre capitala lumii! Acest îndemn a creat o anumită înviorare în rândul oştirii destul de vlăguite după parcurgerea unui traseu total potrivnic. Dar dacă urcuşul a fost cel menţionat, coborârea a dat şi mai multe necazuri. Versantul sudic al Alpilor spre Italia era alunecos. Ostaşii se prăvăleau unii peste alţii, se rostogoleau peste cireada de vite, mulţi ajungând direct în prăpastie. Zăpada şi gheaţa au fost îndepărtate la comanda lui Hanibal, iar strâmtoarea extrem de strânsă a fost acoperită de copaci tăiaţi în grabă pentru a permite înaintarea oamenilor. Focul aprins la comandă a făcut ca pietrele înroşite să crape ca lovite de trăsnet. Gheaţa s-a topit, pâraiele cu apă fierbinte au făcut calea mai accesibilă. Două zile şi două nopţi au stopat înaintarea războinicilor. Vitele sufereau de foame. Cel mai mult erau afectaţi elefanţii, greoi şi voluminoşi. Şi acestea n-au fost ultimele obstacole. La jumătatea drumului gheţarii au reprezentat alte

obstacole. Sub greutatea animalelor şi a oamenilor gheaţa se mai topea, devenea alunecoasă şi din nou se prăvăleau unii peste alţii, se sculau şi înaintau pierzându-şi echilibrul. Trei zile mai târziu, coloana cobora pe un platou unde împrejurimile erau mai blajine. Vitele au găsit, după atâta osteneală, loc de păscut şi de odihnă.

În acest fel a izbutit Hanibal Temerarul să ajungă în Italia după cinci luni de la plecarea sa din Cartagina. Cât priveşte traversarea Alpilor de către Hanibal şi ai săi, au fost oferite date contradictorii, atât în ceea ce priveşte traseul, cât şi referitor la durata acesteia. Din Cartagina Nouă până la Alpi distanţa ar fi fost parcursă, în 218 î.Hr., în 130 de zile, iar traversarea Alpilor ar fi durat 14 zile. Şi în privinţa efectivelor folosite părerile sunt diferite. Cea mai autorizată se pare a fi afirmaţia unui războinic făcut prizonier de Hanibal, care scrie că armata cartagineză împreună cu galii şi ligurii ar fi atins cifra de 80.000 de pedestraşi şi 10.000 de călăreţi. Tot acest prizonier scria ulterior că chiar Hanibal vorbea de pierderea a 30.000 de oameni şi a unui mare număr de cai şi vite.

Cert este că forţarea Alpilor în acea vreme era singulară, prima tentativă reuşită. Abia după 2000 de ani Napoleon şi generalul rus Suvorov au mai repetat dificila operaţiune militară. Rapiditatea manevrelor lui Hanibal a răsturnat toate planurile romanilor, care concentraseră, după izbucnirea războiului, două armate, una în Sicilia pentru a debarca în Africa de Nord, alta la Pisa pentru a trece în Spania, iar a treia, alcătuită în grabă, încerca zadarnic să-l împiedice pe Hanibal să traverseze Rônul apoi să pătrundă în Italia. Hanibal este însă de neînvins. Cele două victorii obţinute pe râurile Ticinus şi Trebuia au zguduit hegemonia romanilor. Faptele însă se derulează nu fără momente de efect. A stăpâni mulţimea este o artă. A o canaliza spre un scop este o îndeletnicire rară. Hanibal era acea excepţie., Aterizarea” sa surprinzătoare în nordul Italiei, acolo unde nimeni nu credea că e posibil, e urmată de episoade şi mai pline de senzaţional.

XVII

Hanibal e la poartă

Deci, ajunşi la poalele Alpilor, ostaşii buni s-au putut odihni, s-au spălat şi şi-au vindecat rănile, şi-au reparat armele, s-au hrănit cum trebuie şi şi-au reînnoit proviziile. Mai mult, Hanibal a putut să ia legătura cu unii şefi ai galilor cisalpini îndemnându-i să se răscoale împotriva romanilor.

De-abia după două săptămâni începu Hanibal înaintarea. Acum prinseră de veste romanii unde este Hanibal. Publius Cornelius Scipio, consulul care mergea cu o trupă spre Spania, îşi întrerupe drumul, debarcă şi luă comanda armatei formate mai mult din recruţi care aştepta zadarnic pe coastele Liguriei. Luând conducerea, el o şi îndrumă în grabă spre fluviul Pad, pe care a reuşit să-l treacă şi să-şi stabilească tabăra lângă râul Ticinus. Nu departe se găsea şi tabăra cartagineză. Bătălia era de neînlăturat. Scipio vorbi ostaşilor săi ca să le dea şi mai mult curaj, arătându-le că se vor bate cu un duşman pe care părinţii lor l-au înfrânt de atâtea ori şi care este atât de slăbit, încât el se teme doar de faptul că nu romanii i-au învins pe puni, ci Munţii Alpi. Pregătindu-se, romanii construiră un pod peste râul Ticinus şi mai sus o redută care să-i apere.

În timp ce ei erau ocupaţi cu această lucrare, Hanibal trimise pe Maharbal cu un detaşament de 500 de călăreţi numiţi să jefuiască, dar cu destulă cruţare, ogoarele galilor, pentru a-i hotărî să-i trădeze pe aliaţii lor, romanii. Lupta începu prin recunoaştere de ambele părţi, după care comandanţii, dându-şi seama că lupta este gata să înceapă, îşi rânduiră oamenii. Scipio îşi aşeză suliţaşii şi călăreţii gali în front, iar pe romani şi toată elita aliaţilor îi lăsă în rezervă. Hanibal aşeză în mijlocul frontului călăreţii cu frâie, iar aripile le întări cu cavaleria numidă, unde caii erau conduşi numai cu picioarele. Abia se auziră strigătele de atac, că suliţaşii fugiră căutându-şi adăpost între şirurile rezervei romane. Atunci începu să se desfăşoare lupta între cele două cavalerii, mult timp însă rezultatul fiind nehotărât pentru vreuna din tabere. La un moment dat, fiindcă pedestrimea pătrunsese speriind caii, mulţi călăreţi fură trântiţi la pământ, iar alţii, văzându-i pe ai lor înghesuiţi, săriră şi ei de pe cal. Bătălia se transformă mai mult într-o luptă de pedestraşi, când deodată numizii, care se găseau pe aripi, făcând un mic ocol, căzură în spatele romanilor. Pe romani îi cuprinse teama, iar rănirea consulului Scipio o împinse spre panică. Din fericire pentru persoana acestuia, fiul său, un flăcăiandru despre care se va vorbi mult în viitor, interveni năprasnic şi îl luă pe consul în mijlocul călăreţilor care îi făcură scut până în tabără. Cu toate acestea, fuga în dezordine şi pierderile au fost mari în rândurile suliţaşilor romani.

Înfrângerea l-a convins pe Scipio că în câmp deschis nu se poate ţine piept duşmanului cu cavaleria lui bine pregătită. De aceea, noaptea următoare strângându-şi fără zgomot poverile, oastea romană

s-a mutat grabnic de la Ticinus către Pad, pentru ca trupele să treacă în ascuns fluviul pe plutele podului care nu fusese încă desfăcut. Romanii au ajuns la Placentina înainte ca duşmanul să prindă de veste că plecaseră de la Ticinus. Totuşi Hanibal, repezindu-se, a reuşit să ia 600 de prizonieri care nu reuşiseră să distrugă podul decât în clipa când sosea el. De-abia peste câteva zile cartaginezii trecură Padul, dar Scipio, grav rănit, având mari dureri, hotărî să nu dea lupta, ci să se retragă tot pe furiş mai spre sud. Părăsi deci tabăra noaptea, în linişte, şi merse spre râul Trebuia, îl trecu şi găsind un loc înalt, foarte potrivit, trecu la construirea unei tabere bine întărite. De astă dată Hanibal prinse de veste despre mişcarea romanilor şi trimise un detaşament de cavalerie să-i lovească în timpul deplasării. Spre norocul romanilor, pe numizi lăcomia i-a dus mai întâi în tabăra părăsită în grabă de romani şi au pierdut câteva ceasuri prădând tot ce putea fi luat. Când au ajuns la Trebuia, legiunile deja trecuseră râul şi tabăra era aproape gata.

În schimb, soarta se arătă şi ea favorabilă punilor, care rămăseseră fără provizii. Hanibal auzind că în satul Clastidium s-ar fi depozitat mari cantităţi de cereale a plecat cu o trupă acolo. Nici nu avu nevoie să poarte o luptă, deoarece Dasius Brundisinus, comandantul garnizoanei, s-a lăsat cumpărat de generalul cartaginez cu 400

monede de aur şi i-a predat întregul depozit, astfel încât întreaga armată a fost bine hrănită cât timp au rămas la Trebuia.

În noaptea următoare, în castrul roman a avut loc un eveniment neplăcut mai mult prin consecinţele lui viitoare decât prin urmările directe. Vreo 2000 de pedestraşi şi 200 de călăreţi dintre galii auxiliari, după ce au ucis străjile, au trecut în tabăra lui Hanibal. Acesta i-a primit cu bunăvoinţă, le-a făcut mari promisiuni de daruri şi i-a lăsat să plece în cetăţile lor pentru a-şi răzvrăti şi compatrioţii împotriva romanilor.

În vremea aceasta se apropia de Trebuia încă o armată romană, constituită după ce s-a aflat că Hanibal trecuse Alpii şi astfel a fost trimisă în Etruria. La vestea victoriei lui Hanibal, celălalt consul, Sempronius, care lupta foarte bine cu flota împotriva cartaginezilor, pe coastele Italiei şi Siciliei, fu invitat de către Senat să ia comanda acestei armate. El îşi lăsă înlocuitori în sud, plecă îndată pe o corabie rapidă, debarcă, prelua armata şi porni de îndată spre tabăra lui Scipio.

Îndată ce cei doi consuli fură împreună, între ei se iviră neînţelegeri. Sempronius, mândru de victoriile pe care le dobândise în Sicilia, încrezut în talentul său, fără să-l cunoască pe Hanibal, era de părere ca lupta să se dea imediat. Scipio, chinuit şi de durerea rănii, care cunoştea ce poate generalul cartaginez, care ştia că o mare parte a galilor au trecut de partea lui, că oştirea sa e împuţinată de lupte iar cea nou venită e formată din recruţi, era pentru amânarea luptei. După câteva succese mai mult închipuite decât reale, în nişte hărţuieli şi prin care Hanibal voise să-l aştepte, Sempronius s-a pregătit de luptă.

Între cele două tabere se găsea valea unui râu strâns între maluri foarte înalte acoperite de un crâng de tufişuri de baltă. Când Hanibal a descoperit acest loc, cutreierându-l călare, văzând că poate ascunde un duşman, chiar şi călăreţii, i-a spus fratelui său Mago:

— Acesta va fi locul pe care îl vei ocupa tu! Alege-ţi din toate unităţile 1.000 de călăreţi şi 1.000 de pedestraşi, ia-i cu tine şi la prima strajă a nopţii ascundeţi-vă aici şi staţi liniştiţi fără să vă simtă nimeni până la semnalul meu. A doua zi în zori dădu ordin comandanţilor să-şi trezească oamenii, să-i hrănească bine şi să-i pregătească de luptă. Trimise apoi cavaleria numidă dincolo de râul Trebuia cu ordinul de a ataca străjile romane pentru a atrage armata la luptă şi apoi să se retragă treptat, aducând-o dincoace de apă. La cea dintâi larmă pricinuită de cavaleria numidă, nerăbdătorul Sempronius şi-a scos în linia de bătaie toată cavaleria sa, deoarece era mândru de acest corp de trupe, apoi 6.000 de pedestraşi, şi în cele din urmă toată oştirea sa. Era vremea solstiţiului de iarnă, cu un timp friguros, cu fulguiri de zăpadă, iar romanii şi caii lor fuseseră scoşi în pripă din tabără înainte de a fi fost hrăniţi cum trebuie şi pregătiţi de luptă. Urmărind pe numizii care se retrăgeau, romanii intrară în apa râului Trebuia, care le venea până la piept, îngheţând de tot.

În vremea aceasta, majoritatea ostaşilor lui Hanibal aprinseseră focuri în faţa corturilor, se unseseră la încheieturi cu ulei şi se înfruptaseră în tihnă din hrană. Când li se aduse la cunoştinţă că romanii au trecut râul puseră şi ei mâna pe arme şi plecară la luptă sprinteni şi sătui. Hanibal aşeză în faţa steagurilor prăştiaşii din Baleare şi trupele uşor înarmate, însumând 8.000 de oameni, iar pedestrimea greu înarmată şi restul forţelor, între care toată floarea oştii sale le aşeză în a doua linie de atac. La aripi el a rânduit în desfăşurare 10.000 de călăreţi şi tot acolo şi elefanţi, împărţiţi în mod

egal la amândouă flancurile. Sempronius, când băgă de seamă că numizii s-au oprit şi că se împrăştie, lăsând în faţa lui frontul cartaginez, îşi dădu seama de cursă şi îşi grupă călăreţii în jurul pedestrimii. După ce prăştiaşii baleari începură lupta, Hanibal îi despărţi în două şi-i trimise pe margini, lăsând infanteria grea să reziste romanilor istoviţi şi îngheţaţi. Cu aceasta, soarta bătăliei a început să se hotărască. Călăreţii romani, care şi aşa rezistau cu greutate cavaleriei cartagineze, acum se treziră împroşcaţi cu o grindină de pietre şi bolovani, iar caii lor se speriară de vederea şi mirosul elefanţilor. Tocmai atunci Mago ieşi din valea râului cu oamenii săi şi căzură în spatele romanilor. O vreme, frontul acestora a mai rezistat, dar când teama s-a strecurat în inima lor s-au pus pe fugă începând cu aliaţii lor de pe margini. Aceştia fură urmaţi de restul armatei. Numai o trupă de infanterie grea, de vreo zece mii de oameni, disciplinată s-a așezat în formaţie de ghem şi luptând cu îndârjire a reuşit să străpungă rândurile cartaginezilor şi să se retragă la Placentia. Ceilalţi au fost în mare parte măcelăriţi de puni. Dezastrul ar fi fost şi mai mare dacă ploaia rece care a început după terminarea bătăliei nu i-ar fi silit curând pe cartaginezii neobişnuiţi cu o asemenea climă să se pună la adăpost. Astfel, sute de romani răzleţiţi s-au putut aduna, au trecut râul pe plute până în tabără. Consulul Cornelius Scipio, deşi rănit, a preluat comanda şi a condus armata în mare linişte la Placentia, şi apoi – lăsând acolo pe cei zece mii care sosiseră înainte – a trecut Padul mergând la Cremona pentru a ierna. O mare groază cuprinsese Roma la auzul veştii acestei noi înfrângeri, veste adusă de consulul Sempronius, ce reuşise să se strecoare la sfârşitul bătăliei cu câţiva ostaşi. Se vedea acum ce mare primejdie reprezenta Hanibal şi că acest război nu mai semăna cu primul război punic. Sempronius fu trimis înapoi cu ce trupe se mai găseau la Roma să întărească resturile armatelor ce iernau pe front, la Placentia şi Cremona. Cum trupe cartagineze cutreierau câmpiile din jurul acestor oraşe jefuind şi împiedicând aprovizionarea garnizoanelor, Roma trimise corăbii încărcate cu alimente, cu veşminte groase, cu arme care pătrunseră pe fluviul Pad şi le aduseră ostaşilor lucrurile de care aveau nevoie.

Începând cu anul 217 î.Hr. La Roma au avut loc alegerile de consul. Nu au mai fost aleşi cei din anul anterior, unul fiind rănit, altul vinovat de înfrângerea de la Trebuia, ci Cucius Servilius şi, pentru a doua oară, Caius Flaminius. Apropiindu-se primăvara, în timp ce

Servilius rămânea la Roma pentru conducerea treburilor politice şi pentru recrutarea permanentă de noi ostaşi, mai ales din rândul aliaţilor, Flaminius a pornit cu o armată deja recrutată spre nord. Ajungând în Etruria s-a oprit şi s-a întărit la Arretium, unde i s-au alăturat şi resturile vechii armate romane care s-au retras de pe Pad. Aflând de concentrarea armatei romane la Arretium, Hanibal s-a hotărât să iasă în întâmpinarea ei şi a ales drumul cel mai scurt, dar care trecea prin smârcurile fluviului Arnus, care în acele zile de primăvară se revărsase mai mult ca de obicei. Primii au plecat hispanii şi africanii, urmaţi de floarea armatei sale constituită din vechile contingente, împreună cu căruţele cu poveri, pentru ca aceştia să nu ducă lipsă de cele trebuincioase. La mijlocul coloanei veneau galii, iar în ariergardă cavaleria, şi mai ales Mago cu un grup uşor înarmat ce trebuia să vegheze pe galii care erau tot mai ispitiţi să dezerteze cu cât se depărtau de casele lor. Multe vite şi mulţi oameni şi-au pierdut viaţa în smârcuri, dar cartaginezii au ajuns din nou acolo unde nimeni nu-i aştepta. Hanibal înţelese repede că Flaminius avea aceeaşi fire încrezută şi imprudentă ca Sempronius, la care se adăuga şi amintirea succeselor lui de până atunci. Ca să-l provoace, cu o mică parte din trupe el a început să jefuiască centrul teritoriului etrusc, pustiind totul între Faesulae, Cortona şi lacul Trasimennus.

În acelaşi timp, bănuind viitoarele mişcări ale adversarului său, Hannibal îşi ascunse puternice trupe în locul unde drumul trecea prin Etruria de Nord în cea de Sud printr-un teren îngust, strâns între Munţii Apenini şi marele lac Trasimennus. Detaşamentele punilor, cu alimente pentru mai multe zile, se strecurară pe văile ce coborau din munţi şi se ascunseră în păduri.

Într-adevăr, Flaminius, furios, hotărî să treacă imediat la atac, fără să asculte sfaturile celorlalţi comandanţi de a aştepta armata celuilalt consul, care ar fi lovit din spate cetele de jefuitori din Etruria de Sud. El ieşi cu armata din tabăra atât de bine întărită de la Arretium şi înaintă cu repeziciune tocmai spre trecătoarea unde îl aşteptau punii. Deşi ajunsese acolo spre seară şi trebui să poposească pentru noapte, încrezător în forţa sa, nu făcu obişnuitele recunoaşteri.

În zorii zilei următoare trupele romane intrară în trecătoare fără să ştie că în spatele lor a rămas ascunsă cavaleria numidă după nişte măguri. Romanii intrară în linişte până în locul unde munţii se depărtau puţin de ţărm, formând o mică câmpie, unde se opriră să se

regrupeze înainte de a trece şi prin a doua strâmtoare. De-abia când intrară şi aici zăriră duşmanul, infanteria cartagineză, şi neştiind că nu-l are numai în faţă se pregătiră de luptă. Atunci dădu Hannibal semnalul de atac. Din faţă romanii întâmpinau o rezistenţă îndârjită, şi pe când se străduiau s-o înfrângă s-au pomenit dinspre munţi, de pe toate văioagele, din toate tufişurile cu o ploaie de săgeţi, de lănci şi de pietre care îi secera.

Încercară să se retragă pe unde veniseră, dar cavaleria numidă pătrunsese în trecătoare şi făcea prăpăd în câmpie.

Înghesuiţi, om lângă om, încercau să lupte, dar mişcările le erau stingherite iar încurajările şi ordinele consulului nu erau auzite din cauza zgomotului luptei. Lupta a durat aproape trei ore şi pretutindeni cu aceeaşi înverşunare, mai ales în jurul consulului roman. Dar un călăreţ gal îl recunoscu pe Flaminius şi strigând „Iată pe cel ce ne-a distrus legiunile!" se repezi, îi ucise scutierul şi apoi şi pe el.

În urma acestei întâmplări, romanii o luară la fugă, şi asta le fu pieirea: sute ajunseră la lac şi muriră înecaţi sau scufundaţi în noroi, alte sute încercau să urce coastele munţilor dar cădeau în ambuscadele bine organizate ale punilor. Cam 6.000 de ostaşi din avangardă reuşiră, printr-o dârzenie deosebită, să străbată rândurile duşmane, să treacă prin strâmtoare şi să se refugieze pe o movilă de unde, în noaptea următoare, s-au retras mai departe. Aflând de dezastrul armatei romane, chinuiţi de foame, s-au încrezut în cuvântul lui Maharbal care îi ajunsese cu cavaleria şi care le promisese că, dacă vor lăsa armele, vor fi liberi, s-au predat dar au fost puşi în lanţuri.

În bătălia de la Trasimennus 19.000 de romani au căzut în luptă, faţă de numai 2500 de cartaginezi, la care s-au mai adăugat cei morţi în urma rănilor şi cei luaţi prizonieri; numai vreo 10.000 de romani au scăpat risipiţi prin întreaga Etrurie, dintre care unii au reuşit să ajungă la Roma. Odată cu aceştia, vestea a ajuns la Roma ca o lovitură de trăsnet, tot oraşul fiind îndoliat. Toată Etruria era acum în mâna lui Hanibal, care intrase cu trupele în Umbria. Ca să izoleze Roma, pe mulţi prizonieri dintre aliaţii acesteia i-a eliberat fără despăgubiri. Au început pregătirile de apărare, se reparau zidurile, se făceau noi recrutări, mai ales dintre aliaţii care rămăseseră credincioşi, cealaltă armată consulară fiind oprită să apere oraşul şi împrejurimile lui. Spania era stăpână pe Roma, dar o spaimă care nu-i paraliza pe oameni, ci le stârnea dorinţa de a se împotrivi, de a rezista. Când copiii

nu erau cuminţi, ca să-i potolească, mamele lor îi speriau – şi aveau să o facă zeci şi zeci de ani după aceea – cu cuvintele: „Hanibal e la poartă!”

XVIII

Cartagina pierde războiul

Grea era situaţia Romei în acel an 217 î.Hr., dar ea îi îndârjea şi mai mult pe romani, îi făcea să uite de înfumurarea lor. Necazurile şi înfrângerile de până atunci siliră Senatul şi Adunarea poporului să ia o măsură care nu mai fusese de mult luată: alegerea unui dictator. Fu ales Quintus Fabius Maximus, cunoscut prin victoriile, dar şi prin înţelepciunea sa în funcţia de comandant al cavaleriei. Quintus Fabius Maximus a înţeles că Hanibal nu va ataca Roma până nu-i va distruge complet armatele şi până nu va cuceri întreaga Italie. El a adoptat o tactică nouă, dând ordin mai întâi să se repare şi să se întărească zidurile oraşului, să se distrugă podurile prea apropiate, să se pună pază permanentă pe toate drumurile care se îndreptau spre oraş. Puternice detaşamente romane cutreierau Italia centrală şi de sud, distrugând cetele cartagineze plecate după jaf, sprijinind cetăţile care rămăseseră credincioase Romei şi pedepsind pe cele care o trădaseră. Cu principala sa armată, Fabius Maximus aţinea drumurile lui Hanibal, dar evita să dea o luptă cu el, retrăgându-se pentru a-şi instala tabăra în altă parte, într-o altă coastă a armatei cartagineze.

În acest fel, a adus mari servicii Romei, i-a oferit un răgaz să se refacă, să-şi instruiască recruţii, i-a încurajat pe aliaţii ei. Dar romanilor nu le-a plăcut acest lucru, ei ar fi voit o luptă mare şi victorioasă, de aceea l-au poreclit pe dictator Fabius Maximus Cunctator (adică „Şovăielnicul”, întârzietorul”) şi când s-au împlinit cele şase luni nu l-au mai reales dictator, ci numai consul, împreună cu ambiţiosul Minucius.

Legiunile s-au împărţit între cei doi, spre bucuria lui Hanibal, pe care l-a şi atras într-o cursă în care l-ar fi distrus dacă Fabius nu-i sărea în ajutor permiţându-i să se retragă. Nici această întâmplare nu a servit ca învăţătură de minte.

În anul 216 î.Hr. Au fost aleşi consuli Caius Terentius Varro – alt ambiţios şi nechibzuit, dornic de glorie mai presus de orice – şi Lucius Aemilius Paulus, om aşezat şi bun militar, dar care nu ştia să câştige Adunarea poporului prin discursuri, ca celălalt. La plecarea din Roma, Varro rosti o cuvântare plină de semeţie, declarând că el va pune capăt

războiului în ziua în care va da ochii cu vrăjmaşul. Sfaturile pe care fostul dictator Q. Fabius Maximus i le-a dat au fost zadarnice. După ce consulii au ajuns în tabără trupele pe care le aduceau au înmulţit efectivele existente aici sub comanda vechilor consuli. Ei au mai rânduit o a doua tabără, mai mică, dar mai aproape de Hanibal, păstrând grosul trupelor şi pe cele mai bune în tabăra veche.

În cea nouă l-au pus comandant pe unul din foştii consuli (pe celălalt l-au trimis la Roma pentru vârsta lui înaintată), cu o legiune romană şi 2000 de ostaşi aliaţi. Deşi armata romană crescuse, Hanibal s-a bucurat de venirea consulilor şi a căutat să-i atragă într-o luptă, întrucât proviziile sale se apropiau de sfârşit şi nu mai avea de unde jefui, ţăranii adăpostindu-şi agoniseala în oraşele întărite. Hanibal a întins mai întâi o cursă romanilor, din care numai norocul i-a scăpat pe aceştia.

Într-o noapte el a părăsit tabăra, lăsând focurile aprinse şi multe lucruri de preţ, retrăgându-se cu armata peste nişte munţi. Romanii voiau să meargă imediat să jefuiască tabăra duşmană, şi consulul Varro era gata să se aşeze în fruntea lor. Din fericire, celălalt consul a trimis cercetaşi care, intrând în tabără, şi-au dat seama că nu este lucru curat cu atâtea bogăţii părăsite şi au descoperit înşelăciunea.

Văzând că planul nu i-a reuşit, Hanibal s-a reîntors în tabără, dar lipsa de alimente şi de bani pentru solde îi făcea pe soldaţii lui să murmure. De aceea, după câteva zile, şi-a luat trupele şi a plecat spre ţinutul mai cald al Apuliei. El şi-a aşezat tabăra în împrejurimile satului Cannae, astfel încât să-i sufle din spate vântul Volturnus (azi numit Sirroco), astfel că, pe lângă poziţia foarte prielnică, atunci când avea să-şi pună trupele în poziţie de luptă, acestea urmau să înfrunte un duşman orbit de praf. Ţinutul nefiind atât de atins de război, a mai putut face rost de ceva provizii. Consulii au pornit cu legiunile pe urmele cartaginezilor, oprindu-se dincolo de râul Aufidus, unde au organizat două castre fortificate. Trupele romane din tabăra mare, care erau faţă în faţă cu cea a cartaginezilor, aveau mereu ciocniri cu aceştia când unii sau alţii veneau să se aprovizioneze cu apă. Trupele din tabăra cea mică se aprovizionau mai uşor pentru că pe malul opus nu existau duşmani şi deci duceau şi celor din cealaltă tabără. Hanibal trimise câteva unităţi de cavalerie uşoară să-i hărţuiască pe aceştia din urmă, reuşind să-i găsească în dezordine, pe unii cărând apă, pe alţii plecaţi, îi împrăştiară, fără să le provoace mari pierderi, dar

înfuriindu-i grozav pe romani. Fără îndoială că ei ar fi pornit un atac, dacă în ziua aceea nu ar fi fost de rând la comanda armatei prudentul Paullus, care i-a oprit. Hanibal care a înţeles că era numai o amânare şi-a aşezat tabăra şi a doua zi în zori, armata a trecut-o peste râu. Cavaleria galică şi hispană o aşeză aproape de mal, la aripa stângă, unde bănuia că va veni cavaleria romană, iar aripa dreaptă a fost lăsată în seama călăreţilor numizi. Centrul frontului l-a întărit cu pedestrime gală şi hispană, încadrată pe flancuri cu trupe de africani, care păreau romani, atât de mult erau dotaţi cu arme, capturate la Trebuia şi la Trasimennus.

În total, cartaginezii aveau 40.000 de pedestraşi şi 10.000 de călăreţi, aripa stângă o comanda Hasdrubal.

Maharbal pe cea dreaptă, iar centrul frontului chiar Hanibal, împreună cu fratele său Mago. Varro abia a aşteptat ziua şi a dat semnalul de atac, aşezându-şi în grabă trupele. Soarele cădea pieziş, nesupărând pe niciunul dintre beligeranţi, dar vântul Volturnus ridica nori de praf spre ochii romanilor. După ce strigătele de luptă izbucniră, trupele auxiliare porniră la atac, cea dintâi ciocnire dându-se între unităţile uşor înarmate. Apoi cavaleria galilor şi hispanilor o atacă pe cea romană, dar locul era atât de strâmt încât, în curând, totul se transformă într-o luptă de pedestrime, până când călăreţii romani fură respinşi. Cam pe la sfârşitul bătăliei de cavalerie, se produse şi atacul infanteriei grele romane în rânduri strânse, în formă de unghi, după grele eforturi ea reuşind să străbată linia duşmană, prea subţire şi care se avântase mult înaintea propriilor poziţii. Văzându-i pe puni retrăgându-se înspăimântaţi şi fugind în neorânduială, romanii au pornit în urma lor cu mare zel şi au ajuns tocmai în centrul liniei de bătaie a inamicului, şi fiindcă nici nu au întâmpinat o rezistenţă serioasă au înaintat până la trupele de rezervă formate din africani şi hispani. Atunci trupele cartagineze din margini au început o manevră de învăluire, pe care au continuat-o până când romanii au fost complet încercuiţi. Africanii şi hispanii, odihniţi şi sătui, trecură la atacarea romanilor istoviţi şi care trebuiau să se apere din toate părţile.

Înainte de aceasta, vreo 500 de numizi, care în afară de armele lor obişnuite aveau şi glodii ascunse sub zale, porniră în galop către rândurile romane, ţinând micile lor scuturi la spate ca nişte oameni care vor să se predea.

Într-adevăr, odată ajunşi zvârliră scuturile şi suliţele la

picioarele duşmanilor lor, iar romanii îi primiră bucuroşi şi-i duseră în spatele rândurilor lor, poruncindu-le să rămână pe loc. Ei rămaseră pe loc până când bătălia s-a înteţit şi atenţia puţinelor santinele rămase era îndreptată într-acolo. Atunci uciseră santinelele, îşi reluară armele de unde erau aruncate, încălecară şi se repeziră în spatele călăreţilor romani, uluiţi, masacrându-i. Aemilius Paulus, deşi chiar de la început fusese rănit de o piatră din praştie, se instală în fruntea unei trupe compacte şi încercă să restabilească situaţia, atacând în direcţia în care se găsea Hanibal.

În curând fu însă copleşit şi muri pe câmpul de luptă. Apoi deruta deveni generală şi toţi cei care puteau îşi căutau caii pentru a scăpa cu fuga. Șapte mii de oameni şi-au căutat scăparea în tabăra cea mică, zece mii în cea mare, iar două mii chiar în târgul Cannae, aceştia căzând însă în mâna cavaleriei lui Cartholo. Consulul Varro, fie din întâmplare, fie intenţionat, neintrând în învălmăşeala puhoiului de fugari, a reușit să scape cu 50 de călăreţi, ducându-se în Verusia. Pe câmpul de luptă au rămas morţi 45.000 de pedestrași romani și 2700 de călăreţi, pierderile punilor fiind mult mai mici. A fost şi a rămas cea mai grea înfrângere pe care a suferit-o armata romană. Dar poporul roman – deşi adânc îndurerat şi îndoliat – nu a disperat, ci s-a pregătit de apărare. Dar Hanibal nu s-a îndreptat imediat spre Roma, cum îl îndemnau unii comandanţi, pretextând că armata este prea obosită. El a mai rămas la Cannae pentru a strânge nenumăratele trofee, a da voie ostaşilor să prade şi a îngropa pe cei 8.000 de morţi cartaginezi. Dar alte veşti triste ajunseră în curând la Roma. Dintre ostașii care se refugiaseră în tabăra cea mică de la Cannae, puţini avură curajul să străbată terenul cutreierat de puni și să ajungă în tabăra cea mare, de unde cu majoritatea celor de acolo să se depărteze de duşman. Ceilalţi ascultară promisiunile cartaginezului că vor fi lăsaţi liberi şi predară armele, pentru ca apoi să fie batjocoriţi şi închişi.

În anul următor, 215 î.Hr., murind Hieron II, credinciosul aliat al Romei, Siracuza se alătură Cartaginei, o parte a Siciliei fiind pierdută de către romani. Hanibal a reușit să-l atragă de partea sa pe Filip V, regele Macedoniei, pe care vecinătatea cu romanii – care transformaseră Iliria în provincia lor – îl supăra grozav. Cei doi încheiară o alianţă şi Macedonia declară război Romei.

În plus, unii dintre aliaţii din Italia trădară Roma, alungară garnizoanele romane şi trecură în tabăra duşmană, în frunte cu marele

şi puternicul oraş Capua. La Roma jalea a fost mare, la început, neexistând familie care să nu fie îndoliată, dar durerea i-a îndârjit şi primejdia nu le-a dat timp ca să se vaite. Au renunţat la comandanţii imprudenţi şi orgolioşi şi au ales ca dictator pe Marcus Junius, iar comandant al cavaleriei pe Tiberius Sempronius. Le-a dat curaj şi răgaz şi faptul că Hanibal, cu toată marea sa victorie, nu a îndrăznit să pornească spre Roma, iar când avea să o facă, în 211 î.Hr., ajungând în faţa porţilor nu a avut îndrăzneala să o atace. După bătălia de la Cannae s-au ridicat noi armate. Au fost înrolaţi obligatoriu toţi tinerii care împliniseră 17 ani şi au fost primiţi voluntari şi de 16 şi chiar de 15 ani. Statul roman a cumpărat de la stăpânii lor 8.000 de sclavi, pe care i-a înrolat promiţându-li-se că, dacă vor lupta cu vitejie, la sfârşitul războiului vor fi eliberaţi. Mulţi soldaţi romani scăpaţi de la Cannae şi care, după ce rătăciseră prin Apulia, se strânseseră în două cetăţi aliate fură adăpostiţi, hrăniţi, îmbrăcaţi şi înarmaţi de cei care rămăseseră credincioşi Romei. Nimeni la Roma nu mai credea într-un război scurt, dar iarăşi nimeni nu credea că războiul ar putea fi pierdut. O mare bătălie cu Hanibal fu evitată, dar o oaste romană îl urmărea îndeaproape, îl hărţuia şi-i îngreuna aprovizionările. Pe măsură ce armata romană creştea şi se întărea începură să se organizeze expediţii împotriva duşmanilor Romei. O armată romană asedie Siracuza, dar multă vreme n-o putu cuceri din cauza învăţatului Arhimede, care inventa tot felul de aparate şi maşini de război întărind puterea de apărare a oraşului. Până la urmă, în anul 212 î.Hr., după mai bine de un an de asediu, Siracuza a fost cucerită de Marcus Claudius Marcellus şi Roma a căpătat din nou o bază puternică în Sicilia. Cu acest prilej a pierit Arhimede, ucis de un soldat roman care nu-l cunoştea.

În acelaşi timp alte armate romane debarcară în Spania, centrul puterii cartagineze, şi începură o luptă lungă, cu rezultate schimbătoare. La un moment dat, ambii comandanţi, fraţii Scipio, fură ucişi de Hasdrubal, fratele lui Hanibal, şi armatele lor înjumătăţite, dar romanii nu putură fi cu totul alungaţi din Spania. Mai mult, după câţiva ani, tânărul Publius Cornelius Scipio va primi comanda trupelor din Spania, va răzbuna moartea tatălui şi unchiului său şi va cuceri principala bază duşmană, Cartagina Nouă.

În tot acest timp, zece ani de zile (215 – 205 î.Hr.), războiul cu Macedonia se desfăşură şi el, când mai bine, când mai rău,

încheindu-se cu pacea de la Phoinike, prin care nici nu se câştiga, nici nu se pierdea nimica, dar trupele romane care luptaseră acolo, erau acum libere pentru a fi trimise în alte părţi. Asta nu însemna că Hanibal nu mai era o primejdie. El mai cutreiera încă sudul Italiei încercând să-i sperie pe aliaţii Romei şi să dea o nouă mare bătălie cu romanii, după care să se îndrepte spre oraş şi să-l cucerească. Imediat după bătălia de la Cannae, el trimisese la Cartagina trofeele capturate, şi în special două baniţe cu inele de aur (semnul distinctiv al ofiţerilor romani).

Încântat, senatul cartaginez a hotărât noi sume de bani şi noi armate în ajutorul lui Hanibal. Treptat, treptat, situaţia a început să se schimbe. Trupele romane au trecut la pedepsirea celor care îi trădaseră. O armată a lor a asediat oraşul Capua şi nu a ridicat asediul nici măcar atunci când Hanibal a ameninţat Roma; după câţiva ani ea a căzut, fapt care a servit ca exemplu pentru alte cetăţi italice. Cea mai puternică lovitură pe care a primit-o Hanibal a fost însă înfrângerea şi moartea fratelui său, Hasdrubal, care îi venea în ajutor din Spania cu o puternică armată. Oştirea romană era împărţită în două, consulul Varo cu o parte sta în sud în faţa lui Hanibal, consulul Livius cu altă parte îl aştepta în Umbria pe Hasdrubal. Când acesta sosi însă Varo lăsă puţine trupe în tabără, cât să-l înşele pe Hanibal, şi porni cu legiunile sale spre nord, călătorind mai mult noaptea. Consulul Livius i-a primit în tabără pe noii veniţi în tăcere, dând ordin ca fiecare soldat să ia pe un altul în aşternutul său, fiecare ofiţer, la fel. Nu s-a aşezat un cort în plus, nu s-a făcut nicio extindere a castrului. Manevra aceasta îndrăzneaţă a înşelat pe amândoi fraţii. Hanibal nu a bănit că are în faţă o tabără părăsită pe care lesne ar fi putut-o cuceri şi apoi ar fi putut porni spre Roma, fără apărare, ci a rămas în aşteptare. Hasdrubal a trimis mereu cercetaşi spre castrul roman, dar aceştia i-au raportat că tabăra e neschimbată, făcându-l să creadă că este în faţa unei singure armate, mai puţin numeroasă decât a sa. Cartaginezii au început lupta aici, la Metaurus, şi de-abia când romanii s-au desfăşurat în linie de bătaie au înţeles că s-au înşelat şi panica a pus stăpânire pe ei. Unii încercau să lupte în disperare, alţii să scape cu fuga, zgomotul era îngrozitor. Elefanţii înspăimântaţi se întorceau spre rândurile proprii provocând mai multe pierderi printre puni, decât printre romani, de aceea cornacii fură nevoiţi să-i ucidă lovindu-i în ceafă cu dălţi de fier şi cu ciocanul. Armata cartagineză a început o retragere spre sud care s-a transformat

repede în fugă.

În zadar a încercat Hasdrubal să-şi aşeze oamenii în ordine de marş, aceştia înspăimântaţi nu l-au mai ascultat. Călăuzele au dezertat şi cartaginezii au început să rătăcească pe drumuri rele. Romanii i-au ajuns şi lupta a reînceput. Hasdrubal a rezistat eroic, cu câteva trupe de elită, dar a căzut în luptă, şi moartea lui a însemnat transformarea luptei într-un măcel. La Metaurus au fost ucişi 56.000 de duşmani, 45.000 luaţi prizonieri, împreună cu o mare pradă de război, iar 4.000 de romani capturaţi au fost eliberaţi. Romanii nu au pierdut decât 8.000 de oameni. Dar urmările au fost şi mai mari. Când Hanibal a auzit de înfrângere, când a înţeles cum a fost păcălit, când a văzut capul fratelui său, o adâncă descurajare l-a cuprins, înţelegând că nu mai poate primi de nicăieri ajutoare pentru a cuprinde Roma.

În vremea aceasta, romanii nu stăteau degeaba, vădindu-se că mersul războiului s-a întors în favoarea lor. După bătălia de la Metaurus toată Italia de nord şi de mijloc era eliberată. Cetăţile de acolo se întoarseră toate la alianţa cu Roma, dându-i iar contingente de soldaţi. Aşa cum am văzut, războiul cu Macedonia se terminase.

În Spania, Publius Cornelius Scipio distrusese ultimele armate duşmane şi pe aliaţii acestora şi luase Spania în stăpânire romană. Mai mult, Scipio a făcut numai cu două corăbii un drum în Africa, unde s-a întâlnit cu Syphax, unul din regii numizilor, plănuind să-i despartă pe aceştia de Cartagina.

Întors la Roma, Scipio a fost primit în triumf, dar nu s-a mulţumit numai cu atâta. El a convins Senatul că este nevoie ca războiul să fie mutat în Africa şi a început să-şi pregătească trupele pe care le-a concentrat în Sicilia. Hanibal se mai afla încă în Italia şi, pe măsură ce puterea îi slăbea, ura împotriva Romei creştea.

În anul 204 î.Hr., la Crotona, în sud, el mai câştigă ultima victorie împotriva romanilor, dar aceasta nu-i folosi prea mult; nimeni nu mai crede că ar putea birui şi se simţea ca un lup încolţit de câini, hărţuit de aliaţii Romei.

În capătul de sud-vest al Siciliei, Scipio avea o flotă de 40 de vase lungi, de război, şi vreo 400 de vase de transport pe care şi-a îmbarcat armata şi proviziile. Consulul dădu ordinul de plecare şi după un drum destul de liniştit, de două zile, reuşi să-şi debarce armata, fără ca punii să prindă de veste, pe coastele Africii începând să se întărească.

Debarcarea romanilor a pricinuit o mare spaimă în Africa. Mii de ţărani părăseau satele, şi cu ceea ce puteau lua cu ei se refugiau în oraşe. Cartagina şi-a luat îndată măsuri de apărare, a înrolat noi mercenari, dar nu avea mare încredere în această oştire şi nici în comandantul ei, Hasdrubal (fiul lui Gisco). De aceea, Senatul cartaginez trimise îndată poruncă lui Hanibal să vină cât mai repede, cu toată armata sa, în Africa, să apere cetatea.

Între timp, împotriva lui Scipio fu trimisă armata numizilor condusă de regele Syphax, ginerele lui Hasdrubal. Dar şi romanilor li se lătură un alt numid, regele Maşinissa, îndepărtat de celălalt de pe pământurile sale şi care venea numai cu vreo o mie de călăreţi. Bătălia s-a dat la Campi Magni, trupele numide zdrobite, Syphax luat prizonier şi apoi toată Numidia cucerită şi dată lui Maşinissa. Speriaţi, pentru a câştiga timp, până la sosirea lui Hanibal din Italia, cartaginezii se prefăcură dornici de pace, şi trimiseră o solie la Roma. Senatul însă fu destul de prudent şi declară solilor că cel mai bine este ca tratativele să le poarte chiar cu Scipio, care se găseşte în Africa.

În vremea aceasta, Hanibal se pregătea de plecare scrâşnind din dinţi de furie că nu a atacat Roma imediat după bătălia de la Cannae. Şi-a îmbarcat trupele şi a trecut marea în anul 203 î.Hr., debarcând nu departe de Cartagina. Comandant priceput, el a înţeles valoarea inamicului său Scipio, ca şi faptul că în lunile care trecuseră se întărise bine pe pământul Africii, de aceea, ca să amâne cât mai mult înfruntarea decisivă, după câteva luni de hărţuieli, el a cerut o întrevedere cu Scipio. La întâlnirea celor doi, Hanibal a propus pacea, dar comandantul roman înţelesese intenţiile punilor şi puse condiţii atât de grele, încât tratativele se rupseră şi luptele reîncepură.

În anul 202 î.Hr., romanii apropiindu-se de Cartagina, Hanibal trebui să-i întâmpine şi să dea lupta hotărâtoare cu ei, la Zama.

Zadarnice au fost strădaniile lui Hanibal, acum îşi găsise un adversar pe măsura lui. Romanii erau mai numeroşi şi uniţi, mai bine înarmaţi, cea mai mare parte a numizilor trecuseră de partea lor, acum cunoşteau mai toate şiretlicurile punilor. Hanibal îşi aşezase cavaleria pe margini, la dreapta cartaginezii, la stânga numizii şi maurii.

În centrul frontului, în prima linie, pentru a înspăimânta pe romani au fost puşi cei 80 de elefanţi, cei mai mulţi pe care i-a avut vreodată o armată.

În a doua linie erau aliaţii gali, liguri, baleari, mauri, cărora li se

plătise solda şi li se făcuseră mari promisiuni.

Într-o a treia linie aşeză trupele de bază de care dispunea infanteria cartagineză şi celebra falangă macedoneană.

În sfârşit, în spatele acestora erau plasaţi italicii care îl urmaseră – cu voia sau fără voia lor – pe Hanibal. Romanii au început lupta, sunând din toate trâmbiţele şi goarnele şi scoţând în cor strigăte de luptă în timp ce-şi loveau armele de scuturi. Zgomotul acesta teribil a speriat elefanţii punilor care nu au mai putut fi stăpâniţi: o parte din ei s-a abătut spre dreapta speriind şi împrăştiind cavaleria numidă, o altă parte a pornit spre frontul romanilor, strivind zeci de soldaţi din prima linie. Scipio înţelese primul situaţia şi luă măsuri rapide. Dădu ordin cavaleriei sale să facă un mic ocol şi să atace cavaleria numidă, răspândită după ce se va fi degajat de elefanţii zăpăciţi. Călăreţii romani împliniră ordinul şi începură lupta cu cei africani, omorând o parte, punându-i pe fugă pe ceilalţi şi urmărindu-i până departe pentru a le provoca noi pierderi.

În acelaşi timp, porunci infanteriei sale să se dea la o parte din calea elefanţilor, să lase nişte largi coridoare prin care aceştia să treacă şi apoi să-i lovească din spate. Aşa se făcu că unii elefanţi, nefiind stăpâniţi de cornacii lor, trecură speriaţi prin tot frontul roman şi fugiră speriaţi departe de luptă, în timp ce alţii erau doborâţi.

În spatele elefanţilor, rândurile se închideau din nou, astfel că atunci când punii atacară găsiră în faţa lor un zid de fier.

Aliaţii cartaginezilor din primele rânduri se loviră de el şi fură respinşi fără multă greutate.

Înspăimântaţi, încercară să se retragă în fugă în propriile lor rânduri, dar cartaginezii începură să-i ameninţe şi să-i lovească pentru a-i determina să continue lupta. Şi astfel ei se văzură între săbii, neştiind ce să facă, este adevărat oprind înaintarea romanilor, care pierdeau timp şi energie măcelărindu-i.

Îndată ce aceştia fură lichidaţi sau reuşiră, puţini, să fugă, spre laturi începu lupta adevărată, pedestraşii cartaginezi rezistând cu îndârjire şi pricepere atacului roman. Dar tocmai atunci, Laelius şi Maşinissa, după ce au urmărit pe o distanţă destul de mare resturile cavaleriei duşmane fugare, întorcându-se, porniră un atac pe la spate asupra liniei de luptă vrăjmaşe. Această şarjă produse în cele din urmă deruta în rândul punilor. Când şi italicii din spatele frontului lor se răsculară începu măcelul, şi orice speranţă fu pierdută. Hanibal cu un

pumn de călăreţi reuşi să scape şi se refugie la Hadrumetum, de unde fu chemat îndată la Cartagina, pentru a organiza apărarea ei. Hanibal se întoarse astfel în cetatea din care plecase cu 36 de ani înainte, copil fiind, dar el fu primul care propuse să se ceară pace romanilor. Tratativele durară mai multă vreme, dar pacea se încheie până la urmă, condiţiile erau cele pe care le puse Scipio. Cartaginezii erau liberi să trăiască după legile lor în Cartagina şi păstrau cea mai mare parte a teritoriilor lor din Africa, dar recunoşteau romanilor toate cuceririle şi-i restituiau lui Maşinissa bunurile şi pământurile răpite, încheind un tratat cu el. Cartagina era obligată să restituie Romei toţi prizonierii, să-i predea toţi dezertorii şi sclavii fugiţi, ca şi 100 de ostatici, să dea toate vasele rostrate (păstrându-şi numai zece trireme), ca şi toţi elefanţii domesticiţi şi să nu mai domesticească alţii. De asemenea, Cartagina trebuie să înapoieze toate corăbiile capturate de la romani, cu toate lucrurile ce se găseau pe ele (ulterior socotite la 25.000 de livre de argint), şi să plătească solda şi întreţinerea trupelor auxiliare romane atâta timp cât vor rămâne în Africa.

În răstimp de cincizeci de ani, trebuiau să plătească o despăgubire de război, în rate egale, de 10.000 de talanţi de argint. Şi mai grele erau condiţiile externe: Cartagina trebuie să-i înapoieze lui Maşinissa toate bunurile şi teritoriile care-i fuseseră luate şi nu mai avea voie să primească sau să trimită soli sau să întreprindă vreo campanie militară în Africa ori în afara ei, fără aprobarea poporului roman. Al doilea război punic, cel mai greu pe care romanii îl purtaseră vreodată se terminase cu o mare victorie. Hanibal fugi din Cartagina ca nu cumva să fie predat duşmanilor săi. Roma era o mare putere.

Îi aparţinea cea mai mare parte a Spaniei, cu Insulele Baleare, sudul Galiei, Galia Cisalpină, Iliria, toată Italia, cu insulele Sicilia, Sardinia, Corsica. De-acum încolo, sute de ani, nicio armată inamică nu se va mai apropia de Roma.

XIX

Scipio Africanul

Publius Cornelius făcea parte dintr-un neam celebru în Roma, avea înaintaşi glorioşi şi lumea aştepta mult de la el. Dar nimeni nu aştepta atât cât însuşi Publius dorea să înfăptuiască. Un străbun al său îl condusese pe tatăl lui orb ani de zile, ceea ce îi aduse porecla de Scipio (toiagul orbului). Cum veneraţia pentru părinţi era socotită de romani o virtute cardinală, fiii, nepoţii şi strănepoţii lui luară porecla

ca un semn de cinste şi şi-o aleseră ca nume de familie. Când era mic copil, izbucnise cel de-al doilea război cu punii. Crescuse deci cu poveşti şi legende din celălalt război, dar şi cu ameninţarea primejdiei apropiate, ca şi cu dorinţa de a se număra între eroi.

Începu devreme de tot pregătirea militară şi la vârsta de 16 ani îmbrăcă toga virilis. Chiar atunci, tatăl său, numit tot Publius Cornelius Scipio, fu numit proconsul în Hispania şi el fu fericit să-l însoţească.

În vremea aceea, pe toate buzele era un singur nume: Hanibal. Publius Cornelius îl admira şi îl ura în acelaşi timp. Visul lui era să se măsoare cu el, şi să-l învingă. Sigur că nu acum, când Hanibal – deşi nu cu mulţi ani mai mare – era comandantul suprem al unei întregi oştiri în timp ce el lupta ca un centurion oarecare. Trebuia deci să lupte cu înverşunare, pe de o parte ca să avanseze în funcţiile militare, iar pe de alta să-l cunoască pe duşman, să-i înţeleagă manevrele şi modul de a lupta. Prilejurile nu i-au lipsit.

Îndată ce au sosit, tatăl său a hotărât să meargă asupra Saguntumului, fostul aliat al Romei, ocupat de cartaginezi. Spre mirarea lor, când s-au apropiat, Hanibal, în loc să rămână să apere cetatea, a ieşit din ea, cu o bună parte a oştirii. Au făcut îndată frontul, aşteptând lovitura lui. Dar Hanibal, în loc să vină asupra lor, cum ar fi cerut onoarea oricăror luptători, a cotit-o la stânga. Romanii au crezut că vrea să-i înconjoare şi şi-au întărit îndată flancurile. Mult s-au mirat când legionarii trimişi în cercetare le-au raportat că nici vorbă de aşa ceva, că nu se vede nicio mişcare de învăluire, ci, pur şi simplu, cartaginezii se depărtează liniştiţi spre apus de parcă ar voi să meargă în Lusitania. Romanii începură să-i batjocorească pe duşmanii lor, numindu-i laşi, fricoşi, muieri bătrâne. Unii cereau să-i urmărească şi să-i distrugă, alţii îndemnau să meargă asupra Saguntumului şi să-l cucerească. Comandantul stătea în toată hărmălaia şi agitaţia aceea şi nu ştia ce să hotărască.

Întorcând capul, îl văzu pe fiul său urmărind liniştit ceea ce se întâmpla în jur. Nu părea nici speriat, nici entuziasmat. L-a luat de mână şi l-a tras repede în cortul său:

— Ce crezi, fiule, că trebuie să facem? Hanibal s-a dezonorat fugind din faţa noastră, noi…

— Nu, tată. Hanibal ne-a dat astăzi o lecţie pe care dacă nu o înţelegem vom fi pierduţi… Mai întâi, înţelesul onoarei. Onoarea adevărată îţi cere să dobândeşti biruinţa pentru patrie, nu să mori

doar pentru ea... Nimănui dintre învingători nu i se va spune că şi-a pierdut onoarea. Dar, altceva ne-a învăţat. Mai ales Hanibal.

În luptă, trebuie să gândeşti cu mintea duşmanului...

— Nu înţeleg... Mai bine mi-ai spune ce ar trebui să facem, dacă îţi dă prin minte.

— Haide să judecăm. Hanibal, care este atât de deştept, bănuieşte ce se întâmplă la noi acum, dar nu ştie, cum nu ştii nici tu, proconsulul, ce hotărâre vom lua.

Înseamnă că s-a pregătit pentru ambele noastre hotărâri. Nu ştim ce armată i-a rămas în Sagunt, nu ştim unde s-a oprit el. Dacă asediem cetatea, poate să ne cadă în spate, dacă pornim asupra lui, s-ar putea să iasă cei din Sagunt contra noastră, dacă ne împărţim în două, suntem slabi şi...

— Şi atunci ce crezi că trebuie să facem?

— Ceea ce nu se aşteaptă el! Ne retragem la Tarracon să organizăm oştirea şi înţesăm toată ţara cu spioni iberi care să ne raporteze orice mişcare a lui.

Trecuseră două luni. Armata proconsulului era întreagă – nu o împuţinase nici moartea, nici rănile, nici dezertările, nici căderile în prizonierat. Soldaţii erau sănătoşi şi bine hrăniţi, dar nemulţumiţi că nu au dat încă o luptă cu duşmanul. Deşi spionii iberi le spuneau mereu ce făcea Hanibal (alţii făceau acelaşi lucru pentru cartaginezi), acesta era prea ocupat cu pregătirile pentru a-i ataca. Când a devenit evident că se pregăteşte să meargă spre Italia, Scipio l-a aşteptat la capătul de sud al munţilor Pirinei, întărindu-se până la ţărmul mării cu şanţuri şi palisade. Dar, în timp ce armata principală a lui Hanibal se apropia, romanii aflară că trupe uşoare ale acestuia se strecurau prin munţi şi văzură cu ochii lor vase duşmane navigând în larg, spre răsărit. Temându-se că s-ar putea trezi înconjuraţi din nou, romanii se retraseră. Locul pe care îl alese Scipio, sfătuindu-se cu nevârstnicul său fiu, fu Massalia. Galii din sudul Galiei, din „Provincia", care intraseră numai de două decenii sub stăpânirea Romei nu erau deloc prietenoşi, fiind gata oricând să trădeze. Grecii din Massalia erau vechi duşmani ai cartaginezilor, se împăcau bine cu stăpânirea romanilor, aveau flotă. Oastea lui Scipio, mai repede, sosi aici cu cinci zile înaintea celei duşmane şi avu timp să se aşeze şi să se fortifice, înainte de oraş, pe drumul care mergea spre Galia Cisalpină şi spre Italia. Şi iarăşi Hanibal

le mai dădu o lecţie romanilor. Mai întâi izbiră şirurile de elefanţi. Sute de pedestraşi puni săgetau de pe spinările lor sau mergeau la atac cu lăncile printre marile animale.

Romanii fură împinşi înapoi, pas cu pas, cu pierderi mai mari decât cele pe care le provocau cartaginezilor. Ajunşi la răscruce, se treziră că duşmanul din faţa lor, se întoarce la stânga, apărându-se pe flanc şi porneşte pe drumul care mergea paralel cu Ronul.

În spatele elefanţilor care se depărtau, se ivi cavaleria care atacă în forţă împingându-i pe romani spre noul pod pe care ei îl făcuseră peste Ron. Neputând să reziste furiei atacului, romanii începură să treacă podul în ordine, stabilind câteva cohorte de sacrificiu. Acestea luptau disperate cu călăreţii duşmani, în vreme ce miile de pedestraşi se scurgeau spre miazănoapte, pe urmele elefanţilor. Când grosul romanilor trecu fluviul, meşteri pricepuţi în aşa ceva, veniţi cu bărcile pe apă dădură foc podului. Ultimii apărători pieriră sau se salvară sărind în bărci sau înotând. Când podul fu o mare de flăcări, cavaleria cartagineză porni cu mare iuţeală pe urma celorlalţi, pe drumul spre miazănoapte.

De acum înainte, tânărul Publius Cornelius Scipio a stat cu ochii aţintiţi asupra lui Hanibal. Aproape de sfârşitul toamnei, în noiembrie, le-a venit o veste de necrezut: cartaginezii înaintaseră mai bine de o sută de mile de-a lungul Ronului, poposind apoi timp mai îndelungat. Atunci Hanibal a pus de s-au construit nişte plute uriaşe cu care a trecut peste fluviu întreaga lui oştire, cu caii şi elefanţii. La auzul acestei veşti, romanii fură siguri că Hanibal a făcut acest lucru numai pentru că nu a putut trece podul, distrus de ei, şi că acum va coborî asupra lor pe partea cealaltă a râului.

Începură să facă întărituri pe toate drumurile pe care ar fi putut veni. La jumătatea lui decembrie erau gata şi aşteptară încordaţi o lună întreagă, căci pe unde altundeva ar fi putut trece în Italia. La jumătatea lunii ianuarie sosi o veste nouă: Hanibal a înnebunit, s-a pornit cu toată armata, cu oamenii, caii, elefanţii şi bagajele spre munţii Alpi. Toţi râdeau scăpaţi de orice grijă, siguri că muntenii celţi, frigul, zăpada, vânturile, prăpăstiile îi vor veni de hac. Numai Scipio cel tânăr nu râdea. Dar în februarie, în ultimele zile ale anului, nu mai râse nimeni. Sosiră veşti noi şi, odată cu ele, o întreagă flotă romană. Hanibal trecuse Alpii, năvălise în Galia Cisalpină, răsculase pe gali împotriva

Romei şi măturase garnizoanele romane. Senatul strângea în grabă o armată la Roma şi îi cerea proconsulului să treacă grabnic Marea Tireniană.

Îmbarcarea se făcu în câteva ore şi peste trei zile debarcau în Etruria. Sosise la timp pentru a ieşi în întâmpinarea cartaginezilor pe râul Ticinus. Tânărul Scipio urmări atent lupta pentru a înţelege secretul victoriei zdrobitoare pe care o dobândea asupra lor Hanibal. Spre sfârşit, când duşmanii ajunseră la punctul lor de comandă, se azvârli în vâltoare, luptă ca un leu, salvă viaţa tatălui său rănit şi scoase resturile armatei lor din bătălie, salvându-le de la pieire. Neobosit şi neînfricat le conduse departe de duşman, pe drumul spre Roma, pe care venea cealaltă armată romană. După ce a socotit că s-a depărtat destul, a dat ordin celor nici 1500 de oameni să-şi facă tabăra şi s-o întărească după regulile militare şi s-a îngrijit ca tatăl său, inconştient să fie bandajat şi trimis la Roma cu 30 de legionari care să-i poarte targa şi să-l apere.

O dată împlinite treburile cele mai grabnice, se trase de-o parte cu prizonierul său. Era un gal voinic, roşcat, cu platoşa şi coiful pe cap, dar bandajat la un picior.

— De ce mi-ai cruţat viaţa, romanule? Eşti fiul proconsulului şi aproape că ţi-am ucis tatăl. Ori vrei să te răzbuni supunându-mă la chinuri mari înainte de a-mi lua viaţa?

— Nu, noi, romanii, nu ne chinuim niciodată prinşii, iar pe cei bravi – cum eşti tu – îi cruţăm pe cât se poate… Da ce ţi-a venit de te-ai aruncat ca un apucat asupra tatii? Era înconjurat de noi, nu aveai cum să scapi…

— Nici eu nu ştiu… Poate pentru că i-am văzut panaşul roşu şi albastru de la coif… Eu îmi îndeplinisem de mult jurământul…

— Ce jurământ?

— Când legionarii l-au omorât pe tatăl meu, cu mai bine de 15 ani în urmă, am jurat să ucid zece romani…

— Şi tatăl meu al câtelea era?

— Dacă izbuteam, al patruzecelea. De aceea, când a venit Hanibal am intrat în oştile lui… Acum mi-am îndeplinit jurământul faţă de romani… Mai am unul, dar pe acela nu mai am cum să-l împlinesc pentru că, după tot ce ţi-am spus, ai să mă ucizi…

— Şi dacă n-am s-o fac, ce-ai de gând? Care-i jurământul tău?

— Să-l înjunghii pe Hanibal!...

— Cum?!

— Mi-a violat fiica, obligând-o să-şi dea moartea singură.

— El ştie că ai jurat să-l ucizi?

— Nici nu bănuieşte. Eu eram în luptă când s-au petrecut lucrurile. Am tăcut din gură când am aflat, pentru că aş fi fost ucis şi n-aş mai fi putut împlini niciunul din jurăminte...

— Atunci, nu numai că am să-ţi cruţ viaţa, dar o să facem în aşa fel încât Hanibal să creadă că romanii te-au chinuit şi apoi te-au părăsit, socotindu-te mort...

— Dar dacă n-am să-l pot ucide pe Hanibal?

— Planul meu este mult mai mare...

A doua zi, Scipio îşi uni oamenii cu armata consulului şi luptară, sub conducerea acestuia în bătălia de la lacul Trebuia.

Bătându-se ca un leu, încerca să-şi dea seama de manevrele lui Hanibal. Aşa se face că, în înfrângerea zdrobitoare pe care o suferiră romanii putu să se retragă din luptă nu numai cu peste 800 din oştenii săi, dar şi să ia aproape 200 de răniţi. Din cauza aceasta, marşul până în cetatea eternă dură şase zile, dar nimeni nu-i urmări. Pe drum întâlniră doar posturi romane, gata de fugă dacă s-ar fi întâmplat să fie cartaginezi. Ajunşi la porţile Romei, provocară o mare panică, strigătul „Hanibal ante portas” propagându-se ca fulgerul.

În faţa porţii ieşiră, gata de luptă, două manipule de cavalerie şi cinci cohorte; oamenii răsuflară însă uşuraţi când văzură că sunt romani.

Principele Senatului îl întrebă calm, dar sever:

— Va trebui, Publius Cornelius, să ne explici unele lucruri, şi nu puţine. De ce, îndată ce te-ai întors în oraş nu ai venit drept în Senat pentru a ne raporta tot ce s-a întâmplat? De ce când ai sosit, cu toate că ştiai ce nevoie avem de braţe înarmate, ai trimis pe la casele lor pe legionari, chiar şi pe cei care nu locuiesc în Roma? De ce ai spus pretutindeni că Roma nu este ameninţată de nicio primejdie?...

— Patres conscriptis – începu Scipio, după ce ascultase tot ce i se spusese – pentru toate întrebările voastre răspunsul va fi unul singur. Dacă n-am venit îndată în mijlocul vostru, a fost înainte de toate din respectul pe care vi-l port. Nu puteam să intru în Senat

murdar, cu veşmintele zdrenţuite, plin de sânge, ci trebuia să mă întorc acasă ca să pot apoi să vin aici arătând cuviincios. Adăugaţi apoi că nu-mi văzusem tatăl, rănit grav în luptă eroică, de aproape trei săptămâni și că am cerut comandantului gărzii să vă anunţe despre venirea mea. Dar, mai ales, niciun pericol imediat nu ameninţă Roma. Hanibal este în Etruria la aproape 800 de mile de noi. A avut şi el pierderi mari. Va mai rămâne acolo cel puţin două luni să-şi vindece răniţii, să strângă hrană, să facă noi recrutări şi să potolească nemulţumirile celor pe care-i stăpâneşte.

— Ce crezi că ar trebui să facem noi?

— Ceea ce s-a și început de către voi, părinţi ai patriei.

În trei luni de zile, miile de sclavi conduși de arhitecţi pricepuţi vor putea să repare zidurile Romei de care n-a mai fost nevoie de aproape două secole.

Îndată ce noua recoltă va fi strânsă, să fie depozitate în Roma mari cantităţi de hrană din Latium şi din Samnium, și mai ales din Campania. Nu ştiu ce va face Hanibal, dar nu cred că va ataca Roma, fără să-i vină un alt ajutor de la Cartagina. Nu are mașini de război, nici oameni pricepuţi…

În anii următori, tânărul Scipio continuă să fie ucenicul lui Hanibal, dar de la mare distanţă.

Înaintat tribun militar și comandant de legiune, plecă, îndată ce tatăl său se vindecă în Spania, unde unchiul său Cneus era proconsul.

În 214 î.Hr., când împlini 21 de ani, socoti că a venit timpul să se desprindă de tatăl său și plecă la Roma.

Îndată fu ales, deși nu avea vârsta legiuită, edil al oraşului.

În înalta magistratură se comportă foarte bine și fu reales încă de două ori.

În vremea aceasta, în 214 î.Hr., tatăl său, comandantul flotei, după mai multe victorii navale, fu ucis, și din acel moment nimeni nu-l mai numi Scipio cel Tânăr, ci numai Publius Cornelius. La 24 de ani socoti că trebuie să ia din nou armele împotriva cartaginezilor. Era, desigur, mult prea tânăr, dar cum nimeni nu voia să primească Hispania, a fost el numit proconsul. Au urmat mai multe victorii până când a reușit să ocupe Cartagina Nouă, floarea cetăţilor punice din Iberia. Purtându-se cu fermitate, dar şi cu blândeţe, atrase de partea romanilor cei mai mulţi dintre aliaţii duşmanilor lor. Anul 544 ab urbe

condita (de la fondarea Romei, a.u. C) avea să-i aducă începutul gloriei. O puternică oştire cartagineză, condusă de însuşi Hasdrubal, fratele mai mic al lui Hanibal, debarcă în Hispania. Era ziua primului examen al lui Scipio, prima oară când stătea în faţa inamicului, în chip de comandant suprem. Pe tot drumul spre Baetula, unde avea de gând să-l înfrunte pe duşman, nu se gândi decât ce-ar fi făcut Hanibal. Ajuns în faţa duşmanului, se opri la o distanţă de două mile şi-şi aşeză tabăra, prefăcându-se că o întăreşte foarte tare. Şi-a culcat ostaşii devreme, şi pe la miezul nopţii a sculat câteva centurii şi a încărcat în linişte toate bagajele şi vistieria armatei, ca şi merindele, trimiţându-le departe, în spate. Dimineaţa, în zori, soldaţii romani odihniţi s-au îndreptat spre tabăra cartaginezilor. Aceştia, preveniţi de cercetaşii lor se grăbiră să se organizeze şi să-şi ia armele.

Încă de la prima izbitură, romanii dădură înapoi, dar în linişte, organizat şi provocând duşmanilor mai multe pierderi decât sufereau ei. Lucrul acesta se repetă de patru ori şi, de fiecare dată, frontul roman se subţia şi se lungea pentru a evita o împresurare. Văzând aceasta, Hasdrubal şi-a concentrat forţele spre mijlocul frontului, sperând să-i împartă în două pe romani şi să-i lovească din interior. Frontul fu într-adevăr spart, dar ostaşii cartaginezi din frunte, poate o mie de oameni, văzând în faţa lor tabăra romană, nu mai ascultară niciun ordin şi alergară s-o jefuiască. Atunci, cele două aripi romane, despărţite, revenira cu furie la atac, zdrobiră pe inamicii care le stăteau împotrivă şi refăcură frontul. Apoi, strângându-se tot mai mulţi în mijloc, contraatacară cu vigoare, în timp ce marginile se arcuiră pentru a-i înconjura pe cei despărţiţi de grosul armatei punice. Hasdrubal, bun căpitan, înţelese că a pierdut lupta. Curierii lui îi aduseră vestea că tabăra a fost ridicată şi a pornit pe drumul poruncit de el, care, ocolind pe departe câmpul de luptă, ducea spre apus. Se aruncă el însuşi în vâltoare, oprind pentru o clipă înaintarea romanilor. Apoi, potrivit noilor sale porunci, infanteria cartagineză începu să se retragă, dar luptând către stânga.

În locul rămas liber, din dreapta frontului veniră cei 15 elefanţi cu arcaşii lor. O bună parte a romanilor erau angajaţi într-o luptă crâncenă cu cei peste 2000 de inamici înconjuraţi care se luptau pe viaţă şi pe moarte. Elefanţii trecură şi ei spre mijlocul frontului, şi în locul lor veni cavaleria punilor. Romanii crezură că vrea să-i despre soare pe cei pe care îi împresuraseră, şi cei mai mulţi se îngrămădiră

să facă faţă călăreţilor. Lupta se lungi până după amiază când, la un sunet de trâmbiţă, cavaleria părăsi în zbor câmpul de luptă şi dispăru pe drumul pe care se ştersese, cu mult înainte, restul oştirii. Scipio înţelese ce se întâmplase: Hasdrubal îi sacrificase pe cei înconjuraţi şi plecase pe drumul spre Provincia, spre Italia. Nu-l putea urmări şi nici opri: legionarii erau istoviţi şi încă mai luptau cu cei încercuiţi şi nici nu avea cavalerie. Dar câştigase bătălia: ştia asta, ştia că şi Hasdrubal o ştie, că o va şti întreaga lume. Nu dormi toată noaptea gândindu-se asupra tuturor lucrurilor care se întâmplaseră. A doua zi scrise lunga lui scrisoare către Senat. Descrise amănunţit bătălia, arătă pierderile sale, 2700 de oameni, şi pe cele ale cartaginezilor, peste 9.000 şi apoi făcu un lucru foarte îndrăzneţ: prevăzu exact drumul pe care avea să-l facă Hasdrubal până în Italia, prevăzu data când va ajunge, cu ce forţe şi arătă unde trebuie să i se taie drumul spre a nu se întâlni cu Hanibal. Lucrurile se petrecură întocmai, şi faima lui spori fără margini, mai ales că în anii următori cuceri pentru Roma şi întreaga Hispanie, nemairămânând acolo nici picior de cartaginez.

Când se întoarse la Roma, la sfârşitul anului 547 ab urbe condita, fu întâmpinat de mii de oameni cu ovaţii şi cu strigătul: „Bravule, scapă-ne de Hanibal!” În cuvântarea pe care o ţinu în Senat, arătă situaţia îndelungatului război şi se oferi să-l încheie în folosul Romei. Acasă îl aştepta o surpriză. Galul căruia îi dăruise libertatea şi viaţa, după bătălia de la Ticinus, dezertase după lupta de la Cannae, venise la Roma şi spusese că este sclavul lui Scipio. Stăpânul îl boteză cu numele de Publius Cornelius Gallus, apoi îl eliberă şi, devenit libert, făcu din el slujitorul şi paznicul său. Nu reuşise să-l ucidă pe Hanibal, dar în aceşti treisprezece ani reuşise să-l cunoască mai bine ca oricine. Ore întregi îl descusu Scipio, întregindu-şi ştiinţa despre duşmanul său, terminându-şi ucenicia.

În anul 548 a.u.c. Scipio a fost ales consul la de-abia 30 de ani. Mulţi nu-l iubeau, pentru că era orgolios şi risipitor, dar faima lui umpluse lumea.

— Patres conscriptis – îşi începu el discursul – a venit vremea să terminăm acest război şi să facem din Roma stăpâna lumii. Pentru aceasta trebuie să mergem asupra Cartaginei, trebuie să facem o mare expediţie în Africa.

— Vrei să pleci cu oştirea în Africa – strigă un senator – şi pe noi

să ne laşi în mâna lui Hanibal?

— Altă cale nu există! Îndată ce eu voi debarca, Hanibal va fi rechemat la Cartagina, se va termina cu jafurile lui din Campania, Numbria şi Apulia şi se va şterge orice primejdie pentru Roma.

— Se va repeta povestea lui Regulus! – ridică glasul Cato – Vom pierde mii de vieţi, bani, corăbii…

— Nu vom pierde nimic. Regulus nu s-a jertfit degeaba, şi nu sunt eu omul care să nu învăţ din faptele altora… Fură discuţii îndelungi şi, până la urmă, expediţia se hotărî, dar numai cu 20.000 de oameni şi având drept chestor al armatei pe Cato.

În schimb i se promise că va primi un ajutor după primele bătălii şi că-şi va putea lua cu el toţi legionarii şi veteranii din oştirile pe care le comandase.

Campania începu nespus de bine.

În timpul drumului pe mare îi ajunse o corabie cartagineză care folosea pânze multe. Voiră să o atace, dar comandantul îi opri. Se dovedi că era corabia personală a lui Scipio, capturată întreagă de la duşmani mai demult şi condusă de sclavi devotaţi lui dintre oameni din miazăzi.

În pântecele ei, nevăzuţi, erau 200 de veterani ai lui Scipio înarmaţi până-n dinţi. Corabia a trecut ca fulgerul pe lângă flotă şi, două galere, cele mai iuţi, s-au luat după ea, rămânând totuşi în urmă.

În amurgul celei de-a patra zile, corabia lui Scipio ajunse în faţa portului Tunes. Căpitanul corăbiei ceru permisiunea şefului pazei portului să-şi petreacă noaptea în radă, de frica piraţilor şi a unor vase romane, şi a doua zi în zori va pleca spre Cartagina. I se permise. La mijlocul nopţii, două grupuri de câte cinci romani dezbrăcaţi, înotară cu cuţitele în dinţi până la capetele digului care înconjura rada şi uciseră sentinelele cât şi paznicii care urmau să le schimbe, le luară veşmintele şi ocupară cele două turnuleţe. Puţin mai târziu, alţi 50, conduşi de P.C. Gallus, făcură acelaşi lucru, ajungând pe chei, lichidând străjile şi ocupând mica cazarmă a pazei portului.

În apropierea corăbiei lui Scipio erau ancorate trei vase de război cartagineze, pe care le vegheau doar câte un oştean – marinar. Trei arcaşi pricepuţi romani îi luară la ochi şi toţi muriră aproape fără să scoată un strigăt. Imediat soldaţii romani puseră mâna pe vase, lichidând sau capturând echipajele adormite. Veni rândul celorlalte

corăbii din port, care fură şi mai uşor luate în stăpânire. Când, peste trei ore, sosiră şi cele două galere rapide romane, portul era în stăpânirea lui Gallus, aşa că putură trage la cheiul de piatră. Scipio îşi alinie oștenii și începu cucerirea oraşului. Un grup de liberţi, îmbrăcaţi ca punii şi vorbind ca ei, se apropiau de sentinele sau de patrule vorbindu-le, şi apoi le lichidau în tăcere, în timp ce arcaşii îi săgetau pe cei de pe ziduri. Cuceriră cele două cazărmi, apoi cele două porţi cu turnurile lor. Dimineaţa, oamenii s-au trezit într-un oraş cucerit. Patrule romane umblau peste tot, prizonieri cărau cadavre despuiate spre port. Porţile se deschiseră la ora obişnuită, dar nimeni nu ieşi din cetate. Intrară mai mulţi ţărani din satele vecine cu fructe, grâne, animale, păsări şi negustori cu mărfuri, toţi fură jefuiţi, şi nu li se mai dădu voie să mai iasă. Locuitorii rămaseră închişi în casele lor şi romanii nu-i tulburară. Către prânz, două din corăbiile cartagineze capturate ieşiră din port şi merseră spre larg până când pierdură pământul din vedere și încă mult încă. Atunci echipajul de pe corabia cu cadavre trecu pe cealaltă; corabia mortuară fu incendiată cu foc grecesc și arsă până ce fumul dispăru în mare. Cealaltă corabie se întoarse în port și curând intră și o corabie grecească ce fu imediat capturată. Spre seară, aproape o mie de prizonieri fură îmbarcaţi pe cele două galere romane care ieşiră din port şi staţionară la intrarea în radă, de unde dirijară întreaga flotă romană care sosea înainte de a pleca spre Roma. Cato nu se dezlipi de Scipio nici în noaptea aceea, nici în ziua următoare și nu-i venea să creadă ceea ce vedea. Sclavii şi liberţii acestuia alergau de la consul la comandanţii legiunilor şi căpitanii corăbiilor ducând porunci. Vasele veneau pe rând la chei, legionarii debarcau, se încolonau cu tot calabalâcul în spate și plecau ştiind parcă unde trebuie să meargă.

În urma lor coborau sclavii, cu bagajele mai mari, şi corăbiile erau încărcate cu prizonieri înainte de a se desprinde de chei şi a rămâne ancorate în radă.

Până dimineaţa trupele erau instalate, 5.000 de oameni în cazărmile din oraş și câte 5.000 în afara lui, în tabere la cele două porţi.

În dimineaţa următoare, romanii începură să intre prin casele din oraş, jefuind. Toţi cartaginezii care ar fi putut să se răscoale şi familiile lor fură îmbarcaţi pe corăbii pentru a fi vânduţi ca sclavi în folosul armatei şi a comandantului ei. Scipio se instală în casa căpeteniei oraşului, care reuşise să fugă, nu se ştie cum, împreună cu

soţia şi cu câţiva sclavi ai lui. Până seara, consulul scrise scurta sa scrisoare către Senat: „Zeii nemuritori au dat romanilor cea mai mare victorie din istoria lor. Am ocupat oraşul Tunes, cu cetatea lui, fără să avem un singur mort, un singur rănit, un singur prizonier.

În bătălie, duşmanul a pierdut întreaga sa armată. 843 de cadavre ale duşmanilor morţi în luptă sau cei grav răniţi, ucişi de noi au fost îmbarcaţi pe o corabie şi arse, cu ea cu tot, în largul mării, pentru a nu se încinge vreo molimă în oraş. Trimit la Roma 4114 prizonieri, alţi 106, răniţi uşor, i-am cruţat şi-i îngrijim pentru că au trecut de partea noastră. Mai trimitem 2000 de oameni înrobiţi şi următoarea pradă...”. Noaptea, flota ridică ancora şi, odată cu ea, scrisoarea lui Scipio plecă spre Roma.

În lunile următoare, sobrul şi virtuosul Cato crezu că P.C. Scipio a înnebunit. Se îmbrăca în cele mai fine mătăsuri, se parfuma, petrecea cu mâncări alese, cu vinuri din pivniţele căpeteniei fugite, cu sora şi cu fiica acesteia. La fel petreceau şi ofiţerii şi soldaţii, de parcă războiul s-ar fi terminat de mult. Deşi îl urmărea atent pe consul – sau poate tocmai de aceea – nu observase unele lucruri. Astfel, legionarii se schimbau din 10 în 10 zile.

În timp ce 5.000 dintre ei stăteau în cetate şi se odihneau sau petreceau – nu fără să aibă grija unor străji şi a unor patrule – ceilalţi 10.000 erau în tabere unde făceau exerciţii şi manevre istovitoare. Uneori, Scipio, neobosit, pe când Cato dormea, se arunca în şa şi controla taberele, arătându-se necruţător cu cei care greşeau. Nu ştia nici despre detaşamentele care mergeau prin sate, unde percepeau nişte biruri în produse cu care sporeau proviziile, nici că soliile lui Scipio cutreierau curţile prinţilor numizi. Nu ştia nici că, de fapt, căpetenia oraşului fugise la Cartagina cu ajutorul lui, organizând un serviciu de legătură.

În anul următor, Scipio fu reales consul, dar Cato, care nu mai voise să fie chestor, plecă la Roma. Cu aceeaşi corabie merse însă şi Macrinus, unul dintre cei mai devotaţi ofiţeri ai lui Scipio.

În Senat, Cato se porni să-l defăimeze pe Scipio. Cu darul său oratoric, reuşi să convingă pe mulţi, dar în momentul când trebuia să se pună la vot ridicarea comenzii consulului, un senator anunţă că a sosit un sol cu veşti din Africa. Ofiţerul intră cu câţiva oameni încărcaţi

după el şi predă prinţului Senatului scrisoarea lui Scipio. Scrisoarea era scurtă: anunţa că armata se pregăteşte pentru luptă, că se fac raiduri în teritoriul din jur, adunându-se provizii şi bani, fără a se distruge satele, că s-au încheiat tratate cu şase prinţi numizi, care au cerut protecţia Romei, şi că el a şi trimis la ei ofiţeri pricepuţi care, într-un an de zile le vor instrui oştirile pentru a se uni cu cele romane.

Încheia arătând că armata cartagineză, cu maşini de război, care fuse pregătită pentru a veni în ajutorul lui Hanibal, a fost debarcată, aşa încât Roma nu mai este în primejdie. Se puseră întrebări solului, care răspunse cu sinceritate, după care răsunară ovaţii pentru Scipio.

Trei luni mai târziu, Scipio primea în secret vestea că la Cartagina se pregăteşte o mare expediţie împotriva lui. Era trimisă o parte din proiectatul ajutor dat lui Hanibal, vreo 14.000 de soldaţi buni, plus oameni de povară, elefanţi şi maşini de război.

În acelaşi timp, trebuia să vină şi aliatul lor, Siphax cu 13.000 de oameni, mai mult călări. Consulul îşi făcu un plan, cu mai multe variante, în funcţie de împrejurări, demn de Hanibal. Lăsă în cetate 2000 de legionari şi ceva auxiliari, iar cu restul ieşi în zori din oraş, cale de zece mile sau poate mai mult, până la răscrucea în forma literei Y a elenilor. Acolo se întâlneau trei drumuri, cel spre Tunes, pe care veneau ei, cel spre Cartagina, spre stânga, şi cel spre Mauretania, spre dreapta, pe unde trebuia să vină Siphax. Ajunsese devreme, imediat după amiază. De cum poposiră începură să aşeze tabăra, o tabără bine fortificată, dar mult mai mică decât ţi-ai putea închipui pentru o asemenea mulţime.

În acest timp, cea mai mare parte a oştirii se odihnea, iar cercetaşii împânzeau toată zona.

În amurg, Scipio află că armata lui Siphax a ajuns pe drumul din dreapta, până la opt mile de răscruce, şi s-a oprit pentru a-şi face tabăra de noapte. Cam la aceeaşi distanţă se oprise pe celălalt drum oştirea cartagineză.

Îndată Scipio porunci la 3.000 de legionari, care munciseră la întărirea taberei, să intre în ea şi să treacă la odihnă, preţ de cinci ore, aranjând însă o pază straşnică. Câte un detaşament de 1.000 de oameni porni pe fiecare din cele două drumuri, urmând să se oprească la podurile pe sub care trecea râul Balas, cu apă puţină, dar cu o vale foarte adâncă. Restul armatei romane porni în noapte, în cea mai

adâncă tăcere, de-a dreptul peste câmpie, printre cele două drumuri. După miezul nopţii străbătuseră mai bine de cinci mile şi se opriră pentru odihnă fără să mai facă vreo tabără. La vreo trei ore după miezul nopţii, spionii lui Scipio îi aduseră vestea că cele două armate duşmane au pornit spre răscruce. Consulul mai aşteptă o oră, apoi îşi împărţi armata în două. Lucrurile se petrecură cam la fel în cele două tabere. Mai întâi, oamenii lui Scipio, îmbrăcaţi ca punii şi vorbind ca ei, se apropiară de sentinele şi le uciseră. Apoi, arcaşii pricepuţi incendiară corturile cu săgeţi arzătoare, şi, prin marea de flăcări, oamenii înnebuniţi, înarmaţi sau nu, încercară să fugă, fiind masacraţi sau capturaţi de legionarii romani. Fără să aştepte sfârşitul luptei de aici, cele patru manipule de cavalerie romană porniră, câte două, pe cele două drumuri şi, curând, lăsând doar puţini oameni în tabere să se ocupe de prizonieri şi de capturi, în urma lor porni şi infanteria.

Îi găsiră pe duşmani la cele două poduri. Din oştirea lui Siphax trecuseră vreo două mii de infanterişti, dar când intră în viteză cavaleria, podul meşterit de romani se prăbuşi. La fel se petrecură lucrurile şi cu oştirea cartagineză; după mai multe detaşamente de infanterie, podul se prăbuşi sub greutatea elefanţilor.

În panica produsă de vaietele şi strigătele celor răniţi în cădere, cei care apucaseră să treacă fură atacaţi de detaşamentele rămase la pod. Crezând că este vorba de întreaga oştire romană, sau fugiră departe, sau se predară.

În lumina puţină a zorilor de zi, cei rămaşi la sud de râu, încercară să treacă cumva valea, dar fură atacaţi de cavaleria romană.

Înnebuniţi, încercară să se împotrivească, îi făcură pe călăreţi să se retragă luptând, dar, în spatele lor, văzură norii de praf pe care îi făcea infanteria, legionarii.

Înspăimântaţi, cei care nu putuseră fugi se predară.

La Roma, după ce vorbise în forum, de mai multe ori poporului, împotriva lui Scipio, Cato îl ataca acum în Senat. Atunci pătrunse solia din Africa şi scrisoarea consulului fu citită de principele Senatului:

„Zeii nemuritori au încununat iarăşi cu biruinţă armele romane.

În bătălia de la «răscruce» am pierdut 83 de oameni, morţi eroic, şi avem 260 de răniţi, dintre care mai bine de 200 se vor vindeca. Duşmanului i-am ucis 3900 de oameni, care au fost arşi, şi i-am luat 4900 de prizonieri pe care îi trimitem împreună cu următoarele

prăzi…”. Cuvintele din urmă nu se mai auziră din cauza ovaţiilor.

Spre sfârşitul anului, avu loc o altă mare bătălie, cea de la „Câmpiile mari”.

În acele luni care trecuseră cu mari greutăţi, cheltuindu-şi toţi banii, Cartagina înjghebase o nouă armată din mauretani, greci, berberi, chiar şi negri, şi bineînţeles din puni. Scipio îşi reorganizase legiunile, acum odihnite şi antrenate şi îşi sporise cavaleria cu detaşamentele oferite de aliaţii numizi.

În bătălia de la Câmpiile mari, Scipio nu se mai osteni să facă niciun plan, ci îl copie pe cel al lui Hanibal de la Cannae. Cele două oştiri erau aproape egale ca număr, dar valoarea celei romane era mult mai mare, iar comandantul ştia să folosească acest lucru. Scipio nu avu altceva de făcut decât să urmărească dacă planul duşmanului său se aplică aşa cum trebuie, şi apoi să scrie scrisoarea – raport către Senat.

Toată lumea înţelegea că anul 551 a.u.c. Va fi hotărâtor. Se puseră impozite mari la Cartagina şi cei bogaţi îşi dăruiră bijuteriile şi alte odoare. Corăbiile plecară cu ele spre Pergam, spre Macedonia, Tracia, Grecia, Siria, Egipt şi veniră încărcate cu arme, provizii şi mercenari. Senatul cartaginez îi dădu ordin lui Hanibal să se întoarcă în Africa şi-i trimise întreaga flotă pentru a-i aduce armata. Oameni pricepuţi fură trimişi în miazăzi să cumpere elefanţi şi să-i înveţe pentru luptă. La Roma, Scipio fu reales consul, iar Senatul, când văzu că au scăpat de ameninţarea lui Hanibal – aşa cum prevăzuse el odinioară, îi trimise un ajutor de 20.000 de oameni. Scipio trimise în secret la Roma pe Gallus care, cu ştirea Senatului recrută 2000 de sclavi cărora li se promise eliberarea dacă vor lupta pentru Roma. Venise ziua cea mare pentru Scipio. Două armate egal de puternice se găseau pe câmpia de la Zama.

Înaintea luptei, cele două căpetenii se întâlniră să lupte faţă în faţă, dar de fapt nu voiseră decât să se cunoască, să se măsoare şi să sporească ura reciprocă. Hanibal îşi dispusese în primul rând în mijloc elefanţii şi gărzile lor africane, iar pe margini mercenarii orientali, care, astfel, nu aveau cum dezerta. Rândul al doilea îl formau trupele de elită, veteranii cu care venise el din Italia.

În ultimul rând se găseau aliaţii lui italici, gali, samniţi, siculi, încadraţi de trupe cartagineze din cele recent recrutate. Bătălia o

începu Hanibal care lovi puternic frontul roman, mai ales spre centrul lui. Deşi romanii rezistau eroic, elefanţii începură să pătrundă în rândurile lor. Scipio lăsă lupta să meargă, neştiind ce urmăreşte Hanibal. Doar nu putea să facă el greşeala romanilor pe care o speculase la Cannae. Deodată înţelese: nu mai era vorba de două. Generalul credea că ei vor încerca să înconjoare armata cartagineză, se vor împărţi în două pentru aceasta şi vor putea fi împresuraţi, aşa, despărţiţi. Ordinele sale fură repezi. Elefanţii nu fură lăsaţi să înainteze prea mult. O ploaie de săgeţi năuci pe cornacii lor şi pe soldaţii de pe spinări, în timp ce catafracţi romani, special pregătiţi, se strecurară apăraţi de scuturi şi-şi vârâră lăncile lungi în ochii pachidermelor.

Înnebunite de durere, orbite, înspăimântate, scăpate de sub control, marile animale se întoarseră şi se năpustiră asupra propriei oştiri. Ele călcară în picioare totul, chiar cele care mai vedeau, făcând sute de victime, până când fură ucise chiar de cartaginezi. Romanii profitară de situaţie şi, folosind enormele trupuri prăbuşite drept metereze, pătrunseră în dispozitivul duşman. Deşi nu aceasta voise, Hanibal dădu ordin de învăluire. Trupele de pe flancuri atacară, dar romanii se retraseră greu şi se arcuiră apoi pe margini, frontul lor având forma unui pinten în mijloc, de neurnit, cu câte o semilună, deschisă spre miazăzi, de fiecare parte. Hanibal înţelese primejdia şi încercă o manevră disperată: dădu ordin rândului al treilea să facă o învăluire şi mai largă. Atunci se petrecu însă un fapt neaşteptat. Cei patru mii de gali printre care se strecuraseră şi cei 2000 ai lui Gallus, în loc să asculte ordinele porniră vijelios spre mijlocul frontului, atacând din spate, floarea oştirii cartagineze. Era târziu, spre seară, când Hanibal înţelese că bătălia a fost pierdută. Cu vreo câteva sute de oameni, părăsi câmpul de luptă. Când fuga lui fu băgată de seamă, armata cartagineză se prăbuşi. Cei care mai rezistau fură măcelăriţi, cei mai mulţi se predară, puţini putură fugi în cetate. Scipio îşi lăsă generalii şi ofiţerii să se îngrijească de arderea cadavrelor duşmanilor, de înlănţuirea prizonierilor, de colectarea trofeelor şi prăzilor şi se retrase în cortul său. Izbutise, îşi împlinise visul: îl biruise pe Hanibal. Simţea însă şi o uşoară tristeţe: cu cine avea să se mai măsoare, ce scop va mai avea viaţa lui. A doua zi, întreaga oştire romană porni spre Cartagina.

În apropiere de oraş, îi întâmpină, cu umilinţă, întregul Senat cartaginez, în frunte cu sufeţii. Se rugară pentru pace şi acceptară toate

condiţiile lui Scipio, cu o singură excepţie. Recunoşteau romanilor stăpânirea asupra Spaniei şi a insulelor din Mediterana, predau romanilor toţi elefanţii şi toate corăbiile de război, în afară de zece, urmau să plătească timp de 50 de ani enorma sumă de 200 de talanţi anual, se obligau să nu mai declare război sau să încheie pace fără învoirea poporului roman. Singura condiţie pe care n-o puteau îndeplini era aceea de a-l preda pe Hanibal, care nu se mai afla în Cartagina. La început nu crezu, dar şi câţiva cercetaşi ai săi îl asigurară că, în timpul luptei, Hanibal cu câţiva călăreţi, fugise la Adrumet (Hadrumetium), şi acolo luase o corabie cu care plecase nu se ştie unde, nu înainte de a trece prin Cartagina, cu care prilej l-a trecut prin ascuţişul sabiei pe Gisco, negociatorul păcii cu romanii.

La Roma îl aştepta tot poporul în sărbătoare. Senatul îi conferise numele de Africanus şi acordase triumful. Pe sub arcul de triumf, alaiul lui măreţ, cu prizonieri, fecioare capturate, elefanţi şi cămile, nemaivăzute bogăţii, trecu în nesfârşite ovaţii acoperit cu flori. Sigur, era mulţumit, orgoliul lui era satisfăcut, dar îi lipsea Hanibal, pe care l-ar fi voit înlănţuit de carul său triumfal. Multă vreme se bucură de o cinste deosebită.

În anul 595 a.u. C fu ales cenzor, în 559 a.u. C consul, apoi doi ani la rând prinţ al Senatului. Ducea însă o viaţă de petreceri, de lux şi risipă, de plăceri, acordând daruri bogate şi veteranilor săi, dar şi unor paraziţi care trăiau pe seama lui. Din toropeala aceasta l-a trezit vestea că la curtea regelui Antioch, al Siriei, cu care romanii purtau un greu război, s-ar găsi Hanibal în chip de consilier militar.

Îndată cere să plece în Siria, ca locotenent al fratelui său, un om de o valoare mediocră, care fusese numit proconsul. Venirea lui grăbeşte mersul războiului şi înfrângerea lui Antioch, care cere pace. Ştiind că printre condiţii va fi şi persoana sa, Hanibal fuge din Antiochia, dar, urmărit de oamenii lui Scipio, preferă să-şi dea moartea. Scipio se simte acum şi mai singur şi-şi îneacă singurătatea în vin şi în plăceri.

Împreună cu fratele său, se întoarce la Roma ca învingător, şi cu prea multe bogăţii ca să nu stârnească invidii şi bănuieli.

Acuzat că ar fi tratat cu Antioch fără autorizaţia Senatului, el se adresă poporului cu următoarele cuvinte:

— Romani, sunt acelaşi om ca în ziua în care i-am bătut pe

cartaginezi. Să urcăm pe Capitoliu pentru a mulţumi zeilor şi a-i implora să vă dea mereu conducători care să-mi semene mie. Poporul, subjugat, îl urmă. Sătul însă de toate, de acuzaţii pentru însuşirea unor sume din cele capturate, însingurat, se autoexilă pe proprietatea sa de la Liternus, unde muri în vârstă de numai 52 de ani (118 î. H). Refuză să fie înmormântat la Roma şi ceru ca pe monumentul său funerar de la Liternus să fie săpat următorul epitaf: „Patrie ingrată, nu-mi vei avea osemintele!"

XX

Mare Internum

Este greu de povestit de acum încolo istoria romanilor. Mai bine de un secol şi jumătate a fost o vreme a războaielor – războaie în afară sau războaie înăuntru. Nu se petreceau o dată, când începeau cele interne se terminau cele din afară. Să vorbim întâi numai despre acestea. S-au desfăşurat toate departe de Roma, acolo lucrurile urmându-şi cursul lor. Romanii aveau zeci de legiuni, unele recrutate dintre locuitorii săraci ai Capitalei – mai ales după ce soldaţii vor începe să primească leafă – altele dintre cetăţenii romani din provincii. Aveau şi trupe auxiliare formate din cei care nu aveau cetăţenie, dar visau să o aibă, aveau bani şi arme, aveau comandanţi destoinici şi începeau să aibă şi o diplomaţie. Desigur, pământ de cucerit era şi spre apus, şi spre miazănoapte. Aproape jumătate din Peninsula Iberică mai era încă liberă, ca şi Insulele Britanice, ca şi recea Scandinavie sau Germania. Dar pe acestea romanii le-au lăsat pentru mai târziu, deoarece erau sărace încă, necivilizate, cu climă rece. Roma era acum cu ochii aţintiţi spre răsărit, spre marile state apărute prin sfărâmarea şi fărâmiţarea imperiului lui Alexandru Macedon, cu pământuri fertile, cu populaţie deasă, oameni liberi şi sclavi – deci cu multă mână de lucru – cu oraşe şi construcţii minunate, cu mari bogăţii adunate prin comerţ şi prin jaf. Motive de război se găseau destule, căci unii dintre regii acestor ţări se războiau între ei, şi era suficient să te aliezi cu cineva ca să devii duşmanul altora. De-abia se terminaseră de un an luptele cu cartaginezii şi a început al doilea război macedonean. Regele Filip al V-lea nu vedea cu ochi buni creşterea puterii romanilor şi pătrunderea acestora în Peninsula Balcanică, de aceea începuse pregătirile. La rândul ei, Roma concentra şi ea forţe, şi în anul 200 î.Hr.

Începură luptele, care durară aproape trei ani, macedonenii fiind împinşi tot mai mult înapoi şi scoşi din Grecia. După doi ani avu

loc şi bătălia hotărâtoare la Kynoskephalai. Se înfruntau aici nu numai două armate, ci şi două tactici militare, două feluri de armamente, cele create cu mai bine de un secol în urmă de Filip I şi Alexandru Macedon şi cele create de romani, dar perfecţionate de-a lungul anilor şi secolelor prin nenumărate războaie. Armata romană, cu armele ei de apărare şi de atac diferenţiate de la pedestraşii din prima linie la cei din a doua şi a treia şi la călăreţi, cu săbiile şi lăncile scurte, cu organizarea pe legiuni, cohorte şi manipule, cu disciplina de fier, a ieşit victorioasă. Falanga macedoneană, altă dată spaima duşmanilor, cu lănciile ei lungi, cu tactica luptei în arici, mai puţin mobilă ca trupele adverse, înconjurată de unităţi de mercenari, a fost înfrântă hotărât. După alte câteva bătălii mai mici, în 197 î.Hr. Se încheia şi acest al doilea război macedonean printr-o pace cu totul favorabilă Romei. Filip V renunţa la toate cuceririle lui din Tracia şi din Asia Mică, preda romanilor toată flota de război şi le plătea o despăgubire de 1.000 de talanţi, renunţând la orice pretenţie de stăpânire a Greciei.

În anul următor, 196 î.Hr., consulul T. Quinctius Flaminius a proclamat la Corint, cu ocazia jocurilor istorice, libertatea oraşelor greceşti aflate până atunci sub dominaţie macedoneană.

În cei doi ani care au urmat, pe măsură ce trupele romane se retrăgeau, cetăţile greceşti se asociau în ligi şi reîncepeau vrajba şi rivalitatea dintre ele.

În vremea aceasta cea mai mare putere în răsărit o reprezenta regatul selencid, numit aşa după întemeietorul lui, Selencos, unul dintre generalii lui Alexandru. La împărţirea imperiului macedonean lui îi reveniseră toate posesiunile din Asia ale acestuia, dar timp de un secol multe teritorii fuseseră pierdute. Parţii, împreună cu mezii şi perşii, se răsculaseră şi formaseră un stat mare în Podişul Iran şi care năzuia acum şi spre Mesopotamia.

În Asia Mică se formaseră mai multe regate, dintre care cel mai puternic era al Pergamului, care ocupa toată partea de apus a acestei peninsule. Acum pe tron se găsea Antioch, un om capabil şi foarte ambiţios care dorea să facă din statul său ceea ce fusese el pe vremea străbunicului său şi chiar să refacă imperiul lui Alexandru. Organizându-şi o puternică armată, el reuşise să cucerească o bună parte a Asiei Mici ameninţând Pergamul, iar spre sud, după ce ajunsese până la Golful Persic şi nordul Arabiei, luase de la Regatul Egiptului o serie de teritorii şi insule. La curtea lui se refugiase şi cartaginezul

Hanibal după înfrângerea patriei sale, şi-i servea lui Antioch drept consilier militar. Hanibal îl încuraja pe rege în ura faţă de romani şi-l îndemna să se amestece în treburile Greciei.

În anul 192 î.Hr. Războiul a început. Scânteia a constituit-o conflictul între Liga aheeană şi Liga etoliană, ultima chemându-l în ajutor pe Antioch. Acesta, care atâta aştepta, a debarcat în Grecia cu o mare armată. Romanii au ripostat grabnic încheind o alianţă cu regatul Pergamului ameninţat de Antioch şi cu Liga aheeană, trupele lor din Iliria pătrunzând în Grecia, unde li s-au mai alăturat şi alte cetăţi greceşti. Tot sfârşitul acestui an se petrecu în hărţuieli între cele două oştiri, de-abia în anul 191 î.Hr. Dându-se o mare bătălie. Lupta a avut loc la Thermopyle, acolo unde, pe vremuri, spartanii se luptaseră eroic împotriva perşilor. Victoria au câştigat-o romanii, dar nu au reuşit să nimicească complet armata lui Antioch, ci i-au provocat numai mari pierderi şi l-au silit să se retragă în Asia Mică. Rămaşi stăpâni în Grecia, romanii au pedepsit pe aliaţii lui Antioch şi au început să se pregătească pentru continuarea războiului în Asia. Cum campania se anunţa grea, au fost aduse noi trupe şi comanda a luat-o consulul nou ales, Lucius Cornelius Scipio, avându-l ca legat pe fratele său Publius Cornelius Scipio Africanus, învingătorul lui Hanibal. Luptele au reînceput în anul 190 î.Hr. Cu o mare bătălie navală la Myonessos, în care flota romană a ieşit victorioasă şi care l-a obligat pe Antioch să părăsească Asia Mică retrăgându-se spre Siria de azi. Romanii au debarcat şi împreună cu aliaţii lor, pergamezii, l-au urmărit pe regele selencid. Cele două armate s-au întâlnit într-o bătălie hotărâtoare la Magnesia, unde amândouă şi-au întocmit tabere întărite. Cum Antioch şovăie să înceapă lupta, Scipio hotărî să-i atace tabăra şi să i-o ia cu asalt. Văzând însă acesta că romanii se organizează în linie de bătaie, îşi scoase şi el armata şi şi-o organiză. Armata romană avea un aspect unitar, atât ca armament, cât şi ca mod de a lupta, şi cele două legiuni romane din mijlocul frontului şi cele două ale aliaţilor latini aşezate de o parte şi de alta, ca şi cei 3.000 de pedestraşi ai regelui Pergamului, Eumenes, aşezaţi pe aripa stângă. Elefanţii îi păstrase în rândul din spate, căci avea mai puţini şi pentru că elefanţii africani sunt mai mici şi mai puţin îndrăzneţi decât cei asiatici. Armata duşmană, deşi mai numeroasă, era mult mai pestriţă, mai nedisciplinată şi mai greu de condus. Antioch îşi făcuse un bun plan de război, dar priceperea lui Lucius Cornelius Scipio (fratele său fiind bolnav nu a participat la

luptă), dârzenia romanilor şi condiţiile meteorologice l-au făcut să dea greş. Antioch a atacat din două părţi.

În centrul frontului au pornit „cvadrigele cu coase”, o armă teribilă pentru vremurile acelea, urmate de pedestraşi. Cvadrigele erau nişte care de luptă trase de patru cai, deci foarte rapide şi puternice, care aveau fixate de oiştile cailor nişte lănci lungi, iar de laturi nişte coase foarte ascuţite cu care sfârtecau şi tăiau totul în calea lor.

Dar ceaţa deasă care s-a lăsat a făcut ca această acţiune să eşueze. Romanii aveau un front scurt, şi-l puteau uşor controla şi coordona, şi în faţa atacului s-a retras puţin şi în ordine. Antioch avea un front mult mai lung, deoarece plănuise să-i înconjoare pe romani, ceea ce l-a făcut, ca în ceaţă să piardă legătura cu diferitele părţi ale lui. Cvadrigele cu coase în ceaţa densă au făcut mai mult prăpăd în rândul propriilor pedestraşi care înaintaseră, ba unele au pierdut direcţia şi s-au năpustit asupra propriului front, omorând şi schilodind sute de oameni. Cele care ajunseră în frontul advers dădură peste trupele regelui Pergamului, Eumenes, care le povăţui să lupte răsfirate, lăsând largi spaţii între oameni şi putându-se astfel feri şi ataca din spate. După ce carele fură lichidate, începu cu adevărat lupta şi odată cu aceasta s-a pornit şi ploaia. Ploaia nu le-a provocat romanilor nicio neplăcere, nu a produs nicio stricăciune săbiilor şi lăncilor lor scurte, ca şi pumnalelor şi suliţelor.

În schimb, trupelor regeşti le-a înmuiat de tot arcurile, praştiile, arcurile cu săgeţi. De aceea romanii i-au dovedit uşor, împingându-i înapoi şi împrăştiindu-i astfel încât rândul al doilea al selenciziilor rămase descoperit. Acolo erau călăreţii greu înarmaţi ai lui Antioch, aşa-numiţii catafracţii şi pedestraşii falangişti, dar primii erau împiedicaţi din cauza locului strâmt să manevreze, iar ceilalţi, înghesuiţi, se încurcau în lăncile lor lungi. Romanii înaintau mereu doborând mulţi duşmani, când, la un moment dat, se păru că soarta luptei este gata să se schimbe.

În rândul romanilor au izbucnit strigăte: „Suntem atacaţi din spate!”, dar nu se produse panică. Ce se întâmplase? Antioch, de la aripa dreaptă, observând, încă de la început, că Scipio, crezându-se apărat în acea parte de râu, nu mai lăsase acolo decât patru pâlcuri de călăreţi care şi ele părăsiseră malul ca să se unească cu alte trupe. De aceea el se năpusti acolo cu trupele auxiliare şi cu câteva unităţi de catafracţi pe care le ţinuse pe lângă el.

Într-adevăr, atacul lui a dat peste cap şi a pus pe fugă puţinele trupe pe care Scipio le lăsase în acel loc care nu plecaseră şi le-a pus pe fugă, iar Antioch s-a îndreptat spre tabăra romană. Dar tribunul militar, Marcus Aemilius Lepidus, comandantul castrului, nu şi-a pierdut cumpătul. Mai întâi a oprit pe fugari, ameninţându-i cu moartea – şi chiar executând câţiva – şi i-a silit să se întoarcă la luptă împotriva duşmanului. Şi astfel, Antioch, care se pregătea să atace armata romană dintr-o parte, văzu că cei pe care îi alungase se opresc şi se întorc împotriva lui cu o dârzenie la care nu se aştepta. Alături de aceştia luptau cei 2000 de pedestraşi ai lui Marcus Aemilius, viteji, disciplinaţi şi odihniţi, ba, mai mult, Attalus, fratele lui Eumenes, regele Pergamului, veni în ajutor cu 200 de călăreţi, iar ultimul rând al armatei romane, se întoarse şi el împotriva regelui.

În faţa acestui atac, Antioch îşi pierdu capul şi o rupse la fugă cu călăreţii lui, părăsindu-şi armata şi bătălia. Vestea aceasta ajunse repede la grosul armatei selencide, şi retragerea acesteia se transformă în fugă. Romanii venind din urmă începură să-i măcelărească pe duşmani, măcelul fiind sporit de retragerea cvadrigelor, a elefanţilor şi cămilelor, tăiau şi zdrobeau totul în jurul lor. Aici, la Magnesia, romanii au câştigat una din cele mai mari victorii ale lor. Au pierit 50.000 de pedestraşi şi 3.000 de călăreţi duşmani, au fost luaţi prizonieri 1400 de soldaţi, au fost capturaţi 15 elefanţi cu gornacii lor, ca şi nenumărate arme şi bunuri. Romanii nu au pierdut decât 300 de pedestraşi şi 24 de călăreţi (la care s-au adăugat şi ceva mai mulţi răniţi), iar aliatul lor, regele Eumenes, 25 de oameni. Senatul roman i-a acordat lui Lucius Cornelius Scipio titlul de „Asiaticus", tot aşa cum, după bătălia de la Zama, îi acordase fratelui său, Publius, titlul de „Africanus". Antioch a părăsit în grabă Asia Mică şi s-a retras tocmai la Sardes. Oraşele sale întărite se predau unul după altul romanilor care înaintau tot mai mult în Siria. Şi în anul următor a mai încercat regele să-i oprească pe romani, dar trupele pe care le strângea se spulberau de la prima ciocnire cu aceştia, fără să se mai ajungă la o adevărată bătălie.

În cele din urmă, în anul 188 î.Hr., Antiochos se recunoştea înfrânt şi cerea pace. Prin pacea care s-a încheiat la Apameia, regele renunţa la toate posesiunile pe care le avea în Asia Mică, preda Romei întreaga sa flotă şi o despăgubire de 15.000 de talanţi.

În urma acestui război, regatul Pergamului (sau al Lidiei) se

întărea foarte mult şi devenea un aliat credincios al Romei, iar Roma era acum adevărata stăpână a Mării Mediterane şi arbitrul statelor din jurul acesteia. Dar războaiele nu s-au oprit. Trupele romane din Asia Mică au început lupta cu regele Prusias al Bythiniei, la curtea căruia se refugiase Hanibal. Romanii fură repede victorioşi, şi pe lângă alte condiţii pe care le puseră lui Prusias fu şi aceea de a li-l preda pe generalul cartaginez. Numai că acesta nu aşteptă să ajungă în mâna duşmanilor săi, ci, atunci când soldaţii bythinieni veniră să-l ridice, se sinucise bând otravă (anul 183 î.Hr.). Dominaţia romană supăra tot mai tare pe regii Orientului, făcând să se alieze chiar state care în trecut fuseseră mereu duşmane. După un deceniu şi ceva, romanii se găseau în luptă cu fiii unor foşti inamici ai lor, seleucidul Antioch I şi Perseus, regele Macedoniei. Războiul a fost mai mult lung decât greu, durând de la 171 la 168 î.Hr. Bătălia de la Pydna, în care armata macedoneană a fost încă o dată zdrobită, a pus capăt războiului şi independenţei Macedoniei. Regatul era împărţit în patru stătuleţe tributare Romei.

În ceea ce priveşte pe Antioch, el plătea alte mari despăgubiri romanilor şi dădea înapoi Egiptului toate teritoriile pe care le cucerise de la el, Roma dobândind astfel un al doilea aliat statornic în răsărit.

În anul următor, 67 î.Hr., consulul Lucius Aemilius Paulus a coborât în Grecia de Nord, atacând Epirul care fusese aliat cu Serseus. Această ţară, altă dată puternică, fu repede bătută şi ocupată, romanii vânzând ca sclavi 150.000 de captivi şi ducând la Roma 1.000 de ostatici. Roma era acum atât de puternică încât putea duce cu succes, în acelaşi timp, mai multe războaie la mai multe margini ale stăpânirilor sale. Astfel, în Peninsula Iberică izbucneşte în 154 î.Hr. Răscoala lusitanilor care se întinde, mai ales din 147 î.Hr. Când în fruntea ei este ales viteazul Viriathus. De-abia după 139 î.Hr., când Viriathus a fost asasinat, după lupte grele, ibericii au fost complet înfrânţi şi Lusitania transformată în provincie romană.

În timp ce unele legiuni luptau, aşa cum am văzut, pe ţărmurile Atlanticului, altele erau ocupate din nou în Peninsula Balcanică.

În anii 149 – 148 î.Hr., un oarecare Andriscos, care se dădea drept fiul lui Perseu, s-a răsculat împotriva romanilor şi răscoala s-a întins repede în întreaga Macedonie. Trupele consulare au ieşit victorioase în mai multe bătălii, înăbuşind răscoala, şi Macedonia a fost transformată în provincie romană. Răscoalei din Macedonia i-a urmat

răscoala Ligii oheene, cea mai puternică din Grecia. Răscoala a fost reprimată cu uşurinţă de romani, în anul 146 î.Hr. Grecia a fost transformată în provincie romană. Cu această ocazie Grecia a fost groaznic jefuită nu numai de bani, de aur și de argint, dar și de oameni, vânduţi ca sclavi, şi de obiecte de artă, mai ales statui.

În acelaşi an se termina şi cel de-al treilea război punic. De mulţi ani, aristocraţia romană urmărea cu ochi lacomi ceea ce se petrecea peste mare. Cartagina se refăcuse destul de repede după al doilea război punic, îşi înmulţise iar flota comercială, pusese mâna pe noi terenuri în Africa, cultivându-le cu succes, apăruseră noi ateliere meşteşugăreşti, se deschiseseră noi drumuri de comerţ şi banii se strângeau iarăşi. Se ferea însă să dea vreun motiv de nemulţumire şi de război Romei: plătise la timp despăgubirile, nu-şi mai construise corăbii de război, îşi menţinea armata mică, nu încheiase tratate de alianţă cu nimeni. Dar toate acestea fură zadarnice. Unii oameni politici romani cereau mereu ca să fie zdrobită Cartagina și definitiv ştearsă de pe faţa pământului. Mai ales Marcus Porcius Cato, care ocupa înalta funcţie de cenzor, nu ţinea niciun discurs, în orice problemă, fără să-l termine cu cuvintele: „Și totuși Cartagina trebuie distrusă". Pretextul războiului nu era greu de găsit. Massinissa, regele Numidiei, ataca mereu pământurile cartaginezilor, jefuindu-le şi chiar anexând unele dintre ele. Aceştia nu puteau să i se împotrivească cu armele, căci ar fi încălcat condiţiile păcii din 201 î.Hr., şi se mulţumeau să se plângă Romei. Comisiile trimise de Senat dădeau totdeauna dreptate lui Massinissa și nici măcar nu au stabilit ce teritorii să-i fie cedate acestuia pentru a se termina campaniile lui. Până la urmă, nemaiputând răbda, în 149 î.Hr. Cartaginezii au pus mâna pe arme şi i-au alungat pe numizi. Atunci romanii i-au acuzat că nu au respectat înţelegerea şi le-au declarat război.

Înspăimântaţi, cartaginezii au cerut romanilor să renunţe la război, făgăduind să plătească despăgubiri oricât de mari. Dar condiţiile puse de Roma au fost atât de grele, încât nu au putut fi acceptate. Printre altele, li se cerea să-și dărâme oraşul până la pământ şi să construiască o altă Cartagină, la zeci de mile depărtare de ţărm. Dar asta însemna pieirea acestui popor harnic, întreprinzător, care trăia mai mult din comerţ şi navigaţie, de aceea el a respins condiţiile şi s-a pregătit de luptă. Spre deosebire de părinţii şi bunicii lor, care luptau mai mult prin mercenari şi aliaţi, cartaginezii de acum au pus ei

înşişi mâna pe arme. O însufleţire patriotică i-a cuprins pe toţi de la mic la mare. Bogaţii îşi dădeau aurul şi bijuteriile pentru a cumpăra arme, a construi corăbii, a procura alimente. Femeile îşi sfâşiau veşmintele luxoase să pregătească feşe pentru viitorii răniţi, îşi tăiau pletele bogate pentru ca din părul lor să se facă corzi pentru arcuri şi odgoane pentru corăbii. Tinerii, până şi cei de-abia ieşiţi din vârsta copilăriei, învăţau să mânuiască armele; până şi sclavilor li se promisese libertatea dacă vor lupta. Romanilor nu le trecea prin minte ce pregătiri se făceau peste mare, gândindu-se doar la un război de două-trei săptămâni, visând la marile bogăţii pe care le vor jefui, la miile de captivi pe care îi vor vinde ca sclavi. Câteva legiuni romane fură trecute peste mare şi înaintară spre Cartagina, dar au fost repede oprite. Fură trimise noi trupe şi romanii mai înaintară, dar şi rezistenţa cartagineză se mări. De-abia după un an şi jumătate de lupte şi hărţuieli înţeleseră romanii cât de greu este războiul, şi-l numiră comandant, în 147 î.Hr., pe Publius Cornelius Scipio Aemilianus. Acesta sosi cu noi trupe proaspete, le reorganiză şi disciplină pe cele existente aici, câştigă câteva victorii şi ajunse sub zidurile Cartaginei. A început un asediu care dură luni întregi. De-abia în 146 î.Hr. Scipio reuşi să pătrundă în oraş unde începu o luptă disperată pe străzi. Cartaginezii s-au apărat eroic, până şi femeile, copiii şi bătrânii luptând pentru fiecare casă. Cei care nu erau ucişi, se aruncau împreună cu familiile lor în flăcările care mistuiau oraşul. Scipio Aemilianus câştigă până la urmă lupta, dar cuceri nişte ruine şi mai multe cadavre decât captivi. Senatul roman hotărî distrugerea Cartaginei – zidurile fură dărâmate piatră cu piatră şi tot locul pe care-l ocupase a fost arat cu plugul. Pe tot teritoriul stăpânit altă dată de cartaginezi se înfiinţă provincia romană Africa. După un deceniu şi ceva marele şi bogatul regat al Pergamului, credinciosul aliat al Romei, îi reveni acesteia chiar fără război.

În anul 133 î.Hr. Regele Attal III Philometor muri fără urmaşi direcţi şi prin testamentul său îşi lăsa regatul moştenire Romei. Administraţia romană s-a grăbit să îl ia în stăpânire, iar publicanii să încaseze impozite. Atunci, împotriva stăpânirii romane şi a aristocraţiei care trecuse de partea acesteia a izbucnit o puternică răscoală.

În fruntea ei s-a ridicat Aristonicos, născut de o sclavă de la curte, dar care se pretindea fiu al regelui Eumenes IV şi deci, frate

vitreg al regelui răposat. Era un om voinic şi viteaz, inteligent şi cultivat, bun orator şi iubitor de libertate. El a ridicat la luptă mii de sclavi, de meşteşugari şi de ţărani şi chiar unii dintre oamenii mai înstăriţi. După primele victorii contra romanilor şi aristocraţilor, Aristonicos a încercat să organizeze un „regat al soarelui”, în care oamenii să fie liberi şi egali. Dar aceasta a creat nemulţumiri în rândul unor răsculaţi care se ridicaseră la luptă numai pentru a se îmbogăţi şi care acum l-au trădat pe Aristonicos. De altfel şi romanii au adus noi legiuni şi au început un adevărat război.

În 129 î.Hr. Aristonicos a suferit o mare înfrângere şi a murit ca un erou, răscoala a fost înăbuşită şi romanii au înfiinţat provincia Asia, care cuprindea aproape toată Asia Mică. Toate ţările din jurul Mării Mediterane aparţineau acum romanilor. Mai rămânea Egiptul, dar acesta era un aliat credincios al Romei, precum şi regatul Selenciziilor, care se redusese numai la Siria şi care era ocupat spre răsărit, nord şi sud cu popoarele care se răsculau sau îl atacau din afară.

Încă de acum, de la sfârşitul secolului II î.Hr., romanii numeau Mediterana „Mare Internum” (marea din lăuntru) sau „Mare Nostrum” (marea noastră).

XXI

Cornelia, mama Gracchilor

Puţine femei au fost venerate la Roma ca fiica lui Scipio Africanul, Cornelia. Fusese dăruită de zei cu o neasemuită frumuseţe, cu o vie inteligenţă şi sete de cunoaştere, cu multă bunătate, dar cu la fel de multă severitate faţă de oamenii şi lucrurile care nu i se păreau tocmai potrivite. A fost aproape lipsită de îndrumare părintească; mama ei a murit de timpuriu, iar tatăl ei a stat atât de puţin acasă. Noroc că libertul Taragoras, administratorul casei i-a adus buni pedagogi, care au crescut-o în cunoaşterea şi practicarea celor mai de seamă virtuţi. L-a admirat şi l-a iubit toată viaţa pe tatăl ei, cu toate că l-a văzut aşa de puţin şi că i-a lăsat atât de puţină avere. Foarte devreme, adolescentă încă, virtuţile ei au făcut-o vestită pe Cornelia, şi cei mai iluştri şi cei mai bogaţi bărbaţi ai Romei i-au propus să le fie soţie. Orfana nu s-a grăbit însă şi, spre mirarea tuturor, în anul 595 ab urbe condita, a ales ca soţ pe Sempronius Gracchus. Era un bărbat frumos, voinic, viteaz, renumit prin cinstea şi spiritul lui cetăţenesc, dar mai bătrân decât ea cu două decenii, nu prea bogat şi nici dintr-o gintă prea ilustră. Se înţeleseră bine, se iubiseră şi legătura lor îi întări

pe fiecare pe drumul virtuţii. Legătura lor fu de mai multe ori binecuvântată de zei, dar fericirea le-o aduseră cei doi fii, Tiberius şi Caius. După 13 ani de căsnicie, Gracchus muri slujindu-şi patria, lăsându-şi băiatul cel mare în vârstă de 10 ani, iar cel mic numai de 2. După ce cele şase luni de doliu trecură, faima frumuseţii şi virtuţilor ei îi aduse Corneliei nenumăraţi peţitori, dintre cei mai de seamă bărbaţi ai Romei. Sosi chiar o solie din îndepărtatul Egipt, prin care regele Ptolemeu se oferea să împartă cu ea tronul şi să-i înfieze copiii. Cornelia îi refuză cu demnitate pe toţi, declarând că îşi va consacra întreaga viaţă creşterii şi educării băieţilor ei. Şi într-adevăr, din acel moment se ocupă de administrarea micii sale averi astfel încât nimic să nu lipsească familiei, evitând însă orice lux şi risipă.

Îşi dădu fiii la cele mai bune şcoli de retorică, la cele mai bune palestre pentru a-şi cultiva darul oratoric şi simţul politic, dar şi pentru a-şi spori robusteţea fizică şi deprinderile de luptă. La acestea se adăugau numeroşi pedagogi sclavi, bine trataţi şi respectaţi în casa ei. Cornelia asista la învăţătura copiilor ei şi ea însăşi o completa cu pilde din viaţa vechilor romani, a bunicului şi tatălui lor. Pe lângă virtuţile personale, ea îi convingea că trebuie să-şi dea şi viaţa pentru patrie, şi nu numai pe câmpul de luptă, ci şi înăuntrul ţării. Cu fiecare zi îi convingea tot mai mult că trebuie să ia apărarea veteranilor care aduseseră măreţia Republicii şi care cutreierau drumurile Italiei neavând niciun petic de pământ să se aşeze sau măcar să-şi îngroape morţii… Calpurnia, o campaniană bogată, rudă îndepărtată cu Cornelia, veni o dată în vizită la aceasta. Fu primită cu multă ospitalitate, dar şi cu sobrietate. Invidiind frumuseţea şi demnitatea matroanei gazde, autoritatea ei şi liniştea casei, Calpurnia începu să se laude cu bijuteriile ei, pe care şi le etala cu multă pricepere, obligând-o pe cealaltă să le admire. La sfârşit, Calpurnia îi zise:

— O, Cornelia, fiică a lui Scipio Africanul, fii bună şi arată-mi şi tu minunatele-ţi bijuterii… Cornelia făcu un semn unei sclave, care-i aduse pe Tiberius şi Caius.

— Iată, acestea sunt bijuteriile mele!

Cornelia şi-a îndrumat copiii şi după ce au îmbrăcat toga virilă. Câtă mândrie a simţit când Tiberius, încă adolescent, a participat eroic la cucerirea Cartaginei. Povestea tuturor faptele şi-l dădea mereu drept exemplu fratelui mai mic. Câţiva ani mai târziu, când, la numai

23 de ani, fiul ei a fost numit chestor, matroana a fost pe deplin fericită auzind vestea că prin vitejia lui a salvat întreaga armată a consulului Mancinus. La începutul anului următor, 615 a.u.c. Tiberius a fost ales tribun al poporului, funcţie pe care o dorea de mult.

Îndată, ajutat efectiv de mama sa, el a pregătit „Legea agrară”, care interzicea latifundiarilor să mai arendeze din ager publicus (pământul public) mai mult de 500 jugăre (126 ha), restul urmând să fie împărţit cetăţenilor săraci. Legea provocă un mare entuziasm şi ar fi fost cu siguranţă votată, dacă bogătașii nu ar fi corupt pe celălalt tribun, Octavius, care îi opune dreptul său de „veto”. Cornelia îşi încurajă fiul, care este ales tribun şi în anul următor, împreună cu un coleg cinstit. El propune din nou legea şi aceasta este gata să fie votată. Disperaţi, cei din ordinul senatorial, tocmesc ucigaşi care-l asasinează împreună cu mai mulţi partizani ai săi. Cornelia, zdrobită de durere, dar fără o lacrimă în ochi, asistă la funeraliile lui Tiberius unde pune pe fratele acestuia să jure că va răzbuna moartea lui şi îi va desăvârşi opera. Apoi merge în for unde vorbeşte mulţimii fluturând toga însângerată a lui Tiberius.

După mai puţin de un deceniu, Caius a îmbrăcat şi el toga virilă.

În anul 627 a.u.c. Fu numit chestor în Sardinia unde rămase trei ani şi se întoarse acoperit cu laude. La Roma, mereu sfătuit de mama sa, îmbunătăţeşte legea agrară a fratelui său şi face şi proiectul altora, ca legea frumentară (a hranei) sau înfiinţarea de colonii.

În 632 este ales în mod triumfal tribun al poporului.

Îndată făcu să se voteze legile sale, şi până la urmă, spre sfârşitul anului, şi legea agrară. Măsurile propuse de el, printre care şi aceea de a acorda cetăţenie romană tuturor locuitorilor italici, îi aduc mari duşmănii în rândul aristocraţiei. Aceasta corupe pe Livius Drusus, colegul lui Caius Gracchus, care opune dreptul de veto măsurilor propuse de el şi făcea să-i scadă drastic popularitatea.

Îl acuză că ar fi pus la cale moartea lui Scipio Aemilianus – intrat prin adopţie în familia mamei sale, cel care distrusese Cartagina – adversar politic. Mai mult, atunci când Caius propune înfiinţarea unei mari colonii romane acolo unde fusese Cartagina, îl acuză că vrea să ducă pe romani într-un loc blestemat şi propune înfiinţarea chiar în Italia a cinci colonii, deşi aici nu va mai exista pământ liber. Pentru a putea pune în aplicare legile sale, Caius Gracchus candidează şi în anul

următor la funcţia de tribun al poporului, dar nu mai este ales. Recurge atunci la violenţă, însă foarte puţini îl urmează. Acuzat de rebeliune împotriva statului, urmărit pentru a fi întemniţat, preferă să-şi dea singur moartea.

În furia lor, adversarii îi aruncă trupul în Tibru.

Îi declară numele blestemat, îi ucid 3.000 de partizani. Fără o lacrimă în ochi, prinsă într-o durere demnă, Cornelia elogiază memoria fiilor ei şi se luptă pentru reabilitarea lor. Şi aceasta se produse foarte curând. Cei care-i părăsiseră şi-au dat seama că fuseseră înşelaţi şi s-au întors cu recunoştinţă asupra memoriei lor. Alţi bărbaţi au luat asupra lor continuarea operei fraţilor Gracchi. Cornelia însă a părăsit Roma, retrăgându-se la o mică proprietate din apropierea capului Misenum, unde a trăit din amintirile ei. Era des vizitată de persoane ilustre, cărora le vorbea despre tatăl, despre soţul şi, mai ales, despre fiii ei., Ei au murit – le zicea ea – pentru o cauză sublimă, fericirea poporului roman”.

Într-o zi, prinţul Senatului a venit s-o anunţe că s-a hotărât încă în viaţă fiind să i se ridice o statuie. Ea s-a mirat: „Pentru ce? Eu nu am fost decât mama Gracchilor”. Monumentul s-a ridicat totuşi – ea nu s-a dus niciodată să-l vadă – la Porticul lui Mettelus, lângă Porticul Octaviei. Ea apare tânără, cu cei doi copii şi cu inscripţia simplă: „Cornelia, mama Gracchilor”.

XXII

Frământări lăuntrice:

Marius şi Sylla

Dar fraţii Gracchi nu au murit în zadar. Ei au trezit din amorţeală populaţia Romei. Treptat, treptat, au început să se formeze două partide: unul al optimaţilor, al aristocraţilor, latifundiarilor şi oamenilor lor, care aveau majoritatea senatorilor şi toată puterea, şi cel al popularilor, format din cavaleri, dar şi unii aristocraţi, mai luminaţi şi susţinuţi de cei săraci. La început optimaţii erau mult mai puternici, dar treptat forţele celor două partide au ajuns egale. Aceasta s-a datorat sprijinului tot mai mare pe care plebea îl dădea popularilor, creşterii averii şi puterii cavalerilor, dar şi faptului că mulţi înalţi funcţionari din rândul optimaţilor se compromiteau prin corupţie sau incapacitate. Aşa s-a întâmplat în războiul cu Jugurta. Jugurta era un nepot mai îndepărtat al lui Massinissa, regele Numidiei, care se făcuse cunoscut ajutându-i pe romani în războaiele lor când îşi făcuseră

legături printre aristocraţi. La moartea lui Micipso, fiul lui Massimissa (118 î.Hr.), Jugurta ucise pe unul dintre fiii acestuia şi-l alungă pe celălalt, punând mâna pe întregul regat al Numidiei. La plângerea vărului său Adherbal care se mai menţinea în cetatea Cirta, Senatul numi o comisie de 10 înalţi funcţionari care veni în Africa spre a cerceta situaţia. Dar Jugurta, care era acum foarte bogat, cumpără cu daruri mari membrii comisiei care îi dădură tot lui dreptate şi se întoarseră la Roma. Jugurta prinse curaj, asedie Cirta, a cucerit-o şi l-a asasinat şi pe celălalt văr al său. O a doua comisie, condusă de Marcus Aemilius Scaurus se lăsă şi ea cumpărată şi se întoarse fără niciun rezultat.

În faţa indignării publice, Senatul fu nevoit să declare război regelui numid. Consulul Calpurnius trecu marea în fruntea unei armate puternice şi reuşi să câştige câteva victorii.

În loc să-l urmărească pe Jugurta şi să-l zdrobească definitiv, consulul s-a lăsat şi el cumpărat de Jugurta şi a încheiat pace cu el, lăsându-i toate pământurile şi pedepsindu-l numai cu o mică amendă. Atâta laşitate stârni mânia popularilor, iar unul dintre fruntaşii lor, tribunul Memnius acuză în Adunarea poporului pe aristocraţii care vindeau interesele şi cinstea statului. El ceru darea în judecată a tuturor comisarilor trimişi în Numidia şi a consulului Calpurnius şi chemarea la Roma a lui Jugurta ca martor. Senatul fu nevoit să aprobe şi să deschidă procesul. Jugurta avu curajul să vie la Roma şi să ia parte la proces. De câte ori tribunul Memnius îi poruncea lui Jugurta să spună tot ce ştie, celălalt tribun, cumpărat de aristocraţi, îi interzicea să vorbească. Procesul a eşuat şi Jugurta a plecat nesupărat din oraş după ce asasinase şi o altă rudă a sa, ultimul pretendent la tronul Numidiei. Se zice că la ieşirea din Roma, Jugurta ar fi strigat: „Cetatea aceasta este de vânzare! Ce repede ar pieri dacă s-ar găsi cineva s-o cumpere!” Întors în Africa, numidul reîncepu războiul şi bătu armatele romane, care cerură armistiţiu şi li se puse condiţia ruşinoasă să se retragă în şase zile din Africa. Aceasta întrecu însă orice margine a răbdării poporului roman. La comanda armatei fu trecut consulul Metellus, tot un aristocrat, dar un om cinstit. El câştigă câteva victorii, însă, om foarte prudent, nu putu termina războiul înainte de sfârşitul anului său de consulat. El fu foarte mirat când un locotenent al său, Marius, care se distinsese în bătălii, veni şi-i ceru permisiunea de a merge la Roma pentru a candida la alegerile pentru consulat. La

început, Metellus râse de pretenţia ca un fiu de ţăran să ajungă la cea mai înaltă magistratură, dar cum acesta stăruia îi acordă concediul cerut, când credea că nu mai are timp să ajungă la Roma. Dar Marius a gonit pe apă şi pe uscat şi a sosit înainte de alegeri, punându-şi candidatura chiar în ajun.

În cuvântarea pe care o ţinu în for, Marius atacă pe aristocraţi, le arătă corupţia şi incapacitatea. Popularii văzură îndată în el pe şeful de care aveau nevoie şi-l sprijiniră făcând să fie ales consul în 107 î.Hr.

Îndată ales, el primi comanda armatei din Africa unde îl înlocui pe Metellus. Marius se dovedi un mare general. El zdrobi armatele lui Jugurta şi ale socrului acestuia, Bachus. Pe acesta din urmă îl sili să ceară pace, ţara lui, Mauretania, devenind un regat vasal Romei.

În ceea ce-l priveşte pe Jugurta, acesta fu luat prizonier, iar Numidia (o mare parte a Libiei de astăzi) fu transformată în provincie romană. Marius se întoarse în triumf la Roma.

Înaintea carului său venea în lanţuri Jugurta, care fu apoi azvârlit în închisoare şi lăsat să moară de foame (106 î.Hr.). El era acum în culmea gloriei şi pentru orice primejdie mai însemnată era chemat în fruntea armatei şi a statului. Aşa s-a întâmplat în faţa cimbrilor şi teutonilor. Erau două neamuri germanice, foarte războinice, care porniseră de la Marea Baltică spre Marea Mediterană distrugând şi jefuind totul în calea lor. Cimbrii care veneau înainte distruseseră trei armate romane şi trecuseră prin foc şi sabie o bună parte din Galia şi Spania şi acum se îndreptau spre Italia. Teutonii veneau şi ei, pe alt drum, dar cu aceeaşi violenţă, înfrângând şi ei trupele romane pe care le-au întâlnit. Pericolul era mare, şi în anul 104 Marius fu ales din nou consul, apoi, împotriva legilor şi obiceiurilor, partizanii săi, popularii, au făcut să fie reales de trei ori la rând în această înaltă funcţie. Marius nu s-a grăbit să pornească la luptă, ci s-a ocupat de reorganizarea armatei.

Încă din primul său consulat dăduse o lege prin care erau primiţi în legiuni şi cetăţenii săraci, fără pământ, urmând ca după 16 ani de serviciu să fie împroprietăriţi. Acum o puse în aplicare, ridică numărul soldaţilor unei legiuni la 6.000, împărţiţi în 10 cohorte a 600 de oameni, fiecare cu câte trei manipule a 200 de ostaşi. Soldaţii începeau acum să fie plătiţi, astfel încât ajungeau cu totul devotaţi generalului lor. Cu o asemenea armată, Marius a pornit spre nordul Italiei când situaţia începuse să fie gravă. Cimbrii şi teutonii, după ce

jefuiseră împreună se despărţiseră din nou şi se îndreptaseră pe drumuri diferite spre Italia. Marius ieşi mai întâi înaintea teutonilor, care veneau prin sudul Galiei şi tocmai trecuseră Ronul. Se apropie de ei, ajunse chiar la ciocniri, dar nu porunci o bătălie hotărâtoare până când ostaşii săi nu se obişnuiră cu înfăţişarea lor sălbatică, cu părul şi bărbile roşcate, cu coifurile de fier cu coarne, cu paloşele grele, cu strigătele lor înspăimântătoare. Lupta avu loc către sfârşitul anului 102 î.Hr., la Aquae Sextiae, unde romanii îşi făcuseră o tabără întărită, pe drumul pe care veneau barbarii. De trei ori încercară teutonii să o cucerească, dar de fiecare dată fură respinşi cu grele pierderi. Atunci se lipsiră, o ocoliră şi porniră mai departe spre Italia. Atât aştepta Marius, care ieşi cu trupele din tabără, le căzu în spate atunci când se aşteptau mai puţin şi-i nimici. O parte fură ucişi, o alta împreună cu femeile şi copiii fură vânduţi ca sclavi. Dar de-abia această victorie obţinută, şi Marius fu chemat în grabă din Galia, deoarece cimbrii trecuseră Alpii.

Într-adevăr, o armată romană îi aştepta la nord de aceşti munţi, dar comandantul ei, celălalt consul, Catulus, se retrase la sud, lăsându-le trecătorile libere. Apoi, ceru ajutor lui Marius, şi când cimbrii trecură şi ei în Galia Cisalpină, el se retrase la sud de Pad. O vreme cimbrii nu începură lupta, aşteptându-i şi pe teutoni, iar când aflară că aceia au fost distruşi Marius sosise cu trupele sale. Bătălia a avut loc la Vercellae în anul 101 î.Hr.

Încăierarea a fost sângeroasă şi dârză, barbarii înaintând ca o mare furioasă. Marius însă a făcut ca ei să aibă soarele în faţă fapt care le-a îngreuiat mişcarea, ca şi căldura cu care nu erau obişnuiţi. Ei mai aveau obiceiul de a se lega între ei cu lanţuri pentru a nu da înapoi, şi toate acestea i-au pierdut. Romanii au început să-i măcelărească şi să-i împingă spre propria lor tabără formată din care. După zdrobirea bărbaţilor, romanii trebuiră să lupte cu femeile şi copiii, care preferau să se lase ucişi decât să cadă în captivitate. Peste o sută de mii rămaseră pe câmpul de luptă şi vreo 60.000 fură prinşi şi vânduţi ca sclavi. Marius se întoarse la Roma unde fu primit cu mari onoruri şi serbări, fiind numit „cel de-al treilea întemeietor al Romei”. Popularii nu mai puteau de bucurie. Ei aranjară ca Marius să fie ales consul şi în anul 100 î.Hr., şi el făcu o serie de reforme în folosul săracilor şi veteranilor săi, din care se aplicară prea puţine. Câţiva fruntaşi ai popularilor profitară de faima generalului şi făcură o serie de

nelegiuiri, atacarea şi jefuirea unor aristocraţi, şi chiar uciderea unor magistraţi pentru a le lua locul. Se ajunse chiar la lupte de stradă şi la măceluri. Atunci Senatul l-a însărcinat chiar pe consul cu restabilirea ordinii. Marius era un cetăţean demn şi un om cinstit care suferea pentru faptul că partizanii săi făceau asemenea abuzuri şi le-a cerut să înceteze imediat. Cum ei nu au ascultat, Marius a folosit forţa publică şi i-a ucis pe cei care s-au împotrivit. Prin fapta lui, Marius a restabilit liniştea la Roma, dar a pierdut încrederea popularilor, fără să o câştige pe cea a aristocraţilor şi a Senatului. Dezamăgit, s-a exilat singur, plecând în Asia.

În urma plecării lui, ajunse în fruntea popularilor un om cinstit şi bun orator, Livius Drusus. Acesta reluă lupta pentru reformele propuse de Marius şi, în plus, ceru o lege prin care toţi oamenii liberi din Italia să capete dreptul de cetăţean roman.

Aristocraţii însă nici nu voiau să audă de aşa ceva. De aceea, organizară un complot, asasinară pe Livius Drusus şi puseră din nou mâna pe putere. Atunci însă italicii, care îşi puseseră multe speranţe în Livius Drusus, se răsculară împotriva Romei. Războiul acesta, care fu numit „războiul aliaţilor", fu la început în favoarea italicilor. Mai multe armate romane fură bătute, răscoala se întindea şi răsculaţii ameninţau să ataca chiar Roma. Nemaiavând ce face, Senatul se adresă iar lui Marius, care fu ales din nou consul şi chemat în fruntea armatei. Repede obţinu câteva victorii, dar concepţiile lui democratice îl îndemnau mai repede să se împace cu „aliaţii" decât să-i zdrobească. Numai că Senatul avusese grijă să-l numească drept legat (ajutor) pe Cornelius Sulla, care-l supraveghea cu atenţie. Marius trebui să continue lupta, dar o făcu fără nicio tragere de inimă, lungind războiul până îşi termină anul de consulat şi plecă din nou la moşia sa.

În fruntea armatei trecu Sulla, şi el bun militar, care îşi făcuse ucenicia sub Marius, om ambiţios şi susţinut de aristocraţie. El zdrobi repede oştirile italicilor şi puse astfel capăt războiului, fiind socotit învingător. Totuşi Senatul înţelese că nu este bine să-i aţâţe prea mult pe „aliaţi" de aceea le acordă cetăţenia romană, mai întâi la cei care nu se răsculaseră, după un an celor care depuseseră primii armele, apoi tuturor.

În anul 88 î.Hr., Lucius Cornelius Sulla fu ales consul.

În faţa acestei situaţii, popularii se răsculară şi începură lupte de stradă. Sulla nu putu să facă faţă cu gărzile şi trebui să fugă din oraş,

pentru a nu fi ucis, în tabăra sa din Campania. El se întoarse în fruntea celor şase legiuni, ocupă Roma înăbuşind în sânge răscoala. El proscrise 12 cetăţeni de vază dintre fruntaşii popularilor (dintre care, în lipsă, şi pe Marius) care urmau să fie ucişi şi averea lor confiscată în favoarea statului.

În anul 87 î.Hr. Fură aleşi consuli Eneius Octavianus, devotat Senatului, şi Lucius Cinna, din tabăra popularilor. Cum Cinna jură să nu întreprindă nimic împotriva măsurilor luate de Sulla la Roma, acesta, liniştit, primi din partea Senatului comanda supremă a armatei şi plecă în Asia. Acolo, încă din anul 89 î.Hr.

Începuse un greu război cu Mitridate. Acesta moştenise la vârsta de 11 ani un mic regat în nordul Anatoliei, regatul Pontului, dar bun general şi iscusit diplomat supusese aproape toate cetăţile greceşti de pe coasta Mării Negre şi cucerise mari teritorii la nordul ei, printre care şi Crimeea. Aliindu-se cu toţi duşmanii romanilor, năvălise în provincia Asia cucerind-o aproape toată şi atacând şi alte teritorii. Primele armate trimise de Roma fură bătute, peste 80.000 de cetăţeni romani care trăiau în Asia fură măcelăriţi şi armatele lui Mitridate trecură în Europa, în Grecia şi ocupară o mare parte din această ţară. Sulla se grăbi şi el să vie aici şi debarcă în Epir cu numai 30.000 de oameni. Inferioritatea numerică nu-l împiedică să lanseze ofensiva iar la Cheroneea avu loc o mare bătălie în care armata asiatică nu putu face faţă legiunilor şi fu înfrântă. Sulla ocupă după un asediu Atena şi Pireul, jefui Delfi şi Olimpia pentru a face rost de bani. Dar o nouă armată de 120.000 de asiatici debarcă în Grecia. Sulla făcu în aşa fel încât bătălia să se dea tot la Cheroneea, unde câştigă o nouă victorie. Mitridate, furios, începu să recruteze cu forţe ostaşi din Asia şi să impună cetăţile de acolo la mari biruri, încât locuitorii de acolo începeau să-i regrete pe publicanii romani. El strânse astfel 80.000 de oameni şi-i trimise cu un general al său în Grecia. Sulla le ieşi înainte pe câmpia de la Archomenos şi după o bătălie sângeroasă îi zdrobi şi pe aceştia alungând resturile armatei lui Mitridate din Grecia. Războiul se mută în Asia, dar regele Pontului ceru pace.

Sulla ar fi continuat războiul până la distrugerea lui Mitridate, care era încă destul de puternic, dar împrejurările de la Roma se schimbaseră şi-i făceau prezenţa necesară acolo. De aceea, în anul 84 î.Hr., se încheie tratatul de la Dardanos. Regele Pontului se angaja să restituie provincia Asia, să cedeze Romei toată flota şi să se plătească o

despăgubire de război de 3.000 de talanţi. Ce se întâmplase în aceşti ani la Roma? După plecarea lui Sulla, Cinna nu s-a ţinut de cuvânt şi, profitând de slăbiciunea lui Octavianus, a încercat să facă să se aprobe legile propuse altă dată de Marius. Dar Senatul şi aristocraţii nu admiseră încercarea şi Cinna trebui să fugă din oraş cu câţiva dintre partizanii lui. Atunci făcu apel la Marius, care se găsea în Africa, unde se ascunsese de frica persecuţiilor. Acesta, plin de dorinţa de a se răzbuna, veni în Italia cu 1.000 de mauri şi numizi şi aici mai înrolă 6.000 de sclavi cărora le dărui libertatea. Cu aceste forţe şi cu partizanii lui Cinna se îndreptă spre Roma şi bătu armata Senatului comandată de şovăielnicul Pompeius Strabo. Cinna promise că nu vor fi vărsări de sânge şi Roma îşi deschise porţile. Dar o dată Marius intrat în oraş dezordinile şi răzbunările se ţinură lanţ. Popularii organizară bande care ucideau şi jefuiau pe fruntaşii partidului optimaţilor. Se spune că aceştia erau pretutindeni şi era suficient ca Marius să nu salute sau să nu răspundă la salutul cuiva ca acela să fie imediat lichidat, încât până la urmă pieri şi cel de-al doilea consul, Octavius.

În anul următor, 86 î.Hr., Marius fu ales pentru a şaptea oară consul, ceea ce nu se mai întâmplase niciodată în istoria Romei. După şapte zile însă, tocmai când obţinuse de la Senatul înspăimântat ridicarea de la Sulla a comenzii armatei ce lupta împotriva lui Mitridate şi numirea lui, încetă din viaţă. Puterea rămase celuilalt consul, Cinna, alături de Sertorius, un alt partizan al lui Marius, care fu ales în locul lui. Până la urmă, Cinna se sătură şi el de crimele care tulburau oraşul şi luă măsuri împotriva unor partizani ai săi lichidând bandele.

În schimb căuta să se asigure de putere, alegându-se consul pentru încă doi ani şi nemaiconvocând nici Adunarea poporului. Senatorii şi ceilalţi fruntaşi ai aristocraţiei fugeau din Roma şi căutau să intre în legătură cu Sulla pentru a-l convinge să îndepărteze puterea popularilor.

Îndată ce a încheiat pacea cu Mitridate, Lucius Cornelius Sulla s-a pregătit de lupta împotriva popularilor odihnindu-şi şi reorganizându-şi legiunile în Peninsula Balcanică, strângând pe lângă el pe toţi nemulţumiţii fugiţi din Roma. Aflând de aceasta, popularii hotărâră să se apere. Cu toate că aveau de partea lor poporul şi pe italici, putând ridica până la 100.000 de ostaşi, nu aveau în fruntea lor oameni pricepuţi şi energici. De altfel şi Cinna fusese asasinat de un

adversar, iar fiul lui Marius era departe de a semăna tatălui său. Un tânăr ambiţios şi bogat, Cueius Pompeius începu să strângă pe socoteala sa o armată în Picanum, ajungând la vreo trei legiuni. El bătu, spre satisfacţia lui Sulla, o armată trimisă împotriva lui, şi-i înlesni înaintarea acestuia.

În curând, Sulla pătrunse în Latium, şi după o victorie împotriva popularilor ocupă Roma. Războiul civil nu se terminase încă, deoarece forţe ale popularilor şi italicilor mai rezistau în diverse părţi. Rând pe rând însă, Sulla, ajutat de locotenentul său Crassus, adăugându-li-se şi armata lui Pompeius, le sfărâmă pe toate. Tânărul Marius se sinucise, iar Sertorius, cu resturile popularilor, se refugie în Spania unde va mai continua războiul civil încă aproape un deceniu. Rămas singur stăpân în stat, Sulla instaură dictatura sa personală la Roma. El anulă legile date de populari şi impuse altele în folosul aristocraţiei. Dădu o nouă listă de proscripţii cu mult mai mare, după care au fost ucişi şi deposedaţi de avere 1600 de cavaleri şi chiar 40 de senatori învinuiţi de a fi ţinut cu Marius, pe lângă mii de săraci romani sau de italici. Dar, pe neaşteptate, după nici trei ani de dictatură, în 79

Î.Hr. Sulla se retrase de la conducere, lăsând puterea în mâna Senatului şi se duse în Campania, la o moşie a lui, unde trăi izolat şi liniştit încă un an de zile.

În 78 î.Hr. S-a stins din viaţă acolo. Fusese contemporan, câţiva ani, cu regele dacilor, Burebista. Puterea a rămas mai departe în mâna Senatului şi a aristocraţiei, care a folosit oamenii cu faimă în funcţiile importante şi în fruntea armatei. Totuşi, chiar unii dintre aceştia au înţeles că trebuie să mai schimbe rânduielile, pentru a evita reînceperea războiului civil. Astfel, în anul 70 î.Hr., cei doi consuli, Pompei şi Crassus au abolit legile impuse de Sulla, au redat drepturile italicilor şi privilegiile cavalerilor. Tot acestor generali nobili, Senatul le încredinţează comanda armatelor, în special în marile războaie purtate cu Mitridate.

În aceste războaie, ca şi în pacificarea Mării Mediterane de piraţi s-a remarcat în special Pompei, care s-a apucat să reorganizeze Orientul, înfiinţând noi provincii în teritoriile cucerite. Statul roman era tot mai întins şi mai puternic, şi din toate părţile mari bogăţii luau calea Romei. Dar liniştea care părea că s-a stabilit era numai aparentă, în Republică mocneau mari nemulţumiri, gata în orice moment să izbucnească.

XXIII

Spartacus

Fiecare nouă victorie, fiecare nouă ţară cucerită adusese romanilor mii şi mii de noi sclavi. Pe latifundiile (moşii întinse) aristocraţilor lucrau sclavi, nenumăraţi sclavi, în galeriile minelor se târau ciocănind cu târnăcoapele lor sclavi, la Roma şi în alte mari oraşe apăruseră ergoasterii (mari ateliere unde munceau sclavi), cei bogaţi îşi cumpărau sclavi medici, pedagogi, copişti, bibliotecari, bucătari, pictori sau sculptori. Viaţa sclavilor, a celor mai mulţi dintre ei, era foarte grea: puteau fi ucişi, vânduţi sau dăruiţi după bunul plac al stăpânului lor, legăturile dintre ei nu erau socotite legături de familie, munceau fără să primească nimic în schimbul muncii lor, fiind siliţi să lucreze prin bătaie. Situaţia lor se asemăna întru totul cu a animalelor, de aceea erau uneori şi numiţi „animale vorbitoare”. Unii sclavi, mai îndrăzneţi, când nu mai puteau răbda fugeau de la stăpânii lor, dar de cele mai multe ori erau prinşi uşor, îmbrăcămintea lor ca şi faptul că aveau arse pe trup cu fierul roşu numele stăpânului dându-i repede de gol. Aduşi înapoi de unde plecaseră erau ucişi în groaznice chinuri, pentru a-i băga în sperieţi pe ceilalţi sclavi. Răscoale mari era greu să se organizeze, între sclavi fiind multe deosebiri şi foarte puţină înţelegere. Unii erau „sclavi născuţi în casă”, adică copii, nepoţi, uneori chiar strănepoţi de sclavi, de mici fiind crescuţi într-o frică grozavă faţă de stăpân şi oamenii lui. Erau îndobitociţi de bătăi şi de muncă şi obişnuiţi să se supună la orice poruncă. Sclavii cei noi, proveniţi din prizonieri sau din prăzi erau duşi şi vânduţi ajungând cine ştie pe unde, întâlnindu-se la aceiaşi stăpâni oameni de neamuri diferite, care nu se înţelegeau între ei decât după ce învăţau limba latină, care aveau credinţe şi obiceiuri diferite şi care uneori se urau. Erau şi sclavi care trăiau mai bine, sclavi pricepuţi sau învăţaţi, care costaseră şi valorau mulţi bani şi care erau menajaţi pentru a nu se îmbolnăvi şi muri. Erau chiar unii pe care stăpânii îi foloseau ca vătafi şi supraveghetori care conduceau munca celorlalţi cu biciul în mână, care-i dispreţuiau pe cei mai mulţi şi erau urâţi de ei. De aceea răscoale nu prea izbucneau sau erau repede înăbuşite. Chiar cele două mari răscoale din Sicilia de la sfârşitul secolului II î.Hr., în care sclavii au reuşit să înfrângă legiunile romane şi să pună mâna pe putere, nu au avut un sfârşit fericit. Răsculaţii victorioşi nu au desfiinţat sclavia, ci au păstrat ca robi ai lor pe sclavii care nu se răsculaseră şi au înrobit pe unii oameni liberi,

şi-au ales regi şi generali. De aceea, atunci când legiunile romane s-au întors, ei n-au putut strânge forţe prea mari şi răscoalele au fost înăbuşite în sânge.

În secolul I î.Hr. A apărut o nouă categorie de sclavi, gladiatorii. Spectacolele de teatru nu mai plăceau romanilor, în schimb se înmulţiseră amfiteatrele în care se organizau jocuri, lupte între sclavi înarmaţi, între oameni şi fiare. Gladiatorii erau recrutaţi dintre sclavii cei mai voinici şi cei mai curajoşi.

În aparenţă duceau un trai mai bun decât ceilalţi sclavi: aveau dormitoare curate, aşternuturi moi, veşminte curate, hrană îmbelşugată – ca să aibă putere – ba unii primeau de la admiratorii lor şi podoabe.

În schimb, erau păziţi cu străşnicie, iar viaţa le era mereu în primejdie. Erau scoşi în arenă, trebuiau să se lupte cu îndârjire, chiar dacă luptau cu un frate al lor, căci publicul voia să vadă sânge şi nu-i lăsa până unul nu pierea. Rar de tot se îndurau spectatorii să ceară lăsarea în viaţă a unui învins, dar de cele mai multe ori şi cel iertat murea de pe urma rănilor căpătate. Ura şi revolta îşi făceau loc tot mai mult şi în rândul gladiatorilor, şi aceştia, spre deosebire de ceilalţi sclavi, erau neînfricaţi şi ştiau să se lupte. Cea mai mare şcoală de gladiatori era cea a lui Lentulus Batiatus de la Capua. Printre gladiatorii de aici se găsea şi Spartacus, un trac de neam nobil foarte voinic şi robust, frumos şi inteligent, priceput în luptă. Fusese la început mercenar în trupele auxiliare ale romanilor şi datorită vitejiei sale reuşise să câştige chiar un grad ofiţeresc. Când însă romanii au pornit o campanie împotriva tracilor, Spartacus a dezertat, a trecut la ai săi luptând acum împotriva oştirilor Romei. Din păcate, într-o bătălie, viteazul trac a căzut prizonier şi romanii l-au vândut ca sclav. A fost cumpărat de Lentulus Batiatus şi făcut gladiator. A apărut în multe spectacole şi vitejia şi forţa l-au făcut de zeci de ori învingător şi i-au câştigat admiraţia spectatorilor. Până la urmă, Lentulus Batiatus a renunţat să-l mai scoată în arenă, pentru a nu-i mai pune viaţa în primejdie, făcându-l instructor al gladiatorilor lui. Viaţa mai bună la care ajunsese nu i-a stins lui Spartacus dragostea de libertate, nici ura împotriva sclaviei şi a romanilor. De aceea în anul 74 î.Hr. A început să pregătească o conspiraţie a gladiatorilor cu scopul de a dezlănţui o mare răscoală a sclavilor. Foarte curând din conspiraţie au ajuns să facă parte 200 de gladiatori şi Spartacus căuta să-şi facă legături şi

între sclavii din afară. Din păcate un trădător a spus lui Lentulus Batiatus ce plănuieşte Spartacus şi astfel a hotărât să-i pună în fiare pe complotişti. Numai că aceştia nu s-au lăsat prinşi. Voinici, atletici, ei au spart uşile camerelor în care erau zăvorâţi, cu armele lor de luptă au ucis pe supraveghetorii care au încercat să li se împotrivească, au deschis porţile şi au străbătut repede oraşul, îndepărtându-se apoi în grabă de el. Profitând de zăpăceala produsă de evadare, şi alţi gladiatori, care nu făcuseră parte din conjuraţie, au reuşit să scape, unii luându-se după ceilalţi, alţii refugiindu-se prin satele din Campania sau ascunzându-se prin păduri. Spartacus i-a condus pe răsculaţi pe povârnişurile muntelui Vezuviu, vulcanul pe atunci liniştit, dar care avea să erupă cu atâta furie peste un veac şi jumătate. Acolo şi-a instalat o tabără şi a început să-şi organizeze oamenii. La început, autorităţile romane nu au dat mare atenţie răscoalei gladiatorilor. Văzând însă că tot mai mulţi sclavi fugiţi se refugiază în tabăra lui, ba şi oameni săraci, că ţăranii din Campania îl aprovizionau cu de toate, au dat ordin lui Caius Claudius Glabrus să-i atace. Acesta, cu o legiune întreagă şi cu trupe auxiliare, în total cu trei mii de ostaşi, se îndreptă spre Vezuviu, dar socoti că, în loc să-şi risipească forţele în căutarea inamicului, este mai bine să înconjoare muntele pe la poale, astfel încât răsculaţii să nu mai poată primi nici întărituri, nici alimente. El spera că până la urmă foamea îi va sili pe sclavi să se predea. Dar Spartacus înţelese planul lor şi trecu îndată la acţiune. El puse oamenii săi să taie tot felul de curpeni şi de viţe şi să le împletească în nişte funii groase şi rezistente.

Într-o noapte întunecoasă, funiile fură lăsate într-o prăpastie adâncă cu pereţii atât de abrupţi, încât niciun om n-ar fi putut coborî pe acolo; de aceea romanii nici nu puseseră străji acolo. Pe aceste funii se lăsară câteva sute de răsculaţi, cei care aveau arme şi, ajunşi jos, se rânduiră în tăcere. La un semnal al lui Spartacus, sclavii îi atacară pe romanii adormiţi de acolo de unde ei nici nu se aşteptau şi unde nici nu puseseră santinele. Din primele clipe fu un adevărat măcel până când strigătele celor ce erau ucişi treziră întreaga tabără. Soldaţii încercară să se organizeze şi să reziste dar nu ştiau în ce parte este duşmanul. Când se lămuriră că vine dinspre câmpie şi căutară să-i facă faţă – uneori omorându-se între ei – se năpustiră din sus şi ceilalţi răsculaţi cu bâte şi topoare. Prăpădul fu deplin. Când se lumină de zi, câmpul de luptă era plin de cadavre şi puţini romani reuşiseră să scape cu fuga.

Victoria aceasta îl făcu foarte puternic pe Spartacus. Mai întâi el căpăta un răgaz, în Campania nefiind atunci altă armată romană. Apoi, cu armele capturate putu înarma peste 3.000 de sclavi, iar vestea victoriei făcea ca mii de sclavi sau de săraci să vină la el. Spartacus îi organiză, după modelul armatei romane, în legiuni şi cohorte, începu să facă instrucţie cu ei, le puse comandanţi dintre cei mai viteji şi mai pricepuţi gladiatori, pe Crixos, Enomai, Castus, Gannicum şi alţii. Răscoala a început să se întindă şi în afara Campaniei, alţi sclavi fugeau de la stăpânii lor, aducând arme, alimente, bani; li se alăturau şi ţărani şi săraci din oraşe.

În câteva luni, Spartacus se găsea în fruntea unei armate de mai multe zeci de mii de oameni. Așa cum avea să scrie istoricul Plutarch, „acum Spartacus a devenit o forţă puternică şi ameninţătoare… Prin forţa şi calităţile sale intelectuale semăna mai mult cu un elin decât cu un barbar”. Roma s-a îngrijorat şi ea şi a trimis o nouă armată în Campania, având în frunte pe Publius Varinius. De astă dată lupta s-a desfăşurat în câmp deschis şi Spartacus şi-a putut arăta marile lui calităţi militare. Conducându-şi trupele ca un adevărat general, el a zdrobit armata pretorului, omorând o bună parte din oamenii acestuia şi capturând o mare cantitate de arme şi armuri.

În lunile următoare, Roma a trecut printr-o spaimă pe care n-o mai cunoscuse din zilele lui Hanibal. S-au mobilizat două armate puternice, care au fost instruite şi puse sub conducerea celor doi consuli şi au fost trimise apoi spre sud la începutul anului 72 î.Hr.

În vremea aceasta, în tabăra răsculaţilor apăruseră neînţelegeri. Spartacus înțelesese că, cu toate victoriile obţinute, cu tot numărul mare al sclavilor şi săracilor înarmaţi, Roma este încă foarte puternică şi nu va putea fi cucerită. De aceea, a făcut planul să-i ducă pe răsculaţi spre nord, să înfrângă toate armatele care-i vor sta în cale şi să iasă din Italia. Urma să ajungă în Peninsula Balcanică, să dezlănţuie o ridicare împotriva stăpânilor, să formeze un stat al sclavilor eliberaţi şi apoi să pornească un război împotriva Romei. La vestea aceasta, s-ar fi răsculat şi alte provincii şi republica sclavagistă ar fi fost nimicită. Dar nu toţi erau de părerea lui.

În oştirea răsculată erau şi mulţi ţărani săraci care veniseră aici numai cu gândul de a pune mâna pe ceva pământ, erau şi foarte mulţi copii de sclavi născuţi în Italia şi care nu mai aveau nicio altă patrie. Toţi aceştia nu voiau să plece nicăieri, ci să meargă asupra Romei s-o

cucerească şi să se facă stăpâni aici. Şi astfel, o armată de peste 20.000 de răsculaţi se desprinse de Spartacus şi, sub conducerea lui Crixos, coborî spre Apulia. Aflând prin iscoadele lor această situaţie, cei doi consuli se despărţiră plecând fiecare cu armata lui. Unul dintre ei porni spre sud-est, ajunse în Apulia şi se ciocni cu oştirea lui Crixos pe care o nimici, omorându-l şi pe acesta în luptă.

În schimb, celălalt consul, care porni spre vest, se întâlni chiar cu Spartacus. Lupta fu crâncenă, dar fostul gladiator, curajos şi priceput, bătu armata romană şi nu se mulţumi că o puse pe fugă, dar o urmări şi o ajunse în mai multe rânduri, provocându-i de fiecare dată noi pierderi, până când o nimici aproape complet. Victorios, Spartacus îşi urmă drumul spre nord. Guvernatorul Galiei Cisalpine, alarmat din vreme, îl aştepta la Mutina, pe fluviul Pad. Avea cu el legiunile din provincie, altele care îi fuseseră trimise în ajutor din Italia sau din Galia, ca şi numeroase trupe auxiliare. Dar Spartacus îl atacă plin de curaj şi reuşi să-i nimicească armata şi să ocupe oraşul Mutina. Toate drumurile şi trecătorile prin Munţii Alpi îi erau acum deschise. Dar Spartacus nu părăsi Italia, ci după ce rămase o vreme la Mutina îşi schimbă planul şi hotărî să se întoarcă spre sud. Este foarte greu de spus care au fost cauzele care l-au îndemnat spre această hotărâre. Poate că faptul că în Galia Cisalpină majoritatea locuitorilor erau mici proprietari de pământ, deci puţini favorabili răsculaţilor, iar numărul sclavilor destul de mic.

În al doilea rând, o serie de răsculaţi erau din Galia şi ei voiau s-o pornească spre nord-vest, spre patria lor, şi nu spre Peninsula Balcanică.

În sfârşit, mai era şi vestea că dinspre Macedonia venea în Italia o mare armată romană. Aşadar Spartacus a făcut un nou plan, şi anume să traverseze din nou Italia de la nord la sud şi apoi să treacă în Sicilia, unde mai avuseseră cu ani în urmă două mari răscoale ale sclavilor şi unde aceştia de-abia aşteptau să se ridice din nou. De aceea el se înţelese cu piraţii cilicieni – ba le dăduse şi bani, să-l aştepte în sudul Italiei cu corăbiile lor şi să-i treacă armata în insulă. Odată aceasta realizată, ar fi pus stăpânire pe Sicilia şi ar fi avut o bază a sa de unde putea lupta cu succes împotriva Romei. Porni deci spre sud, dar nici acum cu armata întreagă, o parte din răsculaţi părăsindu-l şi fiind apoi distruşi de romani.

Împotriva lui, Senatul trimise o armată puternică în frunte cu

ambii consuli. Aceştia l-au aşteptat în centrul Italiei, la Picenum, într-o regiune deluroasă. Bătălia a fost crâncenă, dar din nou victoria a fost a lui Spartacus, legiunile au fost împrăştiate şi puse pe fugă, cu consuli cu tot, după ce mii de morţi au rămas pe câmpul de luptă. Sute de sclavi din Picenum şi din Saumpium au fugit de la stăpânii lor, refăcând rândurile răsculaţilor. Spartacus a ajuns acum în fruntea unei armate de 60.000 de oameni. Capitala era acum îngrozită, ca în timpul lui Hanibal. Senatul l-a investit cu puteri excepţionale pe pretorul Marcus Licinius Crassus, fost ajutor al lui Sulla. Acesta, pe lângă trupele sale, a făcut noi recrutări şi a adunat şi resturile oştirilor înfrânte. Primul lucru pe care l-a făcut a fost disciplinarea soldaţilor prin mijloace foarte aspre. Astfel, o unitate militară care părăsise câmpul fără luptă a fost decimată, adică fiecare al zecelea ostaş a fost ucis în faţa celorlalţi. El luă, de asemenea, măsuri pentru refacerea întăriturilor Romei, de mult lăsate în părăsire, ca fiind inutile, şi rechemă, cu armatele comandate de ei, pe Pompei din Spania şi pe Lucullus din Tracia. Dar Spartacus nu s-a îndreptat nici acum spre Roma, ci şi-a urmat planul coborând spre sudul Italiei. Crassus cu armata sa îl urmări îndeaproape, dar – după câteva mici insuccese – fără să aibă curajul să-l mai atace. Răsculaţii au ajuns astfel la Brutium, stabilindu-şi tabăra pe ţărmul mării. Dar piraţii din Cilicia nu s-au ţinut de cuvânt şi nu au venit cu vasele lor. După câteva zile de aşteptare au încercat să treacă câteva sute de oameni cu nişte plute făcute de ei, dar fără niciun succes. Deşi strâmtoarea nu era prea largă, unele plute nu reuşiră s-o străbată, iar celelalte nu putură acosta, pentru că guvernatorul Siciliei, Verres, fortificase bine coasta în partea aceea. Aceste încercări nu avură altă urmare decât pieirea în mare a răsculaţilor trimişi. Crassus profitase de timpul acesta şi de poziţia favorabilă în care se găsea. El poruncise soldaţilor săi şi miilor de oameni pe care îi rechiziţionase să sape un şanţ adânc şi un val înalt de pământ de la un ţărm la altul. Răsculaţii se găseau astfel prinşi în mica peninsulă în care se găsea tabăra lor, fiind astfel izolaţi de restul Italiei şi al lumii. Ca să iasă din această cursă părea imposibil, întăriturile romane, apărate de oşteni pricepuţi, fiind de necucerit, astfel încât Crassus se gândea să-i lase pe sclavi să moară de foame. Dar Spartacus nu s-a descurajat aşa uşor. El a pus mii din oameni să taie crengi din pădure, să facă mănunchiuri bine legate, pe care să le aibă gata, iar alții să pregătească coşuri cu pământ şi pietre.

Într-o noapte vijelioasă de iarnă, el ordonă oamenilor săi să astupe o mică parte din şanţ (vreo sută de metri) cu pământ şi crengi. Pe acest pod şi-a trecut armata sa, măcelărind străjile romane din acea parte, şi, până să prindă Crassus de veste, răsculaţii ieşiseră din încercuire şi se îndepărtaseră spre nord. Romanii se temeau că se vor îndrepta spre Roma, dar Spartacus îşi făurise un nou plan. El voia să traverseze rapid peninsula până la Marea Adriatică, să ocupe prin surprindere marele port Brundisium, să pună mâna pe corăbiile de acolo şi să treacă cu armata sa în Peninsula Balcanică.

Îndată ce şi-a făcut cunoscut planul, au început frământările, unii nevoind să-l urmeze. Aceasta l-a făcut pe Spartacus să piardă un timp preţios, şi până la urmă, doi comandanţi de vază ai oştirii sale, Gannicum şi Castus, se despărţiră de el urmaţi de mai bine de o treime din oameni. Crassus atât aştepta. A atacat mai întâi detaşamentul care se rupsese din armata răsculaţilor, l-a înconjurat şi l-a nimicit, omorând în luptă 12.000 de sclavi şi împrăştiindu-i pe ceilalţi. Apoi, a pornit în grabă pe urmele lui Spartacus, ajungându-l în Apulia când acesta se apropia de Brundisium, în anul 71 î.Hr. Toată lumea înţelegea că va avea loc bătălia hotărâtoare.

Înainte de luptă i se aduse lui Spartacus calul, dar el îl străpunse cu sabia, spunând că în caz de victorie va găsi mulţi cai buni, iar în caz de înfrângere nu mai are nevoie de niciun cal. Cu sabia în mână, Spartacus se avântă în rândurile duşmanilor, încercând să ajungă până la Crassus. El omorî mulţi duşmani în luptă, printre care şi doi centurioni, dar până la urmă fu rănit în coapsă de o lance. Continuă să se lupte, chiar şi după ce căzuse, până când fu ucis. Moartea lui fu semnalul înfrângerii, răsculaţii încetând să mai reziste, cei care nu fuseseră măcelăriţi sau nu reuşiseră să fugă se predară. Cu sclavii prizonieri, răfuiala a fost imediată şi foarte sângeroasă. Şase mii dintre ei au fost răstigniţi, pe drumul care ducea de la Roma la Capua (via Appia), alţii au fost ucişi pe loc, iar alţii au fost trimişi la cele mai grele munci, mai ales în mine. Totuşi, în Italia, mai ales prin munţi, au mai rămas unele detaşamente de răsculaţi, care n-au fost stârpite decât după un deceniu. Cruzimea înăbuşirii răscoalei a făcut ca mulţi ani sclavii să nu mai îndrăznească să se răscoale, dar răscoala i-a înspăimântat şi pe stăpâni. Unii dintre aceştia au început să schimbe situaţia sclavilor lor, să le dea voie să aibă o familie şi să oprească câte ceva din ceea ce produceau. Dar va mai trece multă vreme, secole

întregi, până când sclavia va dispărea.

XXIV

Cicero şi Cezar

După marile sale succese din Orient şi lărgirea cu atâtea provincii bogate a hotarelor republicii, Pompei era adevăratul stăpân al statului. Dar simpatia de care se bucura nu putea dura prea mult. Era un om prea mândru ca să ştie să-şi facă mulţi prieteni, cinstiţi şi niciodată de acord cu faptele aristocraţilor, principalii lui sprijinitori, fiind nevoit să ia uneori numeroase măsuri în folosul poporului prin discursuri meşteşugite, aşa că măsurile lui supărau doar pe unii, fără ca ceilalţi să le înţeleagă. Pompei considera că succesele sale militare şi onestitatea lui îi sunt suficiente să se menţină la putere, şi adevărul este că majoritatea celor bogaţi susţineau necesitatea unui braţ puternic susţinut de armată care să menţină ordinea statului roman. Erau însă şi oameni, chiar în rândurile aristocraţiei, care nu acceptau dictatura, care doreau menţinerea republicii cu instituţiile şi tradiţiile ei. Aşa era Cato cel Tânăr, nepotul vestitului Cenzor, care se ridica împotriva moravurilor uşoare, a risipirii banilor publici, dar nu avea darul să-şi atragă partizani, nici ştiinţa de a-i organiza, nici energia de a lupta. Un altul era Crassus, bogat şi cunoscut ca cel ce înăbuşise răscoala sclavilor condusă de Spartacus, ambiţios, el îl ura pe Pompei şi era împotriva lui din invidie, fiind gata să se unească cu oricine pentru a lua locul acestuia sau măcar pentru a căpăta comanda unei expediţii împotriva efortului care i-ar fi sporit, în cazul victoriei, imensele averi şi faima. Cel care a devenit celebru a fost însă Marcus Tullius Cicero. El era un bonno novus provenit dintr-o familie mai modestă. Avea un talent oratoric nemaipomenit, pe care şi-l cultivase cu grijă, făcându-şi o frumoasă cultură filosofică. Ca om cinstit detesta viaţa şi faptele aristocraţilor, dar se temea şi de lupta celor săraci, încercând să se sprijine pe tagma cavalerilor care începuseră să se îmbogăţească. Nu era nici el un bun organizator, nu ştia să-şi atragă partizani, să-şi formeze o grupare. Cu toate acestea, prin darul său oratoric, a contribuit de multe ori la instaurarea dreptăţii, ba chiar a ajuns să salveze republica.

Încă din timpul dictaturii lui Sulla, el se ridicase împotriva puterii acestuia, a oamenilor lui, a incorectitudinii acestora, şi mai ales împotriva proscripţiilor. Astfel, în vestitul proces împotriva lui Neres, care fusese proconsul (guvernator) al Siciliei şi jefuise grozav pe

locuitorii acestei regiuni administrative, a reuşit prin cuvântări celebre (verrinele) să facă să fie condamnat. La jumătatea deceniului al treilea se ivise un nou doritor al puterii, mai primejdios decât toţi, Lucius Sergius Catilina. Acesta făcea parte dintr-o veche şi strălucită familie patriciană, era inteligent şi avea o robusteţe de fier. Era însă vicios, lacom, lipsit de scrupule.

În timpul proscripţiilor lui Sulla, ucisese pe cumnatul, pe soţia şi pe fiul său şi despuiase cumplit provincia Africa în timpul în care îi fusese proprietar. Supărat că fusese şters de pe listele pentru consulat din anul 65 î.Hr., Catilina hotărî să se răzbune şi începu să strângă în jurul lui, prin daruri şi promisiuni, tineri ruinaţi, veterani nemulţumiţi, datornici care nu puteau plăti, răufăcători, pregătind un complot pentru a pune mâna pe Roma. Senatul bănuia ceva, dar se ferea să ia măsuri pe faţă, întrucât Catilina lăsase să se înţeleagă că ar fi sprijinit de Cezar şi de Crassus, de care toată lumea se temea.

În anul 62 î.Hr.

Încordarea se mări, Catilina candidă din nou la consulat fiind hotărât să ajungă la putere cu orice preţ, chiar prin mijlocirea răscoalei.

Începu să-şi facă depozite de arme în diferite locuri, veteranii se înarmau, iar flota de la Ostia era gata de revoltă. Aristocraţia îngrozită, neavând curajul să i se opună pe faţă, l-a propus consul pe Cicero.

În ziua alegerii, Cicero, care prezida întrunirea, era înarmat pe sub togă şi distribuise armata prin templele vecine, păstrându-şi pentru apărarea propriei persoane ordinul ecvestru (al cavalerilor). Catilina n-a fost ales. Furios, îşi trimise emisarii să răscoale Italia, în timp ce el uneltea în linişte în forul roman.

Într-o zi, în plin senat, Cicero i se adresă direct, ţinând o celebră cuvântare, prima dintr-o serie care va fi numită „catilinarele", Până când, Catilina, vei abuza tu de răbdarea noastră? Cât timp vom servi noi jucărie a furiei tale? Care va fi sfârşitul acestei îndrăzneli neruşinate? Cum? Nici garda care veghează noaptea pe muntele Palatin, nici străjile orânduite prin cetate, nici frica poporului, nici îngrămădirea tuturor bunilor cetăţeni, nici acest loc întărit unde am convocat senatul, nici prezenţa acestor magistraţi, nici privirile lor îndreptate asupra ta, nimic nu te-a putut mişca? Nu simţi că ale tale comploturi sunt descoperite? Nu vezi cum conjuraţia ta, aflată de o mulţime de lume, e înlănţuită din toate părţile? Crezi că nimeni dintre

noi nu ştie ce ai făcut tu în noaptea trecută şi cea precedentă, unde ai fost şi ce oameni ai adunat, ce fapte ai pus la cale? O, timpuri! O, moravuri! Senatul o ştie, consulatul o vede, şi Catilina trăieşte încă! Trăieşte! Ce zic? El vine în Senat, ia parte la dezbaterile noastre şi ocheşte pe acei dintre noi pe care îi hotărăşte morţii…” Mult timp a vorbit astfel Cicero, fără ca nimeni, nici măcar Catilina să încerce să-l oprească. El a înţeles că strălucitul orator a trezit indignarea şi curajul printre locuitorii Romei şi că el nu mai poate rămâne aici. De aceea, după ce a stabilit cu oamenii lui ce au de făcut, chiar în noaptea următoare a fugit în Etruria, unde a început să concentreze forţe. Cicero continua însă lupta, pronunţa alte discursuri în care demasca pe complicii lui, obţine din partea Senatului condamnarea şi executarea lui. Obţine, de asemenea, să i se pună la dispoziţie o armată cu care porni peste câteva luni spre Etruria. La auzul a ceea ce se petrecuse la Roma şi a apropierii armatei consulare, cea mai mare parte a partizanilor îl părăsiseră pe Catilina, care rămăsese doar cu 4.000 de oameni, cei mai hotărâţi şi cei mai viteji. Bătălia a avut loc la Pistonae şi a fost crâncenă: niciunul dintre răzvrătiţi nu fugi şi nu ceru iertare. Cadavrul lui Catilina a fost găsit în mijlocul unui morman de leşuri. Cicero era foarte mândru de fapta sa şi Senatul, care se simţea din nou puternic, îl proclamă salvator al patriei. Câteva luni mai târziu, către sfârşitul anului 62 î.Hr., se întoarse şi Pompei din Asia, după mari victorii, încărcat de glorie și de bani. Sigur că la Roma va primi imediat puterea, debarcă la Brundisium și-și trimise imediat ostașii la vatră cu mari promisiuni, și veni sigur în oraș. Venind la Roma, Pompei ceru să i se acorde triumful, să se aprobe toate măsurile pe care le luase el în Asia şi să fie împroprietăriţi toţi veteranii. Senatul, sfătuit de Cicero, îi îngădui numai triumful, și Pompei fu sărbătorit cu multă strălucire.

În ceea ce priveşte activitatea din Asia, Senatul adoptă părerea lui Cato, un alt fruntaş aristocrat, să se formeze o comisie care să o cerceteze, iar cât despre veterani, legea propusă de tribunul Flaviu pentru împroprietărire să fie adoptată. Regretând că şi-a concediat legiunile, negăsind nicăieri sprijin, Pompei s-a retras în viaţa civilă, supravegheat cu atenţie de oamenii lui Cicero. Senatul îşi vedea puterea restabilită şi nu-l mai speria nemulţumirea popularilor pe care îi vedea fără un conducător. Curând însă Caius Iulius Cezar avea să răstoarne toate planurile Senatului şi aristocraţiei conservatoare.

Cine era acest om despre care avea să se vorbească atât de mult

în istorie? Făcea parte dintr-o familie veche aristocratică, din ginta Iulia, pretinzând că se trage din Iulius, fiul lui Eneas. Avea o inteligenţă sclipitoare, şi învăţând cu cei mai buni oratori şi filosofi îşi făcuse o frumoasă cultură: era un talentat scriitor şi istoric, un strălucit orator. Era însă un risipitor, îi plăcea să fie adorat de popor, şi mai ales era deosebit de ambiţios. Se povesteşte că, odată, pe când călătorea în munţii Alpi, cu nişte prieteni, a văzut un sătuc nenorocit, cocoţat pe nişte culmi, şi a exclamat: „Aş vrea să fiu cel dintâi aici, decât al doilea în Roma”. Când a împlinit 33 de ani, la felicitările celor apropiaţi a răspuns cu hohote de plâns: „La vârsta asta Alexandru Macedon cucerise Roma şi eu n-am făcut încă nimic”. Pentru a-şi atrage popularitatea dăduse strălucite jocuri şi împărţise alimente sărăcimii din Roma până când îşi risipise întreaga moştenire părintească. Era gata să fie arestat pentru datorii, dar Crassus a garantat pentru el, salvându-l şi obţinându-i totodată funcţia de guvernator (Propraetor) în Spania, unde a avut ocazia să-şi arate priceperea sa militară şi să-şi refacă starea materială. La începutul anului 60 î.Hr., când Cezar, terminându-şi magistratura, s-a întors la Roma găsind un Senat puternic, influenţat de Cicero şi de Cato şi sprijinit de aristocraţie, Pompei şi Crassus, nemulţumiţi şi retraşi. Repede a înţeles cum stau lucrurile. Cu Crassus era în bune relaţii, acesta aşteptând de la Cezar recunoştinţă pentru ajutorul pe care i-l dăduse. A reuşit să se apropie şi de Pompei, măgulindu-l, făcându-i promisiuni, convingându-l că îl va asculta. I-a fost mai greu să-i apropie pe cei doi, să-i facă să uite vechea lor rivalitate. Până la urmă a reuşit, şi în acelaşi an, 60 î.Hr., s-a constituit primul triumvirat. Era o alianţă particulară între cei trei bărbaţi care îşi promiteau sprijin reciproc pentru a pune mâna pe putere. Pompei aducea cu el gloria militară şi sutele de veterani răspândiţi în toată Italia, Crassus marea lui avere, iar Cezar popularitatea în rândul locuitorilor Romei.

În aceste condiţii, nu fu pentru triumviri nicio greutate ca în anul următor, 59 î.Hr., să fie ales consul Cezar, iar Senatul nu putu să impună ca al doilea consul decât pe tribunul Bibulus, care nu îndrăznea să se opună primului.

Îndată ce intră în funcţie, Cezar propuse o lege agrară prin care se prevedea să se împartă celor săraci, şi în primul rând veteranilor lui Pompei, pământurile statului din Italia, iar celor trei copii pământurile din Campania.

În cazul în care nu vor fi de-ajuns, statul urma să cumpere pământ cu uriaşele averi aduse de Pompei din Orient. Cu toată opoziţia Senatului, legea fu votată de Adunarea poporului, sporind popularitatea triumvirilor. Tot printr-un plebiscit au fost întărite şi actele lui Pompei în Asia, şi chiar se dădu o lege prin care erau pedepsite fraudele şi nelegiuirile în administrarea provinciilor. Aristocraţia se pregătea de contraofensivă în anul următor, după ce Cezar îşi va termina consulatul. Spera că triumviratul se va destrăma, iar Senatul se pregătea să-i numească pe triumviri guvernatori în câte o provincie îndepărtată şi săracă. Dar Cezar veghea.

Încă din timpul consulatului său, Adunarea poporului îi încredinţă pentru următorii cinci ani guvernarea Iliriei, Galiei Cisalpine şi Galiei Narbonensis, cu trei legiuni, lui Pompei, Hispania, iar lui Crassus, Sicilia. Cezar se gândise şi la duşmani, care nu trebuiau să rămână în Roma în lipsa lor. Pe Cicero îl învinui de acuzarea şi omorârea unor cetăţeni romani folosind probe neconcludente de complicitate cu Catilina. Cicero îşi dădu seama de ceea ce îl poate aştepta din partea poporului şi fugi, exilându-se. Lui Cato, care nu putea fi acuzat pentru nimic, poporul îi ordonă ca în fruntea unei armate să transforme insula Cypru în provincie romană şi să nu se întoarcă la Roma fără tezaurele lui Ptolemeu, regele Egiptului. Speranţele în destrămarea triumviratului fură şi ele înşelate. Cei trei triumviri se întâlniră şi reînnoiră alianţa, iar Cezar, deşi cu şase ani mai tânăr decât Pompei, îi dădu acestuia pe fiica sa de soţie. Când anul de consulat luă sfârşit, cei trei plecară în provincii, lăsând în Roma oameni devotaţi care să supravegheze Senatul.

XXV

Alea iacta est

Steaua lui Cezar începuse să urce pe cerul istoriei, dar mai avea mult până la culme. Prima mare ispravă fu cucerirea Galiei. Galii, din neamul celţilor, locuiau un pământ întins cuprins între Munţii Pirinei, Oceanul Atlantic, Marea Manecii, fluviul Rin, fluviul Pad şi Marea Mediterană. Romanii stăpâneau o parte din pământul galilor: pe cele de la sud de Alpi unde fondaseră provincia Galia Cisalpină şi pe cele de pe cursul inferior al Ronului şi pe malurile Mediteranei unde organizaseră provincia Galia Narbonensis. Pe acestea Cezar le luă ca bază de plecare în războiul său. Restul Galiei, întins şi bogat, se împărţea în trei părţi: Aquitania, între Pirinei şi Garona, Celtică, de la

Garona până la Sena, şi Belgica, de la Sena la Rin. Aici trăiau numeroase triburi de oameni războinici şi viteji, care începuseră să cultive pământul, dar mai ales erau luptători şi păstori.

Începuseră să se ridice şi locuri întărite ce aveau în fruntea lor o nobilime militară, dar şi o preoţime puternică, druizii. Galii erau dezbinaţi şi se luptau între ei. Astfel, tocmai când Cezar se gândea cum să intre cu armatele sale în Galia, sequanii, care se războiau cu eduii, chemară în ajutor pe Ariovist, puternicul conducător al triburilor suevilor din Germania. La rândul lor, eduii cerură sprijinul romanilor şi astfel Cezar pătrunse în Galia la chemarea unor gali pentru a-i alunga de aici pe germani. Mai întâi avu de luptat cu helveţii care voiau să-şi părăsească ţara ameninţată de germani şi să se mute într-una mai bogată pe ţărmul Atlanticului. Cezar nu le promise să treacă prin provincia romană şi, când ei se aliară cu sequanii şi luară un drum mai pe la nord, el îi ajunse în ţara eduilor unde îi înfrânse numai cu cinci legiuni, obligând rămăşiţele acestui popor să se întoarcă în ţara sa. Rămânea acum lupta cu Ariovist, comandant sălbatic, ai cărui 150.000 de soldaţi nu mai dormiseră de 14 ani sub acoperiş. Cezar nu primi încercările acestuia de a se înţelege şi porni la atac. El ocupă Vesantia, care domina zona înconjurătoare, şi în septembrie dădu lupta hotărâtoare cu germanii, de cinci ori mai numeroşi. Planul a fost atât de bine conceput încât germanii care nu cunoşteau tactica romană au fost zdrobiţi, zeci de mii căzând pe câmpul de luptă, alte mii fiind luaţi prizonieri şi vânduţi ca sclavi, iar Ariovist, cu câţiva soldaţi, de-abia reuşind să treacă Rinul. Victoria aceasta l-a făcut pe Cezar vestit în toată lumea, eduii i-au devenit aliaţi credincioşi, iar celelalte triburi din Galia centrală s-au supus Romei. Venea acum rândul părţii de nord-vest a Galiei, dar belgii, care se aşteptau la aceasta, începură să se pregătească, aducând încă din timpul iernii o armată de 300.000 de oameni. La rândul lui, Cezar mai aduse două legiuni din Galia Cisalpină, atrase de partea lui pe remi şi, ajutat de aceştia şi de Divitiac, regele eduilor, în primăvară porni spre nord. El se întări bine într-un castru din apropiere de Reims şi aşteptă până ce triburile din faţa sa începură să se dezbine şi coaliţia să se destrame. De-abia atunci îi atacă cu putere pe duşmanii cei mai înverşunaţi care rămăseseră împreună şi îi zdrobi cu totul pe Valea Sambrei. Cezar însuşi se aruncă în fruntea romanilor şi aliaţilor, şi din cei 60.000 de luptători duşmani nu scăpară decât 500. Pe când Cezar cucerea Belgica, tânărul Crassus, legatul său,

ocupă fără să întâmpine o prea îndârjită împotrivire tot teritoriul de la sud de Loara. Părea că marea Galie este în mâinile romanilor. Cezar lăsă aici şapte legiuni, iar cu cea de-a opta îşi deschise drum prin Elveţia şi prin Alpi, întorcându-se în Galia Cisalpină, spre a fi mai aproape de Roma. Curând însă a trebuit să se întoarcă în Galia pentru că se ridicaseră la luptă veneţii, cel mai puternic popor din Peninsula Armoricană (Bretania), care cunoştea şi navigaţia şi avea şi o mulţime de corăbii.

În timp ce legaţii lui ţineau în frâu pe belgi şi ocupau teritoriul de pe malul Mânecii, Cezar atacă puternic pe veneţi, atât pe uscat, cât şi pe apă.

În această primă bătălie navală dată în Oceanul Atlantic, Cezar câştigă o victorie deplină numai pentru că instală la vasele sale nişte prăjini lungi care aveau la vârf un fel de coase ascuţite care tăiau frânghiile corăbiilor duşmane punându-le în imposibilitatea de a se mişca.

În timp ce alte trupe îi băteau pe veneţi pe uscat, Crassus cel Tânăr îşi purta cele două legiuni până la Pirinei. Din nou Cezar plecă în Italia, dar trebui să se întoarcă chiar în timpul iernii pentru că hoarde mari de germani trecuseră Rinul şi încercau să-i răscoale pe gali. Concentrându-şi toate forţele şi purtând războiul cu multă pricepere, Cezar înghesui toată această gloată de oameni în limba de pământ de la confluenţa Rinului şi Meuzei şi o zdrobi cu desăvârşire, măcelărind mii de oameni şi vânzând ca sclavi la Roma alte mii. Mai mult, pentru ca galii să nu mai aştepte ajutoare de la vecini, făcu un pod peste Rin, intră în lumea germană pe care o prădă groaznic timp de 18 zile. Apoi făcu două expediţii în Bretania, zdrobi cetele de bretani, ajunse până la gura Tamisei obligându-i să ceară pace, să dea ostatici şi să plătească tribut. De-abia acum Cezar socoti că se poate întoarce în Italia. Răgazul nu fu însă lung nici de astă dată.

Încă înainte de plecarea lui, galii, care nu puteau să uite libertatea pierdută, urziră un mare complot şi odată cu absenţa lui se răsculară toate triburile din Galia, care îl recunoscură ca şef pe viteazul şi priceputul Vercingétorix din neamul arvenilor. Legaţii lui Cezar luptau cu disperare, dar au fost repede despărţiţi între ei şi cuceriţi. Auzind toate acestea, Cezar veni din nou în Galia, organiză provincia romană Narbonensis, apoi luă trupe şi de acolo, intră în ţara arvenilor pe care o prădă groaznic. După aceea se îndreptă spre nord şi asedie

Genabum, cetatea care dăduse semnalul răscoalei şi o cuceri. Atunci, Vercingétorix puse să se devasteze totul în faţa romanilor. Cezar înaintă totuşi, înconjură Avascium şi îl cuceri după un asediu îndelungat. Din cei 40.000 de apărători numai 800 au scăpat.

În primăvara următoare, se dădu o bătălie crâncenă lângă Gergovia, unde numai eroismul legiunii a X-a scăpa armata romană de la o pieire sigură. Cezar părăsi asediul acestei cetăţi când auzi că legatul său Sabienus, după ce câştigase o victorie în nord, era în primejdie de a fi capturat cu trei legiuni. El ocoli cu iscusinţă o armată de 100.000 de ostaşi, mărşăluind spre Sabienus, se despresură şi-şi uni legiunile cu ale lui. Cu forţe unite se întoarseră împotriva galilor, îi bătură şi-l siliră pe Vercingétorix să se închidă în cetatea cu 80.000 de pedeştri şi 10.000 de călăreţi. Deşi Cezar nu avea trupe mai numeroase, înconjură Alesia şi începu să ridice fortificaţii de jur-împrejurul ei. Dar la chemarea lui Vercingétorix o armată imensă de 250.000 de gali din toate triburile îi sări în ajutor şi veni la Alesia. Romanii erau şi acum înconjuraţi, dar Cezar nu se descurajă, ci porunci să se ridice un al doilea rând de întărituri spre noii duşmani, tabăra lui căpătând aspectul unui inel. Ostaşii lui Cezar rezistară cu îndârjire, cu pricepere şi cu multă disciplină atât atacurilor dinăuntru, cât şi celor din afară, care de altfel se dădeau mai mult cu furie decât cu iscusinţă. Când duşmanii începură să slăbească rezistenţa şi să se dezbine, pierderile lor sporiră. Romanii au trecut pe neaşteptate la atac, care se transformă într-un măcel groaznic.

Îngroziţi, mii de gali fugiră înainte de a fi intrat în luptă şi planul lui Cezar se risipi ca un fum. Când văzu aceasta, Vercingétorix îşi dădu seama că totul este pierdut şi se predă romanilor. Cezar îi făcu mari făgăduieli, dar era prea deştept ca să nu înţeleagă că un Vercingétorix liber îl va face să nu fie niciodată sigur de Galia. De aceea îl închise şi după şase ani îl execută. Legaţii lui Cezar mai luptară o vreme cu unele neamuri până le supuseră, dar soarta Galiei se hotărâse la

Alesia. Deveni astfel cea mai bogată provincie, şi Cezar începu administrarea înţeleaptă care, continuată de cei care au venit după el, duse repede la romanizarea ei. Cucerirea Galiei făcu să crească faima lui Cezar, care ajunse să fie socotit cel mai mare general al vremii, şi sporiră credinţa şi devotamentul ostaşilor săi. Prada uriaşă spori mult averea lui Cezar, deşi el făcu parte din ea legiunilor sale, dar sărăcimii din Roma, care ajunsese să-l divinizeze, nimic. La Roma, la început,

alianţa dintre Pompei, Cezar şi Crassus se menţinea în anul 56 î.Hr. Cei trei se întâlniră la Lucca în Etruria şi reînnoiră triumviratul. Lui Cezar i se reînnoi pe cinci ani guvernarea Galiei – aşa cum am văzut – lui Crassus i se încredinţă Orientul, iar lui Pompei îi rămânea Roma. Cu mari puteri, Crassus muri însă în Mesopotamia de Nord, ucis de parţi într-o luptă, iar ceilalţi triumviri îşi stabiliră relaţiile între ei (53 î.Hr.). Cicero întors din exil începu îndată să lucreze. Nici Senatul şi nici Pompei nu vedeau cu ochi buni ridicarea lui Cezar, popularitatea lui în rândul sărăcimii Romei, care devenea tot mai ameninţătoare. Cicero încercă să-i apropie şi reuşi până la urmă, deşi unii senatori tot nu aveau încredere deplină în Pompei. Senatul înţelese că singurul om pe care îl pot opune lui Cezar şi poporului este Pompei, mai ales atunci când la Roma începuseră să aibă loc ciocniri între partizanii celor doi militari. La sfârşitul anului 52 î.Hr.

În timp ce Cezar câştiga victoria de la Alesia, Pompei era ales pentru anul următor „consul sine colega" (consul unic cu misiunea de a instaura ordinea).

În acest an şi în următorul, încordarea dintre cei doi generali a crescut necontenit. Cezar a căutat o înţelegere: a declarat că acceptă să părăsească guvernarea Galiei, dar să i se lase Galia Cisalpină, şi că se va întoarce la Roma ca simplu particular dacă şi Pompei va face la fel. Chiar dacă Pompei ar fi voit să accepte propunerile lui Cezar, Senatul nu l-a lăsat ci l-a împins în luptă. Se ştie că Pompei avea o armată recunoscută în Spania, care îi rămăsese credincioasă încă de când fusese guvernator, că are trupe şi în sudul Italiei, unde se şi găsea, că împărţea banii soldaţilor şi chiar sărăcimii pentru a-i atrage de partea lui. La 7 ianuarie anul 49 î.Hr. Printr-un „senatus consulatum ultimum" (hotărârea Senatului), Cezar este demis din toate funcţiile sale şi chemat la Roma să se apere de învinuiri.

În schimb, Pompei este însărcinat cu apărarea republicii. Cezar, care se găsea în Galia Cisalpină, a aflat vestea chiar în aceeaşi zi. Avea cu el o legiune şi în apropiere alte două. Unele frământări îl munciră în acele ceasuri. Dacă rămânea departe de Roma, tot partizanii aveau să fie ucişi şi puterea lui apusă. Dacă se ducea singur avea să fie judecat de inspectori duşmănoşi, condamnat şi executat. Mai era o soluţie: să meargă la Roma în fruntea legiunilor sale, dar legea spunea că orice comandant care intră în Italia însoţit de armată este trădător. Greu s-a frământat Cezar pe malul Rubiconului (care pe atunci despărţea Galia

Cisalpină de Italia) ce să facă, dar până la urmă s-a hotărât pentru ultima cale. Strigând „Alea iacta est” („Zarurile sunt aruncate”, de acum fie ce-o fi, nu mă mai pot răzgândi”), a dat ordin soldaţilor săi, care l-au urmat fără şovăire, deşi şi ei erau socotiţi rebeli, să treacă Rubiconul. Era în 10 ianuarie 49 î.Hr. Cum nimeni nu se aştepta la aşa ceva, înaintarea s-a făcut fără împotriviri. La Roma parcă poporul înnebunise de bucurie, în schimb senatul şi aristocraţia erau striviţi de frică. Pompei, deşi avea trupe mult mai numeroase, nici nu s-a gândit să reziste, în martie, când Cezar a ajuns în apropierea Romei, a fugit cu soldaţii şi cu partizanii săi în Grecia. Cezar a ocupat Roma şi a făcut linişte acolo, pedepsind şi pe unii dintre partizanii săi mai zurbagii, a convocat pe senatorii care nu reuşiseră să fugă şi i-a obligat să-l proclame dictator (magistrat superior) ales de senat pe termen de 6 luni şi investit în împrejurări excepţionale – război, răscoale – cu puteri nelimitate. După aceasta, proaspătul dictator luă câteva legiuni şi reveni în Galia Cisalpină unde făcu noi înrolări, trecu în Galia Narbonensis unde procedă la fel, după care intră în Spania. La 2 august 49 î.Hr. Cezar întâlni la Herda principalele forţe ale partizanilor lui Pompei şi, deşi erau în ele câteva legiuni şi nenumăraţi aliaţi iberici, le nimici complet. Cezar se întoarse la Roma, îşi întări puterea punând în posturile de conducere partizani ai săi, după ce făcuse acelaşi lucru şi în provinciile occidentale ale statului roman.

În anul următor, 48 î.Hr., Cezar nu a aşteptat să fie atacat de Pompei, ci a trecut cu trupele sale în Grecia şi i-a venit în întâmpinare, întâlnirea având loc în câmpia de la Pharsalos (Tesalia). Deşi Cezar avea mai puţine legiuni decât adversarul său, 22.000 pedestraşi şi 1.000 de călăreţi, el a fost cel care a atacat. Pompei, care avea 47.000 de pedestraşi şi 7.000 de călăreţi, şi-a aşezat rapid trupele contând mai ales pe superioritatea cavaleriei lui. Dar în înfruntarea între cavalerii, cea a lui Pompei fu zdrobită, şi dezolarea, cuprinzând şi pe comandant, care rămânea izolat din cauza amestecului senatorilor plin de sfaturi neautorizate. Auzind că ostaşii lui Cezar se apropie de tabăra sa, Pompei îşi părăsi armata şi numai cu câţiva credincioşi fugi spre mare, unde se îmbarcă pe corabia unor neguţători. Se îndreptă spre Egipt unde spera să fie bine primit, dar regele Ptolemeu Dionisos puse să i se taie capul. La Pharsalos lupta ameninţa să se transforme într-un măcel. Cezar opri uciderea între ei a romanilor, îi iertă pe adversarii care se predară şi, lăsând cea mai mare parte a trupelor să pacifice Peninsula

Balcanică, porni cu câteva corăbii în urmărirea lui Pompei. Nu-l mai prinse însă în viaţă şi trebui să ducă lupte grele până reuşi să-i înfrângă pe oamenii regelui Ptolemeu. Mai zăbovi apoi în Egipt până când o instală pe tron pe foarte tânăra Cleopatra – sora regelui ucis – şi să facă din acest stat un aliat al Romei. Din Egipt, Cezar trecu în Asia unde Fernace, fiul lui Mitridate, alungase pe aliaţii romanilor din Armenia şi Cappadocia, bătuse o armată romană şi începuse să refacă regatul tatălui său. Cezar sosi în grabă, în câteva zile nimici oastea lui Fernace şi restabili pacea şi stăpânirea sa în Orient. Despre acest război scrise la Roma doar trei cuvinte: „Veni, vidi, vici" (Am venit, am văzut, am învins). De aici s-a întors la Roma, unde a fost primit într-un mare triumf, rămânând acolo doar pentru a stabili ordinea şi pe noii magistraţi dintre partizanii săi. Restul armatei lui Pompei, fruntaşii taberei aristocratice, senatori, foşti pretori se strânseră în provincia Africa încercând să se organizeze şi să răstoarne marea putere. Cezar nu le lăsă timp. La 1 ianuarie 46 î.Hr. Cu numai 3.000 de pedestraşi şi 150 de călăreţi debarcă la Hadrumetum şi ocupă oraşul Leptis unde se fortifică. Apoi, când sosiră şi ajutoarele bătu pe rând oştile pompeienilor şi le nimici. Cei mai mulţi din fruntaşii aristocraţilor, printre care şi Cato cel Tânăr, se sinuciseră. Alţi senatori trecură de partea lui Cezar. La sfârşitul lunii iulie, anul 46 î.Hr. Se întoarse la Roma unde fu primit ca un mare erou, aşa cum nu mai fusese sărbătorit niciun roman, serbările durând, din ordinul Senatului, 40 de zile. Carul lui a fost tras numai de cai albi (ca altă dată cel al lui Camillus) apoi a fost aşezat pe Capitoliu, în faţa altarului lui Jupiter, i s-a ridicat o statuie de aramă cu un glob sub picioare. La rândul său a oferit săracilor Romei 22.000 de mese aşezate pe străzi şi încărcate de mâncare, fiecărui cetăţean i-a dat câte 100 de dinari şi alimente, iar celor mai lipsiţi le-a plătit chiria pe un an de zile. Senatul primenit cu mulţi partizani ai lui Cezar a ajuns acum la dispoziţia lui.

Îl numeşte, în anul 46 î.Hr., dictator pe o perioadă de 10 ani cu puteri cenzoriale. Acum are răgaz să se poată ocupa de probleme care de mult îl frământaseră. La 1 ianuarie 45 î.Hr. Intră în vigoare un nou calendar reformat de astronomul grec Sosigenes din Alexandria, impus de către el şi căruia îi dă numele de calendarul iulian. O lună mai târziu Cezar e numit „dictator perpetuus" (pe viaţă) şi „consul sine colega".

(consul unic). Mai primeşte şi funcţia de „pontifex maximus" (şef al religiei) ca şi „tribun al poporului pe viaţă", devenind astfel de

fapt stăpânul statului roman.

Întreaga armată era acum sub conducerea sa şi el a început să-şi arunce privirile în afară. Departe, la Dunăre, un rege viteaz, Burebista, îi uni pe toţi dacii sub sceptrul său întărindu-şi stăpânirea până sub Munţii Haemus (Balcani), vecini cu provinciile romane Macedonia şi Tracia. Motiv de război avea, căci Burebista ţinuse cu Pompei în vremea războiului civil, aşa că începu să urzească un plan şi să împingă uşor legiunile în Tracia. Dar destinul vrei altfel. Cezar era atotputernic la Roma şi plebea oraşului îl adora, dar erau şi destui nemulţumiţi. Se găseau destui din rândul aristocraţilor care îl invidiau şi îl urau, ei râvnind bogăţia şi puterea după cum se găseau şi oamenii pe care îi durea încălcarea vechilor rânduieli, pieirea treptată a republicii. Mai periculoşi erau cei bogaţi, care puteau cumpăra oameni, ocupau funcţii importante, erau prieteni cu câţiva comandanţi le legiuni, dar în fruntea lor era Caius Cassius Longinus şi Marcus Iulius Brutus, fiul adoptiv al lui Cezar. Se formă o conjuraţie contra lui Cezar, şi deşi devotaţii lui aflară câte ceva, el nu luă nicio măsură. La idele lui Marte (15 martie 44 î.Hr.), mergând în senat, complotiştii îl înconjurară, despărţindu-l de partizanii săi, şi începură să-l lovească cu pumnalele. La început Cezar încercă să se împotrivească, dar când îl văzu pe Brutus ridicând pumnalul îşi acoperi ochii strigând: „Quoque Brutus" (Şi tu, Brutus?), şi se prăbuşi. Planurile conspiratorilor de a lua puterea şi de a restabili republica nu se realizară însă. Urmă o perioadă de anarhie, de spaimă. Complotiştii s-au închis în cetăţuia de pe Capitoliu, iar senatorii s-au îndepărtat de la ultimele evenimente. A fost deschis testamentul lăsat de dictator în care s-a descoperit şi moştenitorul: era Octavian, nepotul lui Cezar, un tânăr timid, dar plin de voinţă. Poporului roman lăsa o mare sumă de bani.

Îndată întreaga Romă începu să freamăte: cadavrul lui Cezar fu expus în for cu cele 23 de răni de pumnal şi i se pregătiră funeralii măreţe şi mii de oameni cereau răzbunarea lui.

Înspăimântaţi, conjuraţii fugiră din Roma şi puterea trecu în mare măsură în mâna lui Octavian. Cezar a murit, dar cei care speraseră că prin pieirea lui vor reînvia Republica se înşelaseră, aşa cum o vor dovedi evenimentele viitoare.

Naşterea unei împărăţii – Octavian

După asasinarea lui Cezar se mai găseau încă la Roma oameni care mai sperau să restaureze Republica. Cicero se întoarse din exil şi

începu să ţină nişte cuvântări înflăcărate împotriva lui Antoniu care, sub pretextul răzbunării lui Cezar, strângea trupe şi căuta să pună mâna pe putere. Tocmai acum, când încordarea creştea, sosi din Grecia Octavian, nepotul şi moştenitorul fostului dictator. Părea blând şi neajutorat; se părea că Antoniu îl va zdrobi. Cicero îi luă apărarea pronunţând nişte discursuri vehemente împotriva lui Antoniu. Dar Octavian era inteligent şi tenace şi ştiu repede să-şi câştige popularitate. Nu dezvălui nimănui planurile sale şi începu să-şi facă popularitate prin daruri şi o purtare modestă şi morală. Cicero trecu de partea lui şi chiar Senatul îi fu favorabil, iar poporul Romei şi veteranii lui Cezar îi arătau o deosebită dragoste. El era însă prudent şi când Antoniu – care începuse să-i înţeleagă forţa – îi propuse să se alieze între ei, se declară de acord. La înţelegerea lor aderă şi Marcus Aemilius Lepidus, fost comandant al cavaleriei în timpul lui Cezar şi om foarte bogat, şi în noiembrie 43 î.Hr. Se încheie al doilea triumvirat în vederea „reorganizării statului”. Triumvirii puseră mâna pe putere şi-şi împărţiră provinciile: Lepidus – Galia Narbonensis şi Spania, Antoniu – cele două Galii, Octavian – Africa, Sicilia şi Sardinia. Octavian plecă primul din Roma. Rămas singur, Antoniu făcu să se execute toată lista de proscripţiuni, hotărâtă de triumviri. Curseră valuri de sânge şi fură ucişi 2000 de cavaleri, 300 de senatori, printre

XXVI

care şi Marcus Tullius Cicero. Se zice că atunci când capul lui a fost adus lui Antoniu, soţia lui, care îl ura pe marele orator a pus să i se înţepe limba cu un ac pentru cuvântările pe care le ţinuse împotriva soţului ei.

În vremea aceasta cei care mai ţineau la Republică sau duşmanii triumvirilor se strânseseră în jurul lui Brutus şi Cassius în Peninsula Balcanică. Antoniu şi Octavian trecură şi ei Marea Adriatică şi în noiembrie 42 î.Hr. Cele două armate se găsiră faţă în faţă la Filipi, în Macedonia.

În marea bătălie care avu loc acolo, Octavian nu se arătă prea îndrăzneţ şi priceput, dar Antoniu reuşi să înfrângă pe duşmani, să câştige o mare victorie. După victorie, triumvirii îşi împărţiră provinciile. Lepidus luă acum Sicilia şi Africa, Antoniu plecă în Orient să pedepsească popoarele şi cetăţile care trecuseră de partea conjuraţilor şi să strângă banii promişi soldaţilor (cam 200.000 de talanţi). Octavian rămase la Roma şi în Italia cu sarcina de a da pământ

veteranilor şi a continua proscripţiile. De acum soarta lor începu să se despartă. Octavian se transformă curând din triumvirul crud de dinainte într-un cetăţean blând şi foarte respectuos faţă de legile şi obiceiurile republicane. Aşa cum cereau aceste legi el vorbea armatei numai în afara zidurilor oraşului, înăuntru considerându-se un simplu cetăţean şi nu un imperator (comandant). Nu numai că nu a mai făcut noi liste de proscripţie, dar i-a iertat şi pe vechii proscrişi care scăpaseră până atunci, invitându-i să-şi ia înapoi casele şi averile. S-a împăcat chiar şi cu Senatul, permiţând ca senatorii care mai erau în viaţă să fie convocaţi din nou şi să-şi reia atribuţiile, completându-şi rândurile cu alţi membri mai tineri. Poporului sărac i-a făcut noi daruri în bani şi alimente. Lepidus era cam nemulţumit de creşterea popularităţii lui Octavian, dar acesta şi cu Senatul l-au împăcat numindu-l „pontifex maximus" (şef al tuturor preoţilor).

În vremea aceasta, Antoniu se purta în Orient ca un adevărat stăpân, şi încă unul nechibzuit.

Începu un mare război cu parţii, dar după câteva succese se aventură într-o campanie lungă din pustiurile Iranului şi până în munţii Armeniei, în care pierdu aproape toată armata şi de-abia scăpă cu viaţă. Plecă din Siria, lăsând legaţii săi să termine războiul şi merse în Egipt, unde se îndrăgosti de regina Cleopatra, rămânând alături de ea.

Începu să renunţe la obiceiurile romane, trăind şi petrecând ca un rege oriental, îşi repudie chiar soţia, pe Octavia, sora lui Octavian. Mai mult, dispunea de provinciile romane, încredinţate lui, ca de nişte pământuri ale sale, iar impozitele strânse de acolo, le cheltuia pentru plăceri. Unele teritorii romane le dărui fiului Cleopatrei, pe care îl numi rege al Ciprului, Africii şi Celesyriei. Antoniu nu se temea de Octavian, nu-l considera un adversar primejdios, ştia că nu este un bun militar şi credea că-l poate învinge uşor. Dar Octavian îşi găsise un om devotat, cu care avea să se şi înrudească, destoinic general şi organizator.

În vreme ce Antoniu dezonora numele de roman în Orient, Agrippa din ordinul lui Octavian întreprindea mari lucrări de utilitate publică sau bătea pe vecinii nesupuşi creând noi provincii romane în Alpi (Raetia – o parte a Elveţiei de azi) şi în Africa. Când Antoniu a înţeles cât se întărise Octavian, s-a pregătit să-l doboare începând să-şi concentreze legiunile. Atunci Octavian, în timp ce Agrippa îi mobiliza soldaţii a vorbit în for Senatului şi poporului roman arătând faptele

fostului său asociat, intenţia lui de a ajunge rege la Roma și de a o aduce şi pe Cleopatra pe tron alături de el. Senatul l-a demis pe Antoniu din toate funcţiile sale – el devenind de acum un rebel – şi a declarat război Egiptului. Antoniu mobiliză toate forţele de care dispunea şi veni în Grecia cu 100.000 de pedestraşi, 12.000 de călăreţi şi 250 de corăbii, plus forţele Cleopatrei care îl însoţea.

Octavian a trecut şi el în Peninsula Balcanică, cu forţe de uscat ceva mai mici: 80.000 de pedestrași și tot 12.000 de călăreţi, dar având cu el pe Agrippa, care avea să arate în curând ce comandant ştie să fie. Pe apă însă, flota lui era pe jumătate faţă de cealaltă, 250 de corăbii, dar cu marinari mult mai experimentaţi în luptele maritime, mai devotaţi şi mai disciplinaţi. Avură loc mai multe lupte, fără un rezultat decisiv; atunci Cleopatra hotărî pe Antoniu să se bată pe mare. Numai 20.000 de legionari şi 2000 de arcaşi încăpură pe corăbiile care ridicară ancorele şi navigau în faţa capului Actium. Celelalte trupe rămaseră pe ţărm ca simpli privitori. Marcus Nipsanius Agrippa atacă la 2 septembrie cu flota lui Octavian, cu mult curaj, chiar centrul flotei duşmane, reuşi să distrugă câteva corăbii şi să izoleze aripa dreaptă a acesteia de comandament. Desigur, soarta luptei era departe de a fi hotărâtă, Agrippa ar fi putut chiar să fie lovit din două părţi şi înconjurat, dar Cleopatra, pierzându-și curajul de la prima încercare, o luă la fugă cu o parte a vaselor egiptene. Antoniu, auzind că iubita i-a plecat, s-a luat după ea, părăsindu-și și flota, și armata. Auzind de fuga comandantului lor, 300 de corăbii s-au predat lui Octavian, iar altele au navigat în grabă spre Egipt. Armata de uscat, care era neatinsă, i-a mai rămas credincioasă fugarului timp de şapte zile, dar văzând că nu primeşte niciun ordin de la acesta, a ascultat promisiunile de iertare ale lui Octavian şi s-a predat. Antoniu a încercat să se împace cu Octavian, oferindu-se să i se supună, să renunţe la toate demnităţile şi să trăiască ca un simplu particular; Cleopatra cerea şi ea pace, pretinzând doar să i se lase tronul Egiptului. Acesta a refuzat însă şi a continuat războiul. S-a oprit o vreme în Grecia, unde a luat unele măsuri de îmbunătăţire a vieţii locuitorilor, apoi a început să-şi transporte trupele în insulele cele mai sudice ale Greciei, el însuşi petrecându-și iarna în insula Samos. De acolo s-a interesat și de viaţa şi nevoile locuitorilor din provincia Asia.

În vremea aceasta, Antoniu a încercat să-și ia măsuri de apărare, dar Octavian schimbase guvernatorii provinciilor orientale care nu

trecuseră de partea lui, aşa încât generalul nu primi niciun fel de ajutoare din provincii. Trupele sale le pierduse la Actium, iar când Octavian debarcă în Egipt puţina oştire pe care o strânsese nu voi să lupte împotriva acestuia. Cleopatra, după ce încercă să-l cucerească pe Octavian cu frumuseţea ei, înţelegând că nu-l va îndupleca şi că va deveni sclavă şi că va fi dusă la Roma şi purtată în faţa carului de trium, se sinucise, lăsându-se muşcată de o viperă. La auzul acestei veşti, Antoniu şi-a luat şi el viaţa. Octavian cuceri ţara fără să mai întâmpine nicio împotrivire şi prima măsură pe care o luă fu aceea de a transforma Egiptul în provincie romană (anul 30 î.Hr.). Odată cu aceasta dispărea ultimul regat sclavagist din toată lumea Mediteranei, statul roman întinzându-se şi mai mult şi găsindu-şi aici, pe malurile Nilului, un adevărat grânar.

Învingătorul se întoarse în triumf la Roma, unde toată lumea se grăbea să i se supună. Pământul, obosit de discordiile civile, primi pe Octavian ca stăpân, şi provinciile salutară cu aclamaţiile lor căderea unui guvern slab, care nu ştia să pedepsească nici pe magistraţii lacomi, nici pe leneşii insolenţi" – avea să scrie mai târziu istoricul Tacitus. Senatul îi acordă numele de Augustus (cel divin, cel nobil), pe care îl va purta alături de al său, şi îi recunoscu, ca şi lui Cezar, dictatura şi consulatul pe timp nelimitat. Octavian August era foarte ambiţios, dar inteligent şi prudent. Pe măsură ce puterea se strângea în mâna sa se prefăcea că nu doreşte acest lucru şi a păstrat toate instituţiile din vremea Republicii, dând impresia că nimic nu s-a schimbat. Ajutat de

Agrippa – pe care până la urmă avea să-l însoare cu fiica sa – se întoarce în Orient, termină războiul cu parţii stabilind graniţa pe Eufrat, organizează şi linişteşte provinciile şi regatele vasale de acolo.

Întors la Roma, în anul 27 î.Hr. Se preface că vrea să renunţe la putere, deoarece, aşa cum spune el, „părintele său a fost răzbunat şi pacea a fost readusă în stat". Toată lumea stăruie ca el să rămână, Senatul îl încarcă cu noi onoruri, practic, toată puterea este în mâinile lui. Dar el continuă să păstreze aparenţele republicane şi deşi este imperator (deţinând puterea militară şi civilă) el se proclamă „princeps", adică cel dintâi cetăţean al statului.

În Roma, tot prin intermediul neobositului Agrippa, dar cu ajutorul arhitectului Valerius din Ostia construieşte o nouă piaţă (for), temple măreţe (ca Panteonul lui Agrippa, ce se mai păstrează şi astăzi,

Altarul Păcii lui August de pe colina Quirinae), clădiri publice (bazilici, curii), locuri de spectacole, apeducte, canale… Se împărţea hrană gratuită săracilor. Fără ca să fie secătuite provinciile, mari sume de bani veneau la Roma pe calea impozitelor şi umpleau vistieria. Având linişte înăuntrul statului, Octavian August s-a gândit la consolidarea hotarelor, şi mai ales la întinderea lor. Dincolo de Rin, în Germania, şi-a trimis legiunile ca să facă noi cuceriri şi la început au avut succes, pătrunzând până departe în inima ţării. Numai că, în anul 9 e.n., trădat de triburile care se declaraseră aliate, Publius Quintilius Varus, generalul numit de August guvernator al Germaniei, este înfrânt de cherusci în frunte cu Arminius în Pădurea Teutoburgică, el fiind ucis iar cele trei legiuni ale sale nimicite. Retrăgându-se dincoace de Elba, romanii de-abia au putut păstra acest teritoriu, şi nici aici nu au avut prea multă siguranţă.

Pe celelalte frontiere, August a avut mai mult noroc. Generalii săi, luptând cu triburile de munteni din Alpi, după lupte grele au cucerit teritoriile Elveţiei şi Bavariei de azi, pe care au fost organizate provinciile Raetia şi Noricum.

În anii 6 – 9 e.n. Se declanşează o răscoală în Iliria, cu sprijinul unor populaţii din afară. Trupele romane au înfrânt pe răsculaţi, supun din nou provincia şi au cucerit teritoriul de azi al Austriei şi al Ungariei de apus, până la Dunăre, înfiinţând o provincie nouă, Panonia. Dar acolo unde cuceririle romane au fost foarte importante a fost Peninsula Balcanică. Trupele lui August, plecând din Macedonia au trecut Munţii Haemus (Balcani) şi au purtat lupte grele cu tracii de aici, iubitori de libertate. După mai multe campanii, romanii au cucerit tot teritoriul până la Dunăre fondând aici o nouă provincie, pe care au numit-o Moesia. Mai mult, au mers spre nord-est, i-au bătut pe geto-dacii dintre Dunăre şi mare, cu tot ajutorul sciţilor şi altor popoare şi au ocupat Dobrogea noastră de azi, botezând-o „Sciţia Minor" (Sciţia cea Mică). Dunărea era acum hotarul de nord al statului roman pe toată întinderea ei. Paralel cu aceasta împărţirea în provincii se îmbunătăţea, cele prea mari se împărţeau pentru a fi mai uşor de condus. Provinciile erau acum de două feluri: cele mai vechi, senatoriale, unde guvernatorul mai era încă numit – mai mult de formă – de către Senat şi cele mai noi, imperiale, unde guvernatorul era numit, direct de către imperator (principe). August înfiinţă un nou corp de armată, cel al pretorienilor care apărau Italia, Roma şi pe

împărat. Ei se bucurau de o situaţie privilegiată şi erau conduşi de un prefect al pretorului, subordonat direct lui August. Acesta, deşi era un adevărat stăpân al lumii romane se prefăcea că este modest şi că păstrează vechile tradiţii. Dar era suficient să afle că cineva îl critică sau că regretă vremurile republicii, că lua îndată măsuri. Aşa a păţit poetul Ovidiu, care deşi apreciat pentru talentul lui de rudele şi prietenii lui August, a fost învinuit de imoralitate şi exilat la mii de kilometri de Roma, la Tomis (Constanţa de astăzi), unde a şi murit. La 19 august anul 14 e.n., Octavian, în vârstă de 76 de ani, s-a stins din viaţă la Nota. La moartea lui, imperiul era atât de bine consolidat încât nimeni nu a pus măcar problema revenirii la republică. Nepotul său, Tiberius – îi era şi fiu vitreg şi fusese înfiat de el – ruda cea mai apropiată, îi urmează la tron, cu aceleaşi puteri fiind recunoscut de Senat ca imperator şi primind şi numele de Cezar şi Augustus. Tiberius a fost la început un bun împărat. S-a înconjurat de oameni pricepuţi formând un adevărat aparat de funcţionari condus de el. Provinciile erau bine administrate, iar veniturile din impozite erau cheltuite cu economie, astfel încât vistieria era mereu plină. Asculta sfaturile senatorilor şi se purta cu multă modestie. Din păcate, mai târziu, el a căzut sub influenţa lui Lucius Aelius Seianus, un om ambiţios şi fără scrupule. Acesta îi salvase viaţa scoţându-l dintr-o casă care ardea şi-i câştigă astfel recunoştinţa şi încrederea. Tiberius l-a încărcat de onoruri şi de averi şi la numit prefect al gărzii pretorienilor, lăsându-i pe mână toată puterea. Seianus era perfid, i-a strecurat lui Tiberiu neîncrederea în oameni, bănuiala că unii sau alţii îl trădează. Au avut loc primele execuţii şi s-a dat o lege prin care cei care demascau pe oamenii care uneltau împotriva împăratului sau îl vorbeau de rău, primeau o parte din averea acestora. A început un val de pâri drepte sau nedrepte, mii de oameni şi-au pierdut viaţa.

Înspăimântat, în anul 26 e.n. Tiberiu părăseşte Roma şi se stabileşte mai întâi în Campania şi apoi în insula Capri, lăsând guvernarea cu totul în mâna lui Seianus. Acesta s-a întrecut pe sine în cruzimi, determinând chiar pe nora împăratului să-şi ucidă soţul, ba până la urmă a pus la cale un complot pentru a-l răsturna pe Tiberiu. Complotul a fost descoperit, şi în anul 31 Seianus a fost executat. Situaţia nu s-a îmbunătăţit însă. Tiberiu devenise bănuitor şi, din refugiul său, continua să primească denunţuri şi prin oamenii săi să-i execute pe vinovaţi sau nevinovaţi. De aceea când, în anul 37, se auzi

că Tiberiu a murit, toată lumea romană răsuflă uşurată. Pretorienii se grăbiră şi-l proclamară împărat pe Caius Iulius Cezar Germanicus, un nepot al lui Tiberius, înfiat de acesta şi poreclit Caligula (Cizmuliţă) de la faptul că trăise mai mult în tabere şi dusese viaţa soldaţilor. Primele luni de domnie trecură cu bine şi se părea că au revenit vremurile lui Octavian August. Dar după şapte luni, împăratul s-a îmbolnăvit grav, fiind în primejdie de moarte. Tot poporul era îngrijorat şi-i dorea însănătoşirea. Până la urmă şi-a revenit, dar judecata i-a rămas grav atinsă, treptat înnebunind. Lumea romană a început să trăiască din nou groaza arestărilor şi execuţiilor. Caligula s-a căsătorit cu propria sa soră, pe care apoi a ucis-o. A început să se considere zeu şi cerea oamenilor să i se închine. Pentru a-şi arăta dispreţul faţă de Senat, pe calul său l-a făcut senator. Caligula ar fi domnit încă multă vreme terorizând pe romani, dacă un tânăr, plin de demnitate şi curaj, pe care el îl insultase, nu l-ar fi ucis la 24 ianuarie anul 41. Câţiva senatori s-au mai gândit atunci să reînfiinţeze republica, dar numai vreo o sută au reuşit să se strângă, şi nici aceia nu s-au grăbit să ia o hotărâre că pretorienii şi poporul Romei au proclamat ca împărat pe Claudius, un om mai în vârstă, unchiul lui Caligula. Claudius era un om modest şi liniştit şi a voit să refuze tronul, dar de frică să nu fie ucis de pretorieni l-a primit. Domnia lui Claudius (anii 41 – 54) a fost o epocă de pace şi înflorire economică pentru lumea romană. Portul Ostia s-a modernizat şi cerealele din Egipt au putut să ajungă uşor şi în mari cantităţi la Roma. S-a reorganizat aparatul funcţionăresc imperial, fiind primiţi în el mulţi liberţi (sclavi eliberaţi).

În anul 43 a început cucerirea insulei Britanica, sudul acesteia fiind organizat ca provincie romană, Britania. Peste câţiva ani (46) şi regatul clientelar al Traciei a fost organizat ca provincie romană. Dacă liniştea domnea în Imperiu (şi numărul numai al cetăţenilor romani ajunsese la 5984.000), nu acelaşi lucru se petrecea în familia împăratului. Prima lui soţie, Messalina, a fost o femeie imorală, cheltuitoare şi intrigantă şi cu toată bunătatea lui a sfârşit prin a o condamna la moarte. Cea de-a doua, Agrippina, era foarte ambiţioasă şi l-a atras complet sub influenţa ei. Ea a mers până la a-l convinge pe Claudiu să-şi dezmoştenească propriul fiu şi să-l înfieze pe băiatul ei, Nero (anul 50) în vârstă de 11 ani. Acum nu mai avea nevoie de Claudiu. Când băiatul s-a mai mărit, în anul 54, Agrippina obţinu de la celebra otrăvitoare Locusta ceea ce dorea, şi cu câteva picături puse în

mâncarea împăratului îl ucise.

Îndată pretorienii îl urcară pe tron pe adolescentul Nero. Cât timp Nero a fost mic, lucrurile au mers destul de bine, el conducând sub ascultarea mamei sale Agrippina şi a dascălului său, înţeleptul filosof Seneca, ca şi a prefectului pretorienilor Burrus. După vreo cinci ani însă a luat puterile în mâna sa, nu a mai voit să asculte de nimeni şi a intrat în conflict cu Senatul. Foarte repede a început să dea dovezi de cruzime şi chiar de nebunie. Primele victime i-au fost chiar sfătuitorii lui; sătul de mustrările lor drepte, el i-a acuzat pe nedrept pe Seneca şi Burrus de a fi complotat cu Senatul împotriva lui şi i-a silit să se sinucidă. A venit apoi rândul propriei sale mame, cea datorită căreia ajunsese pe tron. Agrippina a fost ucisă din ordinul lui primindu-şi astfel răsplata pentru faptele ei. Cu faptele lui, Nero uimeşte şi revoltă Roma: se crede poet şi actor şi coboară în teatre pentru a recita şi cânta; participă chiar la întreceri şi lupte alături de tineri din plebe.

În schimb trăia în petreceri şi desfrâu risipind banii din tezaur.

În anul 64 un uriaş incendiu a mistuit două treimi din Roma, şi oamenii l-au învinuit pe Nero, şi acesta pentru a spulbera învinuirea a trecut la persecuţii teribile împotriva unor oameni simpli. Atmosfera de slăbiciune, dar şi de teroare de la Roma a încurajat legiunile din provincii să nu mai asculte de ordinele împăratului. Invidioşi pe pretorieni care proclamau pe împăraţi, soldaţii voiau să facă şi ei acelaşi lucru. Astfel în martie 68, legiunile din Galia sub conducerea lui Caius Iulius Vindex se răscoală împotriva lui Nero. Exemplul lor este urmat de legiunile din Spania care îl proclamă împărat pe comandantul lor S. Sulpicius Galba. Prinzând curaj, Senatul îl declară pe Nero „duşman” al poporului roman şi-l proclamă împărat pe Galba.

În primejdie de a fi capturat, Nero se sinucide, cu el stingându-se prima dinastie romană, cea iulie – claudică. Războiul civil izbucni din nou în lumea romană. Galba sosi la Roma, luă tronul, tocmai în momentul în care legiunile din Germania Superioară se răsculară şi-l proclamară împărat pe comandantul lor, Aulus Vitellius. La Roma, pretorienii, care nu voiau un împărat provincial, instigaţi de Marcus Salvius Otho, se răsculară şi-l uciseră în forum pe Galba, proclamând în locul lui pe cel ce-i aţâţase. Domnia acestuia fu însă foarte scurtă, de numai trei luni. Auzind că Vitellius coboară cu legiunile sale de peste Alpi, el îi ieşi în întâmpinare la Bedriecum (Cremona de azi).

În bătălie, Otho fu însă înfrânt şi se sinucide, iar Vitellius merse la Roma. Războiul civil ameninţa să sfărâme tânăra împărăţie.

XXVII

Nero dă foc Romei

Dacă destinul ar fi fost mai aspru cu Lucius Domitius Nero, poate că marile calităţi cu care fusese înzestrat ar fi fost mai folositoare şi pentru el, şi pentru cei din jur, şi pentru Roma. Norocul său, poate nenorocul lui i-a dat drept mamă pe Agrippina cea tânără. Mama sa era fiica lui Germanicus şi a Agrippinei celei bătrâne, care, la rândul ei, era fiica lui Agrippa şi a Iuliei, fata lui Octavian Augustus. Făcând parte din strălucita gintă Iulia, ca strănepoată a primului împărat al Romei, Agrippina cea tânără era şi neasemuit de frumoasă şi deşteaptă. Din păcate, din cauza lui Caligula, tatăl ei, Germanicus, îşi pierduse şi drepturile la tron şi viaţa şi cea mai mare parte din avere. O ambiţie nemăsurată o mistuia pe Agrippina, o mare sete de avere şi de putere. După o primă căsătorie în care dragostea se împletise cu lipsa de avere, Agrippina puse ochii pe Domitius Enobarbus care, deşi făcea parte dintr-o gintă de origine plebeiană, ocupase înalte magistraturi şi era senator, deci făcea parte din ordinul senatorial, adică din aristocraţie. Când răpitoarea femeie care nu împlinise nici 21 de ani i-a apărut în faţă, Domitius, om de aproape 40 de ani s-a grăbit să o ceară în căsătorie, punându-i la picioare imensa sa avere: cele şase latifundii cu zeci de mii de jugăre şi 16.000 de sclavi, casele sale frumoase cu sute de sclavi domestici şi zeci de liberţi, lăzile cu dinari de argint şi cu bijuterii. Prima grijă a Agrippinei a fost să-i dea lui Enobarbus un fiu ca să fie sigură de el şi de averea lui.

În anul 780 de la întemeierea Romei, anul 37 de la naşterea nazarineanului Iisus, văzu lumina zilei, la Antium, în frumoasa reşedinţă a tatălui său, Lucius Domitius Nero. Era un copil robust, frumos şi aşa avea să rămână, dovedind în acelaşi timp şi o vie inteligenţă, o mare dorinţă de cunoaştere.

Încă din pruncie, la Antium, şi mai târziu, în casele lor din Roma, Nero a avut tot ce şi-a dorit şi chiar mai mult decât atât. Nu era vorba numai de mâncăruri, de veşminte, de lucruri frumoase, ci şi de puterea asupra altor fiinţe. Cum Enobarbus făcea lungi călătorii, micul Nero rămânea numai în grija mamei sale care, oricum, era adevărata stăpână a casei. Agrippina cutreieră târgurile de sclavi şi cumpără câţiva greci foarte scumpi. Erau doi medici, un maseur şi o maseuză,

doi pedagogi, un bărbier şi trei femei specialiste în băi şi parfumuri. La vârsta de cinci ani începu să înveţe şi foarte curând scria şi citea în latineşte şi greceşte. Atunci, maică-sa i-a cumpărat şi un retor să-l înveţe oratoria, un poet, o harpistă şi o cântăreaţă. A ajuns repede să ştie multe şi de toate, mai mult decât copiii de vârsta lui, a mai învăţat însă şi altceva: să fie stăpân. Când Agrippina a prins de veste că fiul ei a început să ţie la profesorii lui şi chiar să-i respecte s-a făcut foc. A început să asiste la lecţii şi când i se părea că unul dintre ei nu-şi face treaba cu destulă tragere de inimă, a chemat flagelatorul. La început, Nero a închis ochii şi n-a voit să vadă nimic, ba şi ce a auzit l-a făcut să plângă. Apoi curiozitatea l-a făcut să privească, ba chiar a început să-i placă. Era fascinant să privească cum oamenii aceia frumoşi, serioşi, plini de demnitate, se transformă pe loc în nişte animale speriate. Urlau, implorau, scheunau şi gemeau, se târau sărutând picioarele Agrippinei sau pe ale lui. Când avea nouă ani o curiozitate copilărească l-a făcut să-i ceară doicii lui să i se arate în toată goliciunea. Femeia, de aproape 30 de ani, care îl crescuse, îl refuză:

— Nu se cade, Lucius Domitius, îţi sunt ca şi o mamă… El se ruşinase şi-şi ceruse iertare. Dar o sclavă spioană îi raportă totul Agrippinei care veni furioasă strigându-i doicii:

— Ce nu se cade? Cam îndrăzneşti să te împotriveşti dorinţei stăpânului tău Lucius Domitius! Să vie flagelatorul!

— Iartă-mă, mărită stăpână! – striga femeia, desfăcându-şi într-o clipă toate veşmintele şi aruncându-se la picioarele Agrippinei – am greşit tare şi merit să fiu biciuită, dar pedeapsa mi-ar fi mult mai dulce dacă aş primi-o din mâinile stăpânului meu iubit.

— Fie! – zise Agrippina – Dă-i biciul stăpânului! Nero se gândise să-i dea doar câteva lovituri de formă, ca s-o salveze, dar când văzu albeaţa corpului îngenuncheat în faţa lui, oferindu-i spinarea arcuită, lovi cu biciul şi urma roşie care se ivi îi făcu o plăcere deosebită. Deşi Agrippina plecase, continuă s-o lovească pe Servilia cuprins parcă de o grea nebunie. De-abia când o văzu pe Odria, fiica doicii, sora lui de lapte, plângând, se dezmetici şi aruncă biciul. Servilia se târî un pas şi udându-i picioarele cu lacrimi şi sărutându-i-le îi mulţumi şi jură să nu-l mai supere niciodată. Odria, îngrozită i se aruncă şi ea la picioare, făgăduind să nu iasă niciodată din voile lui. De-atunci, începu să-i bată uneori pe sclavii lui, care înspăimântaţi, se întreceau în a-i lăuda frumuseţea, deşteptăciunea şi mai ales talentul de poet, de cântăreţ şi

de aed. Curând, Agrippina avu o discuţie mai lungă cu fiul ei.

Îi arătă că sclavii sunt la bunul plac al stăpânilor lor., Noi, Lucius Domitius, suntem pentru ei cum sunt zeii pentru noi, le ţinem soarta în mână, dar ca şi zeii nu trebuie să-i lovim cu propria noastră mână. Este şi mai plăcut să le priveşti zvârcolirile, vaietele, strâmbăturile, să le asculţi implorările. Şi apoi flagelatorul îşi cunoaşte bine meseria: ştie când trebuie să ucidă un sclav prin biciuire şi cum să-l facă pe un altul să urle de durere fără să-i scadă preţul. Pe un olar îl va biciui mai mult peste picioare, unui hamal îi va cruţa picioarele, umerii şi spatele. Tu ai bătut-o pe Servilia stricându-i frumuseţea; dacă am voi s-o vindem n-am lua niciun sfert din preţul ei”.

— Dar oamenii liberi?…

— Cu oamenii liberi, dar săraci şi slabi, poţi face ce vrei, fie că le dai câţiva sesterţi, fie că pui pe cineva să-i omoare. Sunt şi oameni puternici, dar cei mai mulţi dintre aceştia sunt nesătui de bani aşa încât le poţi cumpăra bunăvoinţa şi serviciile. Ai să ai o pildă în bravul Burrus, centurion în garda pretorienilor.

Îl voi angaja cu bani buni să-ţi fie profesor de arte militare, iar mai târziu să te sprijine în ce vei întreprinde.

Într-adevăr, curând Burrus sosi în casa lor şi veni apoi cu regularitate, de două ori pe săptămână să-i dea tot felul de lecţii. După sfatul mamei sale, Nero îşi dădu toate silinţele la noua învăţătură, se purtă cu mult respect cu militarul, care ajunse să ţină mult la el. Cam în vremea aceea, Nero auzi despre faima lui Seneca şi-i spuse mamei sale că ar voi să fie discipolul lui, dar se teme că nu va fi posibil, deoarece acesta este putred de bogat.

— Oamenii nu se cumpără numai cu bani, Lucius Domitius – îi răspunse mama sa şi-i trimise filosofului o invitaţie. La cei 51 de ani ai săi, Lucius Annaeus Seneca, era încă un bărbat frumos, foarte elegant şi parfumat, un om sclipitor, sigur pe el. Acceptase invitaţia din curiozitate, sigur că a doua oară nu va mai călca pragul acestei case.

Încă din atrium, gazda, cu 20 de ani mai tânără decât el, îl vrăji cu frumuseţea, cu eleganţa şi distincţia ei. Trecând în tablinium, li se servi o masă cu cele mai rafinate bucate, vinuri alese şi sucuri de lămâi şi portocale. Şi aici, şi în tricliniu, unde trecură apoi, şi frumoasa femeie, şi dulcele ei fiu îl încântară cu felul atent în care ascultau şi inteligenţa cu care îi adresau întrebări. Iar atunci când Nero se duse la culcare şi fu invitat de Agrippina în dormitorul ei se simţi ca în

Câmpiile Elizee…

În lecţiile cu marele Seneca ambiţiile copilului sporiseră, deşi acesta îi vorbea mai ales despre cumpătare și modestie, dar și despre măreţia imperială, despre posibilitatea principelui de a face bine omenirii.

Îl emoţiona mai ales pilda marelui Octavianus Augustus care „găsise Roma de cărămidă și o lăsase de marmură”. Era așa de fascinat de învăţătura cea nouă că aproape nici nu băgă în seamă moartea tatălui său. Enobarbus fuse otrăvit de o sclavă, Eunice, care apoi fu pedepsită cu moartea. Se miră puţin pentru că sclava aceasta îi fusese dăruită tatălui său de către Agrippina pentru a-l îngriji și a-l dezmierda în lungile lui călătorii. Asistă la ceremonia aducerii urnei funerare şi la depunerea ei în atrium… Agrippina era acum liberă, dar profita cu multă discreţie de noua ei libertate, ambiţiile ei mergând în altă direcţie.

Cât timp a domnit Caligula, fratele ei, Agrippina s-a ţinut departe de curtea imperială, pe de o parte pentru că, fiindu-i soră nu-i putea fi şi soţie, pe de altă parte pentru că era violent şi obişnuia să-şi omoare rudele. Când el fu asasinat, militarii îl ridicară pe tron pe Claudius, pe care îl găsiseră ascuns într-un cotlon, tremurând de frică. Era un om blajin, timid, obsedat de frica de a nu fi ridicol, și tocmai de aceea făcând numeroase gafe, bolnăvicios şi fricos. Era însă un om cultivat, scriitor, filosof și istoric și s-a dovedit un bun administrator, un conducător drept. Când ajunsese pe tron trecuse printr-o căsnicie nefericită și se găsea într-o a doua, mai liniștită, din care i se născuse și o fiică, Octavia. Agrippina se apropiase de curte, încercând să găsească, un mod de a se amesteca în treburile ei. Este primită cu plăcere de unchiul ei, împăratul şi de soţia acestuia, iar fetiţa lor Octavia o adoră.

În momentul în care Claudius rămâne văduv, ea doreşte din toată inima să-i fie soţie. Sigur, omul nu este deloc tânăr şi nici arătos, dar toată lumea îl laudă, iar lumina tronului o orbeşte. Dar atunci ea era măritată şi îi trebuie o oarecare vreme până să fie liberă. Norocul nu îi este însă favorabil, fiindcă cezarul căzuse mai de mult în mrejele unei copile, de o rară frumuseţe, de numai 15 ani, Messalina. Aceasta rămăsese însărcinată şi îndată ce împăratul devine văduv se căsătoreşte cu ea, în ajunul naşterii băiatului lor, Britanicus.

Împăratul era complet acaparat de fermecătoarea tânără şi-i îndeplinea toate capriciile de lux, cu toate că era o desfrânată. Mai grav era faptul că liberţii lui devotaţi, prin care conducea atât de eficient şi binefăcător imperiul, o acceptau pe Messalina pentru că nu se amesteca în administraţie sau în viaţa politică. Dar Agrippina nu se lăsa. Mai întâi a hotărât să-l apropie de împărat pe fiul ei Nero şi l-a dus la curte. Nero ştia de la pedagogii săi că străunchiul său era un literat şi citise, cu toată vârsta lui fragedă, operele acestuia „Istoria Cartaginei" şi „Istoria Etruriei". Nenumărate discuţii au purtat pe aceste teme, mai ales după ce, în ceea ce spunea copilul, au început să apară şi ideile lui Seneca. Era bine primit şi de familia imperială, Octavia îl adora, micuţul Britanicus nu-şi mai dezlipea ochii de la el, şi chiar Messalina uneori îl privea cu un interes vicios. O altă faptă a Agrippinei a fost că a reuşit să-l facă pe Burrus prefectul şeful gărzii imperiale. Messalina, care nici nu bănuia că Agrippina urmăreşte să-i ia locul, se lăuda acesteia cu toate destrăbălările ei, ba chiar i l-a prezentat pe iubitul ei Sillanus. Poate chiar ea i-a inspirat acea ispravă care avea să-i aducă pieirea. Pe scurt, Messallina i-a spus lui Claudius că un oracol i-a prezis că dacă va fi căsătorită cu cezarul, vor pieri şi ea, şi el. Cum nu îi refuza nimic, împăratul se despărţi legal de ea urmând ca legătura lor să continue nelegitim. Dar îndată ce Claudius plecă la Ostia, să vadă lucrările portului, Messalina se căsători public cu Sillanus, ba goli şi palatul de lucrurile de preţ şi le duse în casa noului ei soţ. Informat de către Agrippina, cezarul care până atunci nu voise să creadă nimic din ceea ce i se spunea, acum se înfurie cu adevărat. Femeia intră pe mâna pretorului, fu judecată, condamnată şi executată. Claudius rămase pentru a treia oară văduv, simţindu-se singur. Agrippina era aproape: frumoasă, aparent virtuoasă, afectuoasă, instruită; peste o lună era soţia lui Claudius şi împărăteasă şi se muta, împreună cu Nero, la palat. Peste doi ani, în 803 (50 e.n.), Agrippina l-a convins pe Claudiu să-l înfieze pe Nero şi să-l numească moştenitor al său, în locul lui Britanicus.

Împăratul petrecea tot mai mult timp cu adolescentul discutând treburile statului, Octavia care îl iubea nespus, urma să-i fie soţie, Britanicus era chiar încântat că Nero era acum fratele său mai mare. Claudius o iubea mult pe Agrippina şi-i împlinea toate dorinţele; ea era adevărata stăpână în familie şi în palat, ba i se permitea chiar ca, îmbrăcată bărbăteşte, să primească defilări militare şi să participe la

adunările Senatului. Dar puterea, puterea adevărată pe care o dorea, nu o avea. Dacă voia să dea o poruncă în administraţia imperială, unul dintre liberţii împăratului, mai ales Corbulon, îi spunea respectuos, că nu se poate, că cezarul a dat o altă poruncă. Atunci când a voit să se răzbune pe nişte rude ale fostului ei soţ, Enobarbus, denunţându-le că au uneltit contra împăratului, i s-a spus că legile delaţiunii date de Tiberius şi Caligula au fost abolite de Claudius. Nero se apropia de 17 ani.

Înţelegea tot ce se petrece, dar o curiozitate bolnăvicioasă îl opreşte să facă ceva, sau poate era ambiţia.

În anul 807 (54 e.n.) Claudius s-a îmbolnăvit, lucru destul de obişnuit la el. Agrippina l-a îngrijit până când a început să se simtă mai bine şi apoi ea a plecat pentru câteva zile la Antium, lângă Roma, vechea ei proprietate, să vadă cum mai merg lucrurile.

În a treia zi, brusc starea împăratului s-a înrăutăţit. Călăreţi iuţi s-au repezit s-o aducă pe „Domina” (stăpâna), iar Lucius Dominius Claudius a cerut să-l vegheze, voind să vadă cum moare „stăpânul lumii”, văitându-se şi implorând. A fost dezamăgit şi îngrozit când a văzut că omul acesta fricos şi obişnuit să fie răsfăţat a ştiut să moară liniştit, resemnat, fără zgomot. Când s-a întors Agrippina şi l-a întrebat, cu o prefăcută durere, ce face, el a răspuns ironic, adunându-şi ultimele puteri: „Simt că devin zeu”. Mai târziu, când Nero avea să-şi exprime, faţă de mama sa, admiraţia pentru moartea lui, aceasta avea să-i răspundă indiferentă: „Era o artroză, care nu provoacă nicio durere”.

Cercetările asupra morţii lui Claudiu nu au dus la niciun rezultat, dar asta nu a împiedicat cu nimic urcarea pe tron a lui Nero. Cel de-al cincilea Cezar, fu recunoscut îndată de pretorieni şi de armată, de Senat şi de întregul popor roman. Greutăţile începură de-abia după aceea.

În tânărul împărat se luptau doi oameni. Pe de o parte, Nero dovedea calităţi de administrator şi continua politica bună a lui Claudius. Timp de peste cinci ani, a păstrat aparatul de stat moştenit, în frunte cu Corbulon şi nu a îngăduit nimănui, nici măcar mamei sale, să se amestece în felul în care acesta aplica hotărârile sale.

În rest însă, în palat, începu să ducă o viaţă de plăceri, fără decenţă dar la adăpostul zidurilor imense, necunoscută de popor.

Încă dinainte de moartea lui Claudius se căsătorise cu Octavia,

pe care acum o neglija în favoarea unor sclave şi hetaire, şi dacă aceasta modestă, nu protesta, o făcea în schimb Agrippina, care nici aici nu era ascultată. Se înconjurase cu o bandă de histrioni, poeţi, cântăreţi şi actori, care îl adulau. Cea mai nemulţumită era Agrippina. Visase puterea, puterea deplină, dreptul la a se juca cu soarta tuturor oamenilor şi acum se vede redusă la o situaţie inferioară celei pe care o avusese până la moartea lui Claudius. O explicaţie pe care o avu cu Nero se termină cu o ceartă violentă:

— Chiar tu m-ai învăţat că lucrul cel mai dulce este stăpânirea lumii. Acum o am şi nici nu mă gândesc s-o împart cu cineva. Mi-ai netezit drumul spre ea, dar acum ai pentru aceasta o îndestulă răsplată: să trăieşti în umbra luminii mele…

— Nebunule! – strigă ea – Eşti un nebun! Ai să dai foc Romei! În loc de furia la care se aşteptase, Agrippina zări pe faţa fiului ei, mai întâi uimire, apoi o mare satisfacţie, ca şi cum ar fi înţeles ceva…

Seneca era un fel de consilier al împăratului. Avea intrare liberă la palat şi purta lungi discuţii cu Nero.

Îi dădea sfaturi, îl felicita pentru conducerea înţeleaptă şi se minuna de insistenţa cu care revenea la el ideea construirii unei noi Rome, mai măreaţă decât cea a lui August şi care să fie opera lui.

Încerca să-l facă să înţeleagă că se poate face ceva, dar treptat, cu moderaţie. Acolo unde Seneca nu-i putea fi pe plac lui Nero era aprecierea operei acestuia. Tânărul îi citea poemele şi odele sale, şi Seneca, prea obişnuit cu sinceritatea, nu reuşea să fie prea convingător cu laudele sale. Cam la un an după ce urcase pe tron, credinciosul Burrus îl căută într-o zi, în taină, să-i spună că mama sa încearcă să-l răstoarne şi poate chiar să-l ucidă. Ea umbla pretutindeni, printre pretorieni, senatori, tribuni militari ponegrindu-l pe Nero şi lăudându-l pe Britanicus. Nero îi mulţumi cu sinceritate prefectului pretoriului pentru credinţă şi-l rugă să urmărească mai departe conspiraţia şi să-l informeze. Rămas singur, căzu pe gânduri.

Înţelese ce dulce este puterea şi că fără ea n-ar mai putea trăi şi că, dacă pentru obţinerea ei luptase mama lui, acum trebuia să şi-o apere singur. Oricum, Britanicus reprezenta o primejdie pentru el: avea acum 15 ani, era frumos, inteligent, cultivat, curajos, simpatizat de senatori, de militari… Chemă o lectică şi o gardă şi plecă la casa lui Pontifex Maximus.

Înaltul preot îl primi îngrijorat, dar foarte repede grija i se transformă în groază.

— Venerabile Paulus Balbus, ştiu exact rolul pe care l-ai jucat în moartea tatălui meu, Claudius. Am şi dovezi, deşi, dacă eu te-aş învinui, n-ar mai fi nevoie de nicio dovadă... Cred că ştii ce chinuri te-ar aştepta, până când vei căpăta binefăcătoarea moarte. Te-aş putea ierta dacă ai face să se repete un asemenea fapt... Nu, nu te cutremura, nu este vorba de Domina, de mama mea, şi ea nici nu trebuie să ştie...

— Bine, stăpâne – zise bătrânul amant al Agrippinei – spune-mi numai numele şi data morţii...

Încă înainte de a lua tronul, Burrus îi arătase un coridor pe deasupra tuturor camerelor din apartamentele imperiale. Neştiut de nimeni, prin nişte găuri bine ascunse putea vedea şi auzi tot ce se petrecea. Aşa asistă acum la moartea lui Britanicus şi se simte asemenea unui zeu. Adolescentul nu ţipă, nu strigă şi pentru că nu are prea mari dureri, şi pentru că nu mai are putere. Din ochi îi curg lacrimi şi şopteşte:

— E aşa frumoasă viaţa... Aş fi vrut să mai trăiesc – Agrippina îi şterge sudoarea cu o năframă subţire – Ce bună şi ce frumoasă eşti Domina, şi tu surioara mea, Octavia. Cât aş vrea să-l văd şi pe minunatul meu frate, Nero...

Simţea nevoia să recite şi să cânte, uneori acompaniindu-se cu lira, în faţa paraziţilor pe care îi ţinea în jurul său. Dacă nu-l lăudau şi nu-l linguşeau destul, punea să-i bată, dacă îl lăudau prea tare, iar îi bătea, zicând că-l ironizează. Până când, într-o zi, cel mai deştept dintre paraziţi, grecul Epifane, i-a vorbit astfel:

— Preamăritule Cezar, zeii te-au dăruit cu talent mai mult decât pe oricare alt muritor. Dacă operele tale nu sunt pe măsura acestui talent, nu se pot măsura cu cele ale renumiţilor aezi, este din cauza vieţii pe care ai dus-o de mic, închis într-un palat, având de toate şi văzând lumea cu ochii altora... Crezi că Homer sau Vergilius ar fi cântat astfel dacă n-ar fi participat la bătălii, dacă n-ar fi văzut arzând cetăţi mari – şi la aceste cuvinte faţa lui Nero se lumină iar – dacă n-ar fi văzut viermuiala oamenilor înnebuniţi de frică. Sau cum crezi că ar mai fi scris Ovidius poeziile sale şi „Ars amandi” dacă n-ar fi cunoscut dragostea...

— Dragostea? Păi…

— Nu, măritule Cezar, ştiu ce vrei să spui.

În faţa ta cad în genunchi toate femeile, de la matroana de 35 de ani până la virgina de 13, orbite de strălucirea ta. Dar aceasta nu este dragoste. Dragostea este un chin dulce, nesiguranţa dacă eşti iubit, gelozia, lupta pentru a fi iubit… Ai simţit tu vreodată aşa ceva?

Îi spune lui Burrus că vrea să umble, fără să fie cunoscut prin oraş, numai cu Epifane, spre a vedea cum merg lucrurile. Burrus este de acord, le face rost de haine modeste şi de o gardă de şase oameni îmbrăcaţi ca nişte negustori, cu armele ascunse, pe care nici ei nu-i vor observa.

În primele zile nu se întâmplă nimic, nimeni nu-i bagă în seamă în forfota oraşului, dar şi acest joc nou îi face plăcere lui Nero.

În a treia zi a văzut-o. Era o fecioară de vreo 14 – 15 ani cu un peplum sărăcăcios, fără niciun fel de podoabe, umblând pe jos, cu o singură sclavă bătrână. Se oprea pe la canabe (prăvălii), privea lucruşoarele de acolo cu poftă, dar neputând cumpăra nimic. Era însă atât de frumoasă că îţi tăia răsuflarea. O urmărea şi vede casa unde intră, dar în zilele următoare ea nu mai iese din casă. Nero simte, pentru prima oară, fiorii aşteptării, ai speranţei şi reuşeşte să scrie primele versuri care îi plac şi lui, în greceşte. Epifane îi aduce veşti cu greu culese. Se numeşte Poppeea, Pappia Poppeea, aparţine unei vechi familii, acum sărăcită şi plină de datorii. Sclava probabil a spus că au fost urmărite şi tatăl ei nu o mai lasă să iasă din casă. Trei luni se chinuie Nero cu dorul de Poppeea, dor pe care nu i-l pot potoli nici cele mai frumoase sclave sau fecioare care i se oferă.

În sfârşit, Epifane îi aduce şi veşti bune. Un cavaler înstărit a cumpărat funcţia de publicări în provincia Asia şi mutându-se acolo îşi vinde casa din Roma. Este o casă frumoasă, confortabilă şi spatele grădinii ei răspunde în grădina Poppeei.

Încântat, Nero îi dă câteva mii de denari şi Epifane cumpără casă, pe numele său, o mobilează, cumpără sclavi, dintre care trei foşti gladiatori pentru pază. Din păcate urmează cele trei luni de ploaie şi de frig, uneori şi de lapoviţă, când nimănui nu-i prea arde de plimbare prin grădină. De-abia după anul nou, pe la idele lui Marte, când vremea se face frumoasă şi grădina înverzeşte şi înfloreşte, fata începe să se plimbe şi să se odihnească în grădină.

Mai trec zile până când Nero reuşeşte să stea de vorbă cu ea, apoi lucrurile încep să meargă bine: nu este sperioasă şi este foarte curioasă şi pare să-i placă de Nero, atât de spiritual şi ştiutor. După ce acesta jură că nu se va atinge de ea, este de acord să treacă printr-o spărtură a zidului despărţitor, lărgită de Epifane, să „viziteze casa vecină”. Este încântată de tot ceea ce vede, aproape nu-i vine să creadă că nu visează şi când i se spune că poate veni oricând aici se porneşte pe plâns.

— Peste şase luni, la idele lui Septembrie, va trebui să îmbrac peplumul de vestală şi nu numai mângâierea unui bărbat, dar şi apropierea lui îmi vor fi oprite cu preţul vieţii… Tatăl meu şi-a dat cuvântul lui Pontifex Maximus şi el ţine minte totul, mai ales că a plătit datoriile tatii şi i-a promis că…

Îi spusese Poppeei că zeii nu vor îngădui aşa ceva dar, se gândise de fapt, la el.

În dimineaţa următoare îl chemă pe prefectul pretoriului:

— Credinciosul meu Burrus, în drumurile mele am aflat nişte lucruri care m-au pus pe gânduri. Se pare că Pontifex Maximus este amestecat în moartea tatălui meu, Claudius…

— Mărite Cezar, da, aşa este, şi nu numai a lui, ci şi a fratelui vostru Britanicus… Ştiu şi augurul pe care l-a pus să o facă, dar am tăcut pentru că este iubitul Augustei, mama voastră… Dacă vreţi, îl putem aresta şi… Sau poate?…

— Mai bine.

Peste o săptămână aveau loc funeraliile lui Pontifex Maximus… La sfârşit, la palat, Agrippina îi zise furioasă lui Nero:

— Am văzut cum a fost împins de pe stânca lui Tiberiu de la Capri, am văzut mâna care l-a împins în prăpastie…

— Ce căutaţi acolo? – o întrebă fiul ei şi, văzându-i privirea, „Domina” simţi fiori reci.

Un centurion pretorian schimbă câteva cuvinte cu Pappius, destul de ferm. Acesta, după un protest timid („fiica mea nu este sclavă!”), acceptă ca fata lui să meargă în casa unui om puternic, foarte puternic şi acceptă şi darul de 50.000 de denari. Peste o oră, o litieră împodobită era oprită în faţa porţii şi o luă pe Poppeea şi, după ce o

purtă un timp pe străzi, o duse în casa vecină, unde o aştepta Nero cu o masă cum nu mai mâncase niciodată. Seara, după libaţii făcute în cinstea Zeiţei Venus, cunoscură plăcerile lui Eros, reînnoite apoi zi de zi. Poppeea era un copil nevinovat care îşi dăruise trupul lui Nero, dar nu şi sufletul. Foarte curând, se deşteptase în ea femeia, o femeie deşteaptă şi foarte ambiţioasă, care primea dragostea cezarului, dar îi mărturisea mult mai puţină. Curând, toată Roma ajunse să ştie de dragostea împăratului, dar o privea cu bunăvoinţă, ca fiind încă foarte discretă. Chiar Corbulon şi ceilalţi din conducerea treburilor socoteau că, atât timp cât cezarul dă încă porunci înţelepte şi îi lasă să gospodărească cum trebuie ţara, merită să se bucure de noua lui iubire. Burrus era şi el de acord şi se ocupa doar de buna pază a casei. Numai Agrippina spumega de furie, dar nu avea ce face. După păţania lui Pontifex Maximus niciun bărbat nu mai avea curaj să se apropie de ea.

Timp de un an lucrurile merseră aşa. Numai că Poppeea devenea tot mai nesătulă, tot mai pretenţioasă. Mătăsuri, parfumuri, bijuterii veneau mereu, dar curând începu să se plictisească. Nero trebuia să mai meargă şi la palat şi atunci se distra chinuind sclavii sau seducându-l pe Epifane care, înspăimântat, îi deveni cel mai docil amant.

Îi reproşa mereu lui Nero că o ţine închisă, că îi este ruşine cu ea, că degeaba i-a luat atâtea dacă nu se poate arăta cu ele. Până la urmă, la rugămintea lui, Seneca dădu o petrecere în cinstea Poppeei, care prin frumuseţea, eleganţa, spiritul şi caracterul ei prietenos făcu o puternică impresie asupra invitaţilor. Apoi urmară asemenea petreceri în alte case aristocratice şi, la rândul ei, Poppeea îi găzdui în „casa ei”. După anul 812 (1 martie 59 e.n.), Poppeea numai voi să rămână în minunata casă, ci dori să locuiască în palatul imperial. Nero îi ceru lui Burrus sfatul.

— Stăpâne, dorinţa ta este lege pentru noi toţi… Nu o să fie uşor. Nu din partea împărătesei, Octavia este atât de blândă… Mă gândesc la mama voastră, Domina Agrippina… Am să pun să pregătească un apartament în aripa de nord a palatului… un apartament minunat…

Ajunsă în palat, „mica viperă”, cum îi spunea Agrippina, a încercat să se poarte blând şi modest, ca să-i câştige pe toţi, mai ales pe

Burrus. Un singur lucru nu înţelegea să-l facă, să stea retrasă în apartamentul ei. Cutreiera palatul, se minuna de frumuseţile adunate acolo, vorbea binevoitoare cu toţi şi o făcu să râdă până şi pe posomorâta Octavia.

Agrippina însă înnebuni de furie. O înfruntă de mai multe ori pe Poppeea cu cuvinte grele şi începu să ţească tot felul de intrigi. Ba merse şi în Senat, ponegrindu-l pe fiul ei şi jignindu-i pe senatori… Sfătuindu-se cu Burrus, hotărâră că situaţia nu mai poate fi răbdată. Agrippina se pomeni în dormitorul ei cu doi centurioni:

— Augusta, Cezar îţi porunceşte să-ţi alegi moartea! O spaimă şi o furie nespusă o cuprinse.

Împinse pe cei doi oşteni şi, printre ei, zvâcni spre locul unde ştia că sunt Nero şi Burrus.

— Vrei să mă ucizi, Nero, pe mine, mama ta…

— Tu nu l-ai ucis pe primul meu tată, pe Enobarbus? Şi pe al doilea, pe Claudius? Şi pe atâţia alţii?

— Ca să-ţi netezesc ţie drumul spre tron! Şi tu, fiară, nu l-ai ucis pe dulcele Britanicus şi pe piosul Balbus.

— Nu, Domina. Pe Britanicus l-ai ucis tot tu, cu ajutorul lui Pontifex Maximus, care şi-a primit apoi pedeapsa… – zise Burrus.

— Monstrule!

— Un monstru – îi răspunse liniştit Nero – nu poate să se nască decât tot dintr-un monstru. Centurioni – zise apoi celor care ajunseseră aici – luaţi-o pe Domina, duceţi-o în apartamentul ei şi lăsaţi-o să-şi aleagă felul în care va muri. Poate să şi-o dea şi singură. Dar într-o oră, trebuie să fie în lumea umbrelor!

— Şi tu, o să priveşti de sus moartea mea?

După moartea Agrippinei, Poppeea rămase adevărata stăpână a palatului imperial.

Îi mai linguşea încă pe cei puternici, dar cu sclavii şi cu cei mărunţi începu să-şi arate ghearele. Nero era tot mai îndrăgostit de ea, de capriciile ei, când drăgăstoasă şi fierbinte, când rece ca gheaţa. După câteva luni începu să-l preseze pe Nero să termine cu Octavia şi să o ia de soţie, făcând-o împărăteasă. După ce se sfătui cu Burrus de mai multe ori, îi promise Poppeei că, la anul nou, va fi împărăteasă, lui Burrus îi reveni sarcina să o anunţe pe Octavia. Dar Poppeea nu mai avu răbdare şi i-o luă înainte.

— Octavia, ţi-a venit timpul să mori. Nero mi-a promis tronul tău şi-l voi avea... Ştii că lui nu-i pasă de nimeni. Va primi din nou felicitările Senatului, ca atunci când a ucis-o pe Agrippina... Dar vei avea o moarte uşoară. Poate mă va lăsa pe mine să ţi-o dau... Împărăteasa, înspăimântată, se aruncă la picioarele copilei şi i le acoperi cu sărutări şi cu lacrimi:

— Nu mă ucide, stăpână, n-am nevoie de niciun tron... Vreau doar să trăiesc, am să-ţi fiu sclavă, am... Burrus nu mai poate răbda:

— Ridică-te, Augusta. Nu ţi se va întâmpla nimic. Nu eşti vinovată de nimic şi nici acuzată. Cezarul Nero vrea să se despartă de tine cu dreptul pe care îl are orice cetăţean roman de a-şi repudia soţia care nu i-a dăruit niciun fiu. Cezarul şi Senatul îţi făgăduiesc că niciun fir de păr nu se va clinti de pe capul tău. Vei fi exilată în Sicilia, pe una din latifundiile tale, unde vei pleca cu toţi sclavii tăi, cu toate veşmintele şi odoarele tale. Te va însoţi un om din ordinul senatorial, care, iubindu-te şi respectându-te, te va apăra şi va veghea ca să nu te mai întorci la Roma. Peste trei zile, cinci galere te vor duce în Sicilia...

După ce Poppeea ajunse împărăteasă griji mari se abătură asupra Senatului şi asupra miniştrilor liberţi. Până atunci, banii pe care cu generozitate îi puseseră la dispoziţia palatului ajunseseră pe deplin şi prisosiseră. Acum Nero cerea mereu şi mereu, negustorii umpleau palatul cu mătăsuri, parfumuri, bijuterii, statuete, vase, covoare. Se risipea mâncarea şi băutura şi crescuse liota de paraziţi. Poppeea poftise să vadă, împreună cu Nero, lumea peste care erau stăpâni. I se organiză o călătorie până la Aquileea şi apoi, prin Illiricum, în Grecia. Călătoria dură mai bine de un an şi costă peste trei milioane denari. Alaiul cuprindea 1.000 de legionari pedeştri, două manipule de călăreţi, 300 de care cu alimente, cirezi de vite, 30 de lectici, 600 de sclavi purtători sau servitori, 50 de măgăriţe în al căror lapte Poppeea obişnuia să se îmbăieze zilnic pentru a-şi păstra pielea catifelată. Convoiul a mers încet, văzându-se tot ceea ce era frumos, organizându-se serbări şi petreceri, toată lumea admirându-i pe împărat şi împărăteasă. La Aquileea şi în Grecia, Nero s-a urcat pe scenă ca un actor, a recitat versurile sale şi a cântat. La Roma nimeni n-a voit să creadă aşa ceva, socotind că este un zvon.

Şi în călătorie, şi după ce se întoarseră la Roma, la sfaturile lui

Epifanes, Poppeea îi întreţinea dragostea lui Nero, aţâţându-i gelozia.

Îl anunţă că are un rival, că ea se luptă cu dragostea între ei doi. Rivalul era Apollo, care, la început îi apărea în vis, iar mai apoi se întrupa în patul ei ori de câte ori era singură. Nero nu o prea crezu, dar când îi povesti amănunţit toate dezmierdările şi desfrâurile pe care le făcea cu Epifane, punându-le pe seama zeului, gelozia i se înteţi şi cum, pe un zeu nu se putea răzbuna, şi-o cheltuia compunând versuri greceşti pline de deznădejde, dar şi de simţire.

Într-o zi, Epifane îi grăieşte:

— Mărite stăpân, ai văzut că am avut dreptate. Versurile tale de dragoste sunt minunate. A venit vremea să scrii şi versuri eroice, în limba latină, să te inspiri din…

— Crezi că ai putea face să ardă Roma, fără ca nimeni să nu ştie ce s-a întâmplat? Ţi-aş da imediat un milion de denari…

— Da, o parte a Romei. Mijlocul Transtiberiumului; sunt cocioabe şi insula (locuinţe suprapuse) pentru plebei, sunt o pecingine şi o ruşine pentru Roma şi ard foarte repede. Peste două săptămâni, în seara zilei când se vor împlini zece ani de când eşti pe tron, după ce se va lăsa întunericul, să ieşi pe terasa cea mică şi să priveşti peste fluviu…

Ziua fuse grea, obositoare, dar îi făcuse plăcere şi lui, şi mai ales Poppeei, care îl însoţise peste tot. Senatul îl ovaţionase, îi acordase triumful, îi urase domnie lungă şi fericită. Urmaseră libaţiile către zei.

Întorşi la palat se odihniseră şi apoi cinară, cu paraziţii lor, o cină prelungită, la care toţi se mirară de lipsa lui Epifane. Apoi toţi plecară la culcare, iar el îi propuse Poppeei să meargă pe terasa mică să privească fluviul, înveliţi în pături moi.

În Transtiberium luminiţele începură să se stingă până când nu mai licăriră decât câteva. Poppeea se plictisise şi voise să meargă la culcare, când deodată, undeva, departe, zvâcni o lumină, o flacără care se înălţă spre cer. Apoi alta şi alta, şi alta şi multe izbucniră şi făcură un semicerc strălucitor. Cum vântul bătea spre râu, flăcările se întinseră cu repeziciune, formând o mare vâlvătaie care lumina cerul. Priveliştea era fascinantă şi cei doi o priveau fermecaţi. Când flăcările se apropiară de râu începură să se vadă fiinţe minuscule, alergând înnebunite în toate părţile, unele arzând chiar. Câteva ajunseră până la mal aruncându-se în apă. Văzură femei cu copii în braţe, bărbaţi cu

bătrâni în spate.

Cei doi urmăreau cu nesaţ priveliştea adăugând cană de vin după cană. De la o vreme, începură să se audă până la ei trosnetul grinzilor, strigătele, urletele, vaietele, iar vântul să aducă miros de fum şi carne arsă.

A dormit dus câteva ceasuri şi s-a trezit golit de orice sentimente. Cu toate că îl durea groaznic capul în urma vinului băut, luă un album şi un stil, încercând să scrie poemul despre „oraşul care arde”. Dar imaginile care i-au trecut azi-noapte prin minte, acum nu mai revin şi nu poate închega nici două versuri din poem. Deodată se dezmeticeşte şi înţelege că are şi alte lucruri de făcut. Porunceşte să i se înfăţişeze Epifane. Acesta îi povesteşte amănunţit cum a pregătit totul cu luni înainte. A recrutat 60 de hoţi şi de tâlhari care nici nu se cunoşteau între ei, nici nu ştiau cu cine vorbesc. I-a organizat în 15 bande de câte patru şi i-a dus în Transtiberium arătându-le la fiecare ce anume case trebuie incendiate la miezul nopţii de la idele lui septembrie. Le-a dat şi materialele necesare şi le-a arătat şi drumul pe care trebuie să se strecoare pentru a ajunge afară din oraş, la Tibru, la corabia care-i va duce în Egipt unde vor avea bani din belşug. Azi-noapte a stat cu cei doi prieteni la corabia tocmită unde, treptat, în vreo două ore au sosit toţi; el i-a numărat. Pe corabie tâlharii au găsit mâncare şi băutură, mai ales băutură şi s-au pus pe chefuit; când s-au strâns toţi, marinarii au ridicat ancora şi au coborât Tibrul ieşind în mare; la ivirea zorilor, el şi cei doi prieteni care urmaseră cu o barcă cu pânze corabia pierduseră ţărmul din vedere. Corabia s-a oprit, nu se mai auzeau strigăte semn că tâlharii adormiseră. Atunci, marinarii au bătut în cuie uşile de intrare în interiorul corăbiei, au stropit puntea şi au dat foc. Apoi toţi şapte au sărit în apă, înotând spre barcă. Dar el.

Epifane, cu cei doi prieteni, pun arcurile la ochi, săgetează şi se aud trei strigăte. Morţi sau răniţi, trei dintre ei nu mai înoată. La a doua săgetare, numai doi sunt nimeriţi, ultimii doi ajung la barcă şi încearcă să se urce. Dar cei trei îi lovesc cu vâslele în cap şi le înfig pumnalele în gât. Atunci strigăte disperate le atrag atenţia spre corabia în flăcări. Când totul, cadavre, tăciunii corăbiei se duseră sub apă, întoarseră barca.

— Ce s-a mai întâmplat? – întrebă Nero fascinat de cruzimea povestirii.

— Ne-am întors la ţărm şi am stat puţin să ne odihnim. Cei doi au adormit şi i-am lovit în cap cu o vâslă de i-am ameţit. Luasem cu mine doi saci, pe care aici i-am umplut cu pietre, i-am târât în barcă amorţiţi pe prieteni și i-am legat strâns pe fiecare de câte un sac. Am mai pus câţiva bolovani şi am dus barca în mijlocul fluviului; când am ajuns la vărsarea în mare, am înţepenit vâsla de cârmă, ca vasul să meargă spre larg, dus de curent, am făcut o mică spărtură cu toporul şi am sărit în apă cât ai clipi, am înotat spre ţărm şi apoi am privit: barca începuse să se scufunde, dar încă mai mergea, cei doi se treziseră şi urlau ca nişte fiare până când se duseră în adâncuri… Sunt singurul care mai ştiu.

— Îmi eşti un prieten desăvârşit… Ai șters toate urmele… Cere-mi orice! Acum ia brăţara mea!

— Lasă-mă să mă gândesc, stăpâne… Acum vreau numai să dorm… Epifane se înşelase. Nu era singurul care ştia, căci Adria, fiica Serviliei, de dincolo de perdelele de piele, auzise totul. Mai auzi şi când Nero chemă pe unul din paznicii lui secreţi:

— Prietenul meu Epifane m-a trădat şi mi-a furat bijuteriile, printre care şi brăţara de aur pe care o am de la Claudius. Vreau ca, în taină, să-l pedepseşti cu moartea, în somn, şi să-mi aduci înapoi odoarele…

Peste două ceasuri, Nero, acum mai odihnit, îl primi pe Burrus. Prefectul pretoriului era istovit, înnegrit de fum, murdar de funingine. Povesti împăratului scenele de coşmar la care asistase, fără să-şi dea seama câtă plăcere îi face acestuia. Apoi răspunse la cele două întrebări pe care i le pusese stăpânul său:

— Nu, nu am putut prinde vinovaţii. Nu ştim nimic, nimeni nu i-a văzut; unora dintre cei salvaţi li s-a părut că văd nişte năluci înveşmântate în negru care au dispărut. Dar vom continua cercetările. Ce avem de gând să facem? Mai întâi să socotim morţii şi să-i îngropăm, apoi să-i adăpostim pe cei vii… Pe urmă, sigur, vom dărâma ruinele, vom căra dărâmăturile şi apoi…

— Apoi vom construi o nouă Romă.

În cenacula unde se retrăsese îl găsi pe paznic:

— Mărite Cezar, l-am ajuns aproape de casă; eram cu mantia pusă pe dos şi cu o năframă pe faţă şi pe stradă nu era nimeni. Când

m-au văzut cu sabia în mână, cei doi sclavi au trântit lectica şi au rupt-o la fugă.

Îndată am deschis uşiţa. I-am retezat gâtul şi ţi-am adus bijuteriile furate. Nero luă bijuteriile se întoarse la locul său şi se aşeză într-un anume fel în jilţ. O trapă se deschise sub picioarele paznicului şi acesta, fără să aibă timp măcar să ţipe, căzu în hăul de dedesubt, direct în „cloaca maxima” (canalizarea Romei), după ce se zdrobise de pereţi.

La prânz Poppeea fu cât se poate de bine dispusă. Dormise bine, îşi făcuse minuţios toaleta şi acum gustând însufleţită din bunătăţi, evoca însufleţită impresiile de neuitat ale nopţii trecute. Nero îi răspunde şi el cu ale lui şi începu să închege versuri din marele său poem. Atunci veni Burrus, spălat şi curat îmbrăcat, dar doar puţin mai odihnit ca dimineaţa.

— Iartă-mă, Cezar, prietenul vostru Epifane a fost ucis şi jefuit de tâlhari... – şi povesteşte totul.

Împărăteasa lasă să-i scape un strigăt de oroare. Poate este şi durerea pentru pierderea amantului, dar şi frica că a fost ucis de Nero din gelozie, descoperind că îi este amant... Se stăpâneşte.

— Să fie căutaţi tâlharii şi pedepsiţi groaznic – zice Nero calm – Edilii curuli să organizeze nişte funeralii măreţe.

După incendierea Romei, Nero nu mai este cel de altă dată. Cunoaşte o nelinişte şi cruzimea îi sporeşte. Revine asupra poemului şi se chinuie să descrie cât mai convingător arderea oraşului. Burrus i-a comunicat numărul morţilor, 5600 dar şi mai mare al celor rămaşi fără adăpost, aproape 20.000 care au fost duşi într-o tabără în afara oraşului şi hrăniţi pe seama acestuia. Peste 30.000 de sclavi publici lucrează de zori şi până în noapte la dărâmarea zidurilor afumate, la cărarea molozului şi a grinzilor arse. Nu pot fi descoperiţi cu niciun preţ vinovaţii de incendiu. Nero simţea nevoia s-o uimească pe Poppeea cu geniul său. Convoacă pe toţi arhitecţii cunoscuţi, sculptorii şi le porunci ca pentru locul imens, de aproape 5.000 de jugăre, care rămăsese gol în mijlocul Romei să plănuiască un palat imens, cu ziduri de apărare, cu clădiri măreţe, cu parcuri şi heleştee, bazine şi therme, cu crânguri, cu ferme şi mici ogoare şi păşuni.

Îi şi dete numele de „Casa de aur” şi dădu poruncă să se pună la

dispoziţie toţi banii necesari.

Însoţit de Poppeea şi de garda sa, organiza spectacole, cheltuind sume mari şi chiar el ieşea pe scenă, recitând şi cântând, obţinând aplauzele şi ovaţiile plebei, dar şi indignarea senatorilor şi aristocraţilor.

Cam după vreo două luni, Seneca veni în taină împreună cu Petronis şi cu Lucanus la Nero. Primiseră nişte scrisori pe care, supuşi credincioşi, le aduseseră cu ei, în care împăratul era acuzat că a dat foc Romei şi se povestea pe larg cum s-au petrecut lucrurile. Oamenii erau convinşi că era vorba numai de minciuni, mai ales că cele trei scrisori erau absolut identice. Fu chemat Burrus, care le examină cu grijă, spuse că nu crede că mai sunt altele pentru că, din cancelaria imperială au lipsit doar trei foi de p apirus şi un asemenea papirus numai la palat se foloseşte, deci scrisorile pornesc de la palat.

Însă şi prin rândurile plebei, mai ales al creştinilor, a început să umble un astfel de zvon. Rămas singur, Nero se gândi îndelung. Mai întâi, o bănui pe Poppeea, doar ea înţelesese că el ştia dinainte de incendiu şi se bucuraseră împreună. Dar nu avea de ce să o facă şi nici nu ştia cum se desfăşurase toată treaba. Apoi îi vin în minte cuvintele lui Burrus despre creştini şi deodată înţelege. Fosta lui doică, Servilia, este creştină şi i s-a părut lui că atunci când vorbea cu Epifane s-a mişcat o draperie. Pesemne că ea a tras cu urechea. Dar Servilia nu ştie să scrie, ştie însă Adria, fiica ei, care este sclavă copiatoare la cancelarie. Şi atunci răcneşte:

— Să vie prefectul, să fie aduse Servilia şi Adria… Burrus sosi îndată şi Nero îi povesti ceea ce el trebuia să ştie, apoi îi sugeră:

— De crezi, Burrus, că aceşti creştini răspândesc zvonul în rândul plebei şi scriu şi marilor filosofi şi poeţi, ca ei să mărturisească acest lucru în opera lor?

— Eu cred, Mărite Cezar, că ei au dat foc Romei şi fac toate ca să nu cadă vina asupra lor.

Într-un târziu, fu adusă Servilia, dar Adria nu fu găsită nicăieri. Flagelatorul o despuie; pe trupul încă frumos, mai stăruiau, ca nişte linii roşietice subţiri, urmele loviturilor primite de la Nero cu 18 ani în urmă. Fu întrebată: „Unde este Adria?”, răspunse: „Nu ştiu”, fu întrebată: „Cine a dat foc Romei?”, răspunse: „Tu, Nero!”. Cu toată biciuirea, dădu aceleaşi răspunsuri până când rămase un morman de

carne şiroind de sânge... Burrus, convins de minciuna creştinilor, trecuse la măsuri ferme.

Îşi chemă îndată informatorii şi fiecare dintre ei, primi câte 20 de pretorieni, împânzind Roma. El, împreună cu 16 pretori şi mai mulţi ostaşi merseră la tabăra unde se găseau sinistraţii din Transtiberium, reuşiră să aleagă peste 3.000 de creştini.

În timpul nopţii, fură ridicaţi din diferite părţi ale oraşului, alţi 2300 iar în zilele următoare stăpânii urmau să-i predea pretorilor pe sclavii lor creştini. Dimineaţa, începură cercetările. Cei care putură dovedi că nu sunt creştini, fură lăsaţi să plece, după ce răspunseră că nu ştiu nimic la întrebarea „cine a dat foc Romei?" şi după ce primeau câte zece lovituri de bici ca să nu se mai amestece cu creştinii. Câţiva, mai fricoşi, voind să scape de biciuire răspunseră la întrebare: „creştinii au dat foc", inventând şi amănunte şi denunţară şi alţi creştini că ar fi creştini. Din cei dovediţi a fi creştini, unii, puţini la număr, se lepădară de credinţa lor şi răspunseră la întrebările pretorilor, aşa cum voiră aceştia, apoi după o bună biciuire fură duşi la Ostia, îmbarcaţi şi trimişi în provincii îndepărtate. Cei mai mulţi rămaseră tari în credinţa lor şi cu toate loviturile răspunseră la întrebări cu „Nu ştiu, dar, oricum, nu creştinii", ba unii chiar: „Nero, tiranul sângeros!". Ei fură bătuţi şi apoi predaţi unor banişti (organizatori de jocuri).

Din acest moment, din zece în zece zile, când vremea era bună, spre marea bucurie a locuitorilor Romei, în amfiteatru s-au organizat jocuri. Creştinii erau băgaţi în arenă, în grupuri mai mari sau mai mici şi erau ucişi în chipuri cât mai variate şi mai spectaculoase. Uneori 30 – 40 de femei goale erau lăsate la mâna unor copii de 10 – 12 ani de la şcoala de gladiatori, bine înarmaţi, care le alergau, le hăituiau, până ce sângele curgea şuvoaie. Alteori, un gladiator fără mâini sau cu mâinile legate era lansat în arenă, odată cu 15 creştini şi reuşea să-i ucidă numai cu lovituri de picioare, încălţate cu nişte sandale grele, prevăzute cu cuie ascuţite. Dar mai ales, grupuri mari de creştini erau date pradă fiarelor flămânde: lei, tigri, leoparzi, urşi, lupi. Sângele curge în valuri, urletele bestiilor flămânde se amestecă cu cele de durere sau de groază ale victimelor sau cu cele de plăcere ale spectatorilor. Pe cea mai înaltă şi cea mai împodobită tribunalia stau Nero şi Augusta. Spectacolul crud îi încântă, iar ovaţiile mulţimii –

mulţumirile entuziaste pentru oferirea jocurilor – îi ung pe inimă.

În această mare de fericire, o undă de nelinişte o încearcă pe Poppeea. Sigur, pe Epifanes l-a uitat repede, dar îi trebuie un alt zeu Apollo. Pe de o parte, pentru că simte nevoia unui alt bărbat, mai ales când Nero o neglijează şi pentru a-i aţâţa acestuia dorinţa prin gelozie. Pe de altă parte, a văzut ce bun pretext de aţi repudia soţia este pentru un roman faptul că nu i-a dăruit copii. Iar ea, acum, după ce a auzit un zvon că Octavia a făcut un prunc cu temnicerul ei în Sicilia, este sigură că Nero nu poate avea copii. Ştie că nimeni n-o bănuieşte de infidelitate, totuşi, îşi ia toate măsurile: îşi mută iatacul în altă parte a palatului unde se poate ajunge uşor prin nişte terase şi îşi alege cu grijă partenerul.

Îl chema Maximin, dintr-un îndepărtat neam tracic nobil, comandant în garda pretoriană, şi era frumos, voinic, semăna puţin cu Nero, şi călătorise mult în Orient unde învăţase să primească şi să ofere plăcerea.

Îl seduse cu uşurinţă şi, într-o lună când Nero stătea aproape numai la Casa de Aur, pentru a grăbi lucrările, se bucură de plăceri fără margini. Curând îşi dădu seama că rămăsese însărcinată şi se grăbi să-l anunţe pe Nero. Fură convocaţi augurii, medicii şi femeile curţii. Toţi se pronunţară că Augusta este însărcinată, iar augurii prevestiră că pruncul va fi un băiat, că va fi viteaz şi talentat şi va avea o existenţă glorioasă. Bucuria lui Nero nu mai cunoscu margini. O copleşi pe Poppeea cu daruri şi oferi mari petreceri în palat şi în oraş. Greşeala Poppeei fusese însă că îşi închipuise că numai ea descoperise taina. Erau mai mulţi printre care şi Burrus, care, în devotamentul său pentru Nero, acţionă rapid. Pe când împărăteasa şi soţul ei erau la jocuri, meşteri pricepuţi aranjau un loc, bine ascuns, de unde se putea vedea şi auzi tot ce se petrece în iatacul ei.

În săptămâna următoare, când Nero plecase din nou la Casa de Aur, Burrus îl căută şi-l aduse în taină la palat „pentru lucruri de stat care nu suferă nicio întârziere”. Văzu îngrozit pe soţia sa drăgostindu-se nu cu un zeu, ci cu unul din ofiţerii lui, şi când îi mai şi auzi vorbind de „copilul nostru” înnebuni de-a binelea. Se repezi în iatac, urmat de Burrus. Maximin se dezmetici iute şi se aruncă asupra lui Nero, dar acesta se feri şi el căzu în braţele lui Burrus, care îl înjunghie într-o clipă. Poppeea, îngrozită, nici nu mai apucă să se

scoale de pe salteaua de puf, că soţul ei se repezi şi începu s-o lovească, cu picioarele încălţate în cizme, peste tot, dar mai ales în burtă. Răcnetele ei crescură, crescură, apoi scăzură, deveniră gemete, până când nu se mai auzi nimic, iar braţele cu care îşi apărase faţa căzură în lături. Nero se opri şi-i privi chipul frumos, cu ochii larg deschişi, pe care se citea groaza.

Îşi dădu seama că o omorâse şi se aruncă la pământ sărutându-i înnebunit obrajii şi buzele reci, urlând şi cu lacrimile şiroind.

— Stăpâne – îl trezi Burrus, care se întorsese în iatac – fii tare. Omul acela n-a existat niciodată, iar augusta a murit dintr-o căzătură. Am să mă ocup acum de funeraliile Dominei. După înmormântarea Poppeei, Burrus se sinucise.

Acesta a fost sfârşitul lui Nero, deşi el a mai trăit şi a mai domnit încă doi ani. Cu ajutorul noului prefect al pretoriului, Tigellinus a făcut multe victime în rândul populaţiei. Bănuind comploturi pretutindeni, a luat viaţa unor cetăţeni de frunte: Seneca, Petronius, Lucanus, Corbulon, Thraseas… mii şi mii de creştini mureau mereu în arene… Casa de Aur nu se mai termina, după ce sleise vistieria… Răscoala a izbucnit din provincii, Lusitania, Hispania, Gallia condusă de Galba. Aflând de aceasta, au început mişcări şi la Roma. Speriat, Nero a fugit din oraş, dar aflând că legiunile revoltate împotriva lui coboară spre Roma, incapabil să organizeze o rezistenţă, a poruncit unui sclav să-i ia viaţa în anul 821 (68 e. N,). Murind n-a găsit altceva de spus decât:

— Nici nu ştie lumea ce mare poet pierde azi!

XXVIII

Divul Traian

După moartea lui Nero, părea că Imperiul Roman se va prăbuşi. Culmea era că niciun duşman din afară nu era atât de puternic încât să-i poată face vreun rău mai mare, primejdia venind numai dinăuntru. Se proclamaseră mai mulţi împăraţi şi fiecare, în fruntea unei armate, se războia cu ceilalţi, încercând să rămână singur, provocând jafuri şi silnicii. Liniştea şi ordinea au fost restabilite de Titus Flavius Vespasianus, om care se ridicase din pătura mijlocie şi care prin meritele şi stăruinţa sa ajunsese general şi în anul 67 primise comanda armatei care lupta să înăbuşe răscoala din Iudeea. Bun militar, energic, el era respectat şi iubit de soldaţi.

În anul 69 când veştile despre războiul civil ajunseră şi în

răsărit, Vespasian fu invitat la Alexandria de către ceilalţi generali romani din această parte a imperiului. Acolo, toate oştirile din răsărit îl proclamară împărat la 1 iulie. La început nu voi să primească, dar după ce miile de ostaşi îl aclamară se hotărî să câştige şi să păstreze tronul. Lăsă pe fiul său Titus la comanda armatei din Iudeea să continue războiul cu răsculaţii, lăsă alţi generali credincioşi să conducă provinciile orientale şi el, în fruntea câtorva legiuni trecu în Europa şi porni spre Roma. Unele armate întâlnite în cale trecură de partea lui, altele fură zdrobite, ultimul pretendent la tron pieri şi Vespasian ocupă Roma. La 20 decembrie 69 era singurul stăpân şi Senatul trebui să îl recunoască – nu tocmai cu mare bucurie – împărat. Noul împărat puse ordine pretutindeni. Stârpi risipa şi necinstea în finanţele statului înlăturând pe publicanii care jefuiau, disciplină armata înlăturând comandanţii care nu ascultau ordinele şi desfiinţând unele unităţi militare.

În vremea aceasta, fiul său Titus, rămas comandant în Orient, zdrobi pe evreii răsculaţi, cuceri Ierusalimul şi transformă Palestina în provincie romană.

Întors la Roma fu primit cu un strălucit triumf. Curând după aceea, ştiindu-l nu numai bun general, dar şi bun administrator, drept şi iubit de supuşi, Vespasian îl asocie pe Titus la tron. Titus l-a ajutat mult pe tatăl său în administrarea imperiului şi în marile lui acţiuni. Astfel în anii 75 – 82 s-a construit la Roma cel mai mare şi mai frumos amfiteatru, Colosseumul, cu mii de locuri. Tot în vremea aceea, în anul 77, Britania – până la hotarele cu Scoţia – a fost complet supusă şi transformată în provincie romană.

În anul 79 Vespasian muri şi Titus rămase singurul stăpân al unei împărăţii liniştite şi prospere. O singură nenorocire tulbură puţin scurta lui domnie: la 24 august 79, vulcanul Vezuviu, pe care toată lumea îl credea stins, erupse dintr-odată. Marele oraş Pompei, orăşelul Herculanum şi satul Stobiaz fură acoperite de lavă şi mii de oameni îşi pierdură viaţa. Pentru cei de atunci a fost o mare spaimă şi durere, dar pentru viitor întâmplarea aceasta a fost un adevărat noroc. Când, peste sute de ani, arheologii au început să sape dând la o parte lava pietrificată, a ieşit la iveală un oraş roman, aşa cum a fost el, cu străzile, pieţele, porticele, prăvăliile, tarabele, termele, casele, grădinile, canalele, toate arse dar păstrând o parte din sculpturi şi picturile în frescă, mobile şi veşminte, unelte şi vase, până şi resturi de alimente.

Într-un cuvânt ne putem pe deplin închipui viaţa de toate zilele a romanilor. Dar domnia lui Titus fu scurtă. La 13 septembrie anul 81 a încetat din viaţă, plâns de cei săraci şi regretat de cavaleri şi chiar de aristocraţi şi de Senat. De acum înainte, tuturor noilor împăraţi, la urcarea pe tron li se va ura: „Să fii bun ca Titus!” Când auzi de moartea fratelui său, Domiţian, cel de-al doilea fiu al lui Vespasian, se grăbi să ajungă la Roma, făcu daruri bogate pretorienilor care îl aleseră împărat. Senatul confirmă alegerea lui. La început, Domiţian păru să continue pe cei doi înaintaşi ai săi: guverna bine şi în înţelegere cu Senatul, era drept şi bun administrator. Era însă o fire orgolioasă şi venirea sa aşa neaşteptată pe tron l-a făcut curând să-şi piardă toate simpatiile. Se bucură de succesele predecesorilor săi şi le declară ca fiind ale sale, mândrindu-se astfel cu terminarea celui mai mare amfiteatru, Colosseum, în anul 82 (dar care începuse să fie construit din 75). La fel cu crearea provinciei Britania şi a altora (care însă fuseseră cucerite înainte de domnia lui). Era dornic de glorie, dar calităţile lui nu erau pe măsura ambiţiilor sale. A declanşat războaie cu popoarele germanice de pe Dunărea mijlocie, dar cum era un om molatic, dornic de petreceri, nefiind în stare să suporte viaţa de front, rămânea în spatele acestuia. Deşi nu a obţinut nicio victorie mai însemnată şi-a luat numele de Germanicus (Învingător al germanilor). Toate acestea îl înrăiseră şi-i sporiseră şi mai mult mândria. Vru să conducă numai el imperiul, ca şi urmaşii lui August, şi intră în conflict cu Senatul.

Începu şi el, ca Tiberiu sau Caligula ori Nero, să încurajeze pe delatori (cei ce pârau) şi condamna la moarte cu multă uşurinţă şi fără alte dovezi pe cei învinovăţiţi de a fi uneltit împotriva sa sau măcar de a-l fi vorbit de rău. Dar problema cea mai grea a domniei lui au constituit-o războaiele cu dacii.

În Dacia ajunsese rege puternicul Decebal, care ataca, apărându-se de fapt, Imperiul Roman. Hotărât să obţină o strălucită victorie, Domiţian a mobilizat o puternică armată şi a plecat cu ea spre Dunăre. A urmat o perioadă grea de lupte, în care împăratul a rămas cu o puternică gardă în tabăra bine întărită din Moesia, ducând aceeaşi viaţă de petrecere. Două armate romane fură bătute de daci şi resturile lor aruncate peste Dunăre. De-abia o a treia armată reuşeşte să înainteze în Dacia şi să câştige o primă victorie, dar Domiţian opreşte războiul şi se înţelege cu Decebal, regele dacilor. Este adevărat că dacii

se recunoşteau clienţi ai statului roman, dar acesta se obliga să le plătească anual un dar în bani, să le dea meşteri pricepuţi în construcţii şi ofiţeri instructori. El s-a grăbit după aceea să se proclame „învingător al dacilor” şi să se întoarcă la Roma, trimiţându-şi legiunile să se lupte cu triburile germanice pe Dunărea superioară. Dar la Roma a reluat politica lui de teroare. A fost înăbuşită răscoala condusă de guvernatorul provinciei Germania şi mulţi ostaşi şi cetăţeni au fost executaţi.

În anul 95 toţi filosofii au fost alungaţi din Italia şi tot atunci a început o grea persecuţie a creştinilor. Cei care erau dovediţi că au această credinţă erau arestaţi cu miile şi aruncaţi în arenele amfiteatrelor unde erau sfâşiaţi de fiare sălbatice pentru distracţia spectatorilor.

În sfârşit, paharul răbdării tuturor cetăţenilor se umplu. Se organiză un mare complot împotriva împăratului; din el făceau parte pe lângă mulţi senatori şi cavaleri şi nepoata sa Domiţilla care fusese condamnată la exil împreună cu soţul ei.

În ziua de 18 septembrie 96, un servitor al acesteia reuşi să-l ucidă pe împărat, care de-abia împlinise 45 de ani. Cu el se stinse şi dinastia Flaviilor. Senatul, care ştia de complot era pregătit şi, înainte ca soldaţii să afle de moartea lui Domiţian, se grăbi să-l proclame împărat pe Marcus Cocceius Nerva. Acesta era un bărbat în vârstă, senator care ocupase multe magistraturi, era om blajin şi înţelept. Ajuns pe tron linişti imperiul: dădu libertate celor închişi, înapoie averile confiscate urmaşilor celor proscrişi, îi rechemă la Roma pe cei exilaţi. Dar meritul cel mai mare al lui Nerva a fost felul în care a ştiut să-şi aleagă urmaşul.

Împăratul era bătrân şi nu avea copii, el nu fusese niciodată un militar talentat, iar la hotarele imperiului porneau să se ridice adversari puternici. De altfel, şi în imperiu soldaţii începeau să se mişte (pretorienii au ucis pe cei care-l omorâseră pe Domiţian, fără voia Senatului), iar împăratul era prea bun şi prea puţin energic ca să-i pedepsească şi să-i disciplineze.

În aceste condiţii, în octombrie 97 Nerva înfie pe Marcus Ulpiu Traianus şi îndată îl şi adoptă coleg la tron, la conducere. Traian era un cetăţean roman din Spania, născându-se în colonia Italica în anul 56. De mic intrase în armată, nu înainte de a fi învăţat carte, toată viaţa rămânând apoi dornic de cunoaştere, de a şti. Era bun militar şi la

toate campaniile la care participase se remarcase prin vitejia și prin iscusinţa lui militară. Era modest și foarte cumpătat în toate, iar soldaţii îl iubeau și ar fi făcut orice le-ar fi cerut. Ajunsese de tânăr general și cunoscut în tot imperiul. Când auzi că Nerva l-a ales ca moştenitor se gândi mai întâi să refuze, dar apoi socoti că este spre binele patriei să ajungă în fruntea ei. Sosind la Roma, fu uimit să vadă luxul și corupţia care domneau acolo, dar el își continuă viaţa simplă și modestă pe care o dusese în Spania. Faţă de Nerva se arătă respectuos și recunoscător. De altfel, acesta nici nu mai trăi decât câteva luni și, la 27 ianuarie 98, murind el, Traian rămânea singur împărat. Suirea pe tron nu l-a schimbat pe Marcus Ulpius Traianus, care și-a câştigat repede dragostea tuturor. Deşi nu făcea parte din aristocraţie, fiind primul împărat provincial, s-a înţeles bine cu Senatul, respectându-i prerogativele. A luat și măsuri în favoarea cavalerilor și a făcut mari daruri săracilor în oraş.

În acelaşi timp, a pus ordine în finanţe și a reorganizat administraţia provinciilor. Atât prin înlocuirea unor comandanţi, cât și prin pedepsirea aspră a oricăror abateri, el a reuşit să disciplineze din nou armata. După ce toate aceste măsuri fură luate și puterea imperială consolidată, Traian se gândi la hotarele ţării care, în două locuri erau nesigure, pe Dunăre și pe Eufrat. La Dunăre, Decebal nu considera pacea încheiată cu Domiţian decât ca un armistiţiu și se pregătea intens de război. Meşterii construiau grabnic cetăţi, ofiţerii romani instruiau de zor trupele dace, iar solii regelui cutreierau lumea căutând aliaţi împotriva Romei. Traian a curmat această situaţie, rechemând meşterii și ofiţerii din Dacia și încetând plata banilor. Odată cu acesta s-au deplasat și trupele sale la Dunăre stabilindu-și o puternică tabără în provincia Moesia. Două mari războaie a purtat Traian cu dacii, primul în anii 101 – 102, după care a urmat o scurtă pace, iar al doilea în anii 105 – 106. Războaiele au fost grele, dar Traian a arătat marele său talent militar și experienţa de general, iar prin exemplul său, a însufleţit vitejia ostaşilor săi. El a pregătit bine campaniile făcând să-și spună cuvântul tehnica superioară romană. Până la urmă a câştigat victoria, Dacia a intrat în stăpânirea romanilor, fiind transformată în provincie. Cu marile bogăţii luate de aici, Traian a putut să facă daruri importante armatei sale și sărăcimii, a înfiinţat instituţii care să se îngrijească de orfani și a organizat ridicarea unor mari construcţii atât în Dacia, cât și la Roma, printre care forul lui

Traian cu bazilica şi celebra columnă. După câţiva ani de muncă rodnică de organizare a trebuit să părăsească din nou Roma, mergând acum în răsărit. Acolo, puternicul regat al parţilor ataca adesea statul roman, armatele sale trecând fluviul Eufrat. Şi aici Traian şi-a arătat marile sale calităţi de general. Războiul a durat trei ani de zile (114 – 117), în care comandantul a fost permanent în fruntea legiunilor sale, răbdând alături de ele oboseala, primejdiile, căldura şi setea.

În urma victoriilor obţinute a reuşit să ocupe Mesopotamia, Asiria şi Armenia, pe care le-a transformat în provincii romane. El a continuat victorios înaintarea chiar pe teritoriul Persiei, cucerind chiar oraşul Cresifon, capitala statului part. Poate că ar fi zdrobit complet acest stat dacă o răscoală a evreilor din Palestina, Egipt, Cirenaica şi Siria (unde îi răspândise Titus), nu l-ar fi silit să încheie luptele aici şi să se întoarcă spre Marea Mediterană. A înăbuşit răscoala, dar n-a mai apucat să reia războiul, deoarece a murit la 9 august 117 în oraşul Selinus din Asia Mică. La sfârşitul domniei lui Traian, Imperiul roman era în culmea puterii sale. El se întindea de la ţărmurile Atlanticului până în munţii Caucaz, pe Tigru şi în deşerturile Arabiei (o provincie Arabia se înfiinţase în anul 106), din Scoţia, de pe Rin, Dunăre şi Carpaţii Păduroşi până la nisipurile Saharei şi munţii Etiopiei.

Între aceste hotare era cuprinsă o suprafaţă de 3300.000 kilometri pătraţi şi o populaţie de 54 milioane de locuitori. Cei 9.000 kilometri de frontiere ale imperiului erau apărate de 30 de legiuni, la care se adăugau nenumărate cohorte de trupe auxiliare. Provinciile erau bine gospodărite, şi din toate părţile veneau spre Roma bani şi bunuri.

Încă din anul 114, Senatul acordase lui Traian titlul de „Optimus princeps”, cel mai bun dintre principi. Acum, urna cu cenuşa lui a fost adusă la Roma şi depusă în camera din soclul falnicei columne, în mijlocul doliului întregului popor. Pentru toţi, bogaţi şi săraci, împăratul mort a început să fie un sprijin şi o îmbărbătare, un exemplu în viaţă.

Milioane de oameni au început să-l considere un zeu şi l-au numit „Divul Traian”.

XXIX

Apusul Imperiului Roman

Traian, ca şi înaintaşul său Nerva, se gândise bine la ceea ce urma după moartea lui şi-şi alesese încă din timpul vieţii un

moştenitor pe care îl înfiase. Acesta era Hadrian. Provenea, ca şi Traian, dintr-o familie de fel din Spania, chiar din Italia, dar care se mutase mai demult la Roma unde băiatul se şi născuse. Făcuse studii strălucite la Roma şi în Grecia şi căpătase o mare admiraţie pentru cultura elină. Era şi un bun militar, luptând mult sub conducerea lui Traian şi remarcându-se ca locotenent al lui. Ţinea mult la împărat, care-l căsătorise cu nepoata sa, şi când acesta a murit era guvernator al Siriei şi se găsea la Antiohia. El a venit cu cenuşa lui Traian la Roma şi i-a organizat funeraliile. „Urcându-se” pe tron el a stat în bune relaţii cu Senatul, dar a întărit puterea imperială înmulţind numărul funcţionarilor şi stabilindu-le plata unui salariu. A urmat politica lui Traian, dând daruri celor săraci şi ducând o viaţă modestă.

În politica externă a trebuit însă să treacă la apărare pretutindeni şi să întărească hotarele. El a făcut dese şi îndelungate vizite în provincii îngrijindu-se de buna lor administrare. A purtat războaie cu parţii şi, deşi nu a fost înfrânt a hotărât să le cedeze Mesopotamia şi Asiria şi a fortificat hotarul de pe Eufrat. A păstrat însă Arabia, iar provincia Armenia a transformat-o într-un regat vasal Romei. Dacia a împărţit-o în două provincii şi pentru a fi mai uşor de apărat a creat fortificaţii (valuri de pământ) de-a lungul hotarelor ei. A înăbuşit şi o serie de răscoale şi, la sfârşitul vieţii lui, imperiul cunoştea o stare de linişte şi siguranţă.

Ca şi înaintaşii săi, Hadrian a înfiat şi el un om destoinic, care, atunci când el a murit, în 138, i-a urmat la tron. Acesta se numea Titus Aelius Antonius, şi provenea şi el dintr-o familie de provinciali din Galia, dar născut, crescut şi educat la Roma. A ajuns împărat la vârsta de 50 de ani, era un om înţelept şi echilibrat care nu-şi pierdea niciodată liniştea sufletească. A avut norocul ca în vremea domniei lui să nu fie atacuri la hotarele imperiului, astfel încât ea a fost o perioadă de linişte şi prosperitate. Antonius s-a ocupat şi cu provinciile, consolidând acolo măsurile lui Hadrian. Pentru toate acestea, pentru atitudinea sa faţă de obiceiurile religioase şi tradiţiile romane, pentru principiile cârmuirii sale, care au fost „aequitas, felicitas et fides” (dreptate, fericire şi credinţă), a fost Antonius Pius (cel pios). Urmaşul lui Antonius a fost Marcus Aurelius, înfiat de acesta încă din timpul vieţii lui Hadrian. Marcus Aurelius se născuse la Roma, dar dintr-o familie de fel din Spania şi primise la curtea lui Hadrian o educaţie aleasă, ajungând el însuşi filosof, lăsând şi o lucrare „Către mine

însumi", găsită şi răspândită după moartea lui. Domnia lui (anii 161 – 180) nu a mai fost atât de liniştită ca cea precedentă din cauza marilor războaie pe care imperiul a trebuit să le poarte în Orient şi la Dunăre. Parţii, refăcându-şi forţele, chiar în anul 161 trec Eufratul pătrunzând adânc în Siria şi Asia Mică şi cuceresc Armenia, punând un rege devotat lor în locul celui vasal romanilor.

Împăratul nu a părăsit Roma, dar a trimis mai multe legiuni şi, în numele său, pe tânărul Lucius Verus. Pe acesta, nu numai că îl înfiase, după obiceiul care se stabilise, dar îl şi făcuse împărat, alături de el, inaugurând un obicei nou. Luptele au fost grele, dar armatele romane, câştigând victorie după victorie, au împins tot mai mult spre răsărit pe duşmani, ba au ocupat iarăşi Armenia şi chiar Asiria, Mesopotamia şi o parte din Iran, cucerind încă o dată capitala parţilor, Cresiphon. Şirul acestor victorii este însă curmat de o groaznică epidemie de ciumă, care a lovit armata romană. Imperiul a trebuit să încheie pace în 165, mulţumindu-se cu restabilirea autorităţii asupra Armeniei şi cu hotarul de pe Eufrat. Pacea trebuia încheiată şi pentru că războiul începuse în altă parte a imperiului, la Dunărea mijlocie.

În anul 166 a început primul război marcomanic provocat de năvala quazilor şi marcomanilor, popoare germanice, aliaţi cu sarmaţii, în provinciile Pannonia şi Noricum, ajungând până în nordul Italiei. Primejdia era acum şi mai mare, astfel că s-au mobilizat numeroase legiuni şi trupe auxiliare şi au pornit în fruntea lor amândoi împăraţii. Lupta a fost grea, şi încă din primul an piere ucis Lucius Verus, şi Marcus Aurelius este obligat să ia conducerea armatei. După multe bătălii, ostaşii romani, mult mai bine înarmaţi şi organizaţi au reuşit să-i alunge pe barbari din provinciile Pannonia şi Noricum şi chiar să treacă pe teritoriile lor. Izbucnirea unei răscoale, ca şi dorinţa de a se întoarce la Roma l-au făcut însă, în 175, pe Marcus Aurelius să încheie pace cu duşmanii, mulţumindu-se cu restabilirea graniţei pe Dunăre. Deşi era departe de a-i fi zdrobit pe duşmani, el se socoti învingător, Senatul hotărî să i se sărbătorească victoria şi i se ridică o columnă la Roma. Din fericire, răscoala s-a stins de la sine, dar nici pacea nu a ţinut prea mult. Germanicii, refăcuţi după răgazul căpătat, au atacat din nou la Dunăre, începând al doilea război marcomanic (178 – 180). Din nou împăratul a trebuit să plece în fruntea legiunilor spre nord. Luptele au fost şi de astă dată grele şi, tocmai când începuseră să se hotărască în favoarea romanilor, comandantul lor şi conducătorul

statului se îmbolnăvi de ciumă şi muri, la 17 martie 180, în castrul de la Vindobona (Viena de azi). După dispariţia lui Verus, sub influenţa familiei, Marcus Aurelius rupsese tradiţia şi nu mai alesese ca urmaş pe unul dintre cei mai capabili şi mai buni cetăţeni ai imperiului. La moartea lui se urcă îndată pe tron fiul său Commodus (180 – 192). El nu mai avea calităţile înaintaşilor săi.

Încheie pace cu quazii şi marcomanii renunţând la teritoriile cucerite de tatăl său şi plătindu-le sume mari de bani. Orgolios, ca şi Domiţian, el pretindea să fie cinstit ca un zeu, intitulându-se noul Hercule şi punând să i se ridice temple. Domnind absolutist, a reînceput persecuţia senatorilor, ca şi a celorlalţi cetăţeni importanţi care i se împotriveau, unii fiind chiar ucişi.

În cele din urmă, s-a organizat un complot în care a intrat până şi concubina împăratului, şi la 31 decembrie 192, Commodus fu asasinat chiar în palat, cu el încheindu-se dinastia Antoninilor. Moartea lui Commodus a dezlănţuit un război civil care a tulburat mai bine de un an imperiul. La început pretorienii proclamă împărat un senator de origine modestă şi bine intenţionat, Pertinax, dar atunci când li se promit mai multe daruri (câte 25.000 de sesterţi de fiecare) îl ucid pe acesta şi-l proclamă pe Didius Iulianus. Ca la un semnal, trupele din provincii au proclamat încă trei împăraţi începând o luptă crâncenă pentru tron. Cel care a ieşit învingător a fost Septimius Severus, general vestit, originar din Leptis Magna, oraş în provincia Africa.

În acel moment era comandantul legiunilor din Pannonia, care l-au proclamat împărat. Dintre toţi pretendenţii la tron, fiind cel mai apropiat de Roma, a fost primul care a ajuns acolo, l-a ucis pe Didius Iulianus şi ocupând capitala şi Italia. După aceasta, s-a înţeles cu Clodius Albinus, cel proclamat împărat în Britania, înfiindu-l şi asociindu-l la domnie. A pornit apoi în Orient, unde l-a învins şi ucis pe Gaius Pescanius Niger pedepsind groaznic pe cei ce-l sprijiniseră. Marele oraş Antiohia a fost jefuit şi trecut în rândul satelor, reîncepând şi războiul împotriva parţilor. După mai multe victorii şi reocuparea nordului Mesopotamiei, fu nevoit să încheie pace cu ei, căci în Apus, Clodius Albinus trădase înţelegerea şi se răsculase împotriva lui. Lupta se sfârşeşte cu biruinţa deplină a lui Septimius Severus care rămase singur împărat (197), punând capăt, după cinci ani, războiului civil. Domnia lui Septimius Severus a fost, în interior, îndreptată spre scăderea puterii Senatului şi creşterea puterii imperiale, ca şi spre

mari reforme în cadrul armatei.

În exterior, a reluat războiul cu parţii refăcând vechile cuceriri, apoi a purtat lupte şi a făcut puternice fortificaţii de-a lungul Rinului şi Dunării.

În sfârşit a început o campanie în Britania, intenţionând să cucerească şi nordul insulei, de unde năvăleau mereu picţii şi scoţii, dar în anul 211 a murit acolo. Pe tron au rămas cei doi fii ai săi, dar cel mare, Caracalla l-a ucis pe fratele său Geta, păstrând singur tronul. Caracalla a fost un tiran sângeros, persecutând în continuare Senatul şi scăzându-i importanţa, omorând cetăţeni bogaţi şi confiscându-le averile. Două lucruri au rămas de pe urma sa. Primul a fost un edict, dat în anul 212 prin care cea mai mare parte a oamenilor liberi din provincii primeau cetăţenia romană, iar celălalt este terminarea unuia dintre cele mai măreţe monumente ale epocii, Thermele lui Caracalla (băile publice, cele mai mari din Roma).

În primăvara anului 217 s-a organizat un complot şi Caracalla a fost ucis. Aceeaşi soartă au avut-o şi Macrinus (218) şi Elagabal (222), aleşi şi omorâţi de pretorieni. Singurul care a domnit mai mult a fost Alexandru Sever (222 – 235), care a încercat o împăcare cu Senatul şi o restabilire a ordinii interne, ca şi întărirea prin lupte a frontierelor din răsărit şi de pe Rin. Dar faptul că victoriile erau tot mai rare, ca şi prăzile, ca şi politica împăratului, i-a îndepărtat pe soldaţi de el şi din nou s-a format un complot. Alexandru Sever este ucis de un complot al cărui şef, Maximinus Tracul, se proclamă împărat (235 – 238).

Începe o perioadă de schimbare rapidă a împăraţilor şi aproape nu există moment când să fie unul singur pe tron, luptându-se între ei. Armata a devenit tot mai nedisciplinată, iar duşmanii de pe graniţe tot mai îndrăzneţi, mai ales perşii (care luaseră locul parţilor) în răsărit şi germanii pe Dunăre. Aceştia din urmă nu se mai mulţumeau să atace pe cursul mijlociu al fluviului, ci şi pe cel inferior. Aici goţii făceau dese incursiuni în Dacia, ba treceau şi Dunărea jefuind adânc în Moesia până la munţii Balcani şi uneori chiar dincolo de ei. Din această situaţie grea au încercat să scoată imperiul câţiva împăraţi, de neam din Iliria. Primul dintre ei a fost Claudius II (Goticul) (268 – 270), care bate pe alamani la lacul Benacus, apoi pe goţi la Naissus (Niş), alungându-i din imperiu. Din păcate, atunci când voia să meargă în Orient unde situaţia se înrăutăţise de tot, s-a îmbolnăvit de ciumă şi a murit. I-a urmat însă un om la fel de energic şi viteaz, Aurelian (270 – 275). Acesta a obţinut

şi el victorii asupra goţilor, dar şi-a dat seama că imperiul nu mai are puterea să apere de ei şi Dacia. Şi atunci, în anul 271 dă ordin legiunilor din această provincie, trupelor auxiliare şi funcţionarilor romani să părăsească teritoriul de la nordul Dunării şi să se aşeze la sudul fluviului.

Împăratul se gândise la aceasta ca la o măsură provizorie, de aceea cea mai mare parte a populaţiei a rămas pe loc, aşteptând revenirea autorităţilor romane. Până atunci ea primea mereu mărfuri şi ştiri de la negustorii care veneau de la miazăzi. Aurelian, realizând astfel un răgaz aici, a plecat în Orient, unde situaţia se înrăutăţea din ce în ce. Cu câţiva ani înainte, Zenobia, cârmuitoarea oraşului Palmyra, se răsculase împotriva romanilor proclamându-se independentă şi regină. Ea se aliase cu perşii şi cucerise cea mai mare parte a Siriei, ba şi Egiptul, unde găsise mulţi sprijinitori. Aurelian a obţinut o victorie, a reuşit s-o ia prizonieră şi a lăsat o garnizoană în Palmyra. Războiul nu s-a terminat însă. De-abia plecat Aurelian, partizanii Zenobiei s-au răsculat având ca centru mai ales Egiptul. A trebuit ca împăratul să mai poarte un an de război până când a reuşit să restaureze stăpânirea romană în răsărit. A trebuit apoi ca Aurelian să se ducă cu trupele în Apus, unde mai de mult izbucnise o mare răscoală ce se întinsese foarte mult. Aurelian, după un alt an de lupte, a reuşit să înăbuşe în sânge şi această mişcare şi s-a întors triumfător la Roma. I s-a acordat titlul de „restitutor orbis” (restaurator al lumii, al Imperiului), dar răgazul de linişte pe care l-a avut a fost foarte scurt. Nici acest răgaz nu l-a folosit prea bine. A micşorat complet puterea Senatului şi a schimbat toate rânduielile lăsate de Octavian Augustus: a cerut să nu mai fie socotit primul cetăţean al Imperiului (princeps), ci stăpân (dominus) şi zeu (deus).

În anul 275 a întreprins o nouă campanie în Orient, dar chiar la începutul ei a fost ucis de conspiratori. Câţiva împăraţi s-au succedat rapid, unul după altul, ucişi de soldaţi care au proclamat pe alţii. Cel care a pus o oarecare ordine în imperiu şi şi-a asigurat o domnie mai lungă a fost Diocleţian (284 – 305). Venea dintr-o familie de jos, tatăl său fiind libert (sclav eliberat), dar avea mari calităţi militare şi administrative. Curând după urcarea pe tron (286), şi-a ales un co-imperator, pe Maximianus, pe care l-a lăsat să conducă partea de apus, amândoi având titlul de „augustus”. Ceva mai târziu (293), cei doi auguşti şi-au înfiat ginerii şi i-au urcat şi pe ei pe tron, dar numai cu

titlul de cezari, instaurându-se un sistem de conducere numit tetrarhie. Roma continua să fie considerată capitala Imperiului, dar niciunul dintre împăraţi nu mai rezida acolo, ci în diferite alte oraşe. Cât despre Diocleţian, el îşi construise un imens palat la Spoleto (Split de astăzi), pe ţărmul mării Adriatice, bine apărat, de unde ţinea legătura, prin funcţionari şi curieri, cu provinciile. Pentru un moment, măsurile lui Diocleţian au fost bune, restabilind ordinea în provincii, mai ales în Galia, frământată de răscoala baganzilor. S-au obţinut succese şi împotriva barbarilor, care deveneau tot mai ameninţători la hotare. Dar, după moartea lui Diocleţian, lupta pentru tron a reînceput şi puterea Imperiului a pălit tot mai mult.

Creştinismul şi sfârşitul lumii romane

La începutul erei noastre, în Orient, în Palestina, a apărut o nouă credinţă. Atunci s-a născut la Bethleem Iisus Hristos, în al treizeci şi unulea an al domniei lui Octavian August, an care, după naşterea lui, a devenit anul 1. De timpuriu, el a arătat o inteligenţă supranaturală, o silinţă neobişnuită în a învăţa tot ce putea şti din religia atât de bogată a evreilor vechi.

Înzestrat cu un extraordinar dar al vorbirii el a început să predice credinţa într-un singur Dumnezeu şi o nouă morală, superioară tuturor celorlalte. Evreii s-au împărţit în două. Cei mai săraci şi oropsiţi l-au socotit Mesia, fiul lui Dumnezeu venit pe pământ, aşa cum spuneau vechile scrieri ebraice, ca să-i mântuiască pe oameni. Aceştia şi-au luat numele de creştini, unii dintre ei, foarte apropiaţi de Iisus, aşa-numiţii apostoli, răspândind învăţăturile lui. Alţii, mai ales cei bogaţi, aristocraţii şi preoţii erau împotriva lui, acuzându-l că ar fi un fals profet. Ei pretindeau că adevăratul Mesia va veni ca un războinic, îi va uni la luptă pe evrei, va scutura stăpânirea romană şi va cuceri iar popoarele vecine, ca înainte cu un mileniu. Dar creştinismul se răspândea tot mai mult. Speriaţi, adversarii lui au căutat să-l piardă pe Iisus Hristos, calomniindu-l faţă de toţi şi mai ales faţă de conducerea romană, învinuindu-l că vrea să ajungă rege şi să-i răscoale pe evrei împotriva Imperiului.

În anul 33, când Iisus a venit la Ierusalim să petreacă sărbătorile de Paşte, ca urmare a intrigilor a fost arestat de către ostaşii romani şi dus în faţa proconsulului. Deşi acesta nu l-a putut găsi

XXX

cu nimic vinovat, nu l-a eliberat, ci l-a predat fruntaşilor şi

marilor preoţi evrei. Aceştia l-au judecat, l-au găsit vinovat şi l-au condamnat la moarte. După ce a fost chinuit, chinuri pe care le-a suportat cu demnitate, a fost executat în felul în care romanii îi omorau pe tâlharii şi pe sclavii răsculaţi. Pe un deal, pe o cruce mare de lemn, pe care singur a fost obligat să o poarte, a fost răstignit, mâinile şi picioarele fiindu-i ţintuite cu piroane. De-abia după moartea lui în chinuri, corpul i-a fost dat spre îngropare, credincioşilor. Vestea despre învierea lui s-a răspândit cu iuţeală în toată Palestina, ba şi dincolo de hotarele ei, sporind numărul credincioşilor. Cei mai apropiaţi discipoli ai lui, apostolii, au plecat să răspândească noua credinţă. Datorită comerţului, limba greacă era bine cunoscută în tot Orientul, astfel încât predicatorii erau uşor înţeleşi şi în ţările vecine şi mai îndepărtate. Cum unii dintre ei vorbeau şi limba latină, creştinismul s-a răspândit în întreaga lume romană, ba şi dincolo de hotarele ei. La început învăţăturile lui Hristos erau transmise numai prin viu grai, dar foarte curând unii apostoli, ştiutori de carte, au început să scrie nişte scrisori (epistole) către locuitorii unor oraşe sau ţinuturi, conţinând îndrumări religioase.

În câteva decenii numărul creştinilor ajunsese la milioane, şi numai în Roma erau câteva zeci de mii. La această nouă religie au aderat mai întâi cei săraci şi asupriţi: sclavii, colonii, ţăranii, plebea de la oraşe.

Îi atrăgea aici faptul că, într-o lume a violenţei şi brutalităţii, a inegalităţii şi dispreţului faţă de cei de jos, noua credinţă le spunea să fie buni şi iertători, îi învăţa că toţi oamenii sunt fiii lui Dumnezeu, deci sunt fraţi între ei. Faţă de lipsurile pe care le îndurau, noua credinţă le promitea, după moarte, o lume mai bună, fericirea pentru cei care au fost cinstiţi şi buni în această lume. Treptat luaseră naştere şi anumite ceremoniale (slujbe religioase), inspirate din practicile vechilor evrei, dar înfrumuseţate, emoţionante, care se cristalizau tot mai mult. Răspândind creştinismul, apostolii alegeau dintre noii convertiţi bărbaţi mai în vârstă, cinstiţi şi buni, cu ştiinţă de carte, pe care îi sfinţeau preoţi. Aceştia, la rândul lor făceau noi adepţi şi conduceau comunităţile creştine. La început, autorităţile romane nu au luat niciun fel de măsuri împotriva noii credinţe, ei fiind foarte toleranţi în privinţa cultelor, mai ales a celor venite din Orient. Cu timpul, numărul mare al creştinilor, organizarea lor, modestia lor, faptul că nu voiau să poarte arme, deci nu puteau fi recrutaţi, a început să-i îngrijoreze.

În anul 64, un mare incendiu a mistuit o bună parte din Roma. Lumea credea că vinovat de aceasta ar fi chiar împăratul Nero, care crezându-se mare poet, dăduse poruncă să se aprindă case în mai multe părţi pentru ca focul să-l inspire în scrierea unui poem despre căderea şi arderea Troiei. Ca să scape de bănuielile abătute asupra lui, Nero a aruncat vina pe creştini şi a dat poruncă să înceapă o mare persecuţie împotriva lor. Creştinii erau prinşi de sclavii poliţişti şi duşi în faţa pretorilor şi acolo dacă recunoşteau sau se dovedea că aparţin noii credinţe şi dacă nu se lepădau de ea erau condamnaţi la moarte. Cu toate acestea, majoritatea celor arestaţi îşi recunoşteau credinţa şi nu renunţau, fiind cu miile închişi în temniţele romane. De aici erau scoşi în grupuri mari şi duşi în amfiteatre, unde, în cadrul unor „jocuri” cu zeci de mii de spectatori erau scoşi neînarmaţi în arenă şi daţi fiarelor sălbatice flămânde care îi sfâşiau. După moartea lui Nero, persecuţiile s-au mai domolit, dar creştinismul rămânea oprit de lege, şi cei prinşi erau pedepsiţi. Din când în când, unii împăraţi reîncepeau persecuţiile provocând zeci de mii de victime printre credincioşi. Ar putea fi astfel amintiţi Domiţian (pe la 95), Marcus Aurelius, Septimius Severus, iar dintre ultimii, Decin (la 250) şi Diocleţian (303).

Persecuţiile nu numai că nu i-au descurajat pe creştini, dar i-au îndârjit, şi numărul lor a crescut necontenit. Ei s-au organizat în ascuns, preoţii din mai multe comunităţi alegându-şi episcopi, care erau singurii ce puteau face noi preoţi. Clerul acesta creştin a devenit din ce în ce mai învăţat. S-au tradus în limbile greacă şi latină şi s-au copiat în sute şi sute de exemplare cărţile sfinte ale evreilor, care au fost răspândite sub numele de „Vechiul Testament”. Creştini învăţaţi şi talentaţi au scris viaţa şi învăţăturile lui Iisus Hristos care împreună cu epistolele apostolilor, cu Apocalipsul şi cu alte lucrări au constituit „Noul Testament”.

Împreună ele alcătuiau „Biblia”, cartea sfântă care era studiată şi urmată de toţi creştinii şi după care ei se conduceau.

În apropierea marilor oraşe ei şi-au creat şi locuri secrete de adunare şi de rugăciune, catacombele. Erau nişte galerii subterane, ramificate, cu intrări ascunse prin cimitirele romane şi în pereţii acestora se săpau locaşuri unde îşi îngropau sarcofagele cu morţii. Cu timpul creştinii au devenit tot mai puternici. Nu numai că numărul lor crescuse, ajungând la mai mult de jumătate din populaţie, dar se convertiseră şi oameni bogaţi, şi chiar aristocraţi, şi comunităţile

dispuneau acum de resurse materiale. Curând după moartea lui Diocleţian au reînceput luptele pentru tron. O vreme, urmaşii lui, auguşti şi cezari, se înţeleseseră între ei, apoi fiecare voise să rămână singur stăpân.

În anul 306 a murit augustul din apus, în Britania, în luptă cu popoarele nordice şi armata a ales pe fiul acestuia, Constantin. Constantin a fost recunoscut de augustul din răsărit, Galerius, dar este contestat de Maxentiu, proclamat împărat de armata din Italia şi plebea din Roma. La luptele grele care au urmat au participat şi alţi candidaţi la tronul de împărat. Bătălia hotărâtoare s-a dat la Podul Mulvius, sub zidurile Romei. Cum Maxenţiu persecutase pe creştini, în timp ce Constantin se arătase îngăduitor cu ei, aceştia au trecut de partea lui şi a aliatului său Licinius. Legenda spune că înainte de luptă Constantin a văzut pe cer o cruce imensă, luminoasă şi inscripţia „Prin acest semn vei învinge!”

Îndată el a dat ordin ca semnul crucii să fie cusut pe toate steagurile sale. Cu ajutorul creştinilor, bătălia de la podul Mulvius se transforma într-o mare victorie pentru Constantin şi Licinius. Maxenţiu era nevoit să fugă cu resturile armatei sale şi se înecă în Tibru (312), iar cei doi rămâneau stăpâni în Imperiu. Un an mai târziu, în 313, Constantin dădea Edictul de la Milan, prin care creştinii aveau aceleaşi drepturi ca şi adepţii celorlalte religii. Prin aceasta el şi-a asigurat definitiv atât sprijinul material, cât şi cel militar al creştinilor. Peste câţiva ani, când se va certa cu fostul său aliat, Licinius, Constantin l-a învins cu uşurinţă, l-a ucis şi a rămas singur împărat. Dintre măsurile lui, cea mai importantă a fost mutarea capitalei în vechiul oraş grecesc Bizantium, căruia i-a dat numele său, Constantinopol. A căutat să înviorеze agricultura şi chiar i-a legat pe foştii sclavi – deveniţi coloni – sau pe ţărani de pământ, nemaiavând voie să părăsească locul pe care munceau. De asemenea, a căutat să oprească decăderea meşteşugurilor – obligându-i pe lucrători să îmbrăţişeze meseria părinţilor lor – şi a comerţului (încercând să stârpească pe hoţii şi piraţii ce jefuiau pe negustori). De asemenea, a căutat să reorganizeze aparatul de stat, în rândul funcţionarilor începând să intre şi creştini. Măsurile luate de Constantin cel Mare au fost bune pentru un moment, dar ele nu au putut opri decadenţa lumii romane. El a mai căutat să recâştige din teritoriile pierdute de înaintaşii săi, ocupând, pentru mai bine de un deceniu, teritoriile de la

nordul Dunării până în zona dealurilor. Spre sfârşitul vieţii, împăratul s-a creştinat şi el, iar după moarte, împreună cu mama sa, au fost declaraţi sfinţi, Constantin şi Elena.

După moartea lui Constantin cel Mare (22 mai 337), Imperiul a fost împărţit între cei trei fii ai săi. O vreme, aceştia se înţeleg între ei, fără să poată opri decăderea economică a lumii romane. Au început să fie angajaţi în armată şi cete de barbari, iar conducătorii lor ridicaţi la grade ofiţereşti, alte triburi barbare erau colonizate în imperiu. Mai târziu, relaţiile între cei trei fraţi s-au stricat şi ei au început lupte între ei. De-abia după ani de bătălii, cel mijlociu, Constantin, a reuşit în 351 să rămână singur stăpân. Acest conflict intern măcina mult forţele romanilor tocmai într-o perioadă de războaie grele. Astfel, după un lung război cu regele Sapor al perşilor (337 – 363), Imperiul renunţa definitiv la stăpânirea asupra Mesopotamiei şi suveranitatea asupra Armeniei.

În apus s-au dat grele lupte cu triburile germanice, mai ales cu cele alamanice care pătrunseseră adânc în Galia.

În Dacia s-au pierdut cuceririle lui Constantin din sud, ba mai mult, năvălirea hunilor, i-a împins pe vizigoţi la sudul Dunării, unde împăraţii au trebuit să-i primească. Nici frământările interne nu lipseau, răscoalele celor săraci (sclavi, coloni, provinciali) ţinându-se lanţ. Ajuns împărat, Iulian (361 – 363), fost elev al retorilor şi filosofilor, sprijinit de unele elemente aristocratice, s-a ridicat împotriva creştinismului, luându-i libertăţile pe care i le dăduse Constantin şi privilegiile pe care le căpătaseră preoţii. Ucis într-o bătălie, creştinii, care îl numiseră Iulian Apostolul, şi-au recăpătat drepturile şi libertatea.

Împăraţii următori au avut de luptat din greu cu vizigoţii, care după ce se aşezaseră la sudul Dunării se răsculaseră. La început ei obţin victorii împotriva romanilor, împăratul Valens este ucis într-o luptă şi barbarii ajung sub zidurile Constantinopolului. Atunci împăratul Graţian a numit coleg al său pe priceputul general Teodosiu. Teodosiu este ultimul mare împărat roman. El a reuşit să-i bată pe vizigoţi şi să salveze Constantinopolul, totuşi neavând unde să-i alunge i-a aşezat în Iliria, ca vasali ai Imperiului. A reuşit de asemenea, cu mari eforturi, să învingă triburile germanice năvălitoare, o parte alungându-le peste hotare, o alta colonizând-o în diferite provincii. Cu toate aceste războaie, Teodosiu nu a fost scutit nici de conflicte

interne. După moartea lui Graţian, cu care se înţelesese bine, în partea de apus a ajuns împărat Eugeniu, care încearcă să persecute pe creştini (392). Teodosiu nu l-a recunoscut şi a început lupta cu el, reuşind să-l înfrângă şi să-l ucidă în anul 394, pentru ultima oară un singur împărat a stăpânit tot imperiul. Teodosiu s-a declarat de partea creştinismului din care a făcut religia oficială a statului, singura admisă în stat. Adoratorii vechilor zei au început să fie persecutaţi, şcolile de retorică desfiinţate, templele închise, multe opere de artă păgâne, ca şi manuscrise, distruse.

În schimb, creştinii au luat bazilicile (vechile tribunale) şi le-au făcut temple ale lor (de aici cuvântul biserică), au deschis şcoli, au preluat din vechea filosofie greco-romană acele părţi care le conveneau.

În câteva decenii întreaga cultură a omenirii a trecut în mâna preoţilor şi călugărilor creştini, care au început să fie folosiţi şi în funcţiuni de stat. Dar Teodosiu a înţeles că Imperiul nu mai poate fi condus ca până atunci de un singur guvern şi dintr-un singur centru. De aceea, la moartea sa (395), în urma hotărârii lui, el s-a împărţit definitiv în două state, hotarul dintre ele constituindu-l Marea Adriatică. Imperiul Roman de Răsărit a revenit fiului mai mare al lui Teodosiu, Arcadiu, în vârstă de 18 ani (395 – 408), şi cuprindea Peninsula Balcanică, Asia Mică şi mijlocie şi Egiptul. El a mai supravieţuit cu capitala la Constantinopol încă mai bine de un mileniu, dar a devenit treptat dintr-un stat roman un stat grecesc, iar teritoriul i s-a micşorat mereu. Imperiul Roman de Apus i-a revenit celuilalt fiu al lui Teodosiu, Honoriu (395 – 423), pe atunci în vârstă de numai 11

ani. Acest stat era mult mai slab şi nu se mai putea apăra decât cu mare greutate, tot mai rar armatele romane, în rândul cărora numărul barbarilor angajaţi creştea mereu, putea să respingă pe năvălitori. Şi astfel, rând pe rând, Imperiul Roman de Apus a început să-şi piardă provinciile.

În anul 405 ostrogoţii ocupă Galia Cisalpină (nordul Italiei), în anul 412 vizigoţii iau în stăpânire sud-vestul Galiei şi Spania, în 413 burgunzii se stabilesc pe Rinul mijlociu, în 429 vandalii ocupă Africa de Nord şi mai târziu şi Sicilia, în 407 – 411 anglii şi saxonii ocupă Britania, între 454 – 455 francii ocupă cea mai mare parte a Galiei. Imperiul rămânea tot mai mic şi mai strâns în jurul Romei. Ba şi capitala a ajuns să fie ocupată pentru scurt timp şi jefuită în 410 de

goţii conduşi de Ataric, iar în 455 de vandalii conduşi de Genseric.

În 452 hunii, în frunte cu Atila, ajunseseră şi ei până la porţile Romei şi numai episcopul acesteia – care începea să se numească papa – i-a convins, în schimbul unor daruri bogate, să nu intre în oraş.

În anul 476 pe tron se găsea un copil, 14 ani, Romulus Augustulus. Odoacru, şeful mercenarilor heruli (neam germanic) care păzeau Roma, s-a ridicat împotriva lui, l-a detronat cu uşurinţă şi a trimis însemnele imperiale, coroana şi sceptrul la Constantinopol, spunând că este destul un singur împărat roman pe lume. Odoacru s-a proclamat rege al Romei şi cu aceasta lumea romană se termina, transformându-se într-o puzderie de regate barbare.

Începeau să se formeze popoare şi limbi noi, unele dintre ele, este adevărat, având un caracter romanic pe care îl dădeau localnicii romanizaţi care-i influenţau treptat pe barbarii cu care se contopeau. Dar mai ales influenţa Romei era purtată în noua lume care începea de religia creştină pe care toţi barbarii o primiseră. Dar vremea antică se terminase odată cu căderea Romei.

Începea Evul Mediu.

Legendele se împletesc cu istoria

Ne-am oprit cu povestirile noastre la Divul Traian şi încă şi pentru a ajunge la el a trebuit să sărim peste multe întâmplări şi mulţi oameni de seamă. Am făcut aceasta, înainte de toate, pentru că acum Imperiul Roman atingea hotarele cele mai largi, cuprinzând în ele şi Dacia şi Mesopotamia. De-acum încolo, întinderea lui se va restrânge, chiar dacă lumea romană, influenţa latină, se va mai menţine un timp pe aceste locuri. De asemenea, schimbările care începuseră să se producă în lumea romană de mai bine de trei secole acum ieşeau la iveală pe deplin. Altfel se împărţeau locuitorii imperiului şi alta era viaţa fiecărei categorii. Până şi organizarea statului se schimbase cu desăvârşire. Dar, mai ales ne oprim aici, pentru că legendele lasă tot mai mult loc istoriei. Titus Livius, învăţatul despre care am pomenit la începutul cărţii noastre, pornise în opera sa „Ab urbe condita” numai de la legende pentru a ajunge să folosească apoi, mai ales, inscripţiile, documentele de pe tablele cerate, de pe papirus sau pergament, cu alte cuvinte să facă istorie. Alţi istorici, mai târziu – să-l pomenim numai pe Tacitus – s-au bazat numai pe lucruri sigure, comparând între ele cele auzite de la bunicii şi de la părinţii lor şi notând chiar faptele vremii în care trăiau. Şi mai este încă ceva. Lumea aceasta, romană, venise mai

demult în contact cu primii noştri strămoşi, dacii, dar de acum viaţa, viaţa lor se va împleti atât de strâns, încât nu vom mai putea vorbi de unii fără alţii. Dar, pentru aceasta, va trebui să ne întoarcem înapoi în timp.

Desigur, vechile virtuţi romane continuau să fie preţuite, chiar dacă aproape nimeni nu le mai practica. De aceea au continuat să se nască legende, mai apropiate de adevăr, dar tot legende. Oameni care dovedeau ceva din vitejia străbună sau, dimpotrivă, cruzime sau laşitate, milă, cumpătare, simţ ai dreptăţii sau lăcomie, corupţie erau transformaţi în modele, pozitive, de scriitorii vremii sau de oamenii simpli. Şi fiindcă toate acestea nu sunt lipsite de frumuseţe şi de un miez moral, şi pentru că ne privesc îndeaproape pe noi, românii, ne-am gândit să le povestim şi pe ele. Dar o vom face într-o altă carte, pentru că pe aceasta şi aşa am lungit-o prea mult.

CUPRINS

EDITURĂ & TIPOGRAFIE Bucureşti TEL/FAX 021 – 211.29.27 E-mail: verusclicknet. Ro